

Gediminas Vitkus

**EUROPOS
SĄJUNGOS
UŽSIENIO POLITIKA:
trumpas vadovas**

Vilniaus universiteto
Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

Gediminas Vitkus

EUROPOS SAJUNGOS UŽSIENIO POLITIKA

T R U M P A S V A D O V A S

Vilnius 2008

UDK 327(4)(036)

Vi336

Rengiant leidinį konsultavo ir talkino:

<i>Jonas Daniliauskas</i>	<i>Robertas Bružilas</i>
<i>Arūnas Trakimavičius</i>	<i>Rosita Šorytė</i>
<i>Andrius Grikienis</i>	<i>Kristina Vaičieliūnaitė</i>
<i>Agnė Pipiraitė</i>	<i>Dangirutė West</i>
<i>Margiris Abukevičius</i>	<i>Jovita Pranevičiūtė</i>
<i>Martynas Lukoševičius</i>	<i>Egidijus Navikas</i>
<i>Gintaras Stonys</i>	<i>Gediminas Sereika</i>
<i>Edita Razmėnaitė</i>	

Recenzavo:

prof. dr. Vaidutis Laurėnas (Klaipėdos universitetas)
doc. dr. Antanas Kulakauskas (Mykolo Romerio universitetas).

Apsvarstė ir rekomendavo spausdinti Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto taryba (2008 m. gegužės 15 d., protokolas Nr. 630).

Leidinio rengimą rėmė Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Leidinys išleistas vykdant Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto administracinių ir ekspertinių gebėjimų ugdymo programą, Lietuvai rengiantis pirmininkauti Europos Sąjungai. Programą finansavo Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

ISBN 978-9955-33-360-9

© Gediminas Vitkus, 2008

© Vilniaus universitetas, 2008

Turiny

5	PRATARMĖ
9	ĮVADAS
12	Bendra prekybos politika
15	Vystymo politika
20	Humanitarinė pagalba
22	Plėtra
23	Europos kaimynystės politika
25	Diplomatija arba „Bendra užsienio ir saugumo politika“
30	Europos saugumo strategija
31	Krizių valdymas arba „Europos saugumo ir gynybos politika“
37	ŽINYNAS
231	PRIEDAS: EUROPOS SAUGUMO STRATEGIJA
244	Dalykinė rodyklė
247	Rekomenduojama papildoma literatūra
250	Dvikalbė anglų–lietuvių rodyklė
254	Dvikalbė prancūzų–lietuvių rodyklė
258	Raidinė rodyklė

Pratarmė

Pastaruosius du praeito šimtmečio dešimtmečius Europos integracijos proceso darbotvarkėje vyravo ekonominiai vidaus rinkos kūrimo ir bendrų pinigų – euro – įvedimo klausimai, o pirmasis XXI amžiaus dešimtmetis neabejotinai įeis į istoriją kaip dešimtmetis, kai Europos Sąjunga ypatingą dėmesį atkreipė į savo vietą ir vaidmenį tarptautinėje arenoje ir ėmėsi ieškoti būdų ir priemonių pasaulyje tapti matomesnė, įtakingesnė ir reikšmingesnė, negu buvo iki šiol. Štai ir 2007 metų Lisabonos sutartyje numatytos institucinės reformos skirtos ne kam kitam, o kaip tik darnesniajam veikimui užsienyje užtikrinti.

Dabartiniuose Europos Sąjungos santykiuose su išoriniu pasauliu paprastai yra skiriamos dvi pagrindinės jos veikimo kryptys – prekybiniai ekonominiai ryšiai, apimantys ir vystomąjį bendradarbiavimą, ir politiniai, diplomatiniai bei saugumo stiprinimo santykiai. Pirmoji, arba ekonominė, veiklos kryptis yra nepalyginti labiau integruota negu antroji, politinė. Tarptautinėje ekonomikoje Europos Sąjunga yra viena iš įtakingiausių Pasaulio prekybos organizacijos dalyvių, pati didžiausia pagalbos vystymui teikėja, o tarptautinėje politikoje ES, kaip vieninga dalyvė, reiškiasi mažiau.

Europos Sąjunga, būdama sudaryta iš nepriklausomų valstybių, pati neturi savo suverenios vyriausybės, kuri galėtų spręsti karo ir taikos klausimus. Ji taip pat neturi saugumo ir ginkluotųjų pajėgų, kurios rūpintųsi jos gynyba, saugumu ir atitinkamai remtų jos užsienio politiką. Pagaliau, nepaisant jos dydžio ir įtakos, jai nėra niekaip tiesiogiai atstovaujama Jungtinėse Tautose. Tačiau tai, kad ES yra ekonominis milžinas, kad jos 490 milijonų vartotojų rinka generuoja didelius užsienio prekybos srautus ir traukia didžiules investicijas, kad jos bendrasis vidaus produktas yra maždaug tokio pat dydžio kaip Jungtinių Amerikos Valstijų, du kartus didesnis už Japonijos, keturis kartus – už Kinijos ir dešimt kartų – už Rusijos, kad bendra Europos valiuta – euras – yra antroji po JAV dolerio pasaulio rezervinė valiuta, leidžia jai užimti ir ypatingą poziciją santykiuose su kitais tarptautinių santykių dalyviais.

Be šių dviejų pagrindinių, iš esmės tradicinių, ir atskiroms valstybėms būdingų užsienio politikos krypčių, Europos Sąjunga plėtoja dar vieną specifinę santykių su užsienio šalimis kryptį – Sąjungos plėtrą. Kitaip negu valstybės, Europos Sąjunga gali plėstis, ir tai daryti taikiai, nenaudodama jokios jėgos ar spaudimo, bet, priešingai, remdamasi laisva pageidaujančių prisijungti valstybių valia. ES plėtros politikos esmė – nuoseklus ir metodiškas valstybių kandidačių rengimas stoti į ES – yra unikali politinių ir ekonominių poveikio kitoms šalims priemonių sintezė. Ne be pagrindo kai kurie stebėtojai teigia, kad plėtra yra sėkmingiausiai vykdoma ES užsienio ir saugumo politikos plačiaja prasme

kryptis, nes, vykstant plėtrai, nuosekliausiai įgyvendinamas pagrindinis ES politinis tikslas – plečiama taikos, demokratijos, ekonominės gerovės, teisės viršenybės erdvė. Antra vertus, plėtros politika turi ir savo natūralias ribas, todėl šalims, kurioms dėl vienokių ar kitokių priežasčių nepriimtina ar neprieinama narystės perspektyva, ES siūlo plėtoti įvairius asociacijos ir partnerystės pavidalus.

Ši knyga – tai bandymas sistemingai pristatyti šią įvairiapusę Europos Sąjungos užsienio politiką plačiąja prasme, apimant ir politinius, ir ekonominius šios veiklos aspektus. Tuo užsiimti ypač skatino tai, kad Europos Sąjungos veikimas užsienio politikos srityje yra labai komplikuoatas ir sudėtingas. Europos Sąjunga yra išplėtojusi painią ir daugeliu atžvilgių nelabai racionalią „ramsčių“ sistemą, kai Sąjungos sprendimai dėl skirtingo pobūdžio reikalų priimami pagal du skirtingus (vadinamuosius Bendrijos ir tarpvyriausybini) metodus.

Visa tai sukuria iš dalies teisingą įspūdį, kad tarptautinėje arenoje veikia visai ne vieninga Europos Sąjunga, bet tarsi atskiromis veiklos kryptimis besiplėtojantis institucijų konglomeratas. Vienus darbus Sąjungos vardu atlieka Europos Komisija, kitais klausimais pirmenybė akivaizdžiai tenka Europos Sąjungos Tarybai. Galiausiai ši painiava atsispindi ES veiklai užsienyje apibūdinti pasitelkiamuose oficialiuose terminuose, kurie yra ne mažiau, o gal netgi dar daugiau painūs ar netgi klaidinantys. Juk paprastai apibrėždami, kas yra valstybės užsienio politika, turime omenyje visą, be jokių išimčių, jos vyriausybės veiklą už savo teritorijos ribų, bet, kalbant apie Europos Sąjungą, terminas „užsienio politika“ oficialiajame diskurse dar vartojamas ir siauresne prasme, turint omenyje tiktai jos diplomatinę veiklą. O oficialiai visai Europos Sąjungos veiklai užsienyje apibūdinti vietoj termino „užsienio politika“ yra vartojamas bespalvis, mažai ką sakantis posakis „išorės santykiai“.

Tačiau kad ir kaip pavadintume pagrindinį šios knygos objektą, „išorės santykiais“ ar užsienio politika plačiąja prasme, jos turinys dėl to nesikeičia. Šioje knygoje skaitytojas ras visų svarbiausių ES užsienio politikos krypčių apibūdinimą, ES žinioje esančių užsienio politikos priemonių (ekonominių, finansinių, politinių, diplomatinų, o pastaruju metu ir karinių) pristatymą, sprendimų priėmimo procedūrų ir institucijų aprašymą, santykių su pagrindiniais tarptautiniais partneriais vertinimą ir netgi svarbiausių problemų, su kuriomis susiduria ES, įvardijimą.

Ši knyga iš esmės parengta jungiant studijų vadovėlio ir enciklopedinio žinyno modelius, kai viena dalis medžiagos pateikiama nuosekliai, o kita – išdėstyta abėcėlės tvarka. Toks medžiagos išdėstymas yra parankus ir tiems skaitytojams, kurie nori greitai susirasti ar patikslinti pageidaujamą konkrečią informaciją, ir tiems, kurie nori knygą naudoti kaip nuoseklių studijų vadovą ir susipažinti su pristatomo dalyko visuma. Abiem tikslams patartnaus atitinkamai ir užtektinai išsamus įvadas į Europos Sąjungos užsienio politiką,

ir žinyno dalis, apimanti iš viso apie 130 terminų aprašymus, ir 50 papildomų paieškos nuorodų. Visi svarbiausi terminai išversti į pagrindines ES užsienio politikos praktikoje vartojamas kalbas – anglų ir prancūzų. Įvado tekste skaitytojas ras paryškintus terminus, kurių platesnį apibūdinimą galima rasti šios knygos žinyno dalyje. Nuosekliai studijuoti šį dalyką galima ir pasitelkus knygos pabaigoje pateikiamą dalykinę rodyklę. Na, o greičiau rasti pageidaujamą terminą padės raidinė ir dvikalbės anglų–lietuvių ir prancūzų–lietuvių rodyklės.

Savaime suprantama, ši knyga negali atspindėti visų ES išorės santykių detalių ir aspektų ar tuo labiau pristatyti visų naujausių aktualijų. Todėl norintiems toliau gilintis į ES užsienio politiką būtų galima rekomenduoti pasitelkti gausius ir lengvai prieinamus internete informacijos šaltinius. Visų pirma, tai pačios Europos Sąjungos portalas Europa.eu, kuriame pateikta oficiali informacija. Šioje svetainėje galima rasti svarbiausius ES teisės aktus ir oficialius atskiroms ES užsienio politikos kryptims skirtus naujienų biuletenius. Iš čia galima patekti ir į atskirose pasaulio šalyse įsikūrusių Europos Komisijos delegacijų interneto svetaines, kuriose gausu informacijos ir naujienų apie tos konkrečios šalies santykius su ES.

Na, o norintiems ne tik oficialių žinių, bet ir analizės bei komentarų, patartina reguliariai lankytis ES veiklą užsienyje atspindinčiose interneto svetainėse. Čia ypač paminėtini žurnalas Europe's World ir savaitraštis European Voice, kuriuos galima skaityti ir internete, ir pastarųjų interneto svetainėse; nepriklausoma Jungtinėje Karalystėje registruota interneto svetainė ES klausimais EurActiv, turinti devyniolika skyrių, kuriuose pateikiama išsami pagrindinių ES politikos klausimų analizė; nepriklausoma Belgijoje registruota interneto svetainė EUobserver, kuri yra didžiausia kasdienines žinias apie Europos Sąjungą teikianti interneto svetainė.

Na, o tiems, kuriems ši knyga pažadins norą leistis į gilesnes akademinės ES užsienio politikos studijas, belieka pasiūlyti pradėti nuo pažinties su svarbiausių ir žinomiausių ES tyrimų institutų interneto svetainių, kuriose gausu lengvai prieinamų naujausių akademinių publikacijų pačiais įvairiausiai ES užsienio politikos klausimais. Čia pirmiausia paminėsime pačios Europos Sąjungos saugumo studijų institutą, kuris, kaip ES agentūra, rengia mokslinius tiriamuosius darbus, straipsnius ir publikacijas Europos Sąjungos užsienio, saugumo ir gynybos politikos klausimais.

Kadangi universitetinių ir nepriklausomų ES politikos tyrimo institutų yra labai daug ir jie veikia ne tik visose ES valstybėse, bet ir daugelyje kitų pasaulio šalių, kurios su ES palaiko glaudžius ryšius, čia apsiribosime paminėdami tik pačius žinomiausius. Tai Briuselyje veikiantis Europos politikos studijų centras – CEPS, Londone veikiantis Europos reformos centras – CER, septyniose Europos sostinėse – Berlyne, Londone, Madride, Paryžiuje, Romoje, Sofijoje ir Varšuvoje – biurus turinti Europos užsienio

politikos taryba – ECFR. Su naujausiais akademiniais Europos Sąjungos užsienio politikos tyrinėjimais galima susipažinti ir Austrijoje kaupiamame Europos tyrimų archyve – ERPA.

Baigdamas šia trumpą pratarbę norėčiau padėkoti šio leidinio sumanymo iniciatoriams ir rėmėjams – diplomatams Egidijui Navikui, Gintarui Stoniui ir Robertui Bružilui bei kitiems Užsienio reikalų ir Krašto apsaugos ministerijos darbuotojams, kurie nesavanaudiškai ir visapusiškai talkino rengiant ir tobulinant šį leidinį.

Jvadas

Ar turi šiandieninė Europos Sąjunga savo užsienio politiką? Atsakymas į šį klausimą labai priklauso nuo to, kaip tą politiką apibrėšime. Jeigu ją apibūdinsime kaip atstovavimą nacionaliniams valstybės interesams ir jų gynimą plėtojant santykius su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, tai atsakymas į šį klausimą turėtų būti labiau neigiamas negu teigiamas. Atsakyti neigiamai reikėtų, visų pirma, todėl, kad Europos Sąjunga nėra valstybė. Ji pati neturi savo suverenios vyriausybės, kuri galėtų spręsti karo ir taikos klausimus, neturi ir savo kariuomenės, kuri rūpintųsi šios sąjungos gynyba, saugumu bei atitinkamai remtų jos užsienio politiką. Europos Sąjunga viso labo yra tikrai išvestinis darinys, kuriam valstybės narės yra pavedusios atlikti aiškiai apibrėžtas ir įvardytas funkcijas, tačiau niekada ir niekur nėra pasakiusios, kad nuo šiol nacionaliniams jų interesams atstovaus ir juos gins Europos Sąjunga. Kitaip tariant, Europos Sąjunga neturi ir negali turėti savo užsienio politikos, nes ji neturi savo nacionalinių interesų, neturi galimybės veikti pasaulyje vien tikrai savo nuožiūra, bet gali ir turi daryti tik tai, ką jai paveda daryti valstybės narės.

Bet kaip tik pastaroji aplinkybė atveria visai netikėtą galimybę. Kodėl, tiesą sakant, valstybės turėtų pavesti Europos Sąjungai kažką daryti vien tikrai jos viduje? Kodėl negalima būtų pavesti jai atlikti tam tikrus darbus ir funkcijas ir už Sąjungos ribų? Iš tikrųjų, jeigu užsienio politiką suprastume kaip kažkokį mistišką, vienalytį ir neskaidomą atstovavimą valstybių nacionaliniams interesams ir jų gynimą, tai, žinoma, Europos Sąjungos veiklai užsienyje paprasčiausiai nebeliktų jokios erdvės. Tačiau jeigu tą patį atstovavimą nacionaliniams interesams ir jų gynimą suprasime kaip gausybę konkrečių darbų, kuriuos galbūt galima pasidalyti, arba, norint juos atlikti efektyviau, galima kooperuotis su vienminčiais, pasitelkti pagalbininkų, tai pamatysime, kad šiandien Europos Sąjunga iš tikrųjų jau labai daug ką daro už savo sienų tam, kad atstovautų bendriems svarbiems ją sudarančių valstybių interesams ir juos gintų.

Štai šiame tekste kuo glausčiau ir apžvelgsime tai, ką šiandien Europos Sąjunga, žinoma, visų ES valstybių vardu ir dėl jų interesų, daro užsienyje, savo santykiuose su ES nepriklausančiomis valstybėmis bei įvairiuose tarptautiniuose forumuose. Nors ES veikla užsienyje yra labai plati ir įvairiapusė, paprastumo dėlei suskaidysime ją į septynias pagrindines kryptis ir kiekvieną jų aptarsime atskirai. Pradėsime nuo labiau integruotų ir chronologiškai anksčiau susiformavusių politikos kryptių – užsienio prekybos, vystymo, humanitarinės pagalbos, plėtros, o užbaigsime – diplomatinį ir krizių valdymo pajėgumų plėtojimo reikalais.

Bendra prekybos politika

Europos Sąjunga savo bendrą prekybos politiką išplėtojo drauge su vidine ekonomine integracija. Jau 1957 metų Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis nustatė, kad valstybės vykdys bendrą prekybos politiką. Iš karto reikėtų pažymėti, kad nuo pat šios bendros politikos įgyvendinimo pradžios Europos Sąjunga laikėsi ir toliau laikosi gana liberalių tarptautinės prekybos nuostatų. Kaip teigiama EB steigimo sutartyje, siekiama prisidėti prie harmoningos pasaulio prekybos raidos, laipsniško prekybos barjerų mažinimo. Tačiau praktikoje ES vis dėlto taiko kai kurias protekcionistines savo rinkos apsaugos priemones. Štai pačios svarbiausios iš jų:

- bendras išorinis tarifas – visų ES valstybių bendrai nustatytas muito mokestis įvežamoms užsienio šalių prekėms. Žemės ūkio produkcija yra apmokestinama vidutiniškai apie 18 proc., o dauguma pramonės gaminių nuo 2000 metų į ES rinką gali patekti ir be muito mokesčio;
- importo kvotos ir savanoriški eksporto apribojimai, t. y. kiekybiniai kai kurių užsienio šalių prekių apribojimai;
- antidempingo priemonės – papildomas importuotojų apmokestinimas, jeigu jie, Europos Komisijos nuomone, parduoda savo produkciją konkurenciją išskraipiančiomis sumažintomis kainomis.

ES taip pat taiko kai kurias priemones, skatinančias jos pačios gamintojų eksportą į pasaulio rinką, taip pat tam tikrais atvejais, dažniausiai dėl politinių priežasčių gali taikyti prekybines sankcijas, įvesti papildomus muitus arba nustatyti papildomus reikalavimus prekių kilmei išaiškinti. Faktiškai tai yra beveik visos tos pačios prekybos politikos priemonės, kurias naudoja dauguma pasaulio valstybių. Tačiau šiuo atveju išskirtinumas yra tas, kad visa tai daro iš 27 valstybių susidedanti ES drauge, o ne kiekviena valstybė atskirai. Todėl Europos Sąjunga visais šiais atžvilgiais yra išskirtinė savo dydžiu ir galia pasaulinės prekybos dalyvė. Sąjungoje gyvena apie 490 milijonų gyventojų – daugiau negu Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Rusijoje kartu paėmus, todėl jos prekybos apimtys – didžiausios pasaulyje, o sukurtas turtas sudaro ketvirtį pasaulio turto. Europos Sąjunga yra didžiausia pasaulio eksportuotoja ir antra pagal apimtį importuotoja. Todėl ES turi labai svarų žodį nustatant daugiašalės pasaulio prekybos sistemos taisykles **Pasaulio prekybos organizacijoje**.

Pagal **Pasaulio prekybos organizacijos** (toliau – PPO) nustatytas taisykles Europos Sąjunga prekiauja su svarbiausiomis prekybos partnerėmis – išsivysčiusiomis šalimis, pavyzdžiui, Jungtinėmis Amerikos Valstijomis ir **Japonija**, taip pat Kanada, Australija, Naująja Zelandija. Prekiaujama naudojantis šios organizacijos taisyklėmis ir mecha-

nizmais. Svarbiausias ES partneris yra JAV, kurioms tenka 24 proc. ES eksporto, o JAV tiekia 18 proc. Europos Sąjungos importo. Pasaulio prekybos organizacijos sistema taip pat taikoma ES prekybai su **Kinija**, šalimi, kuri į organizaciją įstojo 2001 metais. Sparčiai besivystanti **Kinija** pagal savo prekybos apimtį jau aplenkė **Japoniją** ir dabar tapo antra didžiausia Europos Sąjungos prekybos partnerė po **Jungtinių Valstijų**.

Pasaulio prekybos organizacija nustato bendrąsias pasaulinės prekybos taisykles, kurių laikosi pagrindiniai pasaulinės prekybos partneriai. Tačiau pati organizacija, kadangi buvo sumanyta kaip laipsniško prekybos liberalizavimo sistema, ne tik neprieštaruja, bet netgi ir pritaria, kad esant galimybei valstybės susitartų tarpusavyje prekiauti dar palankesnėmis sąlygomis, negu reikalauja PPO. Tokią politiką praktikuoja ir Europos Sąjunga – kai kuriems savo prekybos partneriams, siekdama savo jau ne ekonominių, bet politinių tikslų, sudaro dar palankesnes sąlygas prekiauti, negu daugumai PPO valstybių. Galima sakyti, kad pastaraisiais dešimtmečiais ES suformavo ištiesą preferencinės prekybos susitarimų kompleksą, kurį būtų galima prilyginti iš kelių koncentrinų ratų sudarytai sistemai, kurios centre yra pati Europos Sąjunga. Visų pirma išskirtinius ir labiausiai privilegijuotus PPO požiūriu prekybinius ryšius Europos Sąjunga palaiko su savo artimiausiomis kaimynėmis. Tad kuo arčiau geografiškai (taip pat politiškai) Europos Sąjungos yra viena ar kita valstybė, tuo mažesnės jų tarpusavio prekybos kliūtys ir apribojimai.

ES Vakarų Europoje artimiausiai prekiauja su keturiomis savo kaimynėmis – Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinu. Visos šios šalys yra Europos laisvosios prekybos asociacijos – *EFTA* (angl. *European Free Trade Association* santrumpa) narės. Daugumą savo nacionalinių įstatymų ir teisės aktų jos jau suderino su ES vidaus rinką reglamentuojančiais teisės aktais, be to, ir kitose srityse laikosi ES politikos. Trys iš jų, išskyrus Šveicariją, apskritai kartu su ES sudaro bendrą **Europos ekonominę erdvę** (EEE). Taip visos keturios šalys, nors formaliai ir nepriklauso Europos Sąjungai, faktiškai yra ES vidaus rinkos dalis ir jau daugiau kaip dešimtmetis vadovaujasi svarbiausiomis ES vidaus rinką reglamentuojančiomis taisyklėmis.

Kitą Europos Sąjungos prekybos partnerių grupę sudaro Europos šalys, kurios yra pačios Europos Sąjungos pripažintos kandidatėmis ateityje tapti ES valstybėmis. Šiuo atveju prekybos politika yra artimai susijusi su ES plėtros politika, skirta padėti valstybėms kandidatėms kuo geriau pasiręsti būsimai narystei. Pati didžiausia iš šalių kandidačių – **Turkija** – yra su ES pasirašiusi specialią sutartį, pagal kurią **Turkija** ir ES sudaro muitų sąjungą. Privilegijuotą prieigą prie ES vidaus rinkos turi ir kitos valstybės kandidatės iš vadinamojo **Vakarų Balkanų** regiono – Albanija, Kroatija, Bosnija ir Hercegovina, Makedonija, Juodkalnija, Serbija, **Kosovas**. Europos Sąjunga ir Vakarų Balkanų šalys kartu įgyvendina vadinamąjį „stabilizacijos ir asociacijos procesą“, kurio sudedamoji dalis yra ir laipsniškas laisvosios prekybos su ES zonos kūrimas.

Dar viena valstybių grupė – tai valstybės, su kuriomis ES paskelbė esanti pasirengusi plėtoti ypatingą **Europos kaimynystės politiką**. Ši kaimynystės politika, numatanti ir prekybos lengvatas, gali būti taikoma visoms be išimties valstybėms, besiribojančioms su ES sausumos arba jūros siena. Todėl jos adresatas gali būti santykinai didelis labai įvairių valstybių kiekis. Ši politika gali būti taikoma ir Rytų (Ukraina, Baltarusija, Moldavija, Gruzija, Armėnija, Azerbaidžanas), ir Pietų (Marokas, Alžyras, Tunisas, Libija, Egiptas, Izraelis, Palestinos savivalda, Jordanija, Sirija, Libanas) ES kaimynėms. Tiktai su **Rusija**, nors ji ir yra ES kaimynė, dėl jos dydžio ir jos, kaip energijos išteklių tiekėjos svarbos, yra plėtojama speciali partnerystė, ištisa plataus bendradarbiavimo sistema. 2003 metais ES ir **Rusija** susitarė taip plėtoti tarpusavio santykius, kad ilgainiui sukurtų ir bendrą ekonominę erdvę, kuri apimtų ne tik prekybą, bet ir investicinio klimato gerinimą, rinkos reguliavimo vienodinimą, susisiekimo tobulinimą, energetinį dialogą ir kt.

Prie kitos kiek egzotiškesnių valstybių, su kuriomis Europos Sąjunga taip pat yra sudariusi prekybos sutartis arba derasi dėl atskirų prekybos susitarimų, grupės galima priskirti **Lotynų Amerikos** valstybes – Meksiką, Čilę, ir *Mercosur* grupę (Argentina, Brazilija, Paragvajus, Urugvajus), Pietryčių **Azijos** šalis, priklausančias *ASEAN* grupei, Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos nares (Bahreinas, Kuveitas, Omanas, Kataras, Saudo Arabija ir Jungtiniai Arabų Emyratai). Šiame kontekste paminėtinas ir laisvos prekybos susitarimas su Pietų Afrikos Respublika.

Pagaliau atskirai reikėtų aptarti dar vieną valstybių grupę, kuri turi ypatingų prekybos su Europos Sąjunga nuolaidų. Tai neturtingos besivystančios vadinamojo trečiojo pasaulio šalys. Nors **Pasaulio prekybos organizacijoje** Europos Sąjunga yra „kietas“ derybininkas ir nuosekliai derasi su JAV ir kitomis išsivysčiusiomis valstybėmis dėl to, kad pasaulinės prekybos sąlygos būtų kuo sąžiningesnės ir visiems naudingos, tuo pat metu yra pasirengusi daryti nuolaidų besivystančioms šalims. Daugeliui neturtingų pasaulio valstybių ES, suteikdama lengvatų patekti į jos rinką be mūto arba taikant sumažintus lengvatinius tarifus, pastebimai prisideda prie jų pažangos ir taip netiesiogiai teikia pagalbą jų vystymui. Tačiau, kadangi ES preferencinė prekybos politika besivystančių šalių atžvilgiu yra glaudžiai susijusi su apskritai jos teikiama platesne pagalba vystymui ir yra tik viena iš teikiamos pagalbos formų, ją aptarsime atskirai kitame šio teksto skyrelyje.

Taigi apibendrinami dar kartą pažymėsime, kad ES bendra prekybos politika – tai Europos Sąjungos taikomų priemonių ir taisyklių, reguliuojančių Europos Sąjungos prekybos režimą su trečiosiomis šalimis, visuma. Viena vertus, bendra prekybos politika skirta užsitikrinti kuo palankesnes Europos gamintojų ir vartotojų patekimo į trečiųjų šalių rinkas sąlygas ir, atsižvelgiant į tų pačių gamintojų ir vartotojų poreikius, reguliuoti patekimą į Europos vidaus rinką iš išorės. Antra vertus, išskirtinis ES vidaus rinkos dydis, turtingumas ir svarba pasaulinei prekybai leidžia naudoti bendrą prekybos politiką

tokiems Sąjungos politiniams tikslams kaip nuoseklus pasaulio prekybos liberalizavimas, rinkos ekonomikos ir demokratinių reformų skatinimas kaimynystėje ir kitose šalyse, parama besivystančioms šalims pasiekti. Dėl to ES bendra prekybos politika yra glaudžiai susijusi ir susipynusi su ES bendra užsienio ir saugumo, plėtros, kaimynystės ir kitomis užsienio santykių politikomis.

Tai, kad ES valstybės, būdamos suverenios valstybės, vis dėlto jau seniai yra atsakiosios užsienio prekyboje taikyti nacionalines vienašališkas priemones ir pasaulio prekyboje veikia kaip vienas blokas, yra unikalus tarptautinių santykių reiškinys. Tačiau kad ši politika pasiektų savo tikslus, reikia nuolat derinti ir bendravardiklinti kartais net labai skirtingas pačių ES valstybių pozicijas. Tam buvo parengta ir speciali sprendimų dėl prekybos politikos priėmimo sistema, kurios pagrindas buvo Europos Komisijos ir Europos Sąjungos Tarybos sąveika. Čia politikos priemonių iniciatyvos teisė priklauso Europos Komisijai, galutinius sprendimus priima Taryba, jai talkina specialus iš valstybių ekspertų ir Komisijos atstovų sudarytas „133 straipsnio“ komitetas (pavadintas pagal jo veiklą įteisinančio sutarties straipsnio numerį). Taryba tiesiogiai arba per „133 straipsnio“ komitetą suteikia derybų mandatą Komisijai ir prižiūri jos veiklą įgyvendinant sprendimus. Komisija yra ir pagrindinis derybininkas, ES vardu kalbantis su kitų šalių, norinčių prekiauti su ES, atstovais.

2007 metų **Lisabonos sutartyje** esminių bendros prekybos politikos pakeitimų nenumatyta, išskyrus tai, kad dabar jau pačioje sutartyje bus įrašyta, jog bendra prekybos politika yra išimtinės ES kompetencijos sritis. Čia ir toliau, Tarybai priimant sprendimus dėl prekybos susitarimų, bus taikomas kvalifikuotos daugumos principas. Išimtis numatyta tik tai susitarimams, susijusiems su garso ir vaizdo bei kultūros sektoriais, jeigu iškiltų pavojus Sąjungos kultūrinei ir kalbų įvairovei. Tuomet bus taikomas bendro sutarimo principas.

Vystymo politika

ES vystymo politika – tai viena iš matomiausių ES užsienio politikos (vadinamųjų „išorės santykių“) krypčių, kurios svarbiausias tikslas – siekti skurdo išgyvendinimo darnios besivystančių šalių raidos kontekste. Šis pagrindinis vystymo politikos tikslas apima ir **Jungtinių Tautų** suformuluotus **Tūkstantmečio vystymo tikslus**.

Klausimas, kaip padėti mažiau išsivysčiusioms valstybėms, tapo aktualiu tarptautinės politikos klausimu gana neseniai, tiktai praeito amžiaus viduryje. Iki tol tai buvo tiktai tų Europos valstybių, kurios turėjo didžiules kolonijines valdas kituose žemynuose, rūpestis. Kolonijų išsivadavimas, arba dekolonizacija, reiškė, kad susikūrė daug naujų, bet neturtingų valstybių.

Viena vertus, šios valstybės, įgijusios nepriklausomybę ir laisvę, tapusios Jungtinių Tautų organizacijos narėmis, gavo daug naujų galimybių savo politinei ir ekonominei raidai spartinti. Tačiau tuo pat metu išryškėjo, kad jų ekonominio vystymo, ekonominės gerovės ir gyvenimo kokybės gerinimo klausimai nėra sprendžiami taip lengvai, kaip buvo tikimasi iš pradžių. Pasirodė, kad ne taip jau paprasta yra tapti veikiančios dinamiškos pasaulinės ekonomikos dalyve ir užsitikrinti nuolatinį savo šalies ekonomikos augimą.

Geriausiai sekėsi toms šalims, kurios galėjo pasiūlyti pasaulinei rinkai paklausių gamtos (visų pirma, energijos) išteklių. O kitiems kraštams buvo daug sunkiau ir ilgainiui išryškėjo, kad atotrūkis tarp turtingųjų ir neturtingųjų valstybių ne tik nemažėja, bet netgi didėja. **Jungtinių Tautų** organizacijos duomenimis, gaunamų pajamų santykis tarp 20 proc. turtingiausių pasaulio gyventojų ir 20 proc. neturtingiausių nuolat kito pastariejiems nepalankia linkme. 1960 metais šis santykis buvo 30 : 1, 1990 metais jau 60 : 1, o 1997 metais net 74 : 1. Savo ruožtu ekonominiai nepritekliai skaudžiai atsiliepė visai neturtingųjų šalių gyventojų gyvenimo kokybei. Trūksta ne tik maisto, lėšų pagyvenimui, bet ir nesudarytos elementarios buities ir higienos sąlygos, nėra tinkamos sveikatos apsaugos, vaikai negali gauti išsilavinimo ir t. t. Todėl, **Jungtinių Tautų** duomenimis, XXI amžiaus pradžioje jau daugiau kaip milijardas žmonių gyvena mažiau negu už vieną dolerį per dieną. Dauguma jų neturi galimybės ne tik tinkamai maitintis, bet ir atsigerti švaraus vandens. Daugelio jų vaikai miršta nesulaukę nė 5 metų, o tie, kurie išgyvena (apie 6 milijonai), niekada nėra lankę mokyklos.

Žinoma, visos šios problemos pirmiausia yra neturtingųjų šalių vyriausybės rūpestis ir „galvos skausmas“, tačiau visa tarptautinė bendruomenė ir ypač turtingosios šalys negalėjo likti nuošalyje ir abejingai žiūrėti, kaip skurde vargsta, kankinasi ir žūva daugybė vaikų, moterų ir vyrų vien tik dėl to, kad jiems likimas lėmė gimti neturtingoje šalyje. Jau vien žmogiškasis solidarumo ir užuojautos artimajam jausmas yra pakankamas pagrindas imtis pagelbėti vargstantiesiems. Pagaliau, žinoma, turtingųjų šalių vyriausybes imtis padėti neturtingoms šalims skatina ne tik užuojautos jausmas, bet ir visai racionalus suvokimas, kad jeigu kitų šalių problemos nebus sprendžiamos, tai jos ir jų padariniai neišvengiamai įvairiais pavidalais (pvz., nelegali migracija, užkrečiamųjų ligų epidemijos, aplinkos niokojimo padariniai ir kt.) persimes ir į santykinai geriau besitvarkančias valstybes.

Taigi XX amžiaus antroje pusėje pagalba vystymui ilgainiui tapo neatskiriama turtin gesnių valstybių užsienio politikos ir nuolatinė tarptautinės politikos darbotvarkės sudedamąja dalimi. Iš pradžių turtingosios valstybės pagalbą vystymui teikė atsižvelgdamos į savo istorinius ir kultūrinius ryšius su vienomis ar kitomis neturtingomis šalimis arba tiesiogiai siedamos teikiamą pagalbą su savo nacionaliniais interesais. Antai šaltojo karo metais Vakarų demokratijos ir Sovietų Sąjunga teikdavo pagalbą visų pirma toms trečiojo

pasaulio šalims, kurios sutikdavo palaikyti vienos arba kitos besivaržančios pusės tikslus ir interesus. Todėl neretai atsitikdavo taip, kad teikiama pagalba nepasiekdavo tų, kam ji iš tiesų būdavo reikalinga – atitekdavo tiems, kas sugebėdavo gauti naudos iš kilusių prieštaravimų. Tačiau dabar padėtis keičiasi, pagalba vystymui darosi vis labiau koordinuota.

Pagrindinė Vakarų demokratinių valstybių, tarp jų ir Europos Sąjungos teikiamos pagalbos vystymui koordinatorė yra **Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija**, o tiksliau, jos specifinis padalinys **Paramos vystymui komitetas**, kuris apibrėžia, kas laikytina ir nelaikytina **oficialia pagalba vystymui**. Dabar pagrindinis pagalbos vystymui politikos orientyras yra 2000-aisiais metais **Jungtinių Tautų** organizacijos valstybių vadovų susitikime priimta Tūkstantmečio deklaracija. Šioje deklaracijoje Jungtinės Tautos (o tiksliau, tos šios organizacijos narės, kurios yra pajėgios teikti kitoms šalims pagalbą vystymui) išsikėlė tikslą iki 2015 metų įgyvendinti **Tūkstantmečio vystymo tikslus** ir iki to laiko vis kelti savo teikiamos pagalbos vystymui lygį iki 0,7 proc. valstybės bendrųjų nacionalinių pajamų.

Šiame tarptautiniame kontekste savo vystymo politiką plėtoja ir Europos Sąjunga. Pradėjusi savo vystymo politikos plėtotę nuo kolektyvinių asociacijos sutarčių su 18 Afrikos valstybių septintajame XX amžiaus dešimtmetyje, dabar ES tapo globali veikėja. Ji teikia pagalbą vystymui daugiau kaip 160 Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos valstybių ir plėtoja su jomis vystomąjį bendradarbiavimą. Susumavus visą iš ES ir atskirų ES valstybių ateinančią pagalbą vystymui išeiina, kad ES tapo pati didžiausia pagalbos vystymui donorė – ji teikia jau daugiau kaip pusę visame pasaulyje teikiamos pagalbos.

Dabartinė ES vystymo politika remiasi 2005 m. gruodžio 20 d. priimtu bendru Europos Komisijos, Europos Parlamento ir ES Tarybos politikos dokumentu „Europos konsensusas dėl vystymo“. Šiame dokumente pabrėžiama, kad ES savo svarbiausiais uždaviniais plėtojant vystymo politiką laiko:

- skurdo išgyvendinimą, prioritetą teikiant Jungtinių Tautų Tūkstantmečio deklaracijoje įvardytiems vystymo tikslams;
- Europos vertybių – pagarbos žmogaus teisėms, demokratijos, pagrindinių laisvių ir teisinės valstybės, gero valdymo, lyčių lygybės, solidarumo, socialinio teisingumo ir efektyvaus daugiašališkumo – įtvirtinimą;
- pačių besivystančių šalių atsakomybės įgyvendinant nacionalines vystymo strategijas puoselėjimą.

„Europos konsensusas dėl vystymo“ dar kartą patvirtino ES įsipareigojimą laikytis Jungtinių Tautų Tūkstantmečio deklaracijoje įtvirtintos nuostatos iki 2015 metų pasiekti, kad vystymui remti būtų skiriama ne mažiau kaip 0,7 proc. valstybės bendrųjų nacio-

nalinių pajamų ir sukonkretino šią nuostatą, kad iki 2010 metų bus siekiama oficialią ES pagalbą vystymui padidinti iki 0,56 proc. Pusė visos šios paramos numatoma skirti Afrikai ir ypač jos nestabilioms ir trapioms valstybėms.

Natūralu, kad absoliučiais skaičiais savo pagalbos dydžiu Europos Sąjungoje išsiskiria **Jungtinė Karalystė, Vokietija ir Prancūzija**, turinčios ilgalaikes besivystančių šalių rėmimo tradicijas. Bet, žvelgiant į santykinius skaičius, čia didžiašias ES valstybes gerokai lenkia **Tūkstantmečio vystymo tikslų** nubrėžtą ribą jau pasiekusios Švedija, Liuksemburgas, Nyderlandai ir Danija. Naujosios ES valstybės (tarp jų ir Lietuva) kol kas vystymui gali skirti dar labai nedaug lėšų, nors tuo pat metu jų indėlis nuolat didėja. Planuojama, kad naujosios ES valstybės iki 2015 metų stengsis pasiekti, kad vystymo politikai skirtų 0,33 proc. savo bendrų nacionalinių pajamų.

ES vystymo politiką vykdo tiek atskiros ES valstybės, tiek Europos Sąjunga kaip visuma, pavesdama šią pagalbą koordinuoti Europos Komisijai. Šis pasidalijimas yra susijęs su tuo, kad, nors pagalbos vystymui teikimas yra ES valstybių narių žinioje, dėl to, jog pati vystymo politika yra pakankamai plati ir apima ir Europos Sąjungos kompetencijoje esančius užsienio prekybos klausimus, ir su tuo, kad apie penktąją dalį skiriamų fondų koordinuoja ir suplanuotus projektus įgyvendina būtent **Europos Komisija**. ES valstybės finansuoja ES vystymo politiką teikdamos savo įmokas į **ES biudžetą, Europos vystymo fondą** ir savanoriškus įnašus. **Lisabonos sutartis** iš esmės nenumato keisti šį nusistovėjusį kompetencijų pasidalijimo pobūdį. Ir toliau vystymo politikos srityje Sąjungos kompetencijoje bus įgaliojimas vykdyti vystymo politiką, tačiau tuo pat metu tai neturės trukdyti atskiroms ES valstybėms įgyvendinti savo nacionalinius vystymo politikos prioritetus.

Ši „dvidalystė“, be abejonės, turi tiek pranašumų, tiek trūkumų. Viena vertus, yra ne ginčijama, kad tik suvereniai valstybei dera spręsti, kaip ir kam padėti, kokias besivystančias šalis remti, kaip nustatyti skiriamos pagalbos prioritetus. Šiaip ar taip, valstybės šią paramą skiria ir atitinkamą vystymo politiką plėtoja savo mokesčių mokėtojų sąskaita. Todėl yra visiškai natūralu, kad įvairios ES valstybės pirmenybę teikia skirtingiems besivystančio pasaulio regionams. Čia svarbų vaidmenį vaidina kaimynystės ir istorinių ryšių su buvusiomis kolonijomis veiksniai – Belgija pirmiausia domisi Kongo Demokratine Respublika, **Prancūzija** – Alžyru, Maroku, Senegalui ir Tunisu, Graikija – Balkanų šalimis, naujosios ES valstybės pirmiausia stengiasi padėti savo kaimynėms – Ukrainai, Moldavijai, Gruzijai ir t. t.

Antra vertus, tokia prioritetinių geografinių regionų bei vystymo politikos taikomų priemonių įvairovė turi ir savo trūkumų, nes sunkina ES bendrų tikslų siekimą, reikalauja papildomų koordinavimo pastangų, trukdo racionaliau ir teisingiau paskirstyti pagalbą vystymui (kartais vieniems tenka per daug, o kitiems – beveik nieko), neleidžia išvengti

tam tikro dubliavimosi ir t. t. Dėl to ES nuolat tobulina savo vykdomos vystymo politikos priemones ir instrumentus, peržiūri ir tobulina politikos administravimo struktūras.

Dabar visos pagrindinės Europos Sąjungos institucijos dalyvauja formuojant vystymo politiką. Du kartus per metus **Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryboje** vyksta ministrų posėdžiai vystomojo bendradarbiavimo klausimams nagrinėti. Šiuose posėdžiuose priimamus sprendimus rengia Tarybos vystomojo bendradarbiavimo darbo grupė ir Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno (toliau – AKR) šalių darbo grupė. ES vystymo politikos daugiametę strategiją rengia ir planuoja du **Europos Komisijos** generaliniai direktoratai – **Vystymo generalinis direktoratas**, kuris tvarko AKR šalių reikalus, ir **Išorės santykių generalinis direktoratas**, kuris rūpinasi visomis kitomis ES pagalbą vystymui gaunančiomis šalimis. Vystomojo bendradarbiavimo projektus ir programas rengia, teikia tvirtinti, administruoja ir galiausiai įgyvendina specialus Europos Komisijos generalinis direktoratas – **EuropeAid** bendradarbiavimo tarnyba. Ši tarnyba buvo įsteigta 2001 metais siekiant pagerinti iki tol skirtingoms žinyboms priklausiusių vystymo politikos projektų koordinavimą. **EuropeAid** administruoja pagrindinius ES vystymo politikos finansavimo šaltinius ir priemones.

Apskritai pagalba neturtingų šalių vystymui yra labai sudėtinga, kompleksiška politikos sritis. Jos negalima tapatinti su humanitarine pagalba (ją aptarsime netrukus), kuri skirta tik trumpalaikiams ir greitai įgyvendinamiems tikslams pasiekti, t. y. padėti valstybėms, kurios patenka į bėdą dėl karinių konfliktų ar stichinių nelaimų (pvz., tarp-tautinė pagalba 2005 m. gruodžio 26 d. Indijos vandenyne kilusio cunamio padariniams likviduoti). Humanitarinės pagalbos efektyvumą lengva pastebėti ir įvertinti, o vystymo politikos, kuri orientuota į ilgalaikius tikslus, atveju yra daug sudėtingiau. Pirma, šioje politikos srityje naudojamos labai skirtingos ir sunkiai sulyginamos priemonės, kaip antai finansinė parama arba lengvatinių paskolų teikimas vyriausybės investiciniams projektams (pvz., aplinkos ar žmonių sveikatos apsaugos, susisiekimo kelių ir komunikacijos srityse), turtingųjų šalių rinkos atvėrimas besivystančių šalių prekėms, parama nevyriausybiniams organizacijoms, aprūpinimas maistu ir medikamentais. Antra, iki šiol ginčijamasi, ar iš tikrųjų pagalba vystymui iš užsienio yra efektyvi, nes didžiulis pagalbos (ypač finansinės) srautas, užuot skatinęs neturtingos valstybės raidą, iš tiesų paverčia šią valstybę dar labiau priklausoma nuo užsienio pagalbos, o pačios viduje dar labiau suklesti korupcija, nes į pagalbos skirstymą ir panaudojimą turi galimybę įsitraukti ir ne visada patikimi vietinio elito veikėjai. Tačiau šiandien visos turtingosios valstybės – pagalbos teikėjos (donorės) sutaria, kad pagalbos vystymui sustabdymas būtų dar didesnė blygybė, negu nepakankamai efektyvus dalies jos panaudojimas.

Humanitarinė pagalba

Humanitarinė pagalba – tai neatlygintina ir savanoriška valstybių arba tarptautinių organizacijų pagalba nukentėjusiesiems nuo gamtinių stichinių nelaimių ar ginkluotų konfliktų, prieglobsčio prašytojams, pabėgėliams ir kitiems ypač pavojingose situacijose atsidūrusiems žmonėms ir bendruomenėms. Pareiga suteikti humanitarinę pagalbą į bėdą patekusiems kitų šalių žmonėms yra visuotinai įsitvirtinusi tarptautinės moralės norma, todėl paprastai pagalbos teikėjai nesiekia politinių tikslų, veikia vien tik žmogiškojo solidarumo vedami ir pagalbą teikia visiems, kam jos reikia, nepriklausomai nuo rasės, religijos arba politinių pažiūrų.

Europos Sąjunga savalaikį ir efektyvų humanitarinės pagalbos teikimą laiko vienu iš savo išorės politikos prioritetų ir šioje veikloje dalyvauja jau nuo praeito amžiaus septintojo dešimtmečio. Vis labiau didindama savo skiriamos pagalbos apimtį, ES (skaičiuojant drauge ir ES valstybių savarankiškai teikiamą humanitarinę pagalbą) tapo didžiausia humanitarinės pagalbos donore – ji veikia kone visuose humanitarinių krizių apimtuose regionuose ir šalyse.

Galima įvardyti tris pagrindines ES teikiamos humanitarinės pagalbos formas. Tai:

- neatidėliotina pagalba, kuri teikiama skiriant lėšų pirkti ir pristatyti būtiniausioms nukentėjusiesiems žmonėms išgyventi priemonėms (pvz., vaistams, maisto produktams ir pastogei), arba atstatymo darbams po katastrofų finansuoti. Paprastai neatidėliotinę pagalbą reikia teikti kuo skubiau, reaguojant į sunkiai prognozuojamas stichijos sukeltas katastrofas;
- pagalba maistu, kurią ES teikia tiek bado ar sausros ištiktiems regionams, iki kol jie vėl bus pajėgūs atkurti įprastinį tiekimą, tiek teikia neatidėliotinę pagalbą ten, kur ėmė trūkti maisto dėl žmogaus sukeltų ar netikėtų stichinių nelaimių;
- pagalba iš savo šalių pasitraukusiems pabėgėliams ir ar savo šalyje / regione į kitas gyvenamąsias vietas perkeltiems asmenims. Paprastai tokia pagalba teikiama krizės laikotarpiu, kol šiems žmonėms atsiranda galimybė grįžti namo arba pavyksta įsikurti ir susirasti pragyvenimo šaltinį kitoje šalyje.

Atsižvelgiant į kintantį humanitarinių krizių pobūdį šiuolaikiniame pasaulyje **Europos Komisijos** iniciatyva buvo parengtas ir 2007 m. gruodžio 18 d. ES institucijų (ES Tarybos, **Europos Parlamento** ir **Europos Komisijos**) bei ES valstybių vardu paskelbtas „Europos konsensusas dėl humanitarinės pagalbos“, kuris pirmą kartą išsamiai išdėstė bendrą ES valstybių viziją ir principus, kuriais vadovaudamasi ES veikia šioje srityje.

Dokumente įvardyti šie humanitarinės pagalbos teikimo principai:

- *humaniškumas* – į žmonių kančias turi būti reaguojama visada, kai tik apie jas sužinoma, prioritetą teikiant didžiausiame pavojuje atsidūrusiems žmonėms ir bendruomenėms. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas visų nukentėjusiųjų žmogiškojo orumo pagarbai ir apsaugai;
- *neutralumas* – humanitarinė pagalba neturi būti teikiama palaikant kurią nors pusę kilus ginkluotam ar civiliniam konfliktui;
- *nešališkumas* – humanitarinė pagalba turi būti teikiama tik atsižvelgiant į poreikį ir nediskriminuojant nukentėjusių gyventojų ar jų grupių;
- *nepriklausomumas* – humanitarinių tikslų siekiama autonomiškai, neatsižvelgiant į politinius, ekonominius, karinius ar kitus tikslus, ir tuo užtikrinama, kad vienintelis humanitarinės pagalbos tikslas visada būtų palengvinti humanitarinių krizių aukų kančias ir užkirsti joms kelią.

Dokumente pabrėžiama, kad ES humanitarinė pagalba negali būti tapatinama su krizių valdymu ir vystomuoju bendradarbiavimu, kuriais paprastai yra siekiama labiau apibrėžtų politinių tikslų.

Humanitarinė pagalba paprastai yra teikiama tik ribotą laiką, ES finansuojamos operacijos paprastai trunka ne ilgiau kaip šešis mėnesius. Tačiau riba tarp humanitarinės pagalbos ir vystomojo bendradarbiavimo yra problemiška ir ne visada lengvai nubrėžiama. Ypač sunku tai padaryti, kai humanitarinės krizės kyla sudėtingomis politinėmis aplinkybėmis (pvz., šalyje išsikerojusi diktatūra, klesti korupcija, vyksta pilietinis karas). Todėl „Europos konsensuse dėl humanitarinės pagalbos“ pabrėžiama, kad teikiant humanitarinę pagalbą pagal galimybę turėtų būti atsižvelgiama ir į kitas ES išorės politikos kryptis, ieškoma jų suderinamumo ir papildomumo bei atsižvelgiama į šalies partnerės ilgalaikio vystymo tikslus.

Galiausiai „Europos konsensuse dėl humanitarinės pagalbos“ taip pat pabrėžiama ypatinga partnerystės su kitais humanitarinės pagalbos teikėjais – **Jungtinėmis Tautomis**, Raudonoju Kryžiumi ir kt. – svarba, akcentuojamas išsipareigojimas taikyti **Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos Pagalbos vystymui komiteto** patvirtintus „Geros humanitarinės pagalbos teikimo principus“.

ES humanitarinė pagalba priklauso bendrai ES ir valstybių kompetencijai. Todėl Europa šią pagalbą teikia dviem pagrindiniais būdais – arba atskiros ES valstybės tiesiogiai, arba **Europos Komisija**, veikianti visos Sąjungos vardu. Europos Komisija kasmet humanitarinės pagalbos priemonėms išleidžia 30–40 proc. suminės ES humanitarinės

pagalbos. Tiesiogiai už ES humanitarinės pagalbos teikimo administravimą yra atsakingas specialus Europos Komisijos generalinis direktoratas – **Humanitarinės pagalbos tarnyba** (*ECHO*), kurios politinis vadovas yra **Europos Komisijos** narys.

Plėtra

Europos Sąjungos plėtra – tai naujų narių priėmimo į Europos Sąjungą procesas, kuris apima valstybių kandidačių pasirengimą narystei ir atitinkamą pačios Sąjungos prisitaikymą prie didesnio valstybių narių skaičiaus. Pažymėtina, kad iš pradžių plėtra nebuvo suvokiama kaip ypatinga ES užsienio politikos kryptis. Kadangi Europos Bendrija nuo pat pradžių iš principo kūrėsi kaip atvira visoms Europos valstybėms organizacija, o ji pati buvo suvokiama ne kaip politinė, bet kaip ekonominė organizacija, tai ir jos plėtra visų pirma reiškė tik suvienytos ekonominės erdvės praplėtimą. Todėl pirmaisiais Europos ekonominės bendrijos plėtos etapais nebuvo daug dėmesio skiriama narystės kriterijams. Tuometinėms šalims kandidatėms buvo keliami tik viena sąlyga – perimti jau anksčiau suderintas bendrosios rinkos taisykles.

Tačiau jau EB plėtos į pietus etape, kai į organizaciją buvo priimtos diktatūrų atskračiusios Graikija, Ispanija ir Portugalija, išryškėjo politinė plėtos proceso sudedamoji dalis. Šių šalių priėmimas reiškė ne tik ekonominio augimo sąlygų pagerinimą, bet ir jų politinių sistemų stabilizaciją. Galiausiai ši nauja ES plėtos funkcija galutinai atsiskleidė po šaltojo karo, kai paaiškėjo, kad Europos Sąjunga yra ne tik išsivadavusių iš komunistinio jungo Vidurio ir Rytų Europos valstybių ekonominė partnerė, bet ir vienareikšmis politinis tikslas. Narystės ES perspektyva Vidurio ir Rytų Europos šalims atrodė tokia svarbi ir patraukli, kad dėl jos jų valdžios pačios savo noru buvo pasiryžusios peržiūrėti konstitucijas, perrašyti įstatymus, reformuoti rinkos priežiūros taisykles, steigti kovos su korupcija institucijas ar įgyvendinti kitas ES sugestijuojamas ekonomines, teises ir socialines reformas, kurių turinį trumpai galima apibūdinti kaip „europietišku standartų“ perėmimą.

Iš pradžių užgriuvusi narystės siekiančių valstybių paraiškų gausa kiek sutrikdė Europos Sąjungos lyderius, tačiau netrukus buvo suvokta, kad taip ES įgyja ypatingą ir jokioms kitoms didžiosioms pasaulio galybėms neprieinamą poveikio ir įtakos kitoms šalims potencialą. Suteikdama šalims kandidatėms narystės perspektyvą, bet už tai mainais reikalaujama vykdyti apibrėžtus narystės kriterijus, ES kartu įgyja galimybę įgyvendinti pagrindinius savo politinius tikslus – plėsti tokiomis universaliomis vakarietiškoms vertybėmis kaip demokratija, rinkos ekonomika, teisės viršenybė, pagarba žmogaus ir mažumų teisėms, taikus konfliktų reguliavimas grindžiamą politinę ir ekonominę erdvę.

Sėkmingas didžiausio ES plėtros projekto – dešimties komunistinės diktatūros atsi-kračiusių Vidurio ir Rytų Europos valstybių priėmimo proceso – įgyvendinimas lėmė tai, kad ES nusprendė šią patirtį pritaikyti **Vakarų Balkanų** valstybėms. 2003 metais Salonikų Europos Vadovų Taryba pareiškė, jog atveria šioms šalims narystės perspektyvą – jos taps ES narėmis, kai tik įvykdys būtinas sąlygas, o laipsniškas ir kruopščiai valdomas plėtros procesas bus naudingas visoms susijusioms šalims.

Tačiau ar ES politinis įsipareigojimas suteikti narystės perspektyvą tikrai padės ga- liausiai stabilizuoti padėtį ir nukreipti reformų linkme iki tol ilgą laiką smurte ir chaose paskendusią **Vakarų Balkanų** valstybes, dar parodys laikas. Lieka neaišku ir ar tokį pat poveikį, nors ir ne tokie apibrėžti, pažadai padarys **Turkijai**, kurios narystės perspekty- va, nepaisant pradėtų narystės derybų, bent šiuo metu atrodo mažai tikėtina. Dar ma- žiau apibrėžtoje padėtyje yra atsidūrusios jokių oficialių narystės perspektyvos garanti- jų neturinčios Ukrainos, Gruzijos, Moldovos ir net Baltarusijos demokratinės politinės jėgos, nors ir jos savo politiką sieja su savo šalių perspektyva tapti suvienytos Europos dalimi.

Todėl, pripažįstant ES plėtros politikos pasiekimus, tuo pat metu reikia atsargiai ver- tinti jos tolesnio plėtojimo perspektyvą. Pagrindą tokioms abejonėms teikia tai, kad net jei dabartinių ir potencialių šalių kandidačių vyriausybės vykdytų visas reikalingas refor- mas, ES plėtros politika gali susidurti su sunkiai įveikiamomis kliūtimis. Iš jų svarbiausios dvi – mažėjanti ES piliečių parama Sąjungos plėtrai ir neapibrėžtas pačios Sąjungos gebė- jimas politiškai ir instituciškai absorbuoti naujas valstybes nares. Todėl natūralu, kad šiuo metu ieškoma alternatyvų ES plėtrai, ir kaip viena iš tokių galėtų būti įvardyta Europos kaimynstės politika.

Europos kaimynstės politika

Europos kaimynstės politika – tai 2003 metais **Europos Komisijos** inicijuota išskirti- nė, bendromis vertybėmis – demokratija, žmogaus teisėmis, teisės viršenybe, efektyviu administravimu, rinkos ekonomika ir aplinką tausojančiu vystymu – paremta Europos Sąjungos ir jos artimiausių kaimynių partnerystė.

Atsižvelgdama į tai, kad pasikeitė Europos Sąjungos išorinių sienų padėtis, ir norėda- ma išvengti pernelyg griežto mechaniško Europos padalijimo į Sąjungos nares ir naires, Europos Komisija pasiūlė išplėtoti specialią kaimynstės politiką. 2003-iaisiais Komisija pristatė komunikatą „Platesnė Europa“, o 2004-iaisiais – komunikatą „Europos kaimyns- tės politika: strateginis dokumentas“. 2004 metais šiai iniciatyvai pritarė Europos Sąjun- gos valstybės ir naujoji Europos kaimynstės politika buvo pradėta įgyvendinti.

Europos Sąjunga savo naujosioms kaimynėms pasiūlė išskirtinę partnerystę, kuri neapsiriboja tiktaip įprastiniais valstybių ryšiais, bet siekia daugiau, t. y. siūlo nustatyti glaudesnius politinius ryšius ir plėtoti prekybą ir ekonominę integraciją atsižvelgiant į kiekvienos kaimynės prioritetus ir ambicijas. Europos kaimynystės politika – tai ne ES plėtros politika ir ja nesiekama padėti ruošti valstybėms tapti ES narėmis. Tačiau, žinoma, tai nereiškia, kad kaimynystės politikos dalyvės negalės siekti ES narystės, jeigu tiktaip jos atitinka Europos Sąjungos steigiamosiose sutartyse įvardytą sąlygą būti Europos žemyno valstybe.

Europos kaimynystės politika taikoma visoms be išimties valstybėms, kurios ribojasi su ES sausumos arba jūros siena. Todėl jos adresatas gali būti santykinai daug labai įvairių valstybių. Ši politika gali būti taikoma ir Rytų (Ukraina, Baltarusija, Moldavija, Gruzija, Armėnija, Azerbaidžanas), ir Pietų (Marokas, Alžyras, Tunisas, Libija, Egiptas, Izraelis, Palestinos savivalda, Jordanija, Sirija, Libanas) ES kaimynėms. Vienintelė išimtis – Rusija, su kuria jos valdžios pageidavimu yra plėtojama speciali formaliai nepriskiriama kaimynystės politikai partnerystė.

Kaimynystės politikos pagrindas yra aktyvus Europos Komisijos bendradarbiavimas su kiekvienos gretimos valstybės valdžia. Proceso pradžioje Komisija rengia pranešimą apie gretimą valstybę, kuriame įvertinama jos politinė, ekonominė situacija, taip pat instituciniai ir sektoriniai aspektai siekiant numatyti, kada ir kaip būtų galima toliau plėtoti santykius. Kitas etapas – su kiekviena gretima valstybe atskirai rengiamas veiksmų planas, kuriame įvardijamos politinės ir ekonominės reformos, kurias ES padės įgyvendinti, ir tam reikalingos konkrečios priemonės bei finansavimas. Kiekviename veiksmų plane, atsižvelgiant į ES interesus ir kiekvienos valstybės galimybes bei poreikius, nustatomi politinių ir ekonominių reformų trumpajam ir vidutiniam laikotarpiui prioritetai tokiose srityse kaip politinis dialogas, ekonominis ir socialinis bendradarbiavimas ir vystymasis, prekyba, rinkos reforma, bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikaluose. Savo ruožtu ir ES kaimynės, rengdamos veiksmų planą, turi prisiimti rimtesnių įsipareigojimų dėl demokratinių reformų, rinkos ekonomikos, labiau gerbti žmogaus teises.

Šiuo metu yra patvirtinti ir įgyvendinami Europos kaimynystės politikos veiksmų planai su vienuolika valstybių – Armėnija, Azerbaidžanu, Gruzija, Izraeliu, Jordanija, Libanu, Maroku, Moldavija, Palestinos savivalda, Tunisu ir Ukraina. O Alžyras, Baltarusija, Egiptas, Libija ir Sirija tokių veiksmų planų dar neturi.

ES valstybėms narėms teikiant siūlymus dėl Europos kaimynystės politikos plėtojimo 2006 metais Europos Komisija parengė komunikatą „Sustiprinta Europos kaimynystės politika“. Šiame komunikate siūloma plėtoti tokias ES ir gretimų valstybių santykių stiprinimo kryptis:

- pasirašyti visapusiškas laisvosios prekybos sutartis;
- skatinti ekonominę integraciją;

- stiprinti tiesioginius žmonių ryšius – palengvinti vizų režimą, atverti ES programas švietimo, mokslo ir kt. srityse;
- aktyviau įsitraukti į regioninių konfliktų sprendimą ir kt.

Komunikate taip pat buvo pasiūlyta padidinti Europos kaimynystės politikos šalims skirtą finansavimą 2007–2013 metų programiniu laikotarpiu. Į šį pasiūlymą buvo atsižvelgta ir 2007–2013 metų programiniame laikotarpyje Europos kaimynystės politikai finansuoti numatyta skirti 11,18 mlrd. eurų. Tai sudaro maždaug penktadalį viso ES išorės santykiams skirto biudžeto.

Lietuva ypač aktyviai dalyvauja plėtojant Europos kaimynystės politiką, teikia siūlymus dėl šios politikos vystymo, bendradarbiauja su dalyvaujančiomis Rytų valstybėmis. Lietuva ypač pabrėžia Rytų Europos valstybių įtraukimo į ES vidaus rinką (laisvos prekybos), vizų režimo supaprastinimo bei „užšaldytų konfliktų“ sprendimo svarbą.

Tačiau Europos kaimynystės politika kol kas dar tebėra pradiniam savo raidos etape ir jos pranašumai ir trūkumai dar nėra iki galo atsiskleidę. Pagaliau, kadangi ir pačios ES gretimos valstybės yra labai skirtingos, tai ir vienodos politikos jų atžvilgiu vykdymas gali būti tikrai gana formalus. Vienos šalys yra nepatenkintos, kad kaimynystės politika nėra orientuota į narystės perspektyvą ir norėtų glaudesnių sąsajų su ES (Ukraina, Moldavija), o kitos visai nėra linkusios bendradarbiauti, nes jų valdžiai nepriimtinas tas vertybinis pagrindas, kuriuo grindžiama kaimynystės politika (Baltarusija, Sirija). Todėl tikrųjų Europos kaimynystės politikos padarinių dar teks palaukti, o jos tolesnės perspektyvos tebėra mažai apibrėžtos.

Diplomatija arba „bendra užsienio ir saugumo politika“

Europos Sąjungos bendra užsienio ir saugumo politika (toliau – BUSP), kaip sako jau pats pavadinimas, yra dar viena ES veiklos užsienyje kryptis. Tai Europos Sąjungos dalyvavimas pasaulio didžiojoje politikoje sprendžiant karo ir taikos, saugumo ir konfliktų ir kitokių politinių tarptautinių santykių klausimus. Paprasčiau kalbant, BUSP – tai, visų pirma, ES diplomatinė veikla siekiant užtikrinti Sąjungos interesų apsaugą ir vertybių sklaidą.

Šiuo požiūriu Europos Sąjunga iš pirmo žvilgsnio yra gana panaši į valstybę. Tačiau tik iš pirmo. Iš tikrųjų oficialusis šios ES veiklos krypties pavadinimas – „bendra užsienio ir saugumo politika“ – neturėtų klaidinti. Nors jis daro įspūdį, kad ES valstybės, užuot plėtojusios savo nacionalines užsienio politikas, dabar turi bendrą užsienio politiką (panašiai kaip bendrą prekybos politiką), bet jeigu išsiskaitysime į Europos Sąjungos sutartį,

suprasime, kad taip nėra. Skambus pavadinimas „bendra politika“ iš tikrųjų reiškia tik tai, kad Sąjungos valstybės vykdo bendrą politiką visai neatsisakydamos savo atskirų nacionalinių užsienio politikų. ES valstybės ir šiandien, dalyvaudamos pasaulio politikoje, visų pirma žiūri savo interesų, tačiau tais atvejais, kai interesai sutampa, jos, žinoma, veikia bendrai ir taip gerokai sustiprina savo pozicijas. Dėlto BUSP, iš principo būdama dar viena ES veikimo už savo ribų kryptis, tuo pat metu yra ypatinga ES valstybių narių bendradarbiavimo forma, kai ES valstybės drauge, pasitelkusios ES institucijas, siekia savo bendrų politinių tikslų.

Kaip tik dėl to BUSP dažnai vadinama ES „antruoju ramsčiu“. Taip norima pabrėžti esminį šios ES valstybių bendradarbiavimo formos skirtumą nuo „pirmojo ramsčio“, t. y. nuo Europos Bendrijos veiklos. Jeigu Europos Bendrijos kompetencijai priskirti reikalai, įskaitant ir ES veiklą užsienyje, tvarkomi priimant sprendimus pagal vadinamąjį **Bendrijos metodą**, tai į procesą yra įtrauktos Europos Komisija ir kitos svarbiausios ES institucijos. Čia sprendimai gali būti priimami tiktai siūlant Europos Komisijai, o valstybės gali balsuoti ir kvalifikuota dauguma. Sprendimai dėl BUSP reikalų priimami pagal **tarpyriausybinių metodą**, t. y. tik pasiekus visų valstybių vienbalsį sutarimą. Europos Komisija, nors ir dalyvauja svarstant ir vykdant sprendimus, čia neturi jokių išskirtinių teisių ir gali veikti tik gavusi konkretų ES valstybių pavedimą.

Formalia Europos Sąjungos bendros užsienio ir saugumo politikos gimimo data, matyt, reikėtų laikyti 1992 m. vasario 7-ąją. Tą dieną Maastrichte dvylika Europos Bendrijos valstybių pasirašė **Europos Sąjungos sutartį**, kurios B straipsnis skelbė, kad, sutarčiai įsigaliojus, Europos Bendrijos šalys tampa Sąjunga, kuri, be viso kito, kelia sau tikslą „tvirtinti Sąjungos identitetą tarptautinėje arenoje, ypač įgyvendinant bendrą užsienio ir saugumo politiką, aprėpiančią ir galimybę formuoti bendrą gynybos politiką, kuri ilgainiui taptų bendra gynyba“.

Tačiau, kaip žinoma, ši data šiandien kol kas dar nėra labai dažnai prisimenama ir nuolat minima. Europos Sąjungos bendros užsienio ir saugumo politikos įteisinimas tarpvalstybinėje sutartyje nebuvo revoliucinis įvykis. Ji buvo parengta jau anksčiau sukurtos Europos ekonominės bendrijos valstybių užsienio politikos koordinavimo sistemos, t. y. vadinamojo **Europos politinio bendradarbiavimo**, pagrindu ir tik labiau išplėtojo jau naudotas priemones ir įsitvirtinusias praktikas. Panašiai kaip **Europos politinis bendradarbiavimas** buvo, taip naujoji bendra užsienio ir saugumo politika ir toliau liko tiktai vertingas ES valstybių vykdomos užsienio politikos papildas, bet ne pakaitas.

Vis dėlto BUSP atsiradimas nebuvo vien tik nereikšmingas formalumas. Pirmiausia tai buvo ES valstybių atsakas į vis labiau bręstantį poreikį Bendrijai įgyti ir turėti tarptautinėje politikoje analogišką reikšmę ir įtaką, kokią per kelis savo veiklos dešimtmečius ji jau buvo įgijusi tarptautiniuose santykiuose dėl savo ekonominės galios.

Antra, BUSP atsiradimas reišė, kad nors ES valstybės ir neatsisako savo nacionalinės užsienio politikos, bet sutaria, kad jos dabar jau bendrai ir padedamos Europos Sąjungos institucijų sieks aiškiai apibrėžtų penkių politinių tikslų:

- saugos Sąjungos bendrąsias vertybes ir gins svarbiausius interesus;
- stiprins Sąjungos saugumą;
- palaikys taiką ir stiprins tarptautinį saugumą;
- skatins tarptautinį bendradarbiavimą;
- plėtos ir stiprins demokratiją, teisinę valstybę bei pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms.

Žinoma, šių bendrų užsienio ir saugumo politikos tikslų išskyrimas iš karto nesukūrė naujo galingo tarptautinės politikos subjekto ar tuo labiau naujos valstybės. Tačiau ES vaidmuo ir profilis globalioje pasaulio politikoje tapo daug konkretnesnis ir labiau apibrėžtas. Kaip tik dėl to šiandien ES palaiko diplomatinis santykius su kone visomis valstybėmis, aktyviai veikia **Jungtinėse Tautose** ir kitose globaliose tarptautinėse organizacijose, palaiko ryšius su kitomis regioninėmis organizacijomis, pagaliau pati imasi vis daugiau krizių valdymo ir taikos palaikymo operacijų. O svarbiausia, kad buvo sudarytos prielaidos toliau stiprėti Europos Sąjungos įtakai ir sparčiai evoliucionuoti jos gebėjimui veikti ir derinti ES valstybių narių interesus ne tik ekonomikos, bet ir didžiosios politikos srityje.

Dabartinis ES BUSP institucinis mechanizmas, kuris susiklostė **Amsterdame** ir **Nicos sutartimis** patobulinus pirmines **Mastrichto sutarties** nuostatas, yra gana komplikauta sistema, į kurią įtrauktos tiek pagrindinės visą ES veiklą koordinuojančios, tiek specializuotos vien tik bendros užsienio ir saugumo politikos reikalais užsiimančios ES institucijos struktūros.

Aukščiausia ES BUSP politinė vadovybė yra **Europos Vadovų Taryba**, būtent ji tvirtina BUSP gaires ir bendrąsias strategijas. Tačiau dažniausiai tai būna formalumas, nes iki patvirtinant strategijas ir kiti dokumentai ruošiami ir dėl jų diskutuojama žemesniuose valdymo lygmenyse. Paprastai Europos valstybių ir vyriausybių vadovai remiasi savo užsienio reikalų ministrų susitarimais, kuriuos šie pasiekia susirinkę į **Bendrujų reikalų ir išorės santykių tarybą** (toliau – Bristas).

Bristo posėdžiai vyksta gana dažnai, ne rečiau kaip kartą per mėnesį. Juose dalyvauja **Europos Komisijos** atstovas ir vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai (beje, be užsienio reikalų ministrų, šios Tarybos posėdžiuose kartais dalyvauja ir gynybos ministrai). Faktiškai Bristas yra pati pagrindinė bendros užsienio ir saugumo politikos institucija, nes sprendžia, ar Sąjungos vardu skelbti **deklaracijas**, **bendras pozicijas** arba imtis **bendrų veiksmų**. Bet ir šiuo atveju ministrų lygmeniu klausimai

nesvarstomi be išankstinio paruošimo. Šį darbą organizuoja ir atlieka **Nuolatinųjų atstovų komitetas** (toliau – Koreperas).

Koreperas formaliai rengia Bristo darbotvarkes. Todėl čia vyksta nuolatinės derybos, o jų rezultatai yra labai reikšmingi. Klausimai, dėl kurių ambasadoriai vienbalsiai susitaria, Briste yra patvirtinami be diskusijų. Briste deramasi tik dėl to, dėl ko ambasadoriai negalėjo pasiekti sutarimo. Koreperas posėdžiauja kas savaitę ir svarsto visus su ES veikla susijusius klausimus. Kadangi ES veiklos spektras yra platus, tai Korepere posėdžiaujantiems ambasadoriams talkina jų pavaduotojai, kurie irgi renkasi į analogiškus posėdžius (vadinamasis Koreperas I), bei kiti specializuoti komitetai ir darbo grupės.

Kadangi Korepero ambasadoriai svarsto visą ES veiklos spektrą, tai konkrečiai Koreperui nebelieka daug laiko diskusijoms užsienio ir saugumo politikos klausimais, todėl jis paprastai pasikliauja specialiaame **Politikos ir saugumo komitete** (toliau – PSK) rengiamomis rekomendacijomis.

PSK kaip tik ir užsiima visais BUSP klausimais, kartu ir gynybos reikalais. Komitetą irgi sudaro valstybių narių misijose dirbantys ambasadoriai. Komitetas formaliai ir neformaliai posėdžiauja netgi kelis kartus per savaitę ir yra institucija, kurioje faktiškai rengiamos ES pozicijos pačiais aktualiausiais tarptautinės politikos klausimais ir dėl jų diskutuojama.

Savo ruožtu PSK toliau yra remiamas dar kelių institucijų, kurių svarbiausia yra ES valstybių užsienio reikalų ministerijose dirbančių vadinamųjų Europos korespondentų tinklas, susietas specialiu šifruotu telekso ryšiu – *Coreu*, leidžiančiu ES valstybėms saugiai ir operatyviai keistis žinotina informacija.

PSK taip pat talkina *RELEX* patarėjų grupė, į kurią įeina ir Komisijos atstovai bei kelios dešimtys įvairiais BUSP geografiniais ir teminiais aspektais besispecializuojančių darbo grupių, sudarytų iš ES valstybių diplomatų ir ekspertų bei Tarybos generalinio sekretoriato ir Komisijos išorės santykių generalinio direktorato tarnautojų.

Kadangi, kaip matome, ES BUSP formuoja ištisa institucijų hierarchija, yra labai svarbu ne tik užtikrinti, kad kiekvienas šios hierarchijos elementas veiktų rezultatyviai, bet ir pasiekti darnią visų jų sąveiką. Šiuo požiūriu ypač svarbus vaidmuo tenka **pirmininkaujantiems valstybėms**. Visoms ES BUSP institucijoms nuo **Europos Vadovų Tarybos** iki specializuotos **darbo grupės** po pusmetį pagal iš anksto sudarytą eilę pirmininkauja kuri nors ES valstybė. **Pirmininkaujanti valstybė** parengia Tarybos, komitetų ir darbo grupių darbotvarkę, tam tikrus klausimus iškelia kaip prioritetinius. Be to, **pirmininkaujanti valstybė** tenka atstovauti Europos Sąjungai santykiuose su kitomis šalimis ir organizacijomis.

Pirmininkauti yra didelė garbė, kartu didelė atsakomybė ir sunki administracinė našta, ypač mažesnėms valstybėms. Todėl visą **pirmininkaujanti valstybė** reikalin-

gą administracinę paramą teikia Tarybos generalinis sekretoriatas, kuriam vadovauja generalinis sekretorius, tuo pat metu atliekantis dar ir vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai pareigas.

Reikia pažymėti, kad vyriausiajam įgaliotiniui formaliai tenka ne tik nedidelė užduotis remti pirmininkaujančią valstybę, bet ir Bristo sprendimu jam gali būti pavestos konkrečios politinio atstovavimo Sąjungai užduotys. Kad vyriausiasis įgaliotinis galėtų sėkmingai atlikti skirtas užduotis, jam talkina nedidelis institucinis aparatas, susidedantis iš Politikos planavimo ir ankstyvojo perspėjimo padalinio bei Jungtinio situacijų centro. Vyriausiajam įgaliotiniui taip pat talkina Bristo paskirti specialūs įgaliotiniai konkrečioms problemoms ar regionams kuruoti. Savo asmeninius atstovus aktualiems ir jautriems klausimams kuruoti gali skirti pats vyriausiasis įgaliotinis.

Sutartis dėl Konstitucijos Europai ir vėliau ją pakeitusi **Lisabonos sutartis** numato toliau keisti ir tobulinti šią sistemą. Įsigaliojus **Lisabonos sutarčiai**, šioje sistemoje bus įgyvendintos dvi pagrindinės reformos, kuriomis siekiama padaryti ES bendrą užsienio ir saugumo politiką labiau sutelktą ir geriau koordinuotą.

Pirmoji – tai pirmininkaujančios valstybės krūvio sumažinimas ir didesnio politikos perimamumo tarp pirmininkaujančių valstybių užtikrinimas. Numatoma, kad valstybės Europos Sąjungai toliau pirmininkaus ne šešis mėnesius, o bus suskirstytos į trejetus, ir kiekvienas trejetas pirmininkaus po aštuoniolika mėnesių. Pirmininkaujantys valstybei taip pat neberekės rūpintis pirmininkavimu Europos Vadovų Tarybai ir Užsienio reikalų ministrų tarybai. Šį darbą atitinkamai turės atlikti dvejų su puse metų kadencijai renkamas Europos Vadovų Tarybos pirmininkas ir vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai.

Antroji reforma – tai vyriausiojo įgaliotinio įgaliojimų išplėtimas, šio pareigūno atsakomybei priskiriant visų, kartu ir prekybinių ekonominių Europos Sąjungos išorės santykių koordinavimą. Vyriausiasis įgaliotinis dabar ne tik pirmininkaus Užsienio reikalų tarybai, bet ir bus už išorės santykius atsakingas Europos Komisijos vicepirmininkas. Pagal Sutartį dėl Konstitucijos Europai oficialus šios pareigybės pavadinimas turėjo būti „Sąjungos užsienio reikalų ministras“. Tačiau Konstituciją pakeitusioje Lisabonos sutartyje ši pareigybė vadinasi „vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai“.

Nors Lisabonos sutartyje numatoma ES reforma panaikina formalų ES veiklos skirstymą į atskirus „ramsčius“, *de facto* principinis skirtumas tarp dvejų sprendimo metodų ir jų taikymo sričių išlieka. Reforma nėra siekiama stiprinti Sąjungos galias valstybių suvereniteto ir teisių sąskaita. Jos tikslas – užtikrinti geresnį visos ES užsienio politikos plačiąja prasme, nesvarbu, koku būdu būtų priimami sprendimai, koordinavimą ir atitinkamai efektyvesnį ir nuoseklesnį pagrindinių Sąjungos bendros užsienio ir saugumo politikos tikslų įgyvendinimą.

Europos saugumo strategija

1992 metų Maastrichto sutartyje buvo įvardyti penki svarbiausi Europos Sąjungos bendros užsienio ir saugumo politikos tikslai, kurių siekti įsipareigojo visos ES šalys. Tačiau tai, kaip šie tikslai bus įgyvendinti kiekvienu konkrečiu atveju ar tuo labiau kilus vienai ar kitai tarptautinei krizei, ir toliau priklauso nuo to, kokių nuostatų laikosi atskiros ES valstybės ir kaip jos pajėgia sutarti. Tais atvejais, kai joms nepavykdavo pasiekti susitarimo, Europos Sąjunga kaip vieningas pasaulio politikos veikėjas iš viso neturėdavo galimybės pasireikšti. Vienas ryškiausių tokio ES „neveikimo“ pavyzdžių – tai 2003 metų konfliktas dėl (ne)paramos **Jungtinėms Amerikos Valstijoms**, nusprendusioms imtis karinės intervencijos ir nuversti Sadamo Huseino režimą Irake. Šiuo konkrečiu politikos klausimu ES valstybių nuomonės buvo priešingos.

Tačiau, kad ir kaip būtų keista, būtent ši krizinė situacija pastūmėjo Europos Sąjungą parengti ir priimti daug platesnį ir išsamesnį dokumentą – Europos saugumo strategiją – „Saugi Europa geresniame pasaulyje“. Šį dokumentą parengė ES vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai Javiero Solanos vadovaujama ekspertų grupė, o 2003 metų gruodį dokumentui pritarė ir Europos Vadovų Taryba.

Europos saugumo strategija yra dokumentas, kuriame pirmą kartą eksplicitiškai įvardytos tiek pagrindinės grėsmės ES saugumui, tiek principai ir metodai, kuriais ES sieks įvardytas grėsmes nukenksminti, tiek, pagaliau, tikslai, kurių ES sieks pasaulinėje arenoje. ES saugumo strategijoje yra išskiriamos penkios pagrindinės grėsmių rūšys:

- **terorizmas,**
- **masinio naikinimo ginklo platinimas,**
- regioniniai konfliktai,
- žlungančios valstybės,
- organizuotas nusikalstamumas.

Su visomis šiomis grėsmėmis ES valstybės numato kovoti plėtodamos efektyvų daugiašališkumą, t. y. pirmiausia efektyviai išnaudodamos Jungtinių Tautų organizaciją ir naudodamos preventyvią įsitraukimą, t. y. kuo greičiau reaguodamos į kylančias krizes ir imdamosi adekvačių priemonių.

Taip, pasak dokumento, ES sieks įgyvendinti tris pagrindinius strateginius savo tikslus:

- plėsti saugumo ir stabilumo zoną aplink Europą,
- remti ir skatinti stabilios tarptautinės tvarkos susiformavimą,
- būti pasirengus prireikus imtis visų įmanomų priemonių užskirsti kelią senoms ir naujoms grėsmėms atsirasti ir veikti.

Nors Europos saugumo strategijos kaip dokumento teisinis statusas lieka neapibrėžtas, ir jis, visų pirma, yra ES valstybių politinė deklaracija, o ne teisiškai privalomas įsipareigojimas, tai nė kiek nesumažina jo reikšmės. Saugumo strategija nuo pat jos paskelbimo yra pagrindinis dokumentas, kuriame sistemškai išdėstyti ES bendros užsienio ir saugumo politikos metmenys.

Atsižvelgiant į šio dokumento svarbą, norintiems perprasti Europos Sąjungos užsienio ir saugumo politikos logiką neoficialus jo vertimas į lietuvių kalbą yra spausdinamas kaip šios knygos priedas.

Krizių valdymas arba „Europos saugumo ir gynybos politika“

Europos saugumo ir gynybos politika (toliau – ESGP) yra integrali Europos Sąjungos bendros užsienio ir saugumo politikos dalis, nukreipta į vadinamąsias **Petersbergo užduotis**, t. y. į tarptautinių karinių ir civilinių krizių valdymo pajėgumų kūrimą ir plėtojimą, siekiant sustiprinti ir papildyti ES BUSP ir taip dar daugiau prisidėti prie tarptautinės taikos ir saugumo stiprinimo. Pavadinimas „Europos saugumo ir gynybos politika“, panašiai kaip „ES bendra užsienio ir saugumo politika“, yra iš pirmo žvilgsnio klaidinantis. Jis daro įspūdį, kad plėtodama šią politiką Europos Sąjunga, visų pirma, rūpinasi savo saugumo stiprinimu ir savo teritorijos gynyba. Bet vėlgi jeigu pažvelgsime į tuos dokumentus, kurių pagrindu plėtojama ESGP, ir pasidomėsime, ką Sąjunga realiai daro šioje srityje, galėsime įsitikinti, kad šiandien ESGP faktiškai yra tikrai dar viena specifinė ES veiklos užsienyje kryptis, kurią tiksliau reikėtų vadinti **krizių valdymu**, naudojant civilines bei karines priemones. Dabartinė Europos saugumo ir gynybos politika, būdama integrali ES bendros užsienio ir saugumo politikos dalis, kaip ir pastaroji, nepretenduoja pakeisti atskirų valstybių saugumo ir gynybos politikų, bet yra tikrai jų papildas, jų bendras projektas. Europos Sąjungos sutartyje pabrėžiama, kad Sąjunga nesumenkins specifinio valstybių narių saugumo ir gynybos politikos pobūdžio, gerbs tam tikrų valstybių narių, manančių, jog jų bendra gynyba yra įgyvendinama NATO ir yra suderinama bei neprieštarauja toje struktūroje numatytai bendrai saugumo ir gynybos politikai.

Pristatant ESGP, taip pat svarbu pažymėti, kad jos raida iš esmės tebėra labai ankstyvos fazės. Šios politikos įdirbis – tik vienas dešimtmetis, nes realia šios politikos raidos pradžia derėtų laikyti tik 1998-uosius metus. Tų metų gruodį Sen Malo (Prancūzija) mieste buvo pasiektas principinis **Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės** sutarimas, kuriam vėliau pritarė ir kitos ES valstybės, kad, atsižvelgiant į pasikeitusį grėsmių Europos saugumui pobūdį, ES derėtų įgyti ir plėtoti nuosavus **karinius pajėgumus**.

Toks santykinai vėlyvas apsisprendimas buvo nulemtas specifinių istorinių aplinkybių. Net keturis dešimtmečius po Antrojo pasaulinio karo susikūrusi Europos Bendrija iš viso buvo „atleista“ nuo saugumo ir gynybos problemų. Šitokias „šiltnamio“ sąlygas užtikrino NATO gynybinis aljansas. Todėl Europos integracijos procesas apėmė ekonomiką, finansus, bendrąją rinką, bet per visą šaltojo karo laikotarpį niekada nepersiliejo į saugumo ir gynybos reikalų sritį, nors tokių bandymų (pvz., 1952 metų bandymas įkurti **Europos gynybos bendriją**) ir buvo.

Vėliau šaltojo karo pabaiga, atnešusi daug esmingų permainų į šią nusistovėjusią sanklodą, kuriam laikui sukėlė netgi tam tikrą Europos saugumo politikos sumaištį, kuri dar visą dešimtmetį trukdė priimti reikalingus sprendimus. Viena vertus, jau 1990–1991 metais, vykstant deryboms dėl Europos Sąjungos sutarties, visos šalys vienareikšmiškai sutiko, kad dabar, pasikeitus tarptautinei padėčiai ir grėsmių pobūdžiui, Europos Sąjunga, būdama, visų pirma, ekonominė galybė, nebeturėtų šalintis saugumo klausimų ir palikti juos vien tiktai *NATO* atsakomybei. Tačiau kaip ir kiek Europos Sąjunga išitrauks į savo pačios ir tarptautinio saugumo užtikrinimą ir kaip dėl to bus pertvarkyti ES santykiai su *NATO*, liko nesutarta. Nors niekas neabejojo, kad *NATO*, kaip transatlantinis **Jungtinių Amerikos Valstijų** ir Europos ryšys, turi būti išlaikytas, koks turėtų būti nustatytas naujas santykis tarp *NATO* ir saugumo klausimais ketinančios užsiimti naujos Europos Sąjungos, valstybių nuomonės tuomet labai esmingai skyrėsi.

Viena (visų pirma, **Prancūzijos**) pozicija buvo, kad pasibaigus šaltajam karui regioninio stabilumo ir krizių valdymo reikalais turėtų labiau rūpintis ne *NATO*, bet Europos Sąjunga, kuri dabar turėtų susikurti tam reikalingus pajėgumus. O štai kitų (**Jungtinės Karalystės**, Nyderlandų, Danijos ir kt. šalių atstovų) nuomone, Europos Sąjunga negali greitai pakeisti *NATO*. *NATO* buvo ir yra vienintelė tikrai veikianti saugumo ir gynybos struktūra, taigi jos atsisakymas sudarytų tuštumą, kurios ES iš karto nepajėgi užpildyti. Be to, tai pakenktų transatlantiniams santykiams, nes pastūmėtų JAV nebedalyvauti Europos saugumo reikaluose, o tai daugeliui šalių atrodė visiškai nepriimtina.

Tada kompromisu tapo sprendimas palikti klausimą atvirą ir kol kas apsiriboti tuomet mažai reikšmingos gynybinės organizacijos – **Vakarų Europos Sąjungos** (toliau – VES) įtraukimu į procesą. 1992 metų **Mastrichto sutartyje** buvo įrašyta, kad „Sąjunga prašo VES, kuri yra neatskiriama Sąjungos raidos dalis, rengti ir įgyvendinti gynybinio pobūdžio Sąjungos sprendimus ir veiksmus“. Atitinkamai 1992 metų birželį jau VES taryba Petersberge (Vokietija) priėmė deklaraciją, kurioje buvo paskelbta, kad Vakarų Europos Sąjunga ES pageidavimu bus atsakinga už humanitarinių ir gelbėjimo operacijų vykdymą, krizių slopinimą, taikos palaikymo ir įvedimo misijas.

Tačiau tolesnė įvykių raida ir ypač yrančios Jugoslavijos konfliktų Bosnijoje ir Kosovo pamokos gerokai suartino iki tol beveik nesuderinamas valstybių pozicijas.

Viena vertus, **Prancūzija** turėjo pripažinti, kad *NATO* tebėra labai svarbus ES saugumo ramstis, nes be jos įsikišimo nebūtų pavykę nuslopinti konfliktų **Vakarų Balkanuose**. **Jungtinė Karalystė** savo ruožtu sutiko, kad Europos Sąjungai vis dėlto reikalingos savarankiškos ir jos, o ne *NATO* žinioje esančios pajėgos. Šis pozicijų suartėjimas ir lėmė sprendimą 1997 metų **Amsterdamo sutartyje** įrašyti, kad Europos Sąjunga pati tiesiogiai perima atsakomybę už **Petersbergo užduočių** vykdymą ir jau minėtą Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės 1998 metų Sen Malo susitarimą. Tuomet priimtoje deklaracijoje pabrėžta, kad jei ES nori būti visavertė veikėja tarptautinėje arenoje, tai ji turi turėti ir savo karinius pajėgumus, ir galimybę spręsti dėl jų panaudojimo kilus tarptautinėms krizėms.

Po Sen Malo deklaracijos Europos saugumo ir gynybos politikos formavimo procesas įgijo jau visai kitą pagreitį. Praeitą dešimtmetį buvo:

- pradėtos formuoti ES karinės ir civilinės greitojo reagavimo pajėgos – **kovinės grupės**, kurių gebėjimai yra nuolat peržiūrimi ir tobulinami specialiose pajėgumų generavimo konferencijose;
- įsteigta Tarybai pavaldi už ESGP įgyvendinimą atsakingų institucijų sistema, apimanti **Politikos ir saugumo komitetą**, **ES Karinį komitetą**, **ES Karinį štabą**, kitas pasirengimo ir operacijų planavimo institucijas;
- parengta ir patvirtinta jau minėta **Europos saugumo strategija**, kuri kviečia ES valstybes formuoti naują Europos strateginę kultūrą, paremtą prevenciniu, greitu ir, prireikus, ryžtingu įsikišimu, siekiant suvaldyti kylančias krizes;
- susitarta dėl karinių krizių valdymo operacijų finansavimo tvarkos ir įsteigtas specialus operacijų finansavimo mechanizmas;
- įsteigta **Europos gynybos agentūra**, kuri užsiima Europos ginkluotės gamintojų bendradarbiavimo skatinimu, Europos bendros gynybinės įrangos rinkos kūrimu, ES pajėgumų **krizių valdymo** srityje stiprinimu ir Europos industrinės ir technologinės bazės plėtojimu;
- pasiektas veikiantis darbinis ES ir *NATO* susitarimas „**Berlynas Plus**“, kuris suteikia galimybę ES naudotis *NATO* pajėgumais ir ištekliais neribojant ES sprendimų autonomijos ir taip išvengiant nereikalingo dubliavimo ir organizacijų konkurencijos.

Tačiau, žinoma, netrūko ir problemų, kurios buvo ir lieka gana sunkiai sprendžiamos ir gerokai riboja sparčios ESGP plėtotės galimybes. Iš svarbiausiųjų paminėtinos šios:

- sunkumai generuojant reikalingus **karinius** ir **civilinius pajėgumus** bei strateginių oro transporto pajėgumų trūkumas;

- su po šaltojo karo įsitvirtinusia išlaidų ginklavimuisi mažėjimo tendencija susijęs valstybių nenoras skirti didesnę finansavimą ESGP plėtoti;
- nekoordinuotas, fragmentuotas ir labiau orientuotas į nacionalinius negu bendrus Europos poreikius reikalingos ginkluotės ir įrangos įsigijimo procesas, kuris trukdo išvengti nereikalingo dubliavimo ir neefektyvaus taip trūkstančių lėšų panaudojimo;
- vis dar išliekantis gana dideli valstybių požiūrių skirtumai dėl to, ką turėtų daryti šioje srityje Europos Sąjunga, kaip toliau turėtų būti plėtojami santykiai su NATO ir JAV.

Tačiau, nepaisant neišspręstų problemų, per gana trumpą laiką (realia šios politikos pradžia, kaip minėta, laikytini 1998-ieji) Europos Sąjunga nuo 2003 metų vykdė arba vykdė **karines ir civilines krizių valdymo** misijas Bosnijoje, Makedonijoje, Kongo Demokratinėje Respublikoje, Gruzijoje, Indonezijoje, Palestinoje, Moldavijoje, Čade, Centrinėje Afrikos Respublikoje, Gvinėjoje Bisau ir kt. Tai buvo gana įvairaus pobūdžio karinės ir civilinės misijos – nuo paliaubų stebėjimo ir taikos palaikymo iki humanitarinės pagalbos ir teisinės valstybės įtvirtinimo. Ir nors dauguma šių misijų nebuvo labai įspūdingų mastų ir trukmės, jos buvo ir yra svarbus pasiekimas – įrodymas, kad ESGP egzistuoja ne tik politiniuose dokumentuose, bet ir tikrovėje.

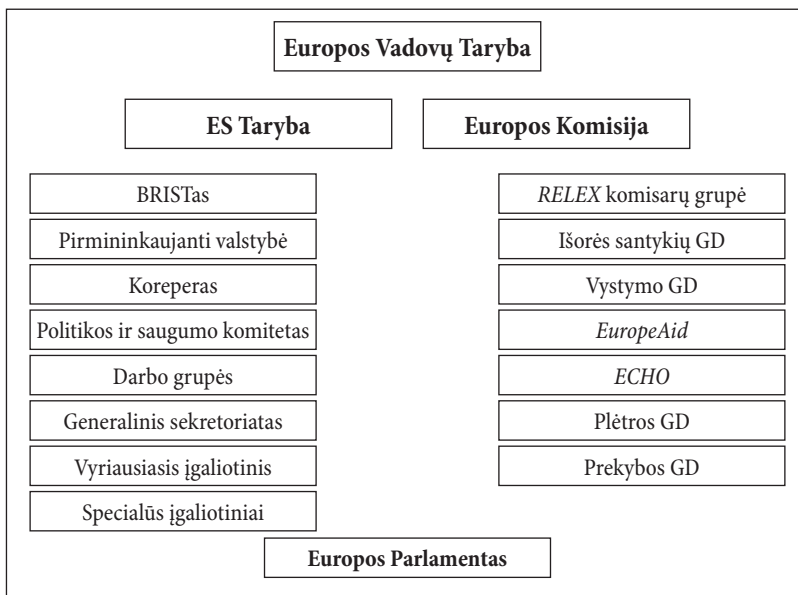
Sutartis dėl Konstitucijos Europai ir ją pakeitusi **Lisabonos sutartis** iš esmės nenumato keisti principinių ES valstybių nuostatų dėl ESGP. Sąjunga ir toliau palaiapsniui plėtės šią politikos kryptį, kuri, **Europos Vadovų Tarybai** vienbalsiai nusprendus, galėtų virsti ir bendra gynyba. Tačiau vis dėlto yra ir reikšmingų naujovių, iš kurių svarbiausios būtų dvi.

Pirmoji – tai numatoma labiau pasirengusių valstybių narių tvirtesnio **struktūruoto bendradarbiavimo** saugumo ir gynybos politikos srityje galimybė. Ši nuostata vertinama nevienareikšmiškai. Jos kritikai sako, kad tai lems „dviejų greičių“ Europos susikūrimą, o šalininkai tvirtina, kad tai skatins valstybes intensyviau plėtoti nacionalinius gynybos pajėgumus ir aktyviau dalyvauti ES iniciatyvose bei misijose.

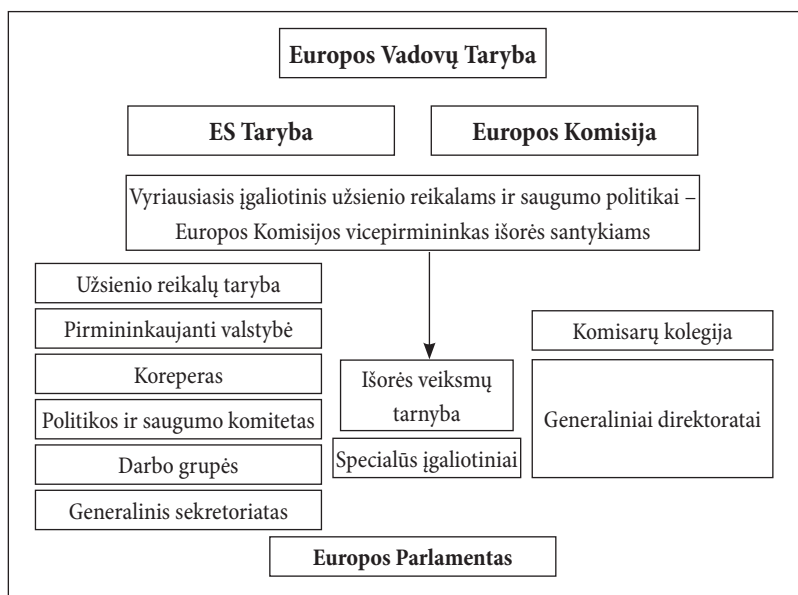
Antroji naujovė – tai nuostata dėl valstybių solidarumo, kurios iki tol nebuvo galiojančiose ES ir EB steigimo sutartyse. **Lisabonos sutartyje** įrašyta nuostata, kad „jei valstybė narė patiria agresiją savo teritorijoje, kitos valstybės narės, vadovaudamosi Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsniu, yra įpareigtos teikti šiai valstybei visokeriopą įmanomą pagalbą ir paramą“. Žinoma, ši nuostata nereiškia, kad Europos Sąjunga jau pereina prie bendros gynybos, nes, kaip jau buvo minėta, Sąjunga gerbia valstybių narių saugumo ir gynybos politikos specifiką. Tačiau vis dėlto tai labai svarbi principinė Sąjungos vertybės atspindinti politinė pozicija, kuri iki šiol atvirai nebuvo reiškiamą.

* * *

Štai taip bendrais bruožais galima apibūdinti tai, kas šiandien sudaro Europos Sąjungos užsienio politiką. Bet, žinoma, reikėtų nepamiršti, kad ši knyga yra tikrai gana kuklus atspindys to, ką iš tiesų veikia Europos Sąjunga už savo ribų, ir negali pretenduoti į viską apimančią objekto studiją. Situaciją dar labiau komplikuoja tai, kad šiuolaikiniame globalėjančiame pasaulyje apskritai darosi vis sunkiau atskirti, kur baigiasi valstybių ar tuo labiau tokio darinio kaip Europos Sąjunga vidaus politikos sritis ir prasideda užsienio politikos sritis. Šiandien bet kuri ES politikos kryptis (žemės ūkis, žvejyba, energetika, finansai ir kt.) turi labai stiprų tarptautinį matmenį. Deja, visų jų dėl laiko ir vietos stokos čia nepavyko aptarti. Tad belieka tikėtis, kad, nepaisant šių trūkumų, knyga vis dėlto padės skaitytojui susidaryti bendrą vaizdą apie dabartinę ES užsienio politiką ir jos vaidmenį pasaulyje.

1 pav. Europos Sąjungos užsienio politikos institucijos

2 pav. Europos Sąjungos užsienio politikos institucijų reforma pagal Lisabonos sutartį

Žinynas

A

AFRIKA – neturtingiausias, daugiau kaip penkiasdešimt valstybių apimantis besivystančio pasaulio regionas, su kuriuo Europos Bendrija nuo pat savo susikūrimo palaiko glaudžius asociacijos ryšius. ES yra pagrindinė Afrikos šalių eksporto rinka. Daugiau kaip pusė ES teikiamos pagalbos vystymui tenka Afrikos šalims.

Geografinis Afrikos ir Europos artumas visada turėjo lemiamos reikšmės glaudiems šių dviejų žemynų ryšiams istorijos raidoje. Tačiau ilgą laiką tie santykiai nebuvo lygiaverčių partnerių bendradarbiavimas. XIX amžiuje užbaigta Afrikos kolonizacija sukūrė Europos politinio ir ekonominio viešpatavimo Afrikoje struktūrą. Antra vertus, kolonializmas artimais ekonominiais ir netgi kalbiniais kultūriniais saitais neatskiriamai susiejo atskiras Europos ir Afrikos valstybes. Šie ryšiai neprarado savo reikšmės ir dabar. Iki šiol ES valstybės – Prancūzija, Jungtinė Karalystė, Belgija ir Portugalija – glaudžiai bendradarbiauja su savo buvusiomis kolonijomis, dabar tapusiomis suvereniomis valstybėmis.

Būtent prieštaringas kolonializmo palikimas sąlygojo ir tai, kad nuo pat savo įsikūrimo Europos ekonominė bendrija buvo įtraukta į bendradarbiavimą su Afrikos valstybėmis, rėmė jų regioninę ekonominę integraciją ir siekė įnešti savo indėlį į Afrikos žemyno vystymą. Ilgainiui Europos Bendrija, neskaitant atskiros valstybių narių dvišalio bendradarbiavimo, labai išplėtojo partnerystės ir vystomojo bendradarbiavimo su Afrikos valstybėmis ryšius. Šie ryšiai tradiciškai yra skirstomi į dvi grupes.

Į pietus nuo Sacharos esančios Afrikos valstybės ir Europos Sąjunga plėtojo bendradarbiavimą, grindžiamą kolektyviniais kas penkeri metais atnaujinamais asociacijos susitarimais (vadinamosiomis Jaundės, vėliau Lomės konvencijomis). Dabar galioja 2000–2020 metams sudarytas Kotonu susitarimas, kuris buvo peržiūrėtas ir atnaujintas 2005 metais. Kotonu susitarimas iš esmės siekia ankstesnių konvencijų tikslų – plėtoti preferencinę prekybą, vystomąjį bendradarbiavimą, padėti išgyvendinti skurdą, tačiau tuo pat metu turi ryškesnį politinį matmenį, orientuotas į lygiavertės partnerystės prielaidų plėtojimą ir Afrikos šalių įsijungimo į pasaulinę ekonomiką skatinimą. Pagrindinis ES ir piečiau Sacharos esančių Afrikos šalių vystomojo bendradarbiavimo šaltinis yra Europos vystymo fondas.

Šiaurės Afrikos valstybės tapo Europos ir Viduržemio jūros valstybių bendradarbiavimo ir partnerystės dalyvėmis. Šis bendradarbiavimas 1995 metais buvo

pavadintas Barselonos procesu (pagal tuomet Barselonoje paskelbtą ES ir regiono valstybių užsienio reikalų ministrų deklaraciją), kuris siekia ilgainiui Viduržemio jūros regioną paversti taikos, saugumo, ekonominio klestėjimo ir kontroliuojamos migracijos zona. Barselonos procesą 2003 metais papildė ir sustiprino Europos kaimynystės politika, kuri grindžiama ES ir individualių valstybių sudaromais pastarųjų reformų veiksmų planais. 2008 metais ES pirmininkavusios Prancūzijos iniciatyva, siekiant Barselonos procesui suteikti daugiau politinio svorio ir labiau jį institucionalizuoti, ES ir Viduržemio jūros valstybių aukščiausio lygio susitikime Paryžiuje buvo paskelbta, kad kuriama Viduržemio Sąjunga.

Tačiau šis skirtingas Afrikos valstybių traktavimas yra labiau techninio negu politinio pobūdžio, nes tuo pat metu ES ne kartą yra parodžiusi, kad siekia plėtoti ir bendrą visam Afrikos žemynui strategiją. Pirmu tokios permainos ženklų ir bandymu pradėti kokybiškai naują dialogą su Afrika kaip visuma galima laikyti 2000-aisiais metais Kaire (Egiptas) pirmą kartą surengtą ES ir Afrikos valstybių viršūnių susitikimą.

Vienas iš pagrindinių tokių dokumentų, kuriuose formuluojamos ES politikos nuostatos dėl Afrikos, yra 2005 metais Europos Komisijos parengta „ES Afrikos strategija“. Šioje strategijoje buvo siekiama atsižvelgti į naujo tūkstantmečio pradžioje įvykusias permainas (Jungtinių Tautų Tūkstantmečio vystymo tikslų iškėlimas, ES plėtra ir jos vaidmens tarptautinėje politikoje stiprinimas, Afrikos Sąjungos susikūrimas) ir į tai, kad greta ilgus dešimtmečius Afrikoje viešpatavusios Europos savo įtaką siekia išplėsti kitos pasaulio galybės, iš kurių savo politikos kryptingumu ir nuoseklumu išsiskiria sparčiai besivystanti Kinija.

Paskelbus Europos Komisijos parengtą „ES Afrikos strategiją“, tolesnę ES ir Afrikos santykių raidą buvo siekiama nukreipti taip, kad ji įgytų lygiateisių partnerių strateginės partnerystės pavidalą ir būtų suformuluota bendra ES ir Afrikos strategija. Galiausiai tokia strategija buvo parengta ir patvirtinta antrajame ES ir Afrikos viršūnių susitikime, kuris įvyko 2007 metų gruodį Lisabonoje. Dokumentas numato ilgalaikę partnerystę, įgyvendinant keturis pagrindinius bendrus ES ir Afrikos strateginius tikslus:

- bendrų taikos ir saugumo stiprinimo, krizių valdymo pastangų pakėlimas į naują kokybinį lygmenį;
- demokratinio valdymo stiprinimas ir žmogaus teisių padėties gerinimas;
- ES–Afrikos prekybos skatinimas ir Afrikos regioninės ekonominės integracijos, regioninių ekonominių bendrijų rėmimas;
- vystomojo bendradarbiavimo, pirmenybę teikiant Tūkstantmečio vystymo tikslams bei apimant ir migracijos politikos klausimus, plėtojimas.

Šių tikslų numatoma siekti remiantis institucionalizuotais forumais (nuolat kas treji metai vykstančiais ES ir Afrikos viršūnių susitikimais), formalizuotu Europos Sąjungos ir Afrikos Sąjungos institucijų bendradarbiavimu, vykstančiu įvairiais lygmenimis, taip pat plėtojant nuolatinius tarpparlamentinius ir pilietinės visuomenės ryšius.

Taip pat žr. AKR VALSTYBĖS, KOTONU SUSITARIMAS, VIDURŽEMIO SĄJUNGA.

AFRIKOS, KARIBŲ JŪROS IR RAMIOJO VANDENYNŲ VALSTYBĖS žr. AKR VALSTYBĖS.

AIRIJA – neutrali ES valstybė, kuri atsargiai vertina ES bendrą užsienio ir saugumo politiką, nes išvengia joje potencialią grėsmę savo neutralumui ir suverenitetui. Dėl šios priežasties Airija nėra aktyvi šios politikos formavimo bei ES karinių ir civilinių krizių valdymo operacijų dalyvė. Antra vertus, nors ir nebūdama aktyvi ES bendros užsienio ir saugumo politikos dalyvė, Airija turi suformulavusi savo prioritetus šiose srityse: pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, demokratijai ir teisės viršenybei, ES pajėgumų konfliktų prevencijos, taikos palaikymo ir krizių valdymo srityse stiprinimas ir jų panaudojimas atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Chartijos principus.

Narystė Europos Bendrijoje Airijai buvo labai naudinga. Jai atsivėrė galimybės ne tik sumažinti savo priklausomybę nuo prekybos su Jungtine Karalyste, bet ilgainiui, vykdant lengvatinę mokesčių politiką, pritraukti daug stambių tiesioginių užsienio investicijų, ypač iš JAV, kuri buvo suinteresuota investuoti Airijoje ne tik dėl to, kad gyventojai kalba angliškai, bet ir dėl to, kad per Airiją atsivėrė kelias į didžiąją Europos bendrąją rinką. Tarp investuotojų, padėjusių sukurti modernią Airijos elektronikos ir farmacijos pramonę, buvo labai daug airių išeivių, kurie mielai investavo savo protėvių tėvynėje.

Airija taip pat gavo didžiulę paramą ir iš Europos Bendrijos biudžeto. Tiesioginių išmokų gaudavo žemdirbiai, o pagal regioninės politikos programas į Airiją atėdavo dar gana daug (iki 4 proc. bendrojo vidaus produkto) papildomų lėšų infrastruktūrai plėtoti. Galiausiai Airija sugebėjo visiškai įveikti savo atsilikimą ir šiandien yra tapusi viena iš sparčiausiai besivystančių ekonomikų.

Tačiau sėkminga Airijos raida visai neskatinė tos šalies gyventojų paramos Europos integracijos stiprinimui. Net priešingai – airiai vis labiau priešinosi reformoms, kuriomis siekiama stiprinti Europos Sąjungos gebėjimus užsienio politikos srityje. 2001 metais Airijos piliečiai referendume atmetė Nicos sutartį, nes kai kurias jos nuostatas traktavo kaip šalies neutralumo pažeidimą. Airija surengė

naują referendumą ir ratifikavo Nicos sutartį tik po to, kai 2002 metų birželį Sevilijos Europos Vadovų Taryba paskelbė deklaraciją dėl Airijos neutralumo, kurioje patvirtino, kad Airijos dalyvavimas ES bendroje užsienio ir saugumo politikoje neprieštarauja šalies tradicinei karinio neutralumo politikai. 2008 metais Airija sukėlė naują ES konstitucinę krizę, nes dauguma Airijos piliečių referendume ir vėl balsavo prieš Lisabonos sutarties ratifikavimą.

AKR VALSTYBĖS (angl. *ACP countries*, pranc. *Pays ACP*) – Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybės, su kuriomis Europos Sąjunga yra užmezgusi asociacijos ryšius ir plėtoja iš Europos vystymo fondo finansuojamą vystomąjį bendradarbiavimą.

Užmegzti ypatingus Europos ekonominės bendrijos asociacijos ryšius su šalimis, kurios yra buvusios Europos valstybių kolonijos ir dabar toliau palaiko glaudžius ekonominius ir kultūrinius ryšius su Europa, buvo sumanyta jau šeštame praeito amžiaus dešimtmetyje steigiant pačią bendriją. Pirmoji kolektyvinė Bendrijos sutartis (Jaundės konvencija) dėl ypatingų lengvatinių prekybos sąlygų ir pagalbos vystymuisi buvo pasirašyta 1963 m. Kamerūno sostinėje Jaundėje penkeriems metams, o 1969 metais buvo atnaujinta. 1975-aisiais Jaundės konvenciją pakeitė Togo sostinėje Lomėje pasirašyta konvencija jau su 46 AKR valstybėmis. 1979, 1984 ir 1989 metais buvo pasirašytos antroji, trečioji ir ketvirtoji Lomės konvencijos (pastaroji – jau su 70 AKR valstybių). Ketvirtoji Lomės konvencija dešimt metų buvo pagrindinis Europos Bendrijos bendradarbiavimą ir partnerystės su besivystančiomis šalimis ryšius grindžiantis teisinis dokumentas.

Pasibaigus Lomės ketvirtosios konvencijos galiojimui, 2000 m. birželio 28 d. Kotonu (Beninas) dvidešimčiai metų buvo pasirašytas naujas ES partnerystės susitarimas jau su 76 AKR valstybėmis. Naujasis ES ir AKR valstybių susitarimas yra ypatingas tuo, kad apima ne tik prekybinius ir ekonominius santykius, bet ir politinius bei saugumo klausimus, įtraukiant visuomeninių organizacijų, privataus sektoriaus, profesinių sąjungų, vietos valdžios atstovus. Susitarime numatytas aiškus Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno šalių ir ES valstybių įsipareigojimas kovoti su terorizmu ir žmogaus teisių pažeidimu, remti demokratijos plėtrą, kontroliuoti migraciją.

Prie AKR šalių grupės ES priskiria šias valstybes:

- Afrikoje – Angola, Beninas, Bisau Gvinėja, Botsvana, Burkina Faso, Burundis, Centrinės Afrikos Respublika, Čadas, Dramblio Kaulo Krantas, Džibutis, Eritrėja, Etiopija, Gabonas, Gambija, Gana, Gvinėja, Kamerūnas, Kenija,

Komorai, Kongas, Kongo Demokratinė Respublika, Lesotas, Liberija, Madagaskaras, Malavis, Malis, Mauricijus, Mauritanija, Mozambikas, Namibija, Nigerija, Nigeris, Pietų Afrika, Pusiaujo Gvinėja, Ruanda, San Tomė ir Prinsipė, Seišeliai, Senegalas, Siera Leonė, Somalis, Sudanas, Svazilandas, Tanzanija, Togas, Uganda, Zambija, Zimbabvė, Žaliasis Kyšulys;

- Karibų jūroje – Antigva ir Barbuda, Bahamos, Barbadosas, Belizas, Dominikos Respublika, Dominika, Gajana, Grenada, Haitis, Jamaika, Kuba, Sent Kitas ir Nevis, Sent Lusija, Sent Vinsentas ir Grenadinai, Surinamas, Trinidadas ir Tobagas;
- Ramiajame vandenyne – Fidžis, Kiribatis, Kuko salos, Maršalo Salos, Mikronezija, Nauru, Niuje, Palau, Papua Naujoji Gvinėja, Rytų Timoras, Saliamono Salos, Samoa, Tonga, Tuvalu, Vanuatu.

Taip pat žr. KOTONU SUSITARIMAS.

„**ALTHEA**“ žr. KARINIS KRIZIŲ VALDYMAS.

AMSTERDAMO SUTARTIS – Europos Sąjungos valstybių sutartis dėl Europos Sąjungos sutarties, Europos bendrijų steigimo sutarčių ir kai kurių su jomis susijusių aktų pataisų. Sutartis pasirašyta 1997 m. spalio 2 d. Amsterdame. Įsigaliojo 1999 m. gegužės 1 d.

1992 metais pasirašydamos Mastrichto sutartį ES valstybės susitarė, kad 1996 metais surengs naują tarpvyriausybinių konferenciją, kuri įvertins, kaip veikia nauja Europos Sąjunga ir, jeigu reikės, parengs atitinkamas pagrindinių sutarčių pataisus. Tad tarpvyriausybinių konferencija, kaip iš anksto buvo planuota, vyko 1996–1997 metais.

Konferencija nesiekė nuosekliai peržiūrėti Europos bendrijų steigimo ir Europos Sąjungos sutarčių, tačiau jai vis dėlto teko spręsti daug sudėtingų klausimų, kad būtų patenkinti įvairūs valstybių narių interesai ir viešosios nuomonės lūkesčiai. Konferencijai teko apsvarstyti pribrendusius sutarčių pakeitimus, naujai įdiegtas bendradarbiavimo sritis, taip pat įvertinti Sąjungos politikos priemonių ir institucijų veiksmingumą. Iš viso konferencijai buvo pateikta apie 4 tūkst. įvairių dokumentų, sutarčių straipsnių projektų, kitokių pataisų.

Ne išimtis šiuo požiūriu buvo ir ES „antrasis ramstis“ – bendra užsienio ir saugumo politika. Iš tarpvyriausybinių konferencijos buvo tikimasi, kad valstybės susiderės dėl efektyvesnės užsienio politikos ir sustiprins Sąjungos vaidmenį tarptautinėje politikoje. Reforma atrodė ypač aktuali, nes Europos Sąjunga nepajėgė

veiksmingai slopinti vieną po kitos kylančių krizių buvusioje Jugoslavijoje. Taip derybų darbotvarkėje atsidūrė tokie su bendros užsienio ir saugumo politikos tobulinimu susiję klausimai kaip sprendimų priėmimas, atstovavimas, planavimas ir analizė, biudžetas bei santykiai su Vakarų Europos Sąjunga.

Amsterdamo sutartyje ES gebėjimas realiai veikti vykdant užsienio politiką buvo sustiprintas efektyvesniu sprendimų priėmimo mechanizmu. Amsterdamo sutartis papildė Maastrichto nustatytą užsienio politikos priemonių sąrašą (bendros pozicijos ir bendri veiksmai) nauja priemone – bendra strategija. Europos Vadovų Tarybai, kuri nustato bendros užsienio ir saugumo politikos, kartu ir gynybinio pobūdžio reikalus, principus ir bendras gaires, dar buvo suteikta teisė konsensu spręsti Sąjungos bendros strategijos, įgyvendinamos tose srityse, kuriose valstybės narės turi bendrų svarbių interesų, klausimus. Bendra strategija nustato tikslus, trukmę ir priemones, kurių gali imtis Sąjunga ir valstybės narės. Taryba tapo atsakinga už bendros strategijos įgyvendinimą, kvalifikuotos daugumos principu nustatydama bendruosius veiksmus ir bendrąsias pozicijas. Iš tikrųjų bendri veiksmai ir pozicijos padėjo įgyvendinti bendras strategijas.

Rengiant Amsterdamo sutartį taip pat buvo svarstomas principinis siūlymas ir užsienio politikos srities sprendimus priimti, taikant kvalifikuotos daugumos balsavimo principą, nes, kaip parodė patirtis, reikalavimas, kad visoms priemonėms pritarėtų visos valstybės, dažniausiai būna neįgyvendinamas arba jam pasiekti reikia daug laiko. Žinoma, toks pasiūlymas nebuvo priimtas. Principinė nuostata spręsti vienbalsiai liko nepakitusi, bet vis dėlto buvo susitarta dėl dviejų išlygų.

Pirma, buvo numatyta valstybių konstruktyvaus susilaikymo galimybė. Tai reiškė, kad valstybė susilaikydama kartu neblokavo Sąjungos sprendimo priėmimo. Bet kuri balsavimo metu susilaikiusi valstybė savo susilaikymą gali pagrįsti oficialiu pareiškimu. Tokiu atveju ji galės neprisidėti prie kurio nors Sąjungos veiksmo, bet solidarizuodamasi pripažins, kad tas sprendimas įpareigoja Sąjungą, ir nesiims jokių veiksmų, galinčių prieštarauti arba kliudyti tuo sprendimu grindžiamai Sąjungos veiklai. Bet, žinoma, buvo nustatyta ir riba, kurios valstybės, norinčios spręsti ir veikti Sąjungos vardu, nepaisydama kai kurių nepritarimo, negali peržengti. Buvo nutarta, kad jeigu susilaiko daugiau kaip trečdalis Sąjungos valstybių, sprendimas nebepriimamas.

Antra, ES valstybės Tarybos lygmeniu kvalifikuota balsų dauguma gali apibrėžti bendruosius veiksmus, bendrąsias pozicijas arba priimti kokį nors kitą sprendimą pagal bendrąją strategiją, taip pat spręsti dėl priemonių, įgyvendinančių bendruosius veiksmus arba bendrąsias pozicijas. Tačiau jei kuri nors valstybė pareiškia, kad dėl svarbių ir konkrečiai nurodytų su nacionaline politika susijusių priežasčių

neketina pritarti sprendimui, priimamam kvalifikuota balsų dauguma, dėl jo ne balsuojama. Tuomet valstybės kvalifikuota balsų dauguma gali spręsti, ar tą klausimą reikėtų perduoti Europos Vadovų Tarybai, kur sprendimai gali būti priimti tik vienbalsiai.

Paprastiau kalbant, valstybės dėl užsienio reikalų susitarė spręsti kvalifikuota dauguma tik tuomet, jeigu tam nėra viena jų neprieštarauja. Iš esmės tai nėra labai didelė reforma. Tuo atveju, jeigu nėra viena valstybė neprieštarauja, Europos Sąjunga gali spręsti ir veikti. Tačiau jeigu prieštaravimų yra, Europos Sąjunga, kaip ir anksčiau, veiki kaip vieningas valstybių blokas negali.

Kita problema, kurią ėmėsi spręsti Amsterdamo sutartį rengusi tarpvyriausybinių konferencija, – tai atstovavimo Europos Sąjungai tarptautinėje arenoje tobulinimas. Nuo pat Europos politinio bendradarbiavimo pradžios Bendrijos valstybėms atstovavo vis kita, kas pusmetį besikeičianti pirmininkaujanti valstybė. Toks atstovavimo ES būdas buvo neparankus, nes būdavo sunku užtikrinti veiklos efektyvumą ir tęstinumą. Todėl, siekiant pagelbėti pirmininkaujančiai šaliai, buvo sutarta įsteigti vyriausiojo įgaliotinio ES bendrai užsienio ir saugumo politikai poziciją. Pagal Amsterdamo sutartį šis darbas buvo pavestas Tarybos generaliniam sekretoriui.

Tarybos generaliniam sekretoriui, kuriam anksčiau priklausė tik vadovauti Tarybą aptarnaujančiam sekretoriui, dabar buvo pavesta prisidėti formuluojant ir rengiant ES bendros užsienio ir saugumo politikos sprendimus ir įgyvendinant pačią politiką, taip pat prireikus pirmininkaujančios valstybės narės prašymu Tarybos vardu vesti politinį dialogą su trečiosiomis šalimis. Atitinkamai dėl šių naujų funkcijų administracinės generalinio sekretoriaus užduotys buvo perduotos jo paduotojui.

Planavimo ir analizės trūkumas buvo dar viena ES bendros užsienio ir saugumo politikos silpnumo problemų, kurią buvo siekiama išspręsti Amsterdamo sutartimi. Patirtis parodė, kad jeigu šalių reakcijos yra nekoordinuotos, silpna būna tiek Sąjungos, tiek pačių jos narių pozicija tarptautinėje arenoje. Valstybės sutiko, kad bendra tarptautinių problemų analizė ir informacijos mainai galėtų padėti Sąjungai pasirošti efektyviai reaguoti į tarptautinius įvykius. Tad prie Amsterdamo sutarties pridėtoje Deklaracijoje buvo skelbiama, kad nuspręsta kurti Politikos planavimo ir ankstyvojo perspėjimo padalinį, kuris veiktų Tarybos generaliniame sekretoriare ir būtų pavaldus Tarybos generaliniam sekretoriui – vyriausiajam įgaliotiniui bendrai užsienio ir saugumo politikai.

Dauguma ES valstybių Amsterdamo sutartimi siekė permainų taip pat saugumo ir gynybos politikos srityje. Jos norėjo sujungti Europos Sąjungą ir Vakarų Europos Sąjungą ir taip padaryti galą sunkiai apibrėžiamam painiam darbų dalijimuisi tarp

šių organizacijų. Tačiau galutinio sutarimo pasiekti nepavyko. Buvo sutarta, kad Europos Sąjunga iš Vakarų Europos Sąjungos perima atsakomybę už vadinamųjų Petersbergo užduočių įgyvendinimą, bet pačios Vakarų Europos Sąjungos nepanaikina. Stipri kai kurių šalių opozicija leido sutarti tik dėl to, kad Europos Sąjunga puoselės glaudesnius institucinius ryšius su Vakarų Europos Sąjunga, kad pastaroji galės būti integruota į Europos Sąjungą, tik jei taip nuspręstų Europos Vadovų Taryba.

Taigi Amsterdamo sutartis numatė santykinai daug naujovių ES „antrojo ramsčio“ – bendros užsienio ir saugumo politikos – srityje ir pabandė išspręsti kai kurias pribrendusias problemas. Tai buvo bandymas susilpninti prieštaravimą tarp ambicingų tikslų ir Sąjungai prieinamų priemonių tiems tikslams pasiekti. Tačiau, žinoma, visos reformos ir pakeitimai buvo įmanomi tik neperžengiant valstybių viršenybės principo. Valstybės buvo ir liko nusiteikusios dirbti drauge, visaip tobulinti bendradarbiavimo mechanizmą, tačiau nesutiko dėl sąjungos atsisakyti nė mažiausios savo kompetencijos dalies užsienio ir saugumo politikos srityje.

Taip pat žr. BENDRA STRATEGIJA, VYRIAUSIASIS ĮGALIOJIMAS, POLITIKOS PLANAVIMO IR ANKSTYVOJO PERSPĖJIMO PADALINYS, VAKARŲ EUROPOS SĄJUNGA, PETERSBERGO UŽDUOTYS.

„ARTEMIS“ žr. KARINIS KRIZIŲ VALDYMAS.

ASEM (angl. *Asia – Europe Meeting* santrumpa) – nuolatinis ES ir Azijos valstybių neformalaus dialogo ir bendradarbiavimo procesas.

Plačiau žr. AZIJA.

ATHENA – Europos Sąjungos karinio krizių valdymo operacijų bendrųjų sąnaudų finansavimo administravimo mechanizmas.

Vertinant ES išorės politikos finansavimą nesunku pastebėti, kad iš ES biudžeto skiriamos lėšos daugiausia atitenka vystomajam bendradarbiavimui, humanitarinei pagalbai, plėtrai ir kaimynystės politikai. ES „diplomatijai“, t. y. bendrai užsienio ir saugumo politikai, iš ES biudžeto skiriamas finansavimas yra dar labai menkas (tik apie 4 proc.). O šiame dešimtmetyje pradėtoms vykdyti ES karinėms krizių valdymo operacijoms finansavimas iš ES biudžeto 2007–2013 metų finansinėje perspektyvoje iš viso nenumatytas ir gali būti vykdomas tik iš ES valstybių nacionalinių biudžetų. Todėl ES valstybėms, kurių ginkluotosios pajėgos turi būtinus gebėjimus, ypač strateginio oro tilto ir greitojo reagavimo pajėgumus, kartu tenka ir pagrindinė ES operacijų finansavimo našta.

Atsižvelgiant į tai, kad ES karinių krizių valdymo operacijų poreikis ir paklausa didėja, ES valstybės ėmėsi kurti bendrų operacijų finansavimo sistemą. 2004 metais ES Tarybos sprendimu buvo įsteigtas ES karinių krizių valdymo operacijų bendrųjų sąnaudų finansavimo administravimo mechanizmas, kuris pavadintas skambiu senovės graikų karo ir išminties deivės Atėnės vardu. Šis mechanizmas ir turėjo pradėti tvarkyti bendras ES operacijas, turinčių karinių ar gynybinių padarinių, išlaidas. Jam buvo pavesta sukurti nuolatinę ES karinių ar gynybinių operacijų finansavimo bazę ir užtikrinti, kad suplanuotoms operacijoms būtų laiku skiriamos reikalingos lėšos.

Atheną valdo Specialusis komitetas, kurio sudėtis priklauso nuo aptariamo klausimo. Kai diskutuojama dėl bendrų reikalų, dalyvauja visos šalys narės (išskyrus Daniją, kuri iš principo nedalyvauja ES karinėse operacijose), o kai aptariama konkreti operacija, dalyvauja tikrai tų valstybių, kurios finansiškai prisideda prie operacijos, atstovai. Komisijos ir užsienio šalių, prisidedančių prie operacijos, atstovai taip pat gali dalyvauti posėdyje, bet negali balsuoti. Specialusis komitetas tvirtina metinį *Athenos* biudžetą ir, jei reikia, jį koreguoja, kai operacija prasideda. Jis taip pat kontroliuoja metines ataskaitas ir finansines taisykles. Sprendimai yra priimami vienbalsiai.

Athenos administratorių, kuris yra ir nuolatinis mechanizmo koordinatorius, ir svarbiausias kontaktinis asmuo, trejiems metams skiria Tarybos generalinis sekretorius. Finansuojamų operacijų vadai rengia atitinkamų savo operacijų biudžeto projektą ir derina jį su administratoriumi.

Operacijos parengiamosios fazės metu *Athena* moka už bendras transporto ir apgyvendinimo išlaidas, kurios patiriamos paruošiamųjų ir žvalgybinių misijų metu. Aktyvioje fazėje *Athena* mechanizmas finansuoja štabo ir karinių pajėgų infrastruktūros išlaidas. *Athena* taip pat apmoka NATO išlaidas bei karinių pajėgų transportavimo ir būsto išlaidas, jei tam pritaria Taryba. Siekiant išvengti finansavimo nesklandumų pradinėje Europos Sąjungos karinių veiksmų stadijoje, 18 ES valstybių yra skyrusios 11 mln. eurų, kurie gali būti panaudoti nedelsiant. Aštuonios valstybės narės, kurios neprisideda prie šio išankstinio plano, išpareigojo perversi savo įnašus per penkis dienas. Panaudotos atsargos turi būti papildytos per 90 dienų. Tačiau kol kas *Athenos* mechanizmas finansuoja tik bendras išlaidas, kurios sudaro mažiau kaip 10 proc. visų ES karinių operacijų išlaidų.

Athenos mechanizmo sukūrimas buvo pirmas žingsnis pasidalijant vis labiau sunkėjančią finansinę naštą dėl karinių krizių valdymo operacijų ir stiprinant ES integraciją gynybos ir išorinės intervencijos politikoje. Galima tikėtis, kad ateityje *Athena* plėtošis ir taps bendro ES fondo operacijoms finansuoti pirmtake.

AZIJA – didžiausias pagal gyventojų skaičių žemynas. Jame gyvena daugiau kaip pusė viso pasaulio žmonių. Tai yra kelių civilizacijų ir religijų lopšys, kuriame sukuriama daugiau kaip ketvirtis pasaulio bendrojo vidaus produkto ir vyksta beveik ketvirtis pasaulio prekybos. Azija – labai kontrastingas žemynas, jame greta kultūrinių ir religinių skirtumų gyvuoja ir milžiniški ekonominio išsivystymo kontrastai, ir didelė politinių režimų įvairovė. Europos Sąjungai bendradarbiavimas su Azija tampa vis svarbesnis tiek dėl ekonominių (penktadalis visos ES prekybos), tiek dėl politinių (nuo 1996 metų plėtoja tarpregioninį ES ir Azijos dialogą aukščiausiu politiniu lygmeniu) priežasčių. ES taip pat remia regioninės ekonominės integracijos pastangas Pietryčių bei Pietų Azijoje.

Istorijos raidoje Europos ir Azijos santykiai buvo labai permainingi. Daugiau kaip du šimtmečius didžiosios Europos šalys buvo kolonizavusios Aziją. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo jos prarado savo pozicijas, ir įtakingiausia pasaulinė galybė žemyne tapo Jungtinės Amerikos Valstijos. Europos Bendrija su Azija daugiausia plėtojo ekonominius dvišalius santykius. Iš pradžių pagrindinė partnerė buvo Japonija, o dabar jos vietą pagal prekybos apimtis užima Kinija bei vis didesnį ekonominį dinamizmą ir ištikimybę demokratijai demonstruojanti Indija.

ES taip pat tradiciškai rėmė ir remia mažesniųjų Azijos valstybių regioninę integraciją. Europos Sąjunga svarbiu regioninio stabilumo ir ekonominio augimo garantu laiko Pietryčių Azijos valstybių asociaciją – ASEAN (angl. *Association of Southeast Asian Nations* santrumpa), kurios narės yra 10 regiono valstybių (Brunėjus, Filipinai, Indonezija, Kambodža, Laosas, Malaizija, Mianmaras, Singapūras, Tailandas, Vietnamas). 2001 metais Europos Komisija pristatė komunikatą „Europa ir Azija: strateginiai sustiprintos partnerystės rėmai“, kuriame ASEAN įvardyta kaip svarbiausia ES politinė ir ekonominė sąjungininkė regione. 2003 metais pristatytas Europos Komisijos komunikatas „Naujoji partnerystė su Pietryčių Azija“ taip pat pabrėžė ES ir ASEAN partnerystės svarbą. Būtent bendradarbiaudama su ASEAN Europos Sąjunga 2005–2006 metais sėkmingai įvykdė pirmąją civilinę kriazių valdymo operaciją Azijoje – stebėjimo misiją Ačeho provincijoje (Indonezija). Kaip puikias perspektyvas turinčią, bet dar nevisiškai išnaudojančią savo potencialą ES pripažįsta ir 1985 metais įkurtą Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociaciją, kurią sudaro Bangladešas, Butanas, Indija, Maldyvai, Nepalas, Pakistanas ir Šri Lanka.

Taip pat pažymėtina, kad Europos Sąjunga, atsižvelgdama į didėjančią Azijos ekonominę ir politinę svarbą, greta partnerystės su atskiromis Azijos šalimis ir

regioninės integracijos skatinimo siekia palaikyti ir plėtoti tarpregioninį dviejų žemynų dialogą. 1994 metais Prancūzija ir Singapūras iškėlė idėją surengti ES ir Azijos valstybių viršūnių susitikimą, kuriame būtų aptarta, kaip plėtoti naują dviejų regionų partnerystę. Po parengiamųjų darbų 1996 metais Tailande vyko pirmasis toks susitikimas. Jis tapo nuolatinio ES ir Azijos valstybių neformalaus dialogo ir bendradarbiavimo proceso *ASEM* (angl. *Asia – Europe Meeting* santrumpa) pradžia. Nuo to laiko *ASEM* susitikimai kas dveji metai rengiami paeiliui kurioje nors Azijos ir Europos šalyje (paskutinis septintasis susitikimas vyko 2008 metais Kinijos sostinėje Pekine).

Įkuriant *ASEM* dalyvavo 15 tuometinių ES valstybių narių, Europos Komisija ir 10 Azijos valstybių. 2007-aisiais *ASEM* procesas apėmė jau 45 partneres: 27 ES valstybes, Europos Komisiją, *ASEAN* sekretoriatą ir 16 Azijos valstybių (Brunėjus, Filipinai, Indija, Indonezija, Japonija, Kambodža, Kinija, Laosas, Malaizija, Mianmaras, Mongolija, Pakistanas, Pietų Korėja, Singapūras, Tailandas, Vietnamas). *ASEM* rėmuose diskutuojama faktiškai visais klausimais, susijusiais su bendrais ES ir Azijos regiono interesais, taip pat – tokiais globalios politikos klausimais kaip Jungtinių Tautų reforma, masinio naikinimo ginklų neplatinimas, terorizmas, migracija, derybos Pasaulio prekybos organizacijoje.

ASEM veikla plėtojama politinėje, ekonominėje ir kultūrinėje srityse. Laikui bėgant, kiekvienoje šių sričių išryškėjo tam tikros prioritėtinės kryptys. Politinėje srityje šiuo metu pirmenybė yra teikiama kovai su terorizmu, migracijos srautų valdymui, žmogaus teisėms, vaikų apsaugai, globalizacijos padariniams. Ekonominėje srityje daugiausia diskutuojama apie bendradarbiavimą mažinant barjerus prekybai ir investicijoms, finansinės ir socialinės politikos reformas, Pasaulio prekybos organizacijos klausimais. Kultūrinėje srityje daug dėmesio skiriama ryšiams tarp Europos ir Azijos skatinti, bendradarbiavimui kultūrinio paveldo apsaugos srityje, kultūrų ir civilizacijų dialogui, mainų programoms švietimo ir mokslo srityje. Tais metais, kai nevyksta *ASEM* vadovų susitikimai, susitinka *ASEM* valstybių užsienio reikalų ministrai. Jie yra atsakingi už *ASEM* dialogą politinėje ir kultūrinėje srityse ir už bendrą *ASEM* proceso koordinavimą. Taip pat vyksta reguliarūs už ekonominę sritį atsakingų finansų bei ekonomikos ministrų susitikimai ir nereguliarūs kitų sričių (pvz., mokslo, aplinkos ir kt.) ministrų susitikimai.

Tačiau, žinoma, nereikėtų pervertinti *ASEM* reikšmės. Nors šalims jame yra atstovaujama aukštu ir aukščiausiu lygiais, šis forumas savo prigimtimi išlieka neformalus, neturi savo sekretoriato, o numatytuose ministrų susitikimuose neretai posėdžiauja juos pavaduojantys žemesnio rango pareigūnai. Todėl *ASEM*, nors ir turi tam tikro potencialo, reikšmingumu kol kas negali lygintis su 21 Azijos ir

Ramiojo vandenyno valstybę vienijančiu ekonominiu forumu – *APEC* (angl. *Asia – Pacific Economic Cooperation* santrumpa), kuriame dominuoja JAV.

Galiausiai, ES yra didžiausias pagalbos vystymui pasaulyje šaltinis ir antra pagal dydį donorė Azijos šalims, skirianti trečdalį visos pagalbos Azijai. Nors kai kurios Azijos šalys (Japonija, Singapūras, Malaizija) yra pasiekusios išsivystymo aukštumų arba joms būdingas ypatingas ekonominis dinamizmas (Kinija, Indija), skurdas tebėra reikšminga Azijos problema – šiame pasaulio regione gyvena du trečdaliai visų pasaulio vargšų. Todėl vykdomos ir palaikomos ES vystomojo bendradarbiavimo su Azija programos buvo skirtos neturtingiausioms regiono šalims (Bangladešas, Butanas, Kambodža, Laosas, Maldivai, Nepalas, Indija, Indonezija, Pakistanas, Vietnamas) ir neturtingiausioms šių šalių gyventojų grupėms. Siekdamas deramai pasirengti ateities vystymo iššūkiams ir toliau stiprinti ES ir Azijos ryšius, Europos Komisija priėmė 18 atskirų šalių strategijų ir regioninę bendradarbiavimo su Azija 2007–2013 metais strategiją. Tuo laikotarpiu Azijos šalims bus skirta apie 5,2 milijardo eurų.

Taip pat žr. INDIJA, JAPONIJA, KINIJA, STEBĖJIMO MISIJA.

B

BALTIJOS VALSTYBĖS žr. ŠIAURĖS IR BALTIJOS VALSTYBĖS.

BARSELONOS PROCESAS žr. VIDURŽEMIO SĄJUNGA.

BENDRA STRATEGIJA (angl. *Common strategy*, pranc. *Stratégie commune*) – tai ES bendros užsienio ir saugumo politikos priemonė, nustatoma tose srityse, kuriose ES valstybės turi bendrų svarbių interesų. Bendra strategija apibrėžia tikslus, trukmę ir priemones, kurių Sąjunga ir valstybės gali imtis.

Tai, kad bendra strategija bus viena iš svarbiausių ES bendros užsienio ir saugumo politikos priemonių, buvo numatyta 1997 metais pasirašytoje Amsterdamo sutartyje. Sprendimus dėl bendrų strategijų vienbalsiai priima Europos Vadovų Taryba. Bendra strategija yra pagrindas, kuriuo remdamasi ES Taryba gali priimti sprendimus dėl konkretesnių bendros užsienio ir saugumo politikos priemonių – bendrųjų veiksmų ir bendrųjų pozicijų. Su bendrų strategijų įgyvendinimu susiję sprendimai gali būti priimami ir kvalifikuotąja balsų dauguma.

Bendrų strategijų priemonė buvo įvesta tikintis, kad padės užtikrinti, jog atskirų valstybių politiniai sprendimai labiau atitiks bendrą ES liniją ir taip prisidės prie darnesnės bendros užsienio ir saugumo politikos kūrimo. Tačiau ši priemonė nėra plačiai naudojama ir kol kas nepateisino su ja siejamų lūkesčių. Nors 1999–2000 metais buvo priimtose net trys bendrosios strategijos – dėl santykių su Rusija, Ukraina ir Viduržemio jūros regionu, jų galiojimas baigėsi 2005 metais. Dėl didelio abstraktumo ir menko praktinio reikšmingumo jos taip ir liko neatnaujintos. 2000–2008 metais jokių naujų bendrų strategijų nebuvo priimta. Įsitvirtino praktika, kad užuot vienašališkai patvirtinusios strateginę poziciją kurio nors partnerio atžvilgiu, ES valstybės paprastai sutartimis su partneriais siekia drauge apibrėžti bendradarbiavimo tikslus, kurie ir atlieka savotišką bendros strategijos vaidmenį.

2007 metų Lisabonos sutartis pakeitė ir supaprastino pagrindinių bendros užsienio ir saugumo politikos priemonių sąrašą ir nebeišskyrė bendros strategijos kaip specifinės priemonės, o tik nustatė, kad Sąjunga vykdo bendrą užsienio ir saugumo politiką siekdama strateginių interesų, tikslų ir apibrėždama bendras gaires, sprendimus dėl kurių priima Europos Vadovų Taryba.

BENDRASIS VEIKSMAS (angl. *Joint action*, pranc. *Action commune*) – tai ES bendros užsienio ir saugumo politikos priemonė, kurią nustato ES Taryba ir kuri įgyvendinama reaguojant į konkrečias situacijas, jei manoma, kad Sąjungai reikia operatyviai veikti. Taryba apsisprendama dėl bendrųjų veiksmų, kartu nustato jų tikslus, sritis, priemones, trukmę ir įgyvendinimo sąlygas.

Tai, kad bendrieji veiksmai bus viena iš pradėdamos vykdyti ES bendros užsienio ir saugumo politikos priemonių, buvo numatyta 1992 metais pasirašytoje Mastrichto sutartyje. Paprastai dėl bendrųjų veiksmų sprendžia Taryba, vadovaudamasi Europos Vadovų Tarybos suformuluotomis bendrosios užsienio ir saugumo politikos gairėmis.

Bendrasis veiksmas yra koordinuotas valstybių narių veikimas, kurio metu Tarybos apibrėžtiems uždaviniams pasiekti naudojami įvairūs ištekliai (žmonės, analitinė ekspertizė, finansavimas, aprūpinimas etc.). Taryba gali prašyti Komisiją teikti pasiūlymus, susijusius su bendra užsienio ir saugumo politika, kad užtikrintų bendrųjų veiksmų įgyvendinimą. Bendrieji veiksmai politiškai įpareigoja valstybes nares laikytis nustatytos pozicijos ir atitinkamai derinti savo veiklą (nuostatas ir elgesį) užsienio politikos srityje. Valstybė narė, kuri rengiasi užimti nacionalinę poziciją arba imtis tam tikrų veiksmų srityje, kurioje jau yra sutarta dėl bendrųjų veiksmų, privalo apie tai iš anksto informuoti Sąjungą, kad prireikus klausimas galėtų būti aptariamasis Taryboje. Vis dėlto, atsižvelgdamos į tikslus, kurių siekiama bendruoju veiksmu, valstybės narės skubos atveju turi teisę taikyti ir vienašales priemones, tačiau iš karto privalo apie tai informuoti Tarybą. Bendraisiais veiksmais gali būti apibrėžiami specialiųjų ES atstovų mandatai ir finansavimas, taip pat įvairios saugumą stiprinančios programos, pavyzdžiui, išminavimo operacijos. Sprendimai dėl bendrųjų veiksmų gali būti peržiūrimi ir, jei reikia, papildomai.

Nuo 2006 metų pradžios Taryba ėmėsi bendrųjų veiksmų dėl specialiųjų ES atstovų mandatų Bosnijoje ir Hercegovinoje, Moldavijoje, Makedonijoje, Afrikos Didžiųjų ežerų regione, Pietų Kaukaze, Artimųjų Rytų taikos procese ir Vidurinėje Azijoje atnaujinimo. Bendraisiais veiksmais taip pat buvo remiama masinio naikinimo ginklus kontroliuojančios organizacijos – Tarptautinės atominės energetikos agentūros – veikla. Sprendimais dėl bendrųjų veiksmų yra įteisiamos ir Europos saugumo ir gynybos politikos kontekste vykdomos misijos.

Bendrojo veiksmo priėmimo procedūrą sudaro keli etapai. Imtis bendrojo veiksmo gali siūlyti valstybė narė, Europos Komisija arba tam tikrais atvejais ir Tarybos sekretoriatas. Vėliau siūlymas aptariamasis Tarybos darbo grupėse bei Politiniame ir saugumo komitete. PSK, patvirtinęs projektą, perduoda jį II Koreperui,

kuris jį patvirtina, jei reikia, prieš tai surengęs diskusiją. Ir jau tuomet galutinį politinį sprendimą dėl bendrojo veiksmo priima Bendrijų reikalų ir išorės santykių taryba. Ypatingais atvejais sprendimą dėl bendrijų veiksmų priimti gali ir Europos Vadovų Taryba.

Bendrieji veiksmai grindžiami politiniu kiekvienos valstybės įsipareigojimu. Todėl valstybės privalo laikytis bendrijų veiksmų. Vis dėlto jie nėra teisiškai įpareigojantys, o ES teismas neturi jurisdikcijos dėl jų interpretavimo ir įgyvendinimo. 1997 metų Amsterdamo sutartimi buvo įvesta konstruktyviojo susilaikymo procedūra, kuri reiškia, kad atskiros valstybės susilaikymas nėra sprendimo blokavimas. Susilaikiusios valstybės tiesiog nedalyvauja nei įgyvendinant bendrąjį veiksma, nei prisiima atsakomybę už jo finansavimą.

Už bendrijų veiksmų finansavimą atsakinga Komisija, jeigu jų išlaidos dengiamos iš ES biudžeto. Visais kitais atvejais finansavimu rūpinasi pačios valstybės. Bendrosios užsienio ir saugumo politikos srityje, įgyvendinant bendruosius veiksmus ir bendrąsias pozicijas, taip pat galima taikyti sustipriną (glaudesnį) bendradarbiavimą, tačiau tai kol kas negalioja bendriems veiksams Europos saugumo ir gynybos politikos srityje. Sprendimai dėl bendrijų veiksmų skelbiami oficialiojo leidinio L serijoje drauge su kitais Europos teisės aktais, taip siekiant pabrėžti jų politinę svarbą.

2007 metų Lisabonos sutartis pakeitė ir supaprastino pagrindinių bendros užsienio ir saugumo politikos priemonių sąrašą ir nustatė, kad tiek veiksmus, kurių Sąjunga turi imtis, tiek pozicijas, kurių Sąjunga turi laikytis, nustato jos sprendimai.

BENDRIJOS METODAS (angl. *Community method*, pranc. *Méthode communautaire*) – ES valstybių sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo metodas, kuriam būdingos šios savybės:

- monopolinė Europos Komisijos iniciatyvos teisė siūlyti sprendimo projektus;
- plačiai naudojamas kvalifikuotos daugumos balsavimas priimant sprendimus Taryboje;
- aktyvus ir reikšmingas Europos Parlamento vaidmuo svarstant ir sprendžiant dėl sprendimų turinio;
- vienodas Bendrijos teisės interpretavimas, kurį užtikrina Europos bendrijų Teismas.

Terminas „Bendrijos metodas“ yra kilęs iš pirmųjų Europos bendrijų, nes būtent jose ir buvo pradėtas praktikuoti toks bendrų sprendimų priėmimo metodas.

Pirmoji Europos bendrija, t. y. Europos anglių ir plieno bendrija, kaip tik ir buvo labai ryškus tokio metodo taikymo pavyzdys. Tuomet bendrijos metodas reiškėsi svarbioje, bet vis dėlto gana siauroje srityje – priimant sprendimus dėl anglių ir plieno pramonės administravimo. Vėliau, įsteigus kitas dvi bendrijas, šio metodo taikymo sričių padaugėjo.

Šiandieninėje Europos Sąjungoje Bendrijos metodas taikomas labai plačiai, faktiškai visose jos veiklos srityse, įskaitant ir sprendimus dėl jos santykių su Sąjunga nepriklausančiomis šalimis, išskyrus tradicinius užsienio, saugumo ir gynybos politikos klausimus. Nors Europos Sąjunga ir šiose srityse plėtoja bendrą užsienio ir saugumo politiką, čia sprendimai priimami ne pagal Bendrijos, bet pagal tarpvyriausybinių metodą.

Nepaisant to, ir pagal Bendrijos metodą priimami sprendimai šiandien lemia daugelį ES sąveikos su išorės pasauliu aspektų. Net ir veikdama valstybių griežtai apibrėžtose (daugiausia prekybos reikalų, vystomojo bendradarbiavimo) ribose, Europos Sąjunga yra labai svarbus tarptautinių santykių ir netgi tarptautinės politikos subjektas. Šiandieninei Europos Sąjungai tokį svorį ir autoritetą teikia jos ekonominė galia, kuri leidžia užimti ir ypatingą poziciją santykiuose su kitais tarptautinių santykių dalyviais.

Iš dalies tokį sprendimų priėmimo metodą, kai sprendžia ne tik valstybių atstovai, bet ir jų sukurta institucinė sistema, galima apibūdinti kaip dalinį federalizmą. Federacinėje valstybėje federacijos nariai irgi dalį savo kompetencijos (įgaliojimų) perduoda bendrai centrinei vyriausybei, o federalinės vyriausybės išleisti įstatymai ir priimti sprendimai tiesiogiai galioja visoje federacinės valstybės teritorijoje ir turi viršenybę federacijos narių teisės atžvilgiu.

Antra vertus, vis dėlto Bendrijos metodas ir federalizmas iš esmės skiriasi. Paprastai federalinių valstybių centrinės vyriausybės iš federacijos narių gauna įgaliojimus, kuriuos būtų galima apibūdinti kaip esminius valstybingumo požymius (pvz., valstybės saugumas, užsienio politika, federalinis biudžetas, kariuomenė, pinigai ir t. t.). Dėl to, nors federacinė valstybė iš esmės yra sudėtinė valstybė, tarptautinėje teisėje ir tarptautinėje politikoje ji yra pripažįstama kaip suvereni valstybė (pvz., JAV, Vokietija ar Šveicarija). O štai Europos Sąjungos institucijų veiklos sritis visada buvo gana ribota, griežtai apibrėžta, o joms perduodamų įgaliojimų negalima vertinti kaip esminių valstybingumo požymių.

Bendrijos metodas šiandien yra vertinamas nevienareikšmiškai. Euroskeptikai ir nacionalistai laiko jį ydingu, nes taip ribojamas valstybės suverenitetas, sprendimų rengimas atitenka gausiai tarptautinei biurokratijai, veikiančiai pagal painias procedūras. O euroentuziastai ir federalistai pabrėžia tokius metodo pranašumus

kaip galimybė visapusiškai išnagrinėti sprendimo projekto pranašumus, atsižvelgti į specialistų ir rinkėjams atstovaujančių politikų, o ne tik į valstybių vyriausybių interesus ir užtikrinti priimtų sprendimų įgyvendinimą. Tačiau, nepaisant nuomonių skirtumų, Bendrijos metodas yra iš esmės laikomas pasiteisinsiu, nes visos ligšiolinės Europos Sąjungos reformos vis plėtė jo taikymo ribas.

Taip pat žr. TARPVYRIAUSYBINIS METODAS.

BENDROJI POZICIJA (angl. *Common position*, pranc. *Position commune*) – ES bendros užsienio ir saugumo politikos priemonė, kurią nustato ES Taryba ir kuria išreiškiamas Sąjungos požiūris į tam tikrą geografinio arba teminio pobūdžio dalyką.

Kad bendrosios pozicijos bus viena iš pradedamos vykdyti ES bendros užsienio ir saugumo politikos priemonių, buvo numatyta 1992 metais pasirašytoje Maastrichto sutartyje. Bendrosios pozicijos gali būti nustatomos dėl atskirų valstybių ir regionų, šalių, kurioms taikomos sankcijos, susidarius krizinėms situacijoms, taip pat – dėl bendro pobūdžio problemų, kaip antai konfliktų prevencija, masinio naikimo ginklų neplatimas ir kt. Bendrąsias pozicijas vienbalsiai priima Taryba, o už jų įgyvendinimo priemones yra atsakingos ES valstybės ir Komisija.

Bendrosios pozicijos atlieka gairių, pagal kurias formuojamos ir atskirų valstybių narių pozicijos bei veiksmai, vaidmenį. Bendrosios pozicijos valstybėms narėms yra privalomos. Valstybės narės turi užtikrinti, kad jų nacionalinė politika atitiktų bendrąją poziciją. Jos įsipareigoja laikytis ir ginti pozicijas, dėl kurių vienbalsiai buvo sutarta Taryboje, tarptautinėse organizacijose ir konferencijose. Valstybių narių diplomatinės bei konsulinės atstovybės ir Komisijos delegacijos trečiojoje šalyse bei tarptautinėse konferencijose, taip pat jų atstovybės prie tarptautinių organizacijų bendradarbiauja užtikrindamos Tarybos priimtų bendrų pozicijų ir bendrųjų veiksmų laikymąsi bei įgyvendinimą. Tačiau Europos Sąjungos Teismas jokios jurisdikcijos jų atžvilgiu neturi, todėl nėra jokių teisinių sankcijų, jei valstybės užsienio politika neatitinka bendros ES pozicijos.

Bendrosios pozicijos priimamos vienbalsiai, išskyrus tuos atvejus, kai jos priimamos dėl jau Europos Vadovų Tarybos patvirtintos bendrosios strategijos įgyvendinimo. Jos reguliariai peržiūrimos ir atnaujinamos. Bendrosios pozicijos skelbiamos oficialiajame leidinyje. 2007 metų Lisabonos sutartis keičia ir supaprastina pagrindinių bendros užsienio ir saugumo politikos priemonių sąrašą ir nustato, kad tiek pozicijas, kurių Sąjunga turi laikytis, tiek veiksmus, kurių Sąjunga turi imtis, nustato Sąjungos sprendimai.

BENDRŪJŲ REIKALŲ IR IŠORĖS SANTYKIŲ TARYBA (angl. *General Affairs and External Relations Council*, pranc. *Conseil „Affaires générales et relations extérieures“*) – tai iš užsienio reikalų ministrų sudaryta Europos Sąjungos Taryba. Taryba priima daugumą svarbiausių sprendimų dėl bendros užsienio ir saugumo politikos pagal Europos Vadovų Tarybos patvirtintas strategijas ir bendrąsias gaires. Tarybos kompetencijai taip pat priklauso Europos saugumo ir gynybos politikos bei vystomojo bendradarbiavimo klausimai. Tarybos posėdžiuose du kartus per metus paprastai dalyvauja ir gynybos ministrai.

Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryba (toliau – Bristas) posėdžiauja kartą per mėnesį. Posėdžiuose taip pat dalyvauja Europos Komisijos atstovai. Bendrųjų reikalų ir išorės santykių klausimai svarstomi atskiruose susitikimuose, kurių kiekvienas turi atskirą darbotvarkę. Paprastai užsienio reikalų ministrai pirmiausia aptaria bendruosius reikalus (rytą arba pirmąją dieną, jei susitikimui skirtos dvi dienos), o vėliau pereina prie išorės santykių klausimų. Priklausomai nuo svarstomų klausimų, posėdžiuose gali dalyvauti ir Europos reikalų, gynybos, vystomojo bendradarbiavimo arba prekybos ministrai. Kai svarstomi bendros užsienio saugumo ir gynybos politikos klausimai, dalyvauja ir vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai.

Paprastai bendriesiems reikalams skirtose Bristo sesijose būna svarstomi klausimai, kurie apima iš karto keletą ES politikos sričių – derybos dėl Sąjungos plėtros, pasirengimas daugiametėms finansinėms perspektyvoms arba instituciniai, administraciniai klausimai. Bristas taip pat koordinuoja skirtingų Tarybos sudėčių vykdomas politikas, įskaitant pasirengimą Europos Vadovų Tarybos susitikimams. Būtent šioje Tarybos formacijoje prireikus gali būti svarstomi jautriausi klausimai, dėl kurių nepavyko pasiekti sutarimo kitų sričių ministrų susitikimuose. Vis dėlto formaliai Bristas neturi viršenybės kitų Tarybos formacijų atžvilgiu. Kai kurios valstybės į bendrųjų reikalų sesijas deleguoja ne savo užsienio reikalų, bet Europos reikalų ministrus arba už europinę politiką atsakingus valstybės sekretorius.

Išorės santykiams skirtose Bristo sesijose nagrinėjami visi su ES išorės santykiais susiję klausimai, kartu ir bendros užsienio ir saugumo politikos, Europos saugumo ir gynybos politikos, užsienio prekybos, vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos.

Bristas turi užtikrinti, kad bendros užsienio ir saugumo politikos srityje Sąjungos veiksmi būtų vieningi, nuoseklūs ir efektyvūs. Tarybos susitikimai, kuriuose valstybių narių ir Komisijos atstovai susitinka su trečiosiomis šalimis, siejamomis su Sąjunga asociacijos ir bendradarbiavimo susitarimų, taip pat vyksta išorės santykiams skirtose Bristo sesijose. Taryboje svarstomų klausimų darbotvarkę rengia

Nuolatinų atstovų komitetas, tačiau bendros užsienio ir saugumo politikos srityje svarbus vaidmuo taip pat tenka Politikos ir saugumo komitetui, kuris atsako už tarp-tautinės padėties stebėjimą, Sąjungos misijų politinę kontrolę ir strateginį valdymą.

Išorės prekybos politikos srityje už derybas ir prekybos susitarimų sudarymą atsako Komisija, veikianti pagal Tarybos nustatytą mandatą ir konsultuodamasi su 133 straipsnio komitetu, sudarytu iš aukšto rango už prekybos politiką atsakingų pareigūnų.

Pagal Sutartį dėl Konstitucijos Europai ir ją pakeitusią Lisabonos sutartį, kuri turėtų įsigalioti nuo 2009 metų, numatyta, kad Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryba bus performuota į dvi atskiras tarybas – Bendrųjų reikalų tarybą ir Užsienio reikalų tarybą. Pirmajai ir kaip ir anksčiau vadovaus pirmininkaujanti valstybė. O štai antrajai pirmininkaus vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai, kuris tuo pat metu eis ir Europos Komisijos vicepirmininko, atsakingo už išorės santykius, pareigas. Tikimasi, kad ši reforma padės užtikrinti geresnę Tarybos ir Komisijos sąveiką, labiau koordinuotą Europos Sąjungos išorės politiką ir efektyvesnę visų jos žinioje esančių priemonių naudojimą.

BENELIUKSAS. Beneliukso valstybės – Belgija, Nyderlandai, Liuksemburgas – nuo pat Europos bendrijų įkūrimo pradžios yra aktyvios glaudesnės vidinės ES integracijos šalinininkės. Jos taip pat entuziastingai palaiko ir glaudesnę ES valstybių politinį bendradarbiavimą užsienio ir saugumo politikos srityje. Nors jos, būdamos mažos valstybės, neturi didelės lemiamos įtakos bendrai ES užsienio politikos raidai, aktyviai remia jos plėtrą ir institucionalizavimą bei prisideda prie krizių valdymo misijų. Be to, jos yra ir už ES karinių pajėgumų stiprinimą – Belgija ir Liuksemburgas prisidėjo prie Eurokorpuso kūrimo.

Tačiau yra ir tam tikrų Beneliukso valstybių požiūrių skirtumų: Belgija ir Liuksemburgas tradiciškai laikosi labiau proprancūziškų pozicijų – pasisako už tarpvyriausybinių metodo bendros užsienio ir saugumo politikos sprendimams taikymą, o Nyderlandai labiau remia ES institucijų kompetencijos didinimą šioje srityje, t. y. palaiko Vokietiją, be to, kartu pasisako už stipraus transatlantinio ryšio išlaikymą, pirmenybę teikia tradiciškai glaudiems santykiams su JAV ir NATO.

Taip pat žr. EUROKORPUSAS.

„**BERLYNAS PLIUS**“ – NATO ir Europos Sąjungos susitarimas, leidžiantis Europos Sąjungai naudotis NATO ištekliais planuojant ir įgyvendinant karines operacijas, kuriose NATO nusprendžia nedalyvauti. Šiuo susitarimu buvo

siekiami taip išspręsti praktinius organizacijų bendradarbiavimo klausimus, kad abiem organizacijoms priklausančioms valstybėms nereikėtų dubliuoti ir kurti naujų karinių struktūrų.

„Berlyno plius“ ištakos siekia 1996 metus, kai Berlyne susitikę *NATO* šalių užsienio reikalų ministrai nusprendė, kad iš principo *NATO* ištekliai ir pajėgumai, kuriuos galima panaudoti krizių valdymo operacijoms, turėtų būti prieinami ir Vakarų Europos Sąjungai (VES). Kaip žinoma, tuo metu Europos Sąjunga dar nebuvo išplėtojusi savarankiškų struktūrų krizėms valdyti ir planavo kaip savo karinį instrumentą naudoti VES.

Tačiau 1998 metais Jungtinė Karalystė ir Prancūzija pasiekė principinį sutarimą bendrus Europos karinius pajėgumus geriau plėtoti ne VES, bet pačios Europos Sąjungos raidos kontekste. Atitinkamai „Berlyno plius“ susitarimo nuostatos galėjo būti palaispniui pritaikytos praktiniam *NATO* ir ES bendradarbiavimui. Tam pritarė ir 1999 metų balandį *NATO* valstybių vadovų susitikimas Vašingtone.

NATO ir ES „Berlyno plius“ susitarimas yra pagrįstas šiais pagrindiniais principais:

- ES priėjimas prie *NATO* operacijų planavimo struktūrų.
- Galimybė ES pasinaudoti *NATO* pajėgumais ir ištekliais.
- Galimybė ES operacijoms vykdyti pasitelkti *NATO* pajėgų Europoje vyriausiojo vado pavaduotoją.
- *NATO* gynybos planavimo sistemos pertvarkymas atsižvelgiant į ES operacijas.

Galutinai įsigalioji „Berlyno plius“ susitarimui dar kurį laiką trukdė Graikijos ir Turkijos prieštaravimai dėl to, kiek ES nepriklausančios *NATO* valstybės galės turėti įtakos ir kontroliuoti ES vykdomas operacijas, naudojant *NATO* pajėgumus. Galiausiai dėl „Berlyno plius“ buvo galutinai suderėta 2002 metų gruodį–2003 metų kovą po to, kai 2002 m. gruodžio 16 d. buvo suderinta ir paskelbta ES ir *NATO* deklaracija dėl Europos saugumo ir gynybos politikos.

Taip pat žr. VAKARŲ EUROPOS SĄJUNGA.

BIUDŽETAS – bendros Europos Sąjungos institucijų ir valstybių lėšos, iš kurių finansuojama visa ES veikla, įskaitant ir išorės politiką. Sprendimas dėl ES metinio biudžeto yra priimamas pagal Bendrijos metodą. Specialioje biudžeto svarstymo ir tvirtinimo procedūroje, kuri nustatyta Europos Bendrijos steigimo sutartyje, dalyvauja Europos Komisija, Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas.

ES biudžetas formuojamas kiekvieniems finansiniams metams. Tačiau nuo 1988-ųjų metinis biudžetas grindžiamas vidutinės trukmės finansiniu planavimu, kuris paprastai vadinamas finansinėmis perspektyvomis arba programiniu laikotarpiu. Jame ES institucijos ir šalys sutaria dėl biudžeto sandaros principų ir apytikslio dydžio, paprastai numatydamos tam tikrą kasmetinį augimą, prioritetines finansavimo sritis ir kasmetinę leistiną ribą.

Dabartinė finansinė perspektyva apima septynerių metų – 2007–2013 – laikotarpį. Viso programinio laikotarpio suvestinės (kurios visa apimtis yra 864,3 mlrd. eurų) eilutėje „ES kaip pasaulinė partnerė“ yra įrašyti 55,94 mlrd. eurų, tai sudaro maždaug 5,7 proc. visų ES numatomų lėšų. Atitinkamai kiekvienais finansiniais metais yra išleidžiama apytiksliai 1/7 šių išteklių, iš kurių ir yra finansuojama ES išorės politika, dalis. Žinoma, ši eilutė sąlyginai nėra tokia turtinga kaip kitos biudžeto eilutės, nors, palyginti su 2000–2006 metų finansine perspektyva, gerokai praturtėjo.

2007–2013 metų finansinės perspektyvos eilutėje „ES kaip pasaulinė partnerė“ numatytos lėšos yra leidžiamos taip:

- 11,47 mlrd. eurų (apie 20,5 proc.) skirta šalims kandidatėms remti ir rengti narystei. Valstybėms kandidatėms (Vakarų Balkanų regiono ir Turkijos) rengti stoti į ES skirtos lėšos investuojamos remti pertvarkymo reformoms, institucijoms kurti, pasienio bendradarbiavimui, žmogiškųjų išteklių plėtotei, kaimo plėtrai. Šios lėšos leidžiamos vadovaujantis 2006 m. liepos 17 d. Tarybos reglamentu, nustatančiu šalių kandidačių pasirengimo narystei pagalbos teikimo tvarką.
- 11,18 mlrd. eurų (apie 19,9 proc.) skirta bendroms su tiesioginėmis ES kaimynėmis Rytų Europoje (Ukraina, Moldavija, Gruzija, Armėnija, Azerbaidžanas, Baltarusija), Šiaurės Afrikoje (Alžyras, Marokas, Tunisas) ir Artimuosiuose Rytuose (Egiptas, Izraelis, Jordanija, Libanas, Libija, Palestinos savivalda, Sirija) bei su Rusija bendradarbiavimo programoms ir partnerystei finansuoti. Šios lėšos leidžiamos vadovaujantis 2006 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu, nustatančiu Europos kaimynystės ir partnerystės priemonių finansavimo tvarką.
- 1,1 mlrd. eurų (apie 2 proc.) skirta ES vertybėms – demokratijos, teisinės valstybės ir žmogaus teisių plėtrai – remti visame pasaulyje. Šių vertybių pripažinimas ir laikymasis yra tipiška visų ES finansuojamų paramos programų savybė ir paramos gavimo sąlyga. Apie 25 proc. šių lėšų skiriama ES rinkimų stebėjimo misijoms. Šios lėšos leidžiamos vadovaujantis 2006 m. gruodžio

20 d Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu, nustatančiu demokratijos ir žmogaus teisių rėmimo visame pasaulyje finansavimo tvarką.

- 16,89 mlrd. eurų (apie 30,2 proc.) skirta besivystančių šalių ekonominei ir vystymo pagalbai, kurios pagrindinis tikslas darnios raidos kontekste yra siekti išgyvendinti skurdą, įskaitant ir Jungtinių Tautų Tūkstantmečio vystymo tikslų įgyvendinimo rėmimą. Pagalba vystymui iš ES biudžeto teikiama vadovaujantis 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos patvirtintu reglamentu, kuris nustato vystomojo bendradarbiavimo priemonės ir sujungia iki tol atskiras geografines ir temines vystomojo bendradarbiavimo programas į vientisą taisyklių rinkinį.
- 2,58 mlrd. eurų (apie 5 proc.) skirta saugumui ir stabilumui stiprinti, nestabilumui ir krizėms valdyti. Stabilumui stiprinti finansavimas skiriamas vadovaujantis 2006 m. lapkričio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos patvirtintu reglamentu, kuris nustato stabilumo stiprinimo priemones. Remdamasi šiuo reglamentu Komisija gali teikti skubią paramą reaguodama į neatidėliotinas situacijas, keliančias grėsmę demokratijai, asmenų saugumui, žmogaus teisėms; remti ilgesnio laikotarpio veiklą, skirtą tokių grėsmių kaip terorizmas, organizuotas nusikalstamumas, branduolinių, biologinių ar cheminių medžiagų platinimas stabilumui mažinti; remti pajėgumų ir pasirengimo krizinėms situacijoms stiprinimą. Šios lėšos taip pat naudojamos branduoliniam saugumui užsienio šalyse stiprinti. Tikrai jos leidžiamos remiantis ne bendras stabilumo stiprinimo finansavimo taisykles nustatančiu reglamentu, bet atskiromis taisyklėmis – Euratomo Tarybos reglamentu dėl bendradarbiavimo branduolinio saugumo srityje finansavimo.
- 8,9 mlrd. eurų (apie 16 proc.) skirta ES teikiamai humanitarinei pagalbai – padėti nukentėjusiems nuo gamtinių stichinių nelaimių ar ginkluotų konfliktų, prieglobsčio prašytojams, pabėgėliams ir kitiems ypač pavojingose situacijose atsidūrusiems žmonėms ir bendruomenėms; makrofinansinei paramai, suteikiant neatidėliotiną pagalbą į sunkią finansinę padėtį dėl trumpalaikių atsiskaitymų balanso sutrikimo ar biudžeto sunkumų pakliuvusioms besivystančioms šalims, ir Europos investicijų banko skiriamų paskolų garantijoms.

Be šių pagrindinių ES išorės politikai finansuoti skirtų biudžeto eilučių, šioje ES finansinės perspektyvos dalyje dar yra numatytas atskiras finansavimas neatidėliotinos pagalbos rezervui (1,74 mlrd. eurų, apie 3,4 proc.), kuris gali būti panaudotas pagalbai maistu, palapinėmis, medikamentais, epidemijų užkardymui, pirmajai medicinos pagalbai, geriamojo vandens tiekimui ir t. t. Iš šio rezervo jau

buvo finansuota pagalba nukentėjusiems nuo 2004 metų gruodį Indijos vandenyne kilusio cunamio, nesibaigiančio konflikto Darfūre, 2005 metų žemės drebėjimo Pakistane, 2006 metų Libano ir Izraelio konflikto.

Iš ES biudžeto iš dalies yra finansuojama (1,98 mlrd. eurų, apie 3,89 proc.) ir bendra užsienio ir saugumo politika. Šios ES biudžeto lėšos skirtos civilinėms krizių valdymo operacijoms, branduolinio ginklo neplatavimo ir nusiginklavimo priemonėms, ES specialių atstovų misijoms. Tačiau iš ES biudžeto nenumatyta finansuoti karines krizių valdymo operacijas. Jos yra finansuojamos atskirai iš ES valstybių nacionalinių biudžetų remiantis atskiru šių valstybių sprendimu.

Apskritai, nesunku pastebėti, kad tokios santykinai nedidelės ES biudžeto asignavimų sumos ES išorės politikai daugiausia skirtos ES plėtrai, kaimynystės politikai ir vystomajam bendradarbiavimui. O ES diplomatijai, t. y. bendrai užsienio ir saugumo politikai, turint omenyje, kad ES stengiasi tapti ne tik pasaulio ekonomikos, bet ir tarptautinės politikos dalyve, jos yra aiškiai nepakankamos. Iš dalies šį trūkumą kompensuoja pačių ES valstybių iš jų nacionalinių biudžetų skiriamos lėšos.

Taip pat žr.: EUROPOS VYSTYMO FONDAS, *ATHENA*.

BRISTAS (angl. *GAERC*, pranc. *CAGRE*) žr. BENDRŲJŲ REIKALŲ IR IŠORĖS SANTYKIŲ TARYBA.

C

CIVCOM žr. KRIZIŲ VALDYMO CIVILINIŲ ASPEKTŲ KOMITETAS.

CIVILINĖ KARINĖ GRUPĖ (angl. *Civil-Military Cell*, pranc. *Cellule civile-militaire*) – specifinis ES Karinio štabo padalinys, kurio paskirtis – derinti krizių valdymo operacijų karinius ir civilinius aspektus. Be šitos užduoties, grupei buvo pavesta parengti ES Operacijų centrą, kuris galėtų būti išplėtojamasis iki visaverčio ES Operacijų štabo, pajėgaus planuoti ir vadovauti ribotos apimties krizių valdymo operacijoms, kai jose susipina civiliniai ir kariniai aspektai ir kai Taryba, remdamasi Karinio komiteto patarimu, apsisprendžia nesinaudoti kuriuo nors vienu iš penkių ES valstybių (Prancūzijos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės, Italijos arba Graikijos) Europos Sąjungos paslaugoms pasiūlytu nacionaliniu štabu arba NATO planavimo pajėgumais.

Plačiau žr. OPERACIJŲ PLANAVIMAS.

CIVILINIAI PAJĖGUMAI (angl. *Civilian capabilities*, pranc. *Capacités civile*) – iš ES valstybių atstovų sudaryti ir Europos Sąjungos Tarybos žinioje esantys teisės, viešojo administravimo, policijos ekspertai ir pareigūnai, pasirengę dalyvauti civilinio krizių valdymo operacijose ne Europos Sąjungos teritorijoje.

Europos Sąjungos krizių valdymo civilinio dėmens plėtotei turėjo įtakos 1999 metais Kosove po NATO intervencijos susidariusi situacija, kai tarptautinei bendruomenei teko prisiimti atsakomybę ne tik už provincijos karinį saugumą, bet ir palaikyti viešąją tvarką, vykdyti kitas viešojo administravimo funkcijas. Buvo sunku operatyviai surinkti reikiamą policijos pareigūnų ir kitų sričių civilinių ekspertų skaičių. Tai skatino ES pradėti plėtoti ne tik karinius, bet ir civilinius krizių valdymo pajėgumus. Todėl 1999-ųjų gruodį Helsinkio Europos Vadovų Taryba apsisprendė plėtoti ne tik karinius ES krizių valdymo pajėgumus – suburti 50–60 tūkst. karių rezervą, bet ir parengti priemonių sistemą, kuri ES leistų koordinuoti ir efektyviau panaudoti turimas nekarines atsako į krizes priemones.

ES civilinio krizių valdymo pajėgumai buvo pradėti plėtoti tokiu pačiu principu, kaip ir kariniai. Buvo nustatomi kiekybiniai tikslai konkrečiose srityse ir ES valstybėms buvo siūloma savanoriškai įsipareigoti teikti tam tikrą skaičių pareigūnų ar ekspertų. 2000 metais Feiros Europos Vadovų Tarybos susitikime, remiantis

atlikta studija, kuri įvertino ankstesnę patirtį, buvo nustatytos keturios prioritetinės civilinių pajėgumų plėtojimo sritys:

- policija,
- teisinė valstybė,
- viešoji administracija,
- civilinė sauga.

Svarbiausiais buvo laikomi policijos pajėgumai, todėl jau minėto susitikimo metu buvo iškeltas tikslas iki 2003 metų parengti 5 tūkst. policininkų, kurie galėtų dalyvauti ES civilinėse operacijose, iš kurių 1 tūkst. pareigūnų į operaciją galėtų išvykti per 30 dienų. Konkretesnius tikslus kitose trijose prioritetinėse srityse 2001 metais nustatė Geteborgo Europos Vadovų Taryba.

Kadangi plėtojant civilinius pajėgumus buvo remiamasi karinių pajėgumų planavimo metodologija, buvo parengti išsamūs civilinių pajėgumų plėtros planai. Pirmasis civilinių pajėgumų plėtros planas „Civilinis pagrindinis tikslas 2008“ buvo parengtas 2004 metais remiantis kiek anksčiau parengtu analogišku karinių pajėgumų plėtros dokumentu „Pagrindinis tikslas 2010“.

„Civilinis pagrindinis tikslas 2008“ papildė Feiros Europos Vadovų Tarybos prioritetinių civilinių pajėgumų sąrašą, numatęs, kad ES juos plėtოს tam, kad užtikrintų:

- stebėjimo misijų vykdymą,
- deramą paramą ES specialioms įgaliotiniams.

Įgyvendinant šį planą taip pat buvo parengti galimi civilių išitraukimo į krizių valdymo operacijas scenarijai ir sudarytas pirmas išsamus operacijoms reikalingų civilinių pajėgumų sąrašas, taip pat nustatytos sritys, kuriose ES reikia papildomų pajėgumų.

2007 metų pabaigoje ES Taryba pritarė naujam planui – „Civilinis pagrindinis tikslas 2010“, kuris numato tęsti tai, kas jau padaryta, siekiant suformuoti reikiamus pajėgumus. Atsižvelgiant į civilinio krizių valdymo operacijose naujai įgytą patirtį, planuojama iš naujo įvertinti galimų operacijų scenarijus ir joms reikalingus pajėgumus, gerinti ekspertų pasirengimą, stiprinti civilinių ir karinių krizių valdymo veiksmų suderinamumą su Europos Komisijos turimomis priemonėmis, atkreiptas dėmesys, kad padidėjo ES misijų, skirtų reformuoti saugumo sektorių, paklausa.

CIVILINIO REAGAVIMO GRUPĖ (angl. *Civilian Response Team*, pranc. *Équipe civile d'intervention rapide*) – ES civilinio krizių valdymo greitojo reagavimo junginys, sudarytas iš ES valstybių ir Tarybos generalinio sekretoriato, ir

prireikus, Europos Komisijos ekspertų. 2005 metais Tarybos patvirtintoje civilinio reagavimo grupės koncepcijoje nustatyta, kad grupė gali būti siunčiama atlikti tokių užduočių: situacijos įvertinimas, kilus ar grėšiant krizei; naujai pradamos ES civilinio krizių valdymo operacijos „pirmoji banga“, ES specialiųjų įgaliotinių komandos pastiprinimas. Civilinio reagavimo grupės gali būti įvairaus dydžio ir sudėties. Tai priklauso nuo joms keliamos užduoties pobūdžio. Ekspertai į civilinio reagavimo grupę atrenkami iš duomenų bazės – iš 100 anksčiau atrinktų ir parengtų ES valstybių ekspertų.

Taip pat žr. ES SPECIALUS ĮGALIOTINIS.

CIVILINIS KRIZIŲ VALDYMAS (angl. *Civilian crisis management*, pranc. *Gestion civile des crises*) – nekarinių priemonių (policijos, civilių ekspertų) panaudojimas, siekiant atkurti taiką ir tvarką krizių apimtose šalyse.

Europos Sąjunga, plėtodama savo krizių valdymo pajėgumus, daug dėmesio skiria ne tik kariniam, bet ir civiliniam jų valdymui. Kaip parodė konfliktų Vakarų Balkanuose malšinimo dešimtą dešimtmetį ir ypač nuo Serbijos atskirto Kosovo valdymo perėmimo patirtis, karinės priemonės nėra pakankamos, kad būtų galima užtikrinti galimybę krizių apimtomis valstybėms pamažu grįžti prie normalaus gyvenimo.

2000 metais Feiros Europos Vadovų Taryba, remdamasi sukaupta patirtimi, nustatė keturias prioritetines civilinių krizių valdymo kryptis, kurioms reikalingi atitinkami pajėgumai. Tai policija, teisinė valstybė, viešoji administracija ir civilinė sauga. Vėliau, įvertinus patirtį ir sukonkretinus pajėgumų plėtros planus, šis prioritetų sąrašas dar buvo papildytas gebėjimu atlikti stebėjimo misijas, paramos ES specialiejiems įgaliotiniams užtikrinimu ir parama saugumo sektoriaus reformoms.

Pirmoji ES civilinio krizių valdymo operacija pradėta vykdyti 2003-aisiais Bosnijoje ir Hercegovinoje. 2003–2007 metais ESGP rėmuose ES vykdė 13 civilinio krizių valdymo operacijų, iš kurių 9 buvo tęsiamos 2008 metais.

ES civilinės krizių valdymo operacijos vyko arba vyksta šiuose regionuose:

- trys – Vakarų Balkanuose (Bosnijoje ir Hercegovinoje, Makedonijoje, Kosovo),
- penkios – Afrikoje (Konge, Sudane, Gvinėjoje Bisau),
- trys – Artimuosiuose Rytuose (Palestinoje, Irake),
- dvi – Pietų Kaukaze (Gruzijoje),
- viena – Pietryčių Azijoje (Indonezijoje),
- viena – Rytų Europoje (Moldavija – Ukraina).

Pagal turinį ES civilinio krizių valdymo operacijos gali būti suskirstytos į tokias misijas: policijos, teisinės valstybės, sienos paramos, stebėjimo, saugumo sektoriaus reformos. Tačiau šis misijų klasifikavimas yra sąlyginis, nes kai kurios jų turi kelių tipų misijų požymių. Pavyzdžiui, 2008 metų viduryje pradadanti veikti ES teisinės valstybės misija Kosove „EULEX Kosovas“ yra viena sudėtingiausių, kurioje, be teisėjų ir prokurorų, dalyvaus ir policijos, muitinės pareigūnai.

ES civilinės krizių valdymo operacijos taip pat yra derinamos su karinėmis operacijomis. ES kariniame štabe veikianti civilinė karinė grupė planuoja operacijų civilinių ir karinių aspektų derinimą. Pavyzdys, kaip ES derina krizių valdymo civilinį ir karinį komponentus, gali būti ES civiliniai ir kariniai Afrikos Sąjungos misijos Sudano Darfūre „AMIS II“ rėmimo veiksmai 2005–2007 metais. Karinėje srityje buvo teikiama logistinė parama, strateginis ir taktinis transportavimas oru, vykdomi Afrikos sąjungos karių ir stebėtojų mokymai. Civilinėje srityje buvo teikiama parama „AMIS II“ policijos komponento vadovavimo struktūrai, policijos padalinio įkūrimui Afrikos Sąjungos sekretoriате, vykdomi policijos mokymai ir pratybos. ES misija užbaigta 2007 m. gruodžio 31 d., Afrikos Sąjungai misijai perdavus atsakomybę naujai jungtinei Afrikos Sąjungos ir Jungtinių Tautų misijai.

Plačiau žr. CIVILINIAI PAJĖGUMAI, POLICIJOS MISIJA, TEISINĖS VALSTYBĖS MISIJA, SIENOS PARAMOS MISIJA, STEBĖJIMO MISIJA, SAUGUMO SEKTORIAUS REFORMOS MISIJA.

CIVILINIS PAGRINDINIS TIKSLAS 2008 (angl. *Civilian Headline Goal 2008*, pranc. *Objectif global civile à l'horizon 2008*) – ES civilinių pajėgumų vystymo planas.

Plačiau žr. CIVILINIAI PAJĖGUMAI.

CIVILINIS PAGRINDINIS TIKSLAS 2010 (angl. *Civilian Headline Goal 2010*, pranc. *Objectif global civile à l'horizon 2010*) – ES civilinių pajėgumų vystymo planas.

Plačiau žr. CIVILINIAI PAJĖGUMAI.

CIVILINIŲ OPERACIJŲ VADAS (angl. *Civilian Operation Commander*, pranc. *Commandant d'opération civile*) – ES Tarybos pareigūnas, strateginiu lygmeniu vadovaujantis visų ES civilinio krizių valdymo operacijų planavimui ir vykdymui. Jis taip pat jas kontroliuoja, kad būtų užtikrintas tinkamas Tarybos bei Politikos ir saugumo komiteto sprendimų įgyvendinimas.

Civilinių operacijų vadas yra nauja, tik 2007 m. birželio 18 d. Tarybos patvirtose ES civilinių krizių valdymo operacijų vadovavimo ir kontrolės struktūros gairėse numatyta pareigybė. Ji steigiama siekiant užtikrinti palankesnę ir aiškesnę vadovavimo ES civilinio krizių valdymo operacijoms tvarką. Civilinių operacijų vadas veikia vadovaudamasis Politikos ir saugumo komiteto nustatytais strateginėmis gairėmis ir vadovaujant vyriausiajam įgaliotiniui bendrai užsienio ir saugumo politikai. Jam tiesiogiai pavaldūs visų civilinių operacijų vadovai. Civilinių operacijų vadas savo funkcijas vykdo remdamasis jam pavaldžiu Tarybos sekretoriatai naujai steigiamu Civilinių planavimo ir vykdymo pajėgumų padaliniu.

„**CONCORDIA**“ žr. KARINIS KRIZIŲ VALDYMAS.

COREU (pranc. *Correspondance Européen* santrumpa) – ES valstybių susirašinėjimas su ES su bendra užsienio ir saugumo politika susijusiais klausimais, naudojantis slaptu telekso ryšiu, jungiančiu valstybių narių Užsienio reikalų ministerijas, Tarybos generalinį sekretoriatą ir Europos Komisiją.

Septintajame dešimtmetyje, plėtojantis Europos politiniam bendradarbiavimui, pradėti rengti užsienio reikalų ministrų susitikimai, įsteigtas Politinis komitetas, valstybių narių Užsienio reikalų ministerijose buvo paskirti tarnautojai, turėję palaikyti nuolatinį ryšį su kolegomis iš kitų valstybių – Europos korespondentai. Daugėjant praktinio bendradarbiavimo formų bei priemonių ir buvo įdiegta slapto ryšio sistema, turėjusi užtikrinti efektyvesnę bei operatyvesnę valstybių narių bendradarbiavimą.

Coreu – tai iš esmės keitimasis įslaptintais ES dokumentais, susijusiais su ES bendra užsienio ir saugumo politika. Tai ES ir trečiųjų šalių atstovų susitikimų ataskaitos, bendros užsienio ir saugumo politikos darbo grupių dokumentai, ES deklaracijų tekstų projektai ir kt. dokumentai.

Naudodamosi slapto ryšio teikiamomis galimybėmis ES valstybės derina pozicijas, pavyzdžiui, dėl ES deklaracijų tekstų; tai ypač praverčia tokiose situacijose, kai ES reikia operatyviai reaguoti į įvykius trečiojoje šalyse.

Tokio susirašinėjimo priežiūros funkcija paprastai yra priskiriama Europos korespondento biurui. Didžiausias susirašinėjimo „krūvis“ tradiciškai tenka ES Tarybos sekretoriatui ir ES pirmininkaujančiai valstybei. Lietuvoje *Coreu* sistema visiškai pradėjo veikti 2004 metų gegužę Lietuvai tapus ES nare. Iki tol Lietuva buvo tik kviečiama prisidėti prie atskirų ES deklaracijų.

Taip pat žr. EUROPOS KORESPONDENTAS.

D

DAC (angl. *Development Assistance Committee* santrumpa). Žr. PARAMOS VYSTYMOUI KOMITETAS.

DARBO GRUPĖS (angl. *Working parties*, pranc. *Groupes de travail*) – prie Europos Sąjungos Tarybos nuolat veikiantys arba *ad hoc* steigiami padaliniai, kurie reguliariai svarsto, derina ir rengia Tarybos sprendimų projektus prieš pateikiant juos Nuolatinių atstovų komiteto (Korepero) ir Tarybos posėdžiams.

Pagrindinė užduotis, keliamą darbo grupėms, – tai valstybių narių pozicijų derinimas ir bendrų sprendimų rengimas. Darbo grupių posėdžiuose konsultuojamasi, formaliai ir neformaliai keičiamasi informacija tarp valstybių narių, Europos Komisijos, Tarybos generalinio sekretoriato, ieškoma bendro požiūrio. Darbo grupėse išsamiai nagrinėjami visi pasiūlymai dėl Tarybos sprendimų bei Europos Komisijos pasiūlymai dėl Europos teisės aktų. Jeigu svarstomus klausimus pavyksta suderinti darbo grupėse, tai paprastai Koreperas taip parengtiems pasiūlymams pritaria atskirai jų nebeagrinėdamas. Ir tik tais atvejais, kai darbo grupėse nepavyksta rasti bendro sutarimo, klausimas toliau svarstomas Korepere arba pačioje Taryboje.

Darbo grupės sudaromos iš valstybių narių diplomatų ir ekspertų, turinčių apibrėžtą specializaciją. Darbo grupių posėdžiuose dalyvauja valstybių narių ministrų arba departamentų ir / arba nacionalinių atstovybių ES įvairaus rango atstovai. Šių grupių darbe taip pat dalyvauja ir Europos Komisijos Išorės santykių generalinio direktorato ir Tarybos generalinio sekretoriato darbuotojai. Darbo grupės posėdžiams paprastai pirmininkauja Tarybai pirmininkaujančios valstybės atstovas. Tais atvejais, kai dėl kokių nors priežasčių šios valstybės atstovai negali pirmininkauti, šią funkciją atlieka Tarybos generalinio sekretoriato pareigūnai.

Darbo grupių posėdžiai vyksta reguliariai, tačiau susitikimų dažnis priklauso nuo darbo grupės kompetencijoje esamų klausimų – dažniausiai kiekviena grupė susitinka kartą per mėnesį, nors yra grupių, kurių posėdžiai vyksta du kartus per savaitę, o kai kurios grupės susitinka kas keli mėnesiai.

Iš viso prie Tarybos veikia net keli šimtai darbo grupių, tačiau Sąjungos užsienio politikos, saugumo ir gynybos reikalų, vystomojo bendradarbiavimo ir kitus išorės santykių klausimus prie Tarybos iš viso sprendžia beveik 40 specializuotų pagal

tematiką ir geografiją darbo grupių. Kiekviena grupė dar turi savo kodą ir santrumpą, vartojamą vidiniuose Sąjungos ir valstybių narių institucijų dokumentuose.

Štai 2008 metais veikusių Tarybos darbo grupių sąrašas:

Kodas	Santrumpa	Pavadinimas
C.1	RELEX	Patarėjų užsienio santykių klausimais darbo grupė (angl. <i>Working Party of Foreign Relations Counsellors</i> , pranc. <i>Groupe des conseillers pour les relations extérieures</i>)
C.2	COJUR	Viešosios tarptautinės teisės darbo grupė (angl. <i>Working Party on Public International Law</i> , pranc. <i>Groupe „Droit international public“</i>)
C.3	COMAR	Jūrų teisės darbo grupė (angl. <i>Working Party on the Law of the Sea</i> , pranc. <i>Groupe „Droit de la mer“</i>)
C.4	CONUN	Jungtinių Tautų darbo grupė (angl. <i>United Nations Working Party</i> , pranc. <i>Groupe „Nations Unies“</i>)
C.5	COSCE	Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) ir Europos Tarybos klausimų darbo grupė (angl. <i>Working Party on OSCE and the Council of Europe</i> , pranc. <i>Groupe „OSCE et Conseil de l'Europe“</i>)
C.6	COHOM	Žmogaus teisių darbo grupė (angl. <i>Working Party on Human Rights</i> , pranc. <i>Groupe „Droits de l'homme“</i>)
C.7	COTRA	Transatlantinių santykių darbo grupė (angl. <i>Working Party on Transatlantic Relations</i> , pranc. <i>Groupe „Relations transatlantiques“</i>)
C.9	COEST	Rytų Europos ir Vidurio Azijos darbo grupė (angl. <i>Working Party on Eastern Europe and Central Asia</i> , pranc. <i>Groupe „Europe orientale et Asie centrale“</i>)
C.10	AELE	Europos laisvosios prekybos asociacijos (EFTA) klausimų darbo grupė (angl. <i>Working Party on EFTA</i> , pranc. <i>Groupe „AELE“</i>)
C.11	COWEB	Vakarų Balkanų regiono darbo grupė (angl. <i>Working Party on the Western Balkans Region</i> , pranc. <i>Groupe „Région des Balkans occidentaux“</i>)
C.12	COMEP	Artimųjų Rytų taikos proceso <i>ad hoc</i> darbo grupė (angl. <i>Ad hoc Working Party on the Middle East Peace Process</i> , pranc. <i>Groupe ad hoc „Processus de paix au Moyen-Orient“</i>)
C.13	COMEM	Artimųjų Rytų ir Persijos įlankos darbo grupė (angl. <i>Middle East/Gulf Working Party</i> , pranc. <i>Groupe „Moyen-Orient/Golfe“</i>)
C.14	COMAG	Mašreko ir Magrebo darbo grupė (angl. <i>Mashreq/Maghreb Working Party</i> , pranc. <i>Groupe „Mashreq/Maghreb“</i>)
C.15	COAFR	Afrikos darbo grupė (angl. <i>Africa Working Party</i> , pranc. <i>Groupe „Afrique“</i>)

Kodas	Santrumpa	Pavadinimas
C.16	ACP	Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno (AKR) darbo grupė (angl. <i>ACP Working Party</i> , pranc. <i>Groupe „ACP“</i>)
C.17	COASI	Azijos ir Okeanijos darbo grupė (angl. <i>Asia-Oceania Working Party</i> , pranc. <i>Groupe „Asie/Océanie“</i>)
C.18	COLAT	Lotynų Amerikos darbo grupė (angl. <i>Working Party on Latin America</i> , pranc. <i>Groupe „Amérique latine“</i>)
C.19	COTER	Terorizmo (tarptautinių aspektų) darbo grupė (angl. <i>Working Party on Terrorism (International Aspects)</i> , pranc. <i>Groupe „Terrorisme (aspects internationaux)“</i>)
C.20	CONOP	Branduolinių ginklų neplatavimo darbo grupė (angl. <i>Working Party on Non-Proliferation</i> , pranc. <i>Groupe „Non-prolifération“</i>)
C.21	COARM	Įprastinės ginkluotės eksporto darbo grupė (angl. <i>Working Party on Conventional Arms Exports</i> , pranc. <i>Groupe „Exportations d'armes conventionnelles“</i>)
C.22	CODUN	Visuotinio nusiginklavimo ir ginklų kontrolės darbo grupė (angl. <i>Working Party on Global Disarmament and Arms Control</i> , pranc. <i>Groupe „Désarmement global et maîtrise des armements“</i>)
C.23	UD	Dvejopo naudojimo prekių darbo grupė (angl. <i>Working Party on Dual-Use Goods</i> , pranc. <i>Groupe „Biens à double usage“</i>)
C.24	POLARM	Europos ginklų politikos darbo grupė (angl. <i>Working Party on European Arms Policy</i> , pranc. <i>Groupe „Politique européenne de l'armement“</i>)
C.25	POLMIL	Politinė ir karinė darbo grupė (angl. <i>Politico-Military Working Party</i> , pranc. <i>Groupe politico-militaire</i>)
C.26	CMUE	Karinio komiteto darbo grupė (ESKKG) (angl. <i>Military Committee Working Group (EUMCWG)</i> , pranc. <i>Groupe de travail militaire</i>)
C.27	COMER	Prekybos klausimų darbo grupė (angl. <i>Working Party on Trade Questions</i> , pranc. <i>Groupe „Questions commerciales“</i>)
C.28	SPG	Bendrosios preferencijų sistemos darbo grupė (angl. <i>Working Party on the Generalised System of Preferences</i> , pranc. <i>Groupe „Système de préférences généralisées“</i>)
C.29	CCG	Eksporto kreditų grupė (angl. <i>Export Credits Group</i> , pranc. <i>Groupe „Crédits à l'exportation“</i>)
C.30	DEVGEN	Vystomojo bendradarbiavimo darbo grupė (angl. <i>Working Party on Development Cooperation</i> , pranc. <i>Groupe „Coopération au développement“</i>)

Kodas	Santrumpa	Pavadinimas
C.31	–	Pasirengimo tarptautinėms konferencijoms vystymo klausimais darbo grupė (angl. <i>Working Party on Preparation for International Development Conferences</i> , pranc. <i>Groupe „Préparation des conférences internationales sur le développement“</i>)
C.32	ALIM	Pagalbos maistu darbo grupė (angl. <i>Working Party on Food Aid</i> , pranc. <i>Groupe „Aide alimentaire“</i>)
C.33	PROBA	Prekių darbo grupė (angl. <i>Working Party on Commodities</i> , pranc. <i>Groupe „Produits de base“</i>)
C.34	COCON	Konsulinių reikalų darbo grupė (angl. <i>Working Party on Consular Affairs</i> , pranc. <i>Groupe „Affaires consulaires“</i>)
C.35	COPRO/ COADM	BUSP administracinių reikalų ir protokolo darbo grupė (angl. <i>Working Party on CFSP Administrative Affairs and Protocol</i> , pranc. <i>Groupe „Affaires administratives et protocole PESC“</i>)
C.36	–	Nikolaidis grupė (angl. <i>Nicolaidis Group</i> , pranc. <i>Groupe Nicolaidis</i>)
C.37	–	Bendrosios ES ir Afrikos strategijos <i>ad hoc</i> darbo grupė (angl. <i>Ad hoc Working Party on Joint EU-Africa Strategy</i> , pranc. <i>Groupe ad hoc „Stratégie commune UE-Afrique“</i>)

DEKLARACIJA (angl. *declaration*, pranc. *déclaration*) – tai reguliariai Sąjungos vardu skelbiami ES Tarybos pareiškimai aktualiais politiniais klausimais. Deklaracijos naudojamos dar nuo Europos politinio bendradarbiavimo laikų. Jos atspindi ES nuostatas dėl kokios nors šalies ar tarptautinės problemos. Prireikus jos išryškina Sąjungos tikslus ir ketinimus. Pavyzdžiui, Sąjunga gali pasmerkti mirties bausmės įvykdymą kokioje nors šalyje arba pasveikinti su sėkmingai įvykusiais rinkimais. Deklaracijos leidžia greitai parengti nuostatas, kurios vėliau gali tapti atspirties tašku, rengiantis naudoti kitas bendros užsienio ir saugumo politikos priemones. Deklaracijos politiškai yra privalomos valstybėms narėms. Prie deklaracijų, bendrųjų pozicijų ir bendrųjų veiksmų gali būti kviečiamos prisidėti ir asocijuotos su Europos Sąjunga šalys.

DELEGACIJA žr. EUROPOS KOMISIJOS DELEGACIJA.

DEMARŠAI (angl., pranc. *démarche*) – tai įvairūs ES Tarybos pareiškimai, adresuoti nepriklausančioms ES valstybėms, taip pat tarptautinėms organizacijoms, kuriais prašoma tų valstybių ar organizacijų paramos vykdamai

politikai, teiraujamosi jų požiūrio arba reiškiamas susirūpinimas ar net protestuojama dėl kitos šalies veiksmų.

DG AIDCO (angl. *Directorate-General „EuropeAid Co-operation Office“* santrumpa) žr. EUROPEAID BENDRADARBIAVIMO TARNYBA.

DG DEV (angl. *Directorate-General for Development* santrumpa) žr. VYSTYMO GENERALINIS DIREKTORATAS.

DG E – Europos Sąjungos Tarybos generalinio sekretoriato išorės santykių generalinis direktoratas. Plačiau žr. TARYBOS GENERALINIS SEKRETORIATAS.

DG ECHO (angl. *Directorate-General „European Community Humanitarian Office“* santrumpa) žr. HUMANITARINĖS PAGALBOS TARNYBA.

DG RELEX (pranc. *Direction générale du relations extérieures* santrumpa) žr. IŠORĖS SANTYKIŲ GENERALINIS DIREKTORATAS.

DIPECHO (angl. *Disaster Preparedness ECHO* santrumpa) – Europos Komisijos Humanitarinės pagalbos tarnybos – ECHO išankstinės parengties stichinėms nelaimėms programa.

Dauguma gamtinių stichinių nelaimių žmones užklumpa netikėtai. Būtent netikėtumo ir nepasirengimo veiksnys sąlygoja neproporcingai didelį žmonių aukų skaičių ir materialinius nuostolius. Jeigu žmonės iš anksto žinotų apie gresiančią nelaimę ir būtų pasirengę deramai reaguoti į stichijos proveržį, nuostoliai būtų kur kas mažesni. Vadovaujantis šia logika ir atsižvelgiant į tai, kad net 16 proc. visos ES per metus suteikiamos humanitarinės pagalbos sudaro neatidėliotina pagalba netikėtai įvykus nelaimei, Europos Komisijos Humanitarinės pagalbos tarnyba ECHO 1996 metais pradėjo įgyvendinti specialią programą DIPECHO, kuria siekiama padėti pavojingose zonose gyvenantiems žmonėms geriau parengti tinkamas atsako į galimas natūralias katastrofas priemones.

DIPECHO programos turinį sudaro projektai, skirti paprastoms ir nebrangioms pasirengimo priemonėms įsigyti ir programoms, kurias įgyvendina vietinės bendruomenės – gyventojų mokymai, pajėgumų rengimas, informacijos sklaida, vietinių išankstinių išpėjimo sistemų kūrimas ir stiprinimas, pajėgų panaudojimo planavimas – finansuoti. Dabartinės DIPECHO programos projektai vykdomi

šešiuose pažeidžiamiausių pasaulio regionuose: Karibuose, Centrinėje ir Pietų Amerikoje, Vidurinėje ir Pietryčių Azijoje.

Patirtis parodė, kad tokių programos priemonių panaudojimas ir aktyvus vietos bendruomenių dalyvavimas jas įgyvendinant yra labai efektyvus, padeda mažinti riziką ir gelbsti žmonių gyvybes. *DIPECHO* programos finansavimas kiekvienais metais yra didinamas. Nuo 1996 metų jai jau buvo išleista daugiau kaip 120 mln. eurų. Vien 2007 metais *DIPECHO* projektams Karibų, Centrinės ir Pietų Amerikos bei Pietų Azijos regionuose įgyvendinti buvo skirta 19,5 mln. eurų.

E

ECHO (angl. *European Community Humanitarian Office* santrumpa) – Europos Bendrijos humanitarinis biuras. Plačiau žr. HUMANITARINĖS PAGALBOS TARNYBA.

EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO IR VYSTYMO ORGANIZACIJA (angl. *Organization for Economic Cooperation and Development*, pranc. *Organisation de coopération et de développement économiques*) – tarpvyriausybinė organizacija, kurios pagrindinis tikslas yra prisidėti prie ekonominio augimo, kaupiant duomenis ir informaciją apie pirmaujančių ekonomikų raidą, lyginti įvairių šalių ekonominės politikos patirtį, sudaryti galimybę geriausia patirtimi pasinaudoti kitiems, taip pat koordinuoti išsivysčiusių šalių vystomąjį bendradarbiavimą su besivystančiomis šalimis. Iš esmės būtent ši organizacija formuoja tarptautinį kontekstą, kuriame ir Europos Sąjunga bei jos valstybės tobulina savo ekonominę politiką bei plėtoja vystomąjį bendradarbiavimą.

Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos (toliau – *OECD*) ištakos glūdi Europos ekonominio bendradarbiavimo organizacijoje – *OEEC* (angl. *Organization for European Economic Cooperation* santrumpa), įkurtoje po Antrojo pasaulinio karo siekiant atkurti karo nuniokotą Europos ekonomiką. *OEEC* buvo pavesta administruoti pagal JAV valstybės sekretoriaus George'o Marshallo planą JAV teikiamą finansinę paramą Europai. Ekonomikai atsigavus, sparčiai plėtojantis tarptautinei prekybai ir ryškėjant ekonomikos globalizavimo tendencijoms, *OEEC* 1961 metais buvo pertvarkyta ir iš Europos valstybių organizacijos tapo globali, svarbiausias išsivysčiusias viso pasaulio valstybes vienijanti organizacija – *OECD*. Būtent tuomet *OECD* buvo išskeltas uždavinys propaguoti tokią ekonominę politiką, kuri užtikrintų kuo didesnę valstybių narių ekonomikos augimą, užimtumą ir aukštesnį gyvenimo lygį, išlaikyti finansų stabilumą, skatinti pasaulio prekybos plėtrą.

Šiuo metu *OECD* priklauso 30 Azijos, Europos, Šiaurės Amerikos ir Ramiojo vandenyno regiono valstybių:

Valstybė		Valstybė	Įstojimo data
1. Airija		21. Japonija	1964
2. Austrija		22. Suomija	1969
3. Belgija		23. Australija	1971
4. Danija		24. Naujoji Zelandija	1973
5. Jungtinė Karalystė		25. Meksika	1994
6. Graikija		26. Čekija	1995
7. Islandija		27. Lenkija	1996
8. Ispanija		28. Korėjos Respublika	1996
9. Italija		29. Vengrija	1996
10. JAV	1961 m. šios	30. Slovakija	2000
11. Kanada	valstybės įkūrė		
12. Liuksemburgas	organizaciją		
13. Nyderlandai			
14. Norvegija			
15. Portugalija			
16. Prancūzija			
17. Švedija			
18. Šveicarija			
19. Turkija			
20. Vokietija			

2007 metais *OECD* pakvietė Čilę, Estiją, Izraelį, Rusiją ir Slovėniją pradėti derybas dėl jų būsimos narystės šioje organizacijoje.

OECD yra tarpvyriausybinių organizacija, kuri neturi nei viršvalstybinių galių, nei savų finansinių išteklių savarankiškai politikai vykdyti. Vis dėlto ji yra įtakinga ir autoritetinga tarptautinių santykių dalyvė, kelianti naujas ekonominės politikos koncepcijas ir idėjas. Jos reguliariai rengiami išsamūs pranešimai apie pasaulio ir konkrečių valstybių ekonomiką, kaupiama statistikos duomenų bazė yra labai vertinami. Organizacijos rekomendacijomis naudojasi ir Europos Komisija. *OECD* valstybių narių sprendimu savo veiklą kreipia ne tik į organizacijos nares, bet ir savo atliktos analitinės ekspertizės rezultatais dalijasi su kitomis bendradarbiavimu su *OECD* suinteresuotomis valstybėmis.

Kitas labai svarbus *OECD* veiklos baras yra vystomojo bendradarbiavimo koordinavimas. Organizacija iš esmės yra savotiškas turtingiausių ir labiausiai išsivysčiusių pasaulio valstybių ir kartu pagalbos vystymui donorių „klubas“, nes jos narių teikiama pagalba vystymui apima daugiau negu 90 proc. visos pasaulyje teikiamos paramos. Yra visiškai logiška, kad *OECD* yra kaupiama ir analizuojama vystomojo bendradarbiavimo patirtis, formuluojami bendri jos principai, normos ir taisyklės, dėl jų diskutuojama. Tam kaip *OECD* padalinys buvo įkurtas specialus Paramos

vystymui komitetas – DAC (angl. *Development Assistance Committee* santrumpa), kuris, be viso kito, yra apibrėžęs, kas apkritai gali būti laikoma oficialia parama vystymui – ODA (angl. *Official Development Assistance* santrumpa). Šiomis nuostatomis vadovaujasi ir Europos Sąjunga, planuodama ir plėtodama savo vystymo politiką.

Taip pat žr. PARAMOS VYSTYMIUI KOMITETAS, OFICIALI PARAMA VYSTYMIUI.

ELGESIO KODEKSAS GINKLŲ EKSPORTO SRITYJE (angl. *Code of Conduct on Arms Export*, pranc. *Code de conduite en matière d'exportation d'armements*) – ES Tarybos patvirtintas politiškaip įpareigojantis dokumentas, nustatantis ES valstybių ginklų eksporto kontrolės politikos ir strateginių prekių eksporto, tranzito ir tarpininkavimo licencijų išdavimo principus.

Elgesio kodeksą ginklų eksporto srityje Europos Sąjungos Taryba patvirtino 1998 metais, į vientisą dokumentą sujungdama ankstesnius Tarybos sprendimus dėl ginklų eksporto. Kodekso priėmimas reiškė konkretaus mechanizmo ir minimalių standartų, nustatančių licencijų išdavimo sąlygas, konsultavimosi procedūras, keitimąsi informacija bei valstybių atskaitomybę, įteisinimą. Elgesio kodeksas tapo pirmuoju pasaulyje tokią visapusę eksporto kontrolę įgyvendinančiu dokumentu, kuris iki šiol pateikiamas kaip efektyvaus kontrolės režimo ir skaidrumo skatinimo pavyzdys. Daugelis ES valstybių Elgesio kodeksą yra tiesiogiai inkorporavusios į savo nacionalinę teisę.

Prie Elgesio kodekso yra prisijungusios ir jį įgyvendina ir ES nepriklausančios valstybės – Kanada, Norvegija, Islandija, Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Kroatija, Makedonija, Serbija, Juodkalnija, Turkija ir Ukraina. Vykdamas ES projektus ginklų eksporto kontrolės srityje, dažniausiai reikalaujama, kad paramą gaunančios šalys faktiškai laikytųsi Elgesio kodekso nuostatų.

Elgesio kodekse numatyti aštuoni kriterijai, kuriais vadovaudamosi ES valstybės sprendžia dėl karinės įrangos eksporto licencijų išdavimo. Licencija neišduodama, jei numatomas ginklų eksportas pažeistų nors vieną Elgesio kodekso kriterijuose numatytą sąlygą:

- ES valstybių prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų, ypač sankcijų, kurias nustatė JT Saugumo Taryba ir Bendrija susitarimams dėl ginklų neplatavimo ir kitais klausimais, taip pat kitų tarptautinių įsipareigojimų paisymas.
- Pagarba žmogaus teisėms galutinės paskirties šalyje.
- Vidaus padėtis galutinės paskirties šalyje – nesutarimų ar ginkluotų konfliktų buvimas.

- Regioninės taikos, saugumo ir stabilumo išsaugojimas.
- Valstybių narių ir teritorijų, už kurių išorės santykius atsako valstybė narė, taip pat draugiškų šalių ir šalių sąjungininkių nacionalinis saugumas.
- Perkančiosios šalies elgesys tarptautinės bendruomenės atžvilgiu, ypač jos požiūris į terorizmą, jos aljansų pobūdis ir pagarba tarptautinės teisės principams.
- Pavojus, kad įrenginiai pirkėjo šalyje bus skirti naudoti ne pagal jų tiesioginę paskirtį arba kad bus reeksportuoti nepageidautinomis sąlygomis.
- Ginklų eksporto suderinamumas su šalies gavėjos techniniais ir ekonominiais pajėgumais, atsižvelgiant į pageidavimą, kad valstybės savo teisėtus saugumo ir gynybos poreikius patenkintų ginkluotės tikslams skirdamos kuo mažiau žmogiškųjų ir ekonominių išteklių.

Elgesio kodekse taip pat numatyti konkretūs techniniai reikalavimai dėl prašymų gauti strateginių prekių eksporto licencijas nagrinėjimo: kiekviena licencija turi būti nagrinėjama atskirai – įvertindamos konkrečias pardavimo aplinkybes, valstybės turi keistis duomenimis apie licencijas, kurios nebuvo išduotos, ir pateikti tokio sprendimo motyvaciją. Jeigu kita valstybė gauna prašymą dėl iš esmės panašaus sandorio, ji turi konsultuotis su anksčiau licencijos neišdavusia šalimi ir, gavusi jos patvirtinimą dėl sandorio tapatumo, neišduoti licencijos. Tokia politika vadovaujasi ir tarptautiniai eksporto kontrolės režimai, kuriuose dalyvauja ne tik ES valstybės.

Viena pagrindinių Elgesio kodekso nuostatų – metinių ataskaitų teikimas, didinantis skaidrumą ir atvirumą ginklų kontrolės srityje. Numatyta, kad kiekviena valstybė kitoms valstybėms narėms konfidencialiai išsiuntinėja metines savo gynybos priemonių eksporto ir Elgesio kodekso įgyvendinimo ataskaitas. Taip pat yra rengiamos ir bendros ES ataskaitos, kurios viešai išspausdinamos oficialiajame leidinyje.

Nuo 1998 metų jau paskelbtos devynios bendros ES ataskaitos, kuriose spausdinama informacija ne tik apie ES šalių išduotas eksporto licencijas, bet ir vykdomą tarpininkavimo kontrolę, neišduotas licencijas bei pateikiami išsamesni duomenys apie ginklų eksportą į neramesnes pasaulio šalis. Kiekvienais metais besiplečianti ES ataskaita rodo, kad ES valstybės siekia ginklų prekybos politikos skaidrumo – tai suteikia galimybių ES skatinti panašius projektus ir kituose regionuose.

Taip pat žr. STRATEGINIŲ PREKIŲ EKSPORTO KONTROLĖ.

ES KARINIS KOMITETAS (angl. *EU Military Committee*, pranc. *Comité militaire de l'UE*) – specializuota karinė ES Tarybos institucija, padedanti Tarybai

formuoti ir įgyvendinti ES bendrą saugumo ir gynybos politiką. Pagrindinė komiteto užduotis – teikti patarimus ir rekomendacijas kariniais ir gynybos klausimais Politikos ir saugumo komitetui bei vyriausiajam įgaliotiniui bendrai užsienio ir saugumo politikai.

ES Karinis komitetas yra ES valstybių diskusijų ir derybų forumas, svarstantis karinius konfliktų prevencijos ir krizių valdymo aspektus. Komitetas patarimus ir rekomendacijas teikia bendru sutarimu. Pagrindiniai klausimai, kuriuos nagrinėja karinis komitetas:

- bendri kariniai krizių valdymo aspektai;
- kariniai operacijų strategijų ir politinės kontrolės aspektai;
- potencialių krizių rizikos vertinimai;
- krizinės situacijos karinis dėmuo ir padariniai;
- planuojamų operacijų tikslų formulavimas ir vertinimai;
- operacijų ir pratybų finansinių aspektų vertinimai;
- karinio bendradarbiavimo santykiai su šalimis kandidatėmis, užsienio šalimis ir tarptautinėmis organizacijomis.

Karinis komitetas, pasitelkęs Tarybos generalinio sekretoriato padalinį – Karinį štabą, taip pat dalyvauja rengiant sprendimus dėl ES karinių operacijų ir prižiūri jų eigą bei vertina rezultatus.

Komitetą sudaro ES valstybių kariuomenių vadai, kurie į susitikimus Briuselyje renkasi du kartus per metus. Kiekvieną savaitę vykstančiuose Karinio komiteto susitikimuose jiems atstovauja jų kariniai atstovai.

Karinis komitetas turi nuolatinį pirmininką, kurį ES Taryba skiria trejų metų kadencijai. Tai keturių žvaigždžių generolo pozicija, į kurią Taryba paprastai skiria kadenciją baigusį kurios nors valstybės kariuomenės vadą. Pirmininkas atstovauja Kariniam komitetui Politikos ir saugumo komitete, o svarstant gynybos klausimus – ir ES Taryboje. Jis taip pat yra karinis vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai patarėjas.

Taip pat žr. ES KARINIS ŠTABAS.

ES KARINIS ŠTABAS (angl. *EU Military Staff*, pranc. *Etat-Major de l'UE*) – Europos Sąjungos Tarybos generalinio sekretoriato padalinys, kuriam priskirtos išankstinio perspėjimo, situacijų vertinimo ir strateginio operacijų planavimo užduotys. Karinis štabas turi teikti ekspertinę informaciją ir patarimus konfliktų prevencijos ir krizių valdymo klausimais ES Kariniam komitetui ir vyriausiajam įgaliotiniui bendrai užsienio ir saugumo politikai.

ES karinis štabas buvo įsteigtas 2001 metais. Jį sudaro ES valstybių į Tarybos generalinę sekretoriatą deleguoti kariniai ekspertai. Karinis štabas Karinio komiteto pavedimu vykdo potencialių krizių stebėseną, atsako už išankstinio strateginio planavimo karinius aspektus, organizuoja ir koordinuoja sąveiką su nacionaliniais ir daugianacionaliniais štabais, įskaitant *NATO*, programuoja, planuoja, vadovauja ir vertina karinius ES krizių valdymo procedūrų aspektus. Karinis štabas taip pat glaudžiai bendradarbiauja su Europos gynybos agentūra. Vykdamas ES krizių valdymo operacijas, Karinis štabas stebi ir analizuoja visus karinius operacijų aspektus, teikia naujų pasiūlymų.

Štabui vadovauja trijų žvaigždžių generolo laipsnį turintis generalinis direktorius. Štabe dirba apie 200 darbuotojų. Jame yra politikos ir planavimo, žvalgybos, operacijų ir pratybų logistikos ir išteklių, komunikacijos ir informacinių sistemų padaliniai. Štabe taip pat yra vykdomoji įstaiga (angl. *Executive Office*), atsakinga už štabo personalo reikalus. Ji palaiko ryšius su ES valstybių karinėmis delegacijomis, kitomis ES institucijomis, *NATO*, Jungtinėmis Tautomis.

Siekiant efektyviau įgyvendinti „Berlynas plus“ susitarimus, 2004 metais buvo nuspręsta įkurti nedidelę *NATO* ryšių grupę ES Kariniame štabe ir ES ryšių grupę *NATO* vyriausiąjame štabe Europoje. Šios ryšių grupės padeda geriau pasiręsti ES krizių valdymo operacijoms, kuriose yra naudojami *NATO* ištekliai, bei pagerinti veiksmų koordinavimą tarp ES ir *NATO*.

Nuo 2005 metų ES kariniame štabe taip pat veikia specifinė civilinė karinė grupė, kuri greta krizių valdymo operacijų karinių ir civilinių aspektų derinimo yra atsakinga už ES Operacijų centro, kuris galėtų būti išplėtotas iki visaverčio ES Operacijų štabo, pajėgaus planuoti ribotos apimties krizių valdymo operacijas ir joms vadovauti, parengimą.

ES SPECIALUS ĮGALIOTINIS (angl. *EU Special Representative*, pranc. *Représentants spéciaux de l'UE*) – Europos Sąjungos Tarybos sprendimu skiriamas pareigūnas, gaunantis įgaliojimus veikti siekiant konkrečių bendros užsienio ir saugumo politikos tikslų.

Pirmieji ES specialūs pasiuntiniai su konkrečiomis užduotimis Afrikos Didžiųjų ežerų regionui ir Artimųjų Rytų taikos procesui buvo paskirti 1996 metais. Netrukus tokių ES specialių pasiuntinių skyrimo praktika buvo įteisinta Amsterdamo sutartimi, kuri numatė teisę Tarybai pririnkti skirti specialius įgaliotinius, kurie atstovautų Sąjungai specifiniuose regionuose ar prisidėtų prie konkrečių tarptautinių problemų sprendimo. 2008 metais Europos Sąjunga jau buvo paskyrusi dešimt

specialių įgaliotinių įvairiuose pasaulio regionuose – Afganistane, Afrikos Didžiųjų ežerų regione, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Vidurinėje Azijoje, Kosove, Makedonijoje, Artimuosiuose Rytuose, Moldavijoje, Pietų Kaukaze ir Sudane. Kai kurie jų reziduoja savo paskyrimo šalyse arba reguliariai jose lankosi.

Specialius įgaliotinius skiria Taryba, tačiau jų kasdienę veiklą koordinuoja vyriausiasis įgaliotinis ES bendrai užsienio ir saugumo politikai. Nors specialieji įgaliotiniai atlieka įvairias funkcijas, kurios priklauso nuo padėties jų paskyrimo šalyje, svarbiausia jų užduotis – padėti formuoti adekvačią regiono ar šalies problemoms ES politiką ir užtikrinti, kad tos priemonės, kurių Sąjunga nusprendė imtis, būtų tikrai ir deramai įgyvendintos.

ESBO (angl., pranc. *OSCE*) žr. EUROPOS SAUGUMO IR BENDRADARBIAVIMO ORGANIZACIJA.

EUBAM (angl. *European Union Border Assistance Mission* santrumpa) žr. SIE-NOS PARAMOS MISIJA.

EUFOR (angl. *European Union Force* santrumpa) – Europos Sąjungos karinės pajėgos, vykdančios konkrečią karinę krizių valdymo operaciją. *EUFOR* yra tikrai laikinos konkrečiam tikslui formuojamos pajėgos ir neturi būti tapatinamos su nuolat parengtyje esančiais junginiais, pavyzdžiui, ES kovinės grupės. Santrumpa taip pat vartojamas pačių karinių krizių valdymo operacijų kodiniuose pavadinimuose – „*EUFOR Althea*“, „*EUFOR Kongo Demokratinė Respublika*“, „*EUFOR Čadas / Centrinė Afrikos Respublika*“.

Plačiau žr. KARINIS KRIZIŲ VALDYMAS.

EUMC (angl. *European Union Military Committee* santrumpa) žr. ES KARINIS KOMITETAS.

EUMS (angl. *European Union Military Staff* santrumpa) žr. ES KARINIS ŠTABAS.

EUPOL (angl. *European Union Police Mission* santrumpa) – ES policijos pareigūnų ir ekspertų misija, vykdanči konkrečią civilinę krizės valdymo operaciją. Terminas taip pat vartojamas pačių policijos misijų kodiniuose pavadinimuose – „*EUPOL Proxima*“, „*EUPOL Kinšasa*“, „*EUPOL COPPS*“, „*EUPOL Kongo Demokratinė Respublika*“, „*EUPOL Afganistanas*“.

Taip pat žr. POLICIJOS MISIJA.

EURAS (*Euro*) – bendri Europos Sąjungos pinigai, naudojami šešiolikoje iš dvidešimt septynių ES valstybių. Euras kaip atsiskaitymo priemonė yra naudojamas Airijoje, Austrijoje, Belgijoje, Graikijoje, Italijoje, Ispanijoje, Kipre, Liuksemburge, Maltoje, Nyderlanduose, Portugalijoje, Prancūzijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Vokietijoje. Oficialus grafinis valiutos ženklas € yra graikų abėcėlės raidė *epsilon*, perbraukta dviem horizontaliais brūkšniais. Oficiali pavadinimo santrumpa – *EUR*. Ateityje, įvykdžius konvergencijos kriterijus, euras turėtų būti pradėtas naudoti ir Bulgarijoje, Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Rumunijoje, Švedijoje, Vengrijoje. Dvi ES valstybės – Danija ir Jungtinė Karalystė – nėra prisijungusios įsipareigojimo įsivesti eurą.

Euras pirmiausia, be abejo, yra Europos Sąjungos valstybių ekonominės integracijos pasiekimas, skirtas pagerinti tarptautinio verslo sąlygas, sumažinti po Europos Sąjungą keliaujančių žmonių išlaidas. Europos ekonominė galia lemia, kad euras jau tapo antra po JAV dolerio pasaulio rezervine valiuta, kuri plačiai naudojama atsiskaitymams tarptautinėje prekyboje. Tačiau euro įvedimas ir naudojimas turi ir politinę reikšmę.

Iki pat šių dienų pinigai yra ne tik pagrindinė mainų ir mokėjimo priemonė, ne tik kitų prekių ir paslaugų matas, bet ir savotiška juos išleidusios valstybės prisistatymo pasauliui priemonė. Ant monetų ir banknotų vaizduojami valstybių herbai ir simboliai, valdovai ir vadovai, pastatai ir žymūs žmonės, gyvūnai ir augalai yra ypač kruopščiai parenkami, nes jie turi atspindėti tai, kas sudaro pinigus išleidusios valstybės tapatybę, simboliką, kuo ši valstybė didžiuojasi, kokie yra jos idealai.

Eurai skiriasi nuo kitų pinigų tuo, kad juos išleido ne valstybė, o valstybių bendrija. Bet tai kaip tik ir suteikė progą ES valstybių piliečiams dar kartą susimąstyti, kaip ant bendrų pinigų pavaizduoti ir tai, kas juos skiria, ir tai, kas juos vienija, ir kokią žinią jie norėtų per eurą perduoti pasauliui. Buvo nuspręsta, kad tautų savitumui atskleisti bus naudojamos euro zonos valstybėse leidžiamos monetos. Vienoje euro monetų (kurių yra aštuoni nominalai – 1, 2, 5, 10, 20, 50 eurocentų ir 1 bei 2 eurų) pusėje vaizduojami Europos žemyno kontūrai, o kitoje – atskirų euro zonai priklausančių valstybių parinkti vaizdai ir simboliai. Jau nuspręsta, kad kai Lietuva irgi taps euro zonos nare, ant mūsų valstybėje išleistų euro centų ir euro monetų antrosios pusės bus vaizduojamas Lietuvos herbas – Vytis. Tačiau kad ir kur moneta būtų išleista, kad ir kokie simboliai ant jos būtų pavaizduoti, ji yra teisėta mokėjimo priemonė visoje euro zonoje.

O štai euro banknotai, kurie, kitaip negu euro monetos, leidžiami į apyvartą ne kiekvienoje valstybėje atskirai, bet tiktai Europos centrinio banko sprendimu,

visose šalyse yra vienodi. Visi jie iliustruoti Europos vėliava, Europos žemyno kontūrais ir stilizuotais Europos architektūros (daugiausia arkų ir tiltų) motyvais, simbolizuojančiais tautų ryšius ir vienybę. Euro banknotų konkursą laimėjusio austro dizainerio Roberto Kalinos siūlymu ant skirtingų nominalų banknotų (jų yra septyni – 5, 10, 20, 50, 100, 200 ir 500 eurų) vaizduojami vis kitą Europos istorinio paveldo epochą atspindintys vaizdai:

- 5 eurų nominalo banknotas yra pilkos spalvos ir atspindi klasikos stilių. Šis stilius asocijuojamas su Europos kultūros ištakomis – antikine Graikijos ir Romos epocha, trukusia iki V a.
- 10 eurų nominalo banknotas yra rausvas ir atspindi Europos kultūros ir krikščionybės plitimą simbolizuojantį romanikos stilių. Europoje šis stilius vyravo XI–XII a.
- 20 eurų nominalo banknotas yra melsvos spalvos ir atspindi išraiškingą, veržlų ir dvasingą gotikos stilių. Šis stilius Vakarų Europoje pasireiškė XIII–XV a.
- 50 eurų nominalo banknotas yra oranžinės spalvos ir atspindi žmogų išaukštinusį Renesanso stilių. Šis stilius Europoje klestėjo tarp XV–XVI a.
- 100 eurų nominalo banknotas yra žalias ir atspindi įmantrumu ir sudėtingomis formomis pasižymintį baroko ir rokoko stilius. Europoje jie klestėjo XVII–XVIII a.
- 200 eurų nominalo banknotas yra gelsvai rusvų atspalvių ir atspindi XIX–XX a. pradžioje Vakarų Europoje dominavusią ir pramonės revoliuciją reprezentavusią metalo ir stiklo architektūrą.
- 500 eurų nominalo banknotas yra purpurinių tonų ir atspindi XX–XXI a. Europos modernizmo stilių, tikrą šiuolaikinę Europą.

Įdomu, kad euras kaip atsiskaitymo priemonė naudojamas ne tik šešiolikoje euro zonos, bet dar ir kitose pasaulio šalyse ir teritorijose, kur iki euro atsiradimo buvo naudojami dabar euro zonai priklausančių valstybių pinigai. Pirmiausia, tai greta ES esančios mažosios valstybės – Monakas, Vatikanas, San Marinas ir Andora. Be to, euras, kaip mokėjimo priemonė, naudojamas ir Vakarų Balkanuose, konkrečiai Juodkalnijoje ir Kosove, kur jis pakeitė čia anksčiau naudotą Vokietijos markę.

EUROFOR žr. EUROPOS OPERATYVINĖS GREITOJO REAGAVIMO PAJĖGOS.

EUROGENFOR žr. EUROPOS ŽANDARMERIJOS PAJĖGOS.

EUROKORPUSAS (angl., pranc. *Eurocorps*) – daugianacionalinis greitojo reagavimo karinis junginys, suformuotas iš bendros Prancūzijos ir Vokietijos brigados bei kitų dalyvaujančių valstybių (Belgijos, Liuksemburgo, Ispanijos ir Lenkijos) priskirtų karinių dalinių. Eurokorpusas dislokuotas Strasbūre, kur yra štabas ir tarnauja apie 1000 karių. Iškilus būtinybei junginys gali būti papildytas ir išplėstas iki karinėms misijoms reikalingo karių kiekio. Eurokorpusas iš esmės skirtas Europos Sąjungos ir *NATO* karinėms krizių valdymo operacijoms remti, tačiau įsteigtas ir veikdamas kaip daugiašalė Europos valstybių karinio bendradarbiavimo iniciatyva, jis formaliai nėra pavaldus nei ES, nei *NATO*, o dėl jo panaudojimo kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia dalyvaujančios valstybės.

Eurokorpusas kaip Europos daugiašalio karinio bendradarbiavimo iniciatyva buvo įsteigtas 1992 metais Jungtinės Prancūzijos ir Vokietijos brigados pagrindu. Ši brigada, kurią sudarė abiejų valstybių kariai ir kuriai paeilui vadovavo Prancūzijos ir Vokietijos karininkai, buvo įsteigta 1987 metais. Mastrichto sutartimi nutarus Europos Bendriją išplėtoti į Sąjungą, vienijamą „užsienio ir saugumo politikos“ matmens, Prancūzija ir Vokietija ėmėsi iniciatyvos išplėsti ir Eurokorpuso karinį bendradarbiavimą ir paversti jį atviru kitoms Europos valstybėms prisijungti kariniu vienetu. Taip prie Eurokorpuso prisijungė Belgija (1993), Ispanija (1994), Liuksemburgas (1996) ir Lenkija (2008).

Šios šešios valstybės ir yra Eurokorpusą „formuojančios valstybės“ (angl. *framework nations*). Jų pastangomis daugianacionalinio štabo Strasbūre dispozicijoje yra dideli nacionaliniai kariniai junginiai, kuriuos pasitelkus galima surinkti iki 60 tūkst. karių ir juos dislokuoti misijos vietoje mažiau kaip per 30 dienų. Prie junginio veiklos taip pat prisideda Austrija, Turkija, Graikija, Nyderlandai, Jungtinė Karalystė, Suomija, Italija.

Dabartinio Eurokorpuso kariai yra ginkluoti naujausia karine technika, koviniais šarvuočiais, prieštankinėmis raketomis, priešlėktuviniais ginklais ir sraigtasparniais. Kasmetiniai mokymai leidžia tobulinti ir siekti deramo nacionalinių dalinių sąveikumo. Todėl iš dalies galima tvirtinti, kad Eurokorpusas yra Europos armijos užuomazga. Nors formaliai yra nepavaldus ES ar *NATO*, Eurokorpusas iš esmės plėtojamas kaip tik tam, kad būtų pasirengęs įsijungti ir palaikyti ES arba *NATO* karines krizių valdymo operacijas.

Eurokorpusas jau yra dalyvavęs trijose *NATO* vadovaujamosiose karinėse krizių valdymo operacijose: 1998–2000 metais Bosnijoje kaip tarptautinių stabilizavimo pajėgų *SFOR* dalis, 2000 – Kosove kaip *KFOR* dalis ir 2004–2005 – Afganistane, *NATO* vykdomoje operacijoje *ISAF*. Tolesnė Eurokorpuso raidos perspektyva yra

glaudžiai susijusi su visos Europos saugumo ir gynybos politikos plėtra ir ypač su Lisabonos sutartyje numatytais struktūruoto bendradarbiavimo šioje politikos srityje nuostatais. Nuoseklus šių nuostatų taikymas turėtų atverti galimybę Eurokorpusui ateityje tapti Europos Sąjungos institucija.

EUROMARFOR žr. EUROPOS JŪRŲ PAJĖGOS.

EUROPEAID BENDRADARBIAVIMO TARNYBA (angl. *EuropeAid Co-operation Office*, pranc. *Office de coopération EuropeAid*) – Europos Komisijos generalinis direktoratas, atsakingas už Komisijos kompetencijai priklausančių išorės pagalbos vystymui programų ir projektų įgyvendinimą visame pasaulyje. Politinis *EuropeAid* vadovas yra išorės santykių komisaras. Jam talkina administracinis vadovas – generalinis direktorius.

EuropeAid tarnyba rengia ir įgyvendina projektus vykdydama strategijas ir ilgalaikės pagalbos vystymui teikimo programas, kurias rengia kiti Europos Komisijos generaliniai direktoratai – Vystymo (Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno šalims) ir Išorės santykių (kitoms pasaulio šalims ir regionams).

EuropeAid yra atsakinga už politikos pavertimą praktiniais veiksmais ir naujų pagalbos teikimo būdų, kaip antai sektorinės biudžeto pagalbos, plėtojimą. Tarnyba leidžia atitinkamas gaires ir atlieka vertinimą, atsako už tinkamą finansinių išteklių valdymą ir konkursų bei kontraktų sudarymo procedūrų aiškumą bei skaidrumą. *EuropeAid* rūpinasi visais projektų įgyvendinimo etapais – poreikių nustatymu, galimybių studijomis, visų reikalingų finansavimo sprendimų parengimu ir kontrole. Galiausiai šis generalinis direktoratas vykdo atitinkamas konkursų, priežiūros ir vertinimo procedūras.

EuropeAid yra vienas labiausiai decentralizuotų Europos Komisijos padalinių – du iš trijų jo darbuotojų dirba šalyse partnerėse, o pagrindinis parengiamasis darbas atliekamas Komisijos delegacijose vystymo pagalbą gaunančiose šalyse.

EuropeAid palaiko ryšius ir koordinuoja savo veiklą su kitomis daugiašalėmis ir dvišalėmis pagalbos vystymui teikimo donorėmis – ES valstybių ir kitų šalių donorių vystomojo bendradarbiavimo agentūromis, Jungtinėmis Tautomis ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis bei tarptautinėmis finansų institucijomis. Tarnyba taip pat plėtoja dialogą su ES šalių bei šalių partnerių nevyriausybinėmis organizacijomis ir siekia įtraukti jas į bendrą vystymo projektų įgyvendinimo veiklą.

ES vystymo politiką *EuropeAid* įgyvendina remdamasi specialiomis finansavimo priemonėmis, kurios numatytos bendrame ES biudžete ir atskirai formuojamame Europos vystymo fonde.

EUROPOS ATEITIES KONVENTAS (angl. *Convention on the Future of Europe*, pranc. *Convention sur l'avenir de l'Europe*) – specialus ES valstybių, valstybių kandidačių ir svarbiausių ES institucijų atstovų susirinkimas, kuriam buvo pavesta speciali užduotis viešai apsvarstyti ir parengti pasiūlymą oficialiai ES valstybių tarpvyriausybinei konferencijai, kaip turėtų atrodyti ir kaip turėtų būti sutvarkyta būsimoji išsiplėtusi Europos Sąjunga. Konventas darbą pradėjo 2002 m. kovo 1 d. ir baigė 2003 m. birželio 20 d., parengęs Sutarties dėl Konstitucijos Europai projektą ir įteikęs jį Europos Vadovų Tarybai.

Europos ateities konventą sušaukti nusprendė Laekeno Europos Vadovų Taryba 2001 m. gruodžio 14–15 d. Laekeno deklaracijoje Konventui buvo suformuluotos trys pagrindinės klausimų grupės: kaip priartinti piliečius prie Europos projekto ir Europos institucijų; kaip formuoti politinį gyvenimą ir Europos politinę erdvę išsiplėtusioje Europoje; kaip plėtoti Sąjungą, kad ji taptų pastovumo veiksniumi ir naujos pasaulio tvarkos modeliu.

Konventą sudarė 105 nariai, kuriuos delegavo šalių narių ir kandidačių nacionaliniai parlamentai, vyriausybės, Europos Parlamentas ir Europos Komisija. Jo darbe taip pat dalyvavo 13 stebėtojų, atstovavusių Regionų, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetams, Europos socialiniams partneriams ir Europos ombudsmenui. Forumui pirmininkavo buvęs Prancūzijos prezidentas Valéry Giscard d'Estaingas. Lietuvai Konvente buvo atstovaujama taip pat, kaip ir kitoms ES valstybėms narėms ir kandidatėms. Šaliai atstovavo vienas vyriausybės ir du Seimo nariai, kiekvienas jų turėjo po pavaduotoją.

Iš viso įvyko 26 Konvento posėdžiai, buvo sudaryta 11 darbo grupių ir 3 diskusijų grupės. Pirmiausia Konvento prezidiumas nusprendė įkurti 6 darbo grupes – Subsidiarumo, Pagrindinių teisių chartijos, ES teisinio statuso, Nacionalinių parlamentų vaidmens, Kompetencijų pasidalijimo, Ekonomikos valdymo – ir nuolatinį sekretariatą. 2002 metų rugsėjį buvo sudarytos dar 4 darbo grupės – Išorės veiksmų, Gynybos, Procedūrų ir instrumentų supaprastinimo ir Laisvės, saugumo ir teisingumo, o gruodį – Socialinės Europos darbo grupė.

Europos Sąjungos užsienio ir saugumo politikos klausimus nagrinėjo Konvento Išorės veiksmų darbo grupė. 2002 metų gruodį ši darbo grupė pateikė tokius pasiūlymus, kurie atspindėjo ir Sutarties dėl Konstitucijos Europai tekste:

- susiklostęs kompetencijų ES išorės veikloje pasidalijimas tarp Sąjungos ir valstybių, kai Europos lygmuo atsako už užsienio prekybą, o valstybės kolektyviai atsako už užsienio ir saugumo politiką, neturi būti kaip nors keičiamas;

- įsteigti atskirą Išorės veikslių Tarybos formaciją, atskiriant ją nuo esamos Bendrųjų reikalų ir išorės santykių tarybos;
- įsteigti vieną Sąjungos atstovo išorės santykiams pareigybę, kuri vienoje rankose sutelktų dabar atskirai vykdomas vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai ir Europos Komisijos nario išorės santykiams funkcijas. Šis pareigūnas galėtų vadintis ES užsienio reikalų ministru ir tuo pat metu turėtų būti Europos Komisijos vicepirmininkas;
- įsteigti jungtinę Europos išorės santykių tarnybą, kurioje dirbtų ir Europos Komisijos Išorės santykių generalinio direktorato, ir Tarybos generalinio sekretoriato, ir valstybių narių diplomatinį tarnybų tarnautojai;
- įsteigti ES diplomatinę akademiją ir ES diplomatinę tarnybą;
- maksimaliai išplėsti galimybę priimant sprendimus bendros užsienio ir saugumo politikos srityje taikyti kvalifikuotos daugumos balsavimą;
- pradėti be apribojimų taikyti kvalifikuotos daugumos balsavimą visai bendrai užsienio prekybos politikai;
- skirti daugiau ES biudžeto lėšų bendrai užsienio ir saugumo politikai.

Visi šie siūlymai, kurių tikslas yra geriau koordinuoti bendrą užsienio ir saugumo politiką ir sustiprinti ES vaidmenį pasaulio politikoje, buvo įtraukti į Sutartį dėl Konstitucijos Europai, o vėliau, žlugus šios sutarties ratifikavimui, perkelti į Lisabonos sutartį.

Taip pat žr. SUTARTIS DĖL KONSTITUCIJOS EUROPAI, LISABONOS SUTARTIS, VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS.

EUROPOS EKONOMINĖ ERDVĖ (angl. *European Economic Area*, pranc. *Espace économique européen*) – Europos Sąjungos ir trijų Sąjungai nepriklausančių Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių – Islandijos, Lichtenšteino ir Norvegijos – susivienijimas, pagrįstas šių trijų valstybių integracija į ES vidaus rinką, kurioje gali laisvai judėti prekės ir paslaugos, darbo jėga ir kapitalas. Islandijoje, Lichtenšteine ir Norvegijoje galioja ES vidaus rinkos teisės normos, tačiau tos šalys, nebūdamos Sąjungos narės, nedalyvauja priimant sprendimus ir neprisiima kitų su naryste ES susijusių įsipareigojimų.

Europos ekonominės erdvės steigimo susitarimas tarp Europos ekonominės bendrijos ir Europos laisvosios prekybos asociacijos buvo pasirašytas 1992 metais, siekiant užtikrinti Europos ekonominės erdvės vientisumą, kad baigiant kurti Europos bendrijos vidaus rinką, kitos glaudžiais ryšiais su ja susijusios šalys neliktų izoliuotos vien todėl, kad nėra Europos Bendrijos narės. Dėl šio susitarimo su

Europos Bendrija tuo metu derėjosi septynios Europos laisvosios prekybos asociacijos šalys – Austrija, Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija, Suomija, Švedija, Šveicarija. Tačiau vėliau Šveicarija po šalyje įvykusio referendumo nusprendė susitarime nebedalyvauti, o trys kitos – Austrija, Suomija, Švedija – tiesiog pačios apsisprendė stoti į Europos Sąjungą. Nepaisant įvykusių permainių, Europos ekonominės erdvės susitarimas dėl likusių trijų šalių – Norvegijos, Islandijos ir Lichtenšteino – dalyvavimo buvo išlaikytas ir įgyvendintas. Šios trys šalys įgijo galimybę dalyvauti ES vidaus rinkoje, bet nestoti į ES ir neprisiimti visų ES narystės įsipareigojimų.

Europos ekonominės erdvės susitarimas, susijęs su pagrindinėmis EB laisvėmis, numatė laisvą prekybą pramonės prekėmis, laisvą kapitalo, paslaugų ir asmenų judėjimą pagal bendras taisykles. Buvo nustatytos bendros valstybės paramos pramonei ir viešojo pirkimo taisyklės, bendri gaminių standartai ir dokumentacija, tvirtinimo ir inspekcijos procedūros, įtvirtinta teisė laisvai steigti įmones, visoje erdvės teritorijoje suderinta įmonių teisė.

Be įsipareigojimo priimti vidaus rinkos taisykles keturių laisvių srityje, Islandija, Lichtenšteinas ir Norvegija įgijo galimybę dalyvauti ES aplinkosaugos, informacinių paslaugų, ugdymo ir jaunimo reikalų, užimtumo, civilinės saugos, smulkaus ir vidutinio verslo, švietimo, mokslinių tyrimų ir technologijų tobulinimo, vartotojų apsaugos, turizmo, garso ir vaizdo reikalų bei socialinėse programose. Kartu šios šalys, dalyvaudamos tose ES programose, į kurias jos įsileidžiamos, prisideda prie programų finansavimo ir dalyvauja (nors ir neturėdamos balsavimo teisės) jų komitetuose. Visi nauji Bendrijos teisės aktai, kurie yra susiję su Europos vidaus rinka, atlikus reikalingas procedūras tampa ir Europos ekonominės erdvės aktais.

Pažymėtina, kad Europos ekonominės erdvės susitarimas yra pats detaliausias iš visų Europos Sąjungos pasirašytų susitarimų su užsienio šalimis. Tokį susitarimą buvo galima sudaryti tikrai su artimais ir glaudžiais ryšiais susijusiomis bei panašaus ekonominio išsivystymo lygio šalimis. Galimas daiktas, kad ši patirtis galėtų būti sėkmingai pritaikyta ir panaudota ir santykiuose su kitomis kuo glaudesnių ryšių su Europos Sąjunga siekiančiomis šalimis, kurių narystė Sąjungoje dėl vienokių ar kitokių priežasčių staiga taptų negalima. Tai visų pirma pasakytina apie tokias šalis kaip Turkija arba Ukraina ar dar kitas dabar Europos kaimynystės politikos dalyves.

EUROPOS GYNYBOS AGENTŪRA (angl. *European Defence Agency*, pranc. *Agence européenne de défense*) – Europos Sąjungos agentūra, įsteigta Tarybos sprendimu ir skirta koordinuoti ir remti ES valstybių pastangas plėtoti Europos karinius pajėgumus krizių valdymo srityje.

Europos gynybos agentūra (toliau – Agentūra) buvo įsteigta 2004 metais kaip viena iš ES karinių pajėgumų plėtojimo plano „Pagrindinis tikslas 2010“ priemonių, turinčių padėti ES valstybėms pasiekti užsibrėžtą krizėms valdyti skirtų karinių pajėgumų lygį. Vienas iš svarbiausių poreikių, kurio tenkinimo tikimasi iš Agentūros, yra užduotis koordinuoti, optimizuoti ir harmonizuoti kuo tolesnei perspektyvai įvairias (operacines, technologines, pramonines ir finansines) ES valstybių nacionalinių gynybos sistemų plėtros politikų priemones, kad jos kuo labiau atitiktų Europos saugumo ir gynybos politikos poreikius.

Siekdama šio tikslo, Agentūra:

- analizuodama nacionalinių gynybos planų konvergencijos galimybes ir planuodama ES pajėgumų poreikius ateityje, remia bendrus projektus gynybos pajėgumų srityje;
- skatina bendras investicijas ir sąlygų valstybėms bendradarbiauti gynybos tyrimų srityje sudarymą bei nustato Europos prioritetus gynybos tyrimų srityje;
- skatina valstybių bendradarbiavimą ginkluotės pirkimų srityje;
- siekia stiprinti Europos gynybos pramonės konsolidaciją, mažinti dubliavimąsi, didinti valstybių specializaciją ir tarpusavio priklausomybę gynybinių pajėgumų plėtojimo srityje;
- siekia liberalizuoti Europos ginkluotės įsigijimų rinką.

Europos gynybos agentūros steigėjos yra visos ES valstybės, išskyrus Daniją, kuri nedalyvauja ES saugumo ir gynybos politikoje. Įstojusios į ES, 2007 metais prie agentūros taip pat prisijungė Bulgarija bei Rumunija. Agentūros projektuose gali dalyvauti ir ES nepriklausančios šalys. Agentūra yra pasirašiusi bendradarbiavimo susitarimą su Norvegija. Vykdydama jai pavestas funkcijas Agentūra glaudžiai bendradarbiauja su ES kariniu komitetu, ES kariniu štabu ir Europos Komisija, kai kuriais klausimais konsultuojasi su NATO.

Europos gynybos agentūros darbo gaires ir biudžetą nustato Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryba. Visi kiti sprendimai, susiję su Agentūros veikla, priimami jos taryboje, kurios susitikimai rengiami drauge su ES gynybos ministrų susitikimais Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryboje du kartus per metus. Agentūros taryba prireikus taip pat gali rinktis ir ginkluotės direktorių, gynybos planuotojų bei pareigūnų, atsakingų už gynybos tyrimus, lygmenimis.

Sprendimai taryboje priimami kvalifikuota balsų dauguma. Siekiant išlaikyti ES bendros užsienio ir saugumo politikos struktūrų integralumą, Agentūros vadovu yra paskirtas vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai. Jis yra

atsakingas už Agentūros veiklos tikslų įgyvendinimą, pats arba jo paskirtas atstovas pirmininkauja Agentūros tarybos posėdžiams. Už Agentūros organizacinių bei administracinių funkcijų vykdymą yra atsakingas Agentūros direktorius. Šiuo metu Agentūroje dirba kiek daugiau negu 100 darbuotojų. Agentūra skirstoma į keturis – pajėgumų; gynybos tyrimų ir technologijų; ginkluotės ir gynybos pramonės bei rinkos – direktoratus.

EUROPOS GYNYBOS BENDRIJA (angl. *European Defence Community*, pranc. *Communauté européenne de défense*) – pirmasis Europos vienijimosi saugumo gynybos srityje projektas, kuris dėl nepalankios politinės padėties taip ir liko neįgyvendintas.

Europos gynybos bendrijos steigimo sutartį 1952 m. gegužės 27 d. Paryžiuje pasirašė šešios Vakarų Europos valstybės (Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vokietijos Federacinė Respublika). Europos gynybos bendrijos steigimas buvo sumanytas kaip Antrajame pasauliniame kare sutriuškintos Vokietijos karinės galios atkūrimo ir šios valstybės įtraukimo į bendrą Vakarų valstybių gynybinę sistemą priemonė. Šios problemos aktualumą ypač išryškino 1951 metais prasidėjęs Korėjos karas, nes iki tol Vokietijos ginklavimuisi prieštaravo Prancūzija. Galiausiai išeitį iš susidariusios situacijos pasiūlė tuometinis Prancūzijos ministras pirmininkas René Plevenas. Jo siūlymo esmė – įsteigti Europos gynybos bendriją, kuri būtų sukonstruota remiantis jau pradėjusios veikti Europos anglių ir plieno bendrijos pavyzdžiu. Pagal šį planą valstybių ginkluotosios pajėgos būtų perduotos viršvalstybinei Europos gynybos bendrijos institucijų kontrolei.

Pagal Europos gynybos bendrijos steigimo sutartį turėjo būti sukurta nors ir į nacionalinius dalinius padalyta, bet vis dėlto Europos kariuomenė. Sutartis taip pat numatė centralizuotą amunicijos ir ginkluotės įsigijimą. Nauja bendrija būtų turėjusi bendrą biudžetą, ginkluotę ir institucijas.

Europos gynybos bendrijos sutartis buvo pasirašyta, tačiau neįsigaliojo ir nebuvo įgyvendinta, nes 1954 metų rugpjūtį Prancūzijos Nacionalinė Asamblėja atsisakė ją ratifikuoti. Artėjant ratifikavimui Charles'io de Gaulle'io vadovaujami Prancūzijos dešinieji baiminosi, kad nauja bendrija pakenks Prancūzijos suverenitetui, o Prancūzijos komunistai laikė tai Vokietijos revanšizmo skatinimu ir konfrontacijos su Sovietų Sąjunga aštriniu. Taip dešiniųjų ir komunistų balsai sudarė daugumą, kuri ir užkirto kelią sutarties ratifikavimui.

Tačiau net ir žlugus Europos gynybos bendrijos steigimo projektui, Vokietijos karinės galios atkūrimas nebegalėjo būti sustabdytas. Todėl teko ieškoti alterna-

tyvių būdų, kaip integruoti Vokietiją į bendrą Vakarų saugumo sistemą. Tai buvo padaryta įtraukiant Vokietiją į Vakarų Europos Sąjungą ir NATO. Tačiau šios organizacijos nenumatė Europos valstybių ginkluotųjų pajėgų sujungimo ir perdavimo viršvalstybinių institucijų kontrolei. Europos gynybos bendrijos steigimo nesėkmė parodė, kad integracija, kuri santykinai sėkmingai plėtojosi ekonomikos srityje, automatiškai „nepersilieja“ į valstybėms svarbią saugumo ir gynybos sritį.

EUROPOS JŪRŲ PAJĖGOS (angl. *European Maritime Force*, pranc. *Force maritime européenne*) žr. nenuolatines Europos karinės jūrų pajėgas (sutrumpintai – *Euromarfor*), kurias sudaro iš Prancūzijos, Italijos, Ispanijos ir Portugalijos karinių jūrų laivynų skirti laivai. *Euromarfor* buvo įsteigtas 1995 metais minėtų keturių valstybių sutarimu, siekiant užtikrinti tuometinei Vakarų Europos Sąjungai priskirtoms Petersbergo užduotims vykdyti reikalingą palaikymą. 2000 metais Europos Sąjungai perėmus Vakarų Europos Sąjungos funkcijas ir institucijas, *Euromarfor* irgi tapo visų pirma ES reikmėms skirtu junginiu. Tačiau *Euromarfor* nėra ES institucija ir dalyvaujančių valstybių sprendimu šios pajėgos gali būti pasitelktos vykdant NATO ar kitų tarptautinių organizacijų karines misijas. Pajėgoms vadovauja paeilui kas dveji metai dalyvaujančių valstybių laivynų vadai.

EUROPOS KOMISIJA (angl. *European Commission*, pranc. *Commission européenne*) – politiškai nuo valstybių nepriklausoma kolegiali Europos Sąjungos institucija, kurios pagrindinis tikslas yra puoselėti ir įgyvendinti bendrus Europos Sąjungos interesus, taip pat atstovauti Sąjungai užsienyje.

Europos Komisiją sudaro 27 nariai, įskaitant pirmininką ir jo pavaduotojus. Komisija skiriama kas penkeri metai, per šešis mėnesius nuo Europos Parlamento rinkimų. Iš pradžių valstybių vyriausybės kartu sutaria, ką skirti naujuoju Komisijos pirmininku. Paskui paskirtąjį pirmininką tvirtina Europos Parlamentas. Tada pirmininkas, tardamasis su valstybių narių vyriausybėmis, parenka kitus Komisijos narius. Taryba kvalifikuota balsų dauguma patvirtina kandidatų sąrašą ir pateikia jį Europos Parlamentui. Parlamentas apklausia kiekvieną kandidatą ir balsuoja dėl visos kolegijos patvirtinimo. Parlamentui balsavimu patvirtinus naująją Komisiją, kvalifikuota balsų dauguma ją oficialiai skiria Taryba. 2007 metų Lisabonos sutartis nustato, kad ateityje Europos Vadovų Taryba Komisijos pirmininką paskirs, atsižvelgdama į Europos Parlamento rinkimų rezultatus. Be to, nuo 2014 metų numatoma Komisijos narių skaičių sumažinti iki dviejų trečdalių valstybių narių skaičiaus ir įvesti valstybių narių, kurios deleguoja narius į Komisiją, rotacijos sistemą.

Europos Komisija savo kompetencijos ribose rengia pasiūlymus dėl naujų Europos teisės aktų, kuriuos teikia Europos Parlamentui ir Tarybai, tvarko ES einamuosius reikalus: įgyvendina ES politiką, vykdo programas ir leidžia pinigus, kartu su Teismu užtikrina Europos teisės laikymąsi ir atstovauja ES tarptautinėje arenoje. Europos Komisijos vaidmuo Europos Sąjungos santykiuose su išorės pasauliu yra nepaprastai svarbus. Tačiau kiekvienoje srityje jos galimybės ir įtaka skiriasi. Pavyzdžiui, užsienio prekyboje komisija turi išimtinę kompetenciją. Vystymo politikoje arba plėtros reikaluose ji dalijasi kompetencija su valstybėmis. O štai Sąjungos bendros užsienio ir saugumo politikos srityje Europos Komisijos vaidmuo yra kiek mažesnis, nes čia sprendimai priimami pagal tarpvyriausybinių metodą, kuris nesuteikia jai išimtinės pasiūlymų teikimo iniciatyvos teisės. Tačiau, nepaisant to, Europos Komisija yra svarbi ir šio proceso dalyvė. Valstybės su ja tariaisi, konsultuojasi ir veikia bendrai. O kai užsienio politikos tikslams pasiekti valstybėms reikia naudoti tokias ekonomines priemones kaip prekybos sąlygų nustatymas ar ekonominių sankcijų įvedimas, tuomet jau Komisijai tenka rengti pasiūlymą dėl sprendimo projekto, nes šiose politikos srityse sprendimams priimti taikomas Bendrijos metodas.

Taigi Europos Komisija yra labai plačiai įsitraukusi į įvairiausio pobūdžio tarptautinius santykius. Neskaitant Komisijos pirmininko, dalyvaujančio visuose viršūnių susitikimuose su Sąjungai nepriklausančiomis šalimis ir G7 darbe, dar penki iš dvidešimt septynių komisarų ir atitinkamai jiems pavaldūs generaliniai direktoratai yra tiesiogiai įsitraukę į tarptautinius santykius. Todėl, siekiant geriau koordinuoti Komisijos darbą, jos viduje yra sudaryta Komisijos pirmininko vadovaujama komisarų grupė – *Relex*, į kurią įeina išorės santykių, prekybos, humanitarinės pagalbos, vystymo ir plėtros komisarai. Tačiau ir kiti komisarai, kurių veikla siejasi su tarptautiniais santykiais (pvz., energetikos, aplinkos ir kt.) irgi kviečiami prisidėti.

Visus šiuo darbus Komisijai nuveikti padeda jai pavaldi administracija, kurią sudaro 37 generaliniai direktoratai ir tarnybos, kuriose dirba apie 25 000 tarnautojų. Europos Komisijoje generaliniai direktoratai yra padalyti į keturias grupes – bendrųjų tarnybų, politikos kryptų, vidaus tarnybų ir išorės santykių.

Prie išorės santykių grupės priskiriami šie generaliniai direktoratai:

- Išorės santykių generalinis direktoratas.
- Prekybos generalinis direktoratas.
- Plėtros generalinis direktoratas.
- Vystymo generalinis direktoratas.
- Humanitarinės pagalbos generalinis direktoratas.
- *EuropeAid* bendradarbiavimo tarnyba.

2007 metų Lisabonos sutarties nuostatuose numatyta, kad ir toliau bus stiprinamas Komisijos ir Tarybos veiksmų užsienio politikoje darnumas. Tam turės pasitarnauti reforma, kuri numato sujungti dvi dabar atskiras pareigybes. Vietoj dabartinio vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai ir išorės santykių komisaro bus steigiama bendra – Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai pareigybė. Vyriausiasis įgaliotinis, be savo pareigų Taryboje, tuo pat metu bus ir Europos Komisijos pirmininko pavaduotojas išorės santykiams.

Taip pat žr. BENDRIJOS METODAS.

EUROPOS KOMISIJOS DELEGACIJA (angl. *Delegation of the European Commission*, pranc. *Délégation de la Commission Européenne*) – Europos Komisijos atstovybė Sąjungai nepriklausančioje šalyje arba tarptautinėje organizacijoje. Komisijos delegacijos pradėtos steigti, įsitvirtinant bendrajai rinkai ir plėtojant naujas bendros politikos sritis, o vėliau ir bendrą užsienio ir saugumo politiką.

Pirmoji Komisijos delegacija buvo įsteigta 1955 metais Londone. Ilgainiui, siekiant įgyvendinti bendradarbiavimo ir partnerystės susitarimus su trečiosiomis šalimis ar jų grupėmis, buvo sukurtas platus delegacijų tinklas. Šiuo metu yra per šimtą delegacijų Sąjungai nepriklausančiose šalyse ir penkios delegacijos tarptautinėse organizacijose. Iš viso Komisijos delegacijose dirba beveik 5 tūkst. tarautojų.

Komisijos delegacijos pristato, aiškina ir įgyvendina ES politiką, analizuoja savo akreditacijos šalių politiką bei raidą ir rengia ataskaitas, vykdo derybas pagal joms suteiktus įgaliojimus, administruoja ES teikiamą finansinę ir techninę pagalbą asocijuotosioms ir besivystančioms šalims. Pirmiausia delegacijos savo akreditacijos šalyse atstovauja tiems Sąjungos interesams, už kuriuos tiesiogiai atsakinga Europos Komisija, t. y. daugiausia prekybos politikai, bet taip pat teisingumo ir vidaus reikalų bei vystomojo bendradarbiavimo srityse. Tačiau, kadangi Europos Komisija yra visiškai asocijuota ir su ES valstybių bendra užsienio ir saugumo politika, akreditacijos šalyse Komisijos delegacijos yra įtrauktos ir į šį procesą. Jos reguliariai atlieka politinę analizę, kurios rezultatai yra teikiami ne tik Europos Komisijai, bet ir Tarybai pirmininkaujantčiai valstybei, vyriausiajam įgaliotiniui bendrai užsienio ir saugumo politikai, Europos Parlamentui.

Komisijos delegacijos taip pat talkina pirmininkaujantioms valstybėms. Europos Komisijos delegacijos vadovas drauge su pirmininkaujantčios šalies ir pirminkausiančios šalies atstovais sudaro vadinamąjį „vietinį trejetą“ užsienio šalyse.

Šis „vietinis trejetas“ yra atsakingas už ES demaršus tose šalyse ir bendrų misijų vadovų ataskaitų bei pranešimų apie politinius procesus užsienio šalyse rengimą. O kai dėl vienkovių ar kitokių priežasčių pirmininkaujanti valstybė neturi savo atstovybės konkrečioje užsienio šalyje, Europos Komisijos delegacija tampa vienintelė ES atstovybė tokioje valstybėje ir tokiu atveju jai tenka spręsti ir su ES bendrąja užsienio ir saugumo politika susijusius klausimus. Taip pat žr. IŠORĖS TARNYBA.

EUROPOS KORESPONDENTAS (angl. *European correspondent*, pranc. *Correspondant européen*) – ES valstybių narių, šalių kandidačių užsienio reikalų ministerijos ar Europos Komisijos pareigūnas, atsakingas už praktinius užsienio politikos koordinavimo su kitomis valstybėmis narėmis ir ES institucijomis aspektus.

1969 metų gruodį Hagoje vykusiame Europos ekonominės bendrijos valstybių ir vyriausybių vadovų susitikime buvo nuspręsta pradėti koordinuoti valstybių narių užsienio politiką. Aukšto rango belgų diplomatai Etienne'ui Davignonui buvo pavesta išnagrinėti šią problemą ir parengti pranešimą, kuriame būtų pateikti konkretūs pasiūlymai, kaip šis koordinavimas galėtų būti organizuojamas.

Be viso kito, pranešime buvo pasiūlyta, kad kiekvienos EB valstybės užsienio reikalų žinyboje būtų specialus tarnautojas, Europos korespondentas, kuris kasdien palaikytų nuolatinį tiesioginį ryšį ir keistųsi reikalinga informacija su savo kolegomis iš kitų valstybių narių.

Europos korespondento pareigybė išliko iki šių dienų. Paprastai Europos korespondentas atsakingas už susirašinėjimo *Coreu* dokumentais su kitomis valstybėmis narėmis bei ES institucijomis priežiūrą, praktinius pozicijų bendros užsienio politikos klausimais derinimo su kitomis valstybėmis aspektus. Europos korespondentai paprastai turi savo „biurą“, tai dažniausiai yra skyrius užsienio reikalų ministerijoje, kuriojantis ES bendros užsienio ir saugumo politikos klausimus, kuris paprastai būna atsakingas ir už medžiagos Bendrųjų reikalų ir išorės santykių tarybos posėdžiams parengimą.

Taip pat žr. EUROPOS POLITINIS BENDRADARBIAVIMAS, *COREU*.

EUROPOS OPERATYVINĖS GREITOJO REAGAVIMO PAJĖGOS (angl. *European Operational Rapid Force*, pranc. *Euroforce opérationnelle rapide*) – nenuolatinės daugiašalės Europos greitojo reagavimo pajėgos (sutrumpintai – *Eurofor*), kurias sudaro Prancūzijos, Italijos, Ispanijos ir Portugalijos kariniai junginiai. Tarptautinis *Eurofor* štabas nuolat veikia Florencijoje ir yra pasirengęs greitai suformuoti iki vienos lengvai ginkluotos divizijos (10–12 tūkst. karių) Peters-

bergo užduotims vykdyti. *Eurofor* buvo įsteigtas 1995 metais siekiant užtikrinti tuometinei Vakarų Europos Sąjungai priskirtoms Petersbergo užduotims vykdyti reikalingą palaikymą. 2000 metais Europos Sąjungai perėmus Vakarų Europos Sąjungos funkcijas ir institucijas, *Eurofor* irgi tapo, visų pirma, ES reikmės tenkinti priskirtu junginiu. *Eurofor* buvo panaudotas NATO vadovaujamoje misijoje Albanijoje (2000–2001) ir pirmojoje ES vadovaujamoje karinėje misijoje „Concordia“ Makedonijoje (2003).

EUROPOS PARLAMENTAS (angl. *European Parliament*, pranc. *Parlement européen*) – ES piliečiams atstovaujanti institucija, kuri vykdo kitų ES institucijų veiklos parlamentinę priežiūrą, dalyvauja įstatymų leidybos darbe ir ES biudžeto rengimo bei tvirtinimo procedūrose. Nuo 1979 metų Europos Parlamento nariai kas penkeri metai tiesiogiai renkami visuotiniuose rinkimuose.

Dabartinis Europos Parlamentas (toliau – EP) išaugo iš 1952 metais pradėjusios veikti nedidelės Europos anglių ir plieno bendrijos Parlamentinės asamblėjos. Europos Bendrijai, o vėliau Europos Sąjungai plečiantis, didėjo ir EP narių skaičius. 2004–2009 metų Europos Parlamento kadencijoje jau dirbo 785 nariai. Kiekvienos ES valstybės piliečių atstovų skaičius nustatomas, atsižvelgiant į valstybių narių gyventojų skaičių. 2007 metais pasirašytoje Lisabonos sutartyje numatyta, kad ateityje EP narių skaičius neviršys 750, neskaitant pirmininko. Lietuvai, kaip ir pagal šiuo metu galiojančią Nicos sutartį, numatyta 12 vietų.

Kaskart, plečiantis Sąjungai, didėjo EP narių skaičius, taip pat, vykdamas kiekvieną naują Bendrijos ar Sąjungos reformų sutartį, didėjo Europos Parlamento įgaliojimai. Per penkis dešimtmečius Europos Parlamentas iš simbolinės patariamiosios parlamentarų asamblėjos tapo daugeliu atžvilgiu lygiavertė Tarybai teisėkūros institucija, kuri nėra niekaip pavaldi valstybių narių vyriausybėms.

Europos Parlamento vaidmuo Sąjungos išorės santykiuose, formuojant ir įgyvendinant užsienio ir saugumo politiką, irgi darosi vis svarbesnis. Tačiau, žinoma, šios institucijos dalyvavimo užsienio ir saugumo reikaluose specifiką lemia tai, kad jis yra ne vykdomosios valdžios, bet teisėkūros ir parlamentinės priežiūros institucija.

Šiandien Europos Parlamentas svarsto ir ratifikuoja Europos Sąjungos plėtrai ar kitas tarptautines sutartis, kurias su užsienio šalimis sudaro Europos Komisija ir valstybės narės. Parlamentas ir atitinkami nuolatiniai jo komitetai yra nuolat išsamiai informuojami apie derybas su užsienio šalimis, pasiekimus ir problemas įgyvendinant bendrą užsienio ir saugumo politiką. Per savo Užsienio reikalų

komitetą, kuriame dar veikia Žmogaus teisių ir Saugumo ir gynybos pakomitečiai, Europos Parlamentas palaiko nuolatinius ryšius su Europos Komisijos išorės santykių komisarų ir vyriausiuoju įgaliotiniu bendrai užsienio ir saugumo politikai. Parlamento vaidmuo svarstant ir tvirtinant Sąjungos biudžetą turi įtakos ir tvirtinant užsienio politikai skirtas išlaidas. Tikrai su kariniais ir gynybos reikalais susijusios išlaidos nėra EP žinioje.

Nemažą poveikį tarptautiniams santykiams Europos Parlamentas daro reguliariai svarstydamas tarptautinius reikalus ir žmogaus teisių padėtį pasaulyje bei ES politiką šiose srityse ir priimdamas atitinkamas rezolucijas bei pareiškimus. Paminėtina taip pat EP plėtojama parlamentinė diplomatija, kuri įgyvendinama per platų tarpparlamentinių ryšių tinklą, kuriame dalyvauja Europos Parlamento delegacijos. Dabar Europos Parlamento ryšiai yra tiek išsiplėtoję, kad beveik kiekvienas Europos Parlamento narys priklauso kuriai nors delegacijai, kurių yra per 30.

Europos Parlamento delegacijos skirstomos net į keturias kategorijas pagal tai, kokie specifiniai įsipareigojimai kyla iš tarptautinių susitarimų tarp ES ir užsienio valstybių:

- tarpparlamentinės delegacijos, kurių uždavinys – palaikyti ryšius su šalių bei regionų, kurie nepriklauso Europos Sąjungai ir nėra kandidatai, parlamentais;
- jungtiniai parlamentiniai komitetai, palaikantys ryšius su šalių kandidačių į Europos Sąjungą parlamentais arba su asocijuotųjų valstybių parlamentais. Šie komitetai paprastai nustoja veikti valstybėms įstojus į ES;
- parlamentiniai bendradarbiavimo komitetai, kilę iš partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimų su postsovietinės erdvės valstybėmis (Pietų Kaukazo ir Vidurinės Azijos valstybės, Rusija, Ukraina, Moldova), kurių prerogatyva – stebėti Europos Sąjungos ir tų šalių susitarimų raidą.
- Europos Parlamento delegacijos jungtinėse parlamentinėse asamblėjose, pavyzdžiui, Jungtinė Afrikos, Karibų jūros, Ramiojo vandenyno valstybių ir ES parlamentinė asamblėja, Europos ir Viduržemio jūros regiono parlamentinė asamblėja, Europos ir Lotynų Amerikos parlamentinė asamblėja.

Be minėtų keturių kategorijų, Europos Parlamentas gali sudaryti ir *ad hoc* delegacijas, kurios nėra formaliai institucionalizuotos, bet yra kuriamos kaip EP reakcija į svarbius Europos Sąjungai politinius procesus, pavyzdžiui, rinkimų stebėjimo misijai arba dalyvauti susitikimuose tarptautinėse konferencijose.

Europos Parlamento plėtojama parlamentinė diplomatija pastebimai prisideda prie Europos Sąjungos vaidmens ir matomumo pasaulyje tvirtinimo, atveria naujų

informacijos kanalų apie ES politiką, sudaro prielaidas rasti papildomų tarpininkavimo reguliuojant konfliktus galimybių.

EUROPOS POLITINIS BENDRADARBIAVIMAS (angl. *European Political Cooperation*, pranc. *Coopération politique européenne*) – Europos ekonominės bendrijos valstybių tarpvyriausybinių bendradarbiavimo užsienio politikos srityje sistema, veikusi 1970–1993 metais.

1969 metų gruodį Hagoje vykusiame Europos ekonominės bendrijos valstybių ir vyriausybės vadovų susitikime buvo nuspręsta pradėti koordinuoti valstybių narių užsienio politiką. Aukšto rango belgų diplomatai Etienne'ui Davignonui buvo pavesta išnagrinėti šią problemą ir parengti pranešimą, kuriame būtų pateikti konkretūs pasiūlymai, kaip šis koordinavimas galėtų būti organizuojamas.

Davignono pranešime, kuris Ministrų Tarybai buvo pristatytas 1970 metų gegužę ir galutinai patvirtintas spalį, buvo pasiūlyta, kad Europos politinis bendradarbiavimas veiktų kaip reguliariai du kartus per metus vykstantys valstybių narių užsienio reikalų ministrų susitikimai, kurių metu būtų svarstomi aktualūs užsienio politikos klausimai ir siekiama formuoti bendrą Europos poziciją. Visi sprendimai galėjo būti priimti tik visoms be išimties valstybėms sutarus.

Ministrų susitikimus turėjo rengti specialiai įsteigtas Politinis komitetas, sudarytas iš Užsienio reikalų ministerijų Politikos departamentų direktorių. Politinis komitetas irgi nebūtų nuolat veikianti institucija, o tik reguliariai keturis kartus per metus vykstantis diplomatų susitikimas. Savo ruožtu Politinis komitetas, rengdamas ministrų susitikimus, galėjo sudaryti ir darbo grupes atskiriems klausimams nagrinėti. Galiausiai kiekvienos EB valstybės užsienio reikalų žinyboje būtų paskirtas specialus tarnautojas, Europos korespondentas, kuris kasdien palaikytų nuolatinį tiesioginį ryšį ir keistųsi reikalinga informacija su savo kolegomis iš kitų valstybių narių.

Ši Davignono pranešime pasiūlyta struktūra iš esmės išliko beveik nepakitusi iki pat Europos Sąjungos sutarties įsigaliojimo. Tačiau laikui bėgant ji buvo tobulinama ir stiprinama.

Administracinis Europos politinio bendradarbiavimo palaikymas buvo pirmininkaujančios valstybės atsakomybė, nes atskiro sekretoriato buvo nuspręsta nesteigti. Todėl ministrų susitikimai, kitaip negu įprasti Bendrijos Tarybos posėdžiai, paprastai vyko ne Briuselyje ar Liuksemburge, bet tuo metu pirmininkaujančioje valstybėje. Tačiau vėliau buvo nuspręsta, kad būtų daug patogiau, jeigu Europos politinio bendradarbiavimo ministrų susitikimai būtų koordinuoti su Bendrijos Ministrų Tarybos susitikimais. Be oficialių susitikimų, nuo 1973 metų

užsienio reikalų ministrai kas pusmetį renkasi ir į neformalius, vadinamuosius *Gymnicho* susitikimus. Pavadinimas kilo nuo Vokietijoje esančios *Gymnicho* pilies, kurioje šios šalies iniciatyva toks susitikimas vyko pirmą kartą, vardo.

1974 metais Europos politinio bendradarbiavimo sistemos dalimi tapo ir tuomet pradėjusi veikti Europos Vadovų Taryba – reguliariai vykstantys Bendrijos valstybių ir vyriausybių vadovų susitikimai. Europos Vadovų Taryba suteikė Europos politiniam bendradarbiavimui didesnę politinį svorį. 1986 metais pasirašytame Suvestiniame Europos akte Europos politinis bendradarbiavimas ir jau susidariusi struktūra buvo formaliai įtvirtinti teisiniame dokumente – valstybių sutartyje. Briuselyje pirmininkaujanti valstybei pagelbėti buvo įsteigtas nedidelis Europos politinio bendradarbiavimo sekretoriatas.

Šiandien Europos politinį bendradarbiavimą galima vertinti nevienareikšmiškai. Viena vertus, jau pats jo buvimas išorės pasauliui kūrė Europos bendros užsienio politikos įvaizdį. Kasmet Bendrijai pirmininkaujanti valstybės užsienio reikalų ministras Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos sesijoje, vykstančioje rugsėjį, kalbėdavo visų EEB valstybių vardu. Bendrijos valstybės laikėsi bendros pozicijos Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijoje, kuri baigėsi 1975 metais Helsinkio akto pasirašymu. Sutarus Bendrijos lygmeniu taip pat buvo imtasi bendrų veiksmų. Tai dažniausiai būdavo sankcijos trečiosioms valstybėms (Iranui 1980-aisiais po to, kai buvo paimti įkaitais JAV diplomatai, Izraeliui po pastarojo įsiveržimo į Libaną 1982 metais ir kt.). Bendrijos vardu taip pat yra priimamos deklaracijos bei pareiškimai, kurie daugiausia būna susiję su įvykiais trečiojoje šalyse (pvz., dėl Sovietų Sąjungos invazijos į Afganistaną 1979 metais, dėl karinės padėties įvedimo Lenkijoje 1981 metais ir kt.). Ir nors šie dokumentai buvo labiau deklaratyvaus pobūdžio, jų tekstai buvo derinami su visomis valstybėmis ir atspindėjo bendrą nuomonę.

Antra vertus, Europos politinis bendradarbiavimas nepateisino lūkesčių tų, kurie tikėjosi, kad Bendrija gebės suformuoti savo bendrą poziciją dėl kiekvienos pasaulio politikos problemos, pajėgs greitai ir operatyviai reaguoti kilus tarptautinėms krizėms. Bendrijos valstybės atsargiai žiūrėjo į tolesnę galių delegavimą jai šioje srityje. Viena vertus, griežtas vienbalsiškumo priimant sprendimus principo laikymasis buvo Bendrijos stiprumo laidas, bet, antra vertus, greitai virsdavo kliūtimi aktyviai ir greičiau reaguoti į pasaulio įvykius. Pagaliau didžiosios EEB valstybės – Prancūzija ir Vokietija ar Jungtinė Karalystė, – pačios turėdamos plačių interesų visame pasaulyje, irgi nebuvo linkusios atsakyti turimų galimybių Bendrijos naudai. Todėl nenuostabu, kad pats Europos politinio bendradarbiavimo buvimas faktas visai negarantavo, kad Bendrija pasaulyje visada kalbės vienu balsu.

Tarptautinės politikos pokyčiai XX a. pabaigoje, kaip antai komunizmo žlugimas, demokratijos atkūrimas Vidurio ir Rytų Europoje, Persijos įlankos karas ir t. t., davė tam tikrą naują impulsą bendrai ES valstybių užsienio politikai plėtoti. 1993 metais įsigaliojusia Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartimi Europos politinis bendradarbiavimas buvo išplėtotas į Europos Sąjungos bendrą užsienio ir saugumo politiką.

Taip pat žr. SUVESTINIS EUROPOS AKTAS.

EUROPOS SĄJUNGOS SUTARTIS žr. MASTRICHTO SUTARTIS, AMSTERDAMO SUTARTIS, NICOS SUTARTIS, SUTARTIS DĖL KONSTITUCIJOS EUROPAI, LISABONOS SUTARTIS.

EUROPOS SĄJUNGOS TARYBA (angl. *Council of the European Union*, pranc. *Conseil de l'Union européenne*) – pagrindinė ES sprendimų priėmimo institucija, kurią sudaro ES valstybių deleguoti ministrai. Taryba turi Europos teisės aktų leidžiamąją galią, kuria EB steigimo sutartyje apibrėžtose srityse dalijasi su Europos Parlamentu pagal bendro sprendimo procedūrą. Tarybai nustatyta eilės tvarka po šešis mėnesius pirmininkauja ES valstybės narės.

Kiekviename Tarybos posėdyje dalyvauja po vieną ministrą iš kiekvienos valstybės narės. Tai, koks ministras dalyvauja posėdyje, priklauso nuo darbotvarkės temos: užsienio reikalai, žemės ūkis, pramonė, transportas, aplinka ir t. t.

2002 metais Sevilijos Europos Vadovų Taryba nustatė, kad iš viso bus devynios Tarybos sudėtytys – formacijos:

- Bendrųjų reikalų ir išorės santykių (Bristas).
- Ekonomikos ir finansų reikalų (Ekofinas).
- Teisingumo ir vidaus reikalų.
- Užimtumo, socialinės politikos, sveikatos ir vartotojų reikalų.
- Konkurencingumo (vidaus rinka, pramonė ir tyrimai).
- Transporto, telekomunikacijos ir energetikos.
- Žemės ūkio ir žuvininkystės.
- Aplinkos.
- Švietimo, jaunimo reikalų ir kultūros.

Europos Sąjungos bendros užsienio ir saugumo politikos reikalais, kitais išorės santykiais daugiausia užsiima bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryba.

Taip pat žr. BENDRŪJŲ REIKALŲ IR IŠORĖS SANTYKIŲ TARYBA.

EUROPOS SAUGUMO IR BENDRADARBIAVIMO ORGANIZACIJA (angl. *Organization for Security and Co-operation in Europe*, pranc. *Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe*) – didžiausia visas Europos valstybes ir su jos saugumo reikalais glaudžiai susijusias JAV ir Kanadą vienijanti organizacija, kurios pagrindinis tikslas – būti politinio dialogo forumu ir rūpintis viso regiono saugumu ir stabilumu. ES remia organizacijos veiklą, pripažįsta jos svarbą ir koordinuoja su ja savo užsienio ir saugumo politiką.

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (toliau – ESBO) yra kilusi iš dar šaltojo karo metais įsteigtos Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos. 1975 metais, kiek atslūgus šaltojo karo įtampai, pirmą kartą po Antrojo pasaulinio karo buvo įsteigta paneuropinė (t. y. apimanti beveik visas Europos (ir Vakarų, ir Rytų) valstybes) institucija. Tai buvo 1975 metais Helsinkyje pasirašytu Baigiamuoju aktu įsteigta Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencija (toliau – ESBK). Tiesą sakant, ESBK netgi nebuvo tarptautinė organizacija tikrąja to žodžio reikšme. Tai buvo panašiau į dalyvaujančių valstybių susitarimą reguliariai rengti derybas ir konsultacijas visoms joms svarbiais klausimais. Ir iš tiesų nuo 1975 iki 1990 metų įvyko gana daug tokio pobūdžio tęstinių konferencijų ir susitikimų, kuriuose, kaip sako jau pats institucijos pavadinimas, buvo nagrinėjami saugumo ir bendradarbiavimo Europos žemyne klausimai ir Helsinkio Baigiamojo akto įgyvendinimo problemos.

Kadangi iš esmės ESBK buvo šaltojo karo metais suformuotas ir gana sėkmingai naudotas politinių ir ideologinių priešininkų dialogo įrankis, šaltojo karo pabaiga neišvengiamai turėjo reikšti esmingą ir ESBK veiklos tikslų ir būdų pokytį ir pertvarkymą. ESBK valstybių vadovų valia ši institucija turėjo iš diskusijų ir dialogo forumo virsti veiksmingesne organizacine struktūra, kuri būtų pajėgi ne tik organizuoti suinteresuotų šalių diskusijas, bet ir imtis konkretesnių priemonių, kad Europos žemyne ir toliau išliktų taika ir stabilumas. Todėl netrukus buvo pradėtos steigti specialios ESBK institucijos: Vienoje buvo įkurtas Konfliktų prevencijos centras bei Bendradarbiavimo saugumo užtikrinimo srityje forumas; Varšuvoje – Demokratinė institucijų ir žmogaus teisių biuras bei vyriausiojo komisaro nacionalinių mažumų klausimams postas. Be specializuotų institucijų, ESBK buvo įsteigtos ir kitos tipiškoms tarptautinėms organizacijoms institucijos: ministrų taryba ir parlamentinė asamblėja. Vienoje ir Prahoje pradėjo veikti sekretoriatas, kuriam vadovauja generalinis sekretorius. Taip pat buvo nuspręsta reguliariai, kas dveji treji metai sukviesti ESBK valstybių vadovų konferencijas. Vienoje iš tokių konferencijų, vykusioje 1994 metais Budapešte, buvo nuspręsta Europos saugumo ir

bendradarbiavimo konferenciją pervadinti Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO), kartu pabrėžiant, kad atsirado pakankamai išplėta organizacinė struktūra.

Kažkada ESBK įsteigė 35 valstybės. Tačiau po šaltojo karo, suirus Jugoslavijai, Sovietų Sąjungai ir Čekoslovakijai, atsirado daug naujų valstybių, kurios irgi pageidavo tapti šios organizacijos narėmis. Visos to pageidaujančios valstybės buvo priimtoms, todėl dabar ESBO dalyvauja ne tik Europos ir Šiaurės Amerikos valstybės, bet ir azijinės buvusios Sovietų Sąjungos respublikos. Todėl šiandienės ESBO narių sąrašė yra netgi 56 valstybės.

Dabartinės ESBO veikla yra gana įvairiapusė. Organizacija ir toliau rūpinasi saugumo reikalais ir ypač konvencinės ginkluotės kontrole; tarpininkauja tarp valstybių ir netgi valstybių viduje kylančiuose konfliktuose, siekia tuos konfliktus švelninti ir pamažu sureguliuoti (pvz., Kalnų Karabachas, Čėčėnija, Bosnija ir Hercegovina ir kt.); prisideda prie demokratijos plėtojimo, žmogaus ir nacionalinių mažumų teisių apsaugos ir t. t. Nepaisant to, ESBO, kaip organizacijos, ateitis ir perspektyvos tebelieka nepakankamai apibrėžtos. Pagrindinė organizacijos problema – aiškesnės specializacijos ir didesnės koordinacijos su kitomis institucijomis poreikis. ESBO veikla iš dalies dubliuoja tokių organizacijų kaip Jungtinės Tautos (konfliktų prevencija ir taikos palaikymas), Europos Taryba (demokratijos ir žmogaus teisių problemos) veiklą. Todėl galima sakyti, kad ESBO ateitis priklausys nuo to, kaip čia jau aptartos Europos institucijos naujomis sąlygomis galutinai pasidalys funkcijas.

Tačiau kol kas Europos Sąjunga ir ESBO gali būti vadinamos „natūraliomis partnerėmis“: jų tikslai ir uždaviniai saugumo ir stabilumo Europoje užtikrinimo srityje iš esmės sutampa ir pildo vienas kitą. Nors ES ir ESBO labai skiriasi savo prigimtimi ir veiklos būdais, abi jos remiasi iš esmės tomis pačiomis demokratinėmis vertybėmis, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, siekia užtikrinti saugumą ir stabilumą. Pagrindinės sritys, kuriose ES ir ESBO bendradarbiauja, yra: Europos kaimynystės politika, ES Vidurinės Azijos strategija (demokratijos plėtra, politinės ir ekonominės reformos, žmogaus teisių užtikrinimas), stabilumas ir reformų procesai Vakarų Balkanuose, užsitęsusių konfliktų Moldavijoje, Gruzijoje ir Kalnų Karabache sureguliuojimas. ES požiūriu, ESBO veikla Rytų Europos, Vakarų Balkanų, Pietų Kaukazo ir Vidurinės Azijos regionuose papildo ir remia ES tikslus šiuose regionuose. Be to, ES ir ESBO bendradarbiauja šiuose regionuose ne tik saugumo ir stabilumo užtikrinimo srityse, bet ir tokiais klausimais kaip energetika ir transportas, aplinkos apsauga, migracijos procesų valdymas, valstybės sienų apsauga, geras valdymas ir institucinė plėtra.

ES veikla ESBO viduje pirmiausia pasireiškia ES valstybių pozicijų koordinavimu. Visos ES valstybės narės kartu yra ir ESBO narės, todėl ESBO viduje stengiamasi pristatyti ne atskirų ES valstybių, bet bendrą visos ES poziciją tokiais svarbiais klausimais kaip rinkimų stebėjimas, žmogaus teisių padėtis įvairiose ESBO valstybėse, įprastinės ginkluotės Europoje sutartis, pasitikėjimo ir saugumo stiprinimo priemonės, užsitęsę konfliktai, kova su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu, prekyba žmonėmis, kitais svarbiais su saugumu ir stabilumu susijusiais klausimais. Taigi ESBO, būdama didžiausia pasaulyje regioninė saugumo organizacija, yra gana svarbi ES įtakos sklaidos priemonė ir tribūna.

EUROPOS SAUGUMO IR GYNYBOS KOLEDŽAS (angl. *European Security and Defence College*, pranc. *Collège européen de sécurité et de défense*) – ES saugumo studijų institutą ir ES valstybių narių mokymo saugumo ir gynybos srityje institucijas vienijanti virtuali mokymo įstaiga, rengianti mokymus Europos saugumo ir gynybos politikos srityje ir siekianti prisidėti prie Europos bendros saugumo ir gynybos kultūros kūrimo bei plėtojimo.

Koledžo mokymo programą svarsto ir tvirtina iš ES valstybių atstovų sudarytas Valdantysis komitetas. Už nuoseklų mokymo programos įgyvendinimą bei mokymo kokybę yra atsakinga iš mokymo įstaigų atstovų sudaryta Vykdomoji akademinė taryba. Nedidelis nuolatinis koledžo sekretoriatas yra įsteigtas ES Tarybos generaliniame sekretariate ir užtikrina administracinę paramą koledžo veiklai.

Koledžas kiekvienais akademiais metais rengia dviejų tipų mokymus. Paprastai yra rengiamas vienas strateginio lygmens kursas, skirtas aukšto rango ES valstybių tarnautojams ir diplomatams, bei trys orientaciniai kursai, skirti ES valstybių atstovams (civiliams ir kariškiams), dirbantiems Europos saugumo ir gynybos politikos srityje. Taip pat gali būti surengti papildomi orientaciniai kursai, kuriuose, be ES valstybių atstovų, dalyvautų ir trečiųjų šalių atstovai.

2006 metais Vilniuje Lietuvos karo akademijoje orientacinius kursus, kuriuose dalyvavo ir užsienio šalių atstovai (daugiausia Lietuvos Rytų kaimynai), surengė Lietuva ir Prancūzija.

EUROPOS VADOVŲ TARYBA (angl. *European Council*, pranc. *Conseil européen*) – Europos Sąjungos institucija, kurią sudaro valstybių narių arba jų vyriausybių vadovai ir Komisijos pirmininkas. Europos Vadovų Taryba nustato bendras politines Europos Sąjungos raidos gaires, įskaitant ir pagrindines jos veiklos užsienyje kryptis.

Tokia institucija kaip Europos Vadovų Taryba Europos bendrijų steigimo sutartyje nebuvo numatyta. Tikrai ilgainiui didėjant Europos bendrijų reikšmei Europai ir pasauliui valstybės nutarė, kad reikia pagrindinius politinius lyderius vienijančios institucijos. 1974 metais buvo nuspręsta tokius susitikimus rengti reguliariai 2–3 kartus per metus. Teisiškai valstybių sutartyje Europos Vadovų Tarybos egzistavimas buvo įformintas 1986 metais pasirašytame Suvestiniame Europos akte. Pagaliau 1992 metais pasirašytoje Mastrichto sutartyje buvo galutinai įteisintas jos, kaip Sąjungos aukščiausios politinės vadovybės, nustatančios bendras politines gaires, statusas.

Reguliarūs Europos Vadovų Tarybos susitikimai paprastai rengiami kas pusmetį, baigiantis pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai kadencijai (t. y. birželį ir gruodį) ir trunka dvi dienas. Iškilus būtinybei, rengiami ir neeiliniai susitikimai. Iki 2004 metų vadovų susitikimai vykdavo pirmininkaujančioje Tarybai valstybėje, tačiau 2001 metais buvo nustatyta, kad, ES narių skaičius pasiekus 18, susitikimai bus rengiami tikrai Briuselyje. Tačiau iki pat šiol pirmininkaujančios valstybės neretai savo šalyje surengia neformalius susitikimus. Kiekvieno susitikimo pabaigoje patvirtinamas baigiamasis dokumentas, vadinamosios pirmininkavimo išvados, kurių projektą rengia ir Europos Vadovų Tarybai svarstyti teikia pirmininkaujanti valstybė.

Europos Vadovų Taryba sprendžia pačius svarbiausius klausimus – priima politinius sprendimus, tvirtina parengtus susitarimus ir dokumentus, nubrėžia pagrindines kitų institucijų veiklos gaires, sprendžia dėl svarbiausių Sąjungos pareiškimų paskyrimo. Visi sprendimai priimami bendru sutarimu, todėl į darbotvarkę paprastai įtraukiami tik tie klausimai, dėl kurių nuomonės yra iš anksto suderintos arba yra beveik kompromisinės. Nepavykus dėl ko nors sutarti, klausimas paprastai atidedamas, o kitoms institucijoms nurodoma ieškoti visoms valstybėms narėms priimtino sprendimo. Susitikimuose kartu su valstybių ar vyriausybės vadovais paprastai dalyvauja užsienio reikalų ministrai.

Pagal 1997 metais pasirašytą Amsterdamo sutartį Europos Vadovų Taryba nustato bendros užsienio ir saugumo politikos, įskaitant gynybą, principus ir bendras gaires. Ji sprendžia dėl Sąjungos bendrų strategijų srityse, kuriose valstybės narės turi bendrų svarbių interesų. Šias strategijas vėliau įgyvendina ES Taryba, nustatydama bendruosius veiksmus ir bendrąsias pozicijas. Pirmininkavimo išvados paprastai pateikiamos ir Europos Vadovų Tarybos nuostatos aktualiais tarptautinės politikos klausimais.

2007 metais pasirašyta Lisabonos sutartis, į kurią buvo perkeltos svarbiausios neįsigaliojusios Sutarties dėl Konstitucijos Europai nuostatos, numato keisti

pirmininkavimo šiai tarybai tvarką. Sutarčiai įsigaliojus, Europos Vadovų Tarybai pirmininkaus ir jos darbui vadovaus jos pačios kvalifikuota balsų dauguma dvejiems su puse metų išrinktas pirmininkas. Jis pakeis iki tol tarybai vadovavusį pirmininkaujančios šalies lyderį ir turės galimybę užsiimti vien tik šiuo darbu, nes šių pareigų jis negalės derinti su dar kokia nors kita politine ar administracine veikla.

EUROPOS VYSTYMO FONDAS (angl. *European Development Fund*, pranc. *Fonds européen de développement*) – specialus pagrindinis pagalbos Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybių, pasirašiusių specialų partnerystės susitarimą su Europos Sąjunga, ir vadinamųjų užjūrio šalių ir teritorijų, susijusių su ES valstybėmis konstituciniais ryšiais, vystymui finansavimo šaltinis.

Europos vystymo fondas buvo įsteigtas pagal 1957 metų Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartį kaip atskiras vystomojo bendradarbiavimo finansavimo šaltinis. Europos vystymo fondas nėra sudedamoji ES biudžeto dalis. Šį fondą ES valstybės finansuoja atskirai, o sprendimai dėl jo dydžio, paskirties ir naudojimo priimami ne pagal Bendrijos, o pagal tarpvyriausybinių metodą, kurio konkrečios taisyklės nustatytos specialiaame Tarybos sprendime. Fondą valdo specialiai įsteigtas komitetas. Kadangi fondas nėra ES biudžeto dalis, jo valdyme negali dalyvauti Europos Parlamentas.

Nuo pat įsteigimo fondo naudojimas yra planuojamas penkeriems metams ir derinamas su pagalba gaunančių valstybių pasirašomais susitarimais su Europos Sąjunga. Pirmasis toks susitarimas, vadinamoji Jaundės konvencija, buvo pasirašytas 1964 metais su 18 Afrikos valstybių. Vėliau kas penkeri metai susitarimai buvo peržiūrimi ir atnaujinami, o valstybių dalyvių skaičius nuolat didėjo. Dabar galiojantis susitarimas net su 76 Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybėmis buvo pasirašytas 2000 m. birželio 28 d. Benino mieste Kotonu dvidešimčiai metų. Pagal šį susitarimą 2000–2007 metais šioms šalims iš Europos vystymo fondo buvo skirti 13,9 mlrd. eurų ir papildomi 9,9 mlrd. eurų, likę iš ankstesnių laikotarpių. Dabartiniam 2008–2013 metų laikotarpiui bus sukauptas ir panaudotas vystymui 22,7 mlrd. eurų biudžetas.

Tai, kad ne visa ES teikiama pagalba vystymui yra finansuojama iš ES biudžeto, bet ir iš atskiro Europos vystymo fondo lemia, jog ES valstybės nenoriai perduoda Sąjungai savo kompetenciją vystomajame bendradarbiavime. Todėl kol kas daugkartiniai Europos Komisijos ir Europos Parlamento siūlymai padaryti vystomojo bendradarbiavimo finansavimą skaidresnį ir paprastesnį, įtraukiant Europos vystymo fondą į ES biudžetą, nesulaukė ES valstybių pritarimo.

EUROPOS ŽANDARMERIJOS PAJĖGOS (angl. *European Gendarmerie Force*, pranc. *Force de gendarmerie européenne*) – rinktinės sukarintos policijos pajėgos, pasirengusios vykdyti policijos funkcijas nesaugioje aplinkoje, vykstant karinėms krizių valdymo operacijoms. Šios pajėgos nėra Europos Sąjungos institucija, o tikrai kai kurių ES valstybių savarankiškas bendradarbiavimo projektas.

Europos žandarmerijos pajėgos (sutrumpintai *Eurgenfor*) buvo įsteigtos 2004 metais Prancūzijos iniciatyva. Jose dalyvauja dar keturios ES valstybės – Italija, Ispanija, Nyderlandai ir Portugalija. Pajėgas pirmiausia numatyta skirti ES krizių valdymo operacijų reikmėms, bet jos gali būti panaudotos ir kitų tarptautinių organizacijų (Jungtinių Tautų, ESBO, NATO ir net Afrikos Sąjungos) prašymu.

Pagrindinis pajėgų tikslas – užpildyti operacinę spragą, kuri krizių valdymo vietose susidaro tuomet, kai yra įvestos karinės krizių valdymo pajėgos ir negali įprastiniu būdu veikti policija. Žandarmerija yra pasirengusi vykdyti policijos funkcijas, kai dėl kokių nors priežasčių neveikia arba yra žlugusi vietinė policijos tarnyba. Ji krizių valdymo zonoje gali būti atsakinga už asmenų ir nuosavybės apsaugą, užtikrinti viešąją tvarką, vykdyti ikiteisminius tyrimus, kovoti su organizuotu nusikalstamumu, saugoti sienas.

2006 metais Europos žandarmerijos pajėgos jau buvo parengtos galimoms operacijoms. Jų nuolatinis štabas, įsikūręs Vičensoje, Italijoje, per 30 dienų gali mobilizuoti 800 žandarų. Iš viso pajėgos gali mobilizuoti iki 2300 žandarų.

EUSR (angl. *European Union Special Representative* santrumpa) žr. ES SPECIALUS ĮGALIOJINIS.

F

FINANSAVIMAS – finansiniai ištekliai, kuriais remiantis vykdoma ES užsienio ir saugumo politika, plėtojama vystymo politika, teikiama humanitarinė pagalba, užtikrinamas ES plėtros strategijos įgyvendinimas bei vykdomi kiti išorės veiksmai. ES savo veiklą už savo sienų finansuoja iš trijų pagrindinių šaltinių – ES biudžeto, Europos vystymo fondo ir tiesiogiai iš ES valstybių nacionalinių biudžetų gautomis lėšomis.

Toliau žr. BIUDŽETAS, EUROPOS VYSTYMO FONDAS, *ATHENA*.

G

G7 – neformali didžiųjų pramoninių valstybių grupė, pradėjusi veiklą 1975 metais, kai ekonominio nuosmukio laikotarpiu buvo norima labiau koordinuoti pagrindinių pasaulio valstybių ekonominę politiką. Šiandien G7 daugiausia dėmesio skiria globalioms ekonomikos, vystomojo bendradarbiavimo ir aplinkos problemoms.

G7 priklauso septynios valstybės – Italija, Japonija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Jungtinė Karalystė, Kanada, Prancūzija ir Vokietija. Tačiau iš pradžių grupė buvo mažesnė. Pirminė industrializuotų pasaulio demokratijų lyderių forumo idėja kilo po 1973-ųjų naftos krizės. 1974 metais JAV buvo įkurta vadinamoji „Bibliotekos grupė“ (*angl. Libraly Group*, pavadinimas kilo nuo to, kad posėdžiai vyko Baltųjų rūmų bibliotekoje). Grupė veikė kaip neformalus forumas, kuriame dalyvavo JAV, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Japonijos ir Prancūzijos valdžios atstovai, atsakingi už finansus.

Valstybių vadovai pirmą kartą į tokį forumą susirinko Rambujė (Prancūzija) 1975 metais Prancūzijos prezidento Valéry Giscard d'Estaingo kvietimu. Čia prie minėtų valstybių prisidėjo ir Italija. Kaip tik šio susitikimo metu nuspręsta rengti metinius lyderių susitikimus ir sutarta dėl pirmininkavimo šiai grupei rotacijos būdu. Nuo tada grupės susitikimas rengiamas kartą per metus tuo metu šiam forumui pirmininkaujančioje valstybėje. 1976 metais prie minėtos grupės prisidėjus Kanadai, šis forumas tapo žinomas kaip G7.

1997 metais G7 beveik virto G8. Prie grupės buvo pakviesta dėtis ir Rusija. Tačiau dėl žemesnio ekonominio išvystymo lygio Rusijos dalyvavimas grupėje yra ribotas – ši valstybė dalyvauja tik aukščiausio lygio susitikimuose. Ir toliau vyksta tik septynių valstybių finansų ministrų susitikimai. 2008 metų rugpjūtį Rusijai užpuolus Gruziją, o paskui paskelbus, kad pripažįsta separatistinių Gruzijos regionų Pietų Osetijos ir Abchazijos nepriklausomybę, kitos septynios demokratinės grupės valstybės pasmerkė Rusijos veiksmus. Tai rodo Rusijos izoliaciją ir gana netvirtą jos padėtį grupėje.

Antra vertus, pastaraisiais metais vis daugiau kalbama apie poreikį išplėsti G8 – įtraukti ir kitas didžiausias ir sparčiausiai besivystančias šalis, kaip antai Kinija, Indija, Brazilija ir kt. Teigiama, kad dabartinės G8 valstybės nebepajėgia vienos spręsti tokių pasaulinio masto problemų kaip klimato atšilimas nedalyvaujant Kinijai ir kitoms valstybėms. Taip pat kyla klausimas dėl atstovavimo besivystančioms

valstybėms forume, kuris turi spręsti globalias, visoms valstybėms aktualias problemas. Todėl 2007 metų liepą vykusiame G8 susitikime Heiligendamme (Vokietija) svečio teisėmis buvo pakviestos dalyvauti sparčiausiai besivystančios valstybės, vadinamosios O5 (angl. *Outreach five*) grupės valstybės – Indija, Kinija, Brazilija, Meksika ir Pietų Afrikos Respublika. Taip buvo inicijuotas vadinamasis Heiligendammo procesas, kuriuo siekiama į grupės veiklą labiau įtraukti besivystančias valstybes.

Taip pat reikia paminėti, kad vis pasigirsta nuomonių, jog Rusija neatitinka forumo dalyviams nustatyto demokratiškumo kriterijaus ir galbūt netgi turėtų būti pašalinta iš grupės. Tačiau Rusija per daug svarbi dėl savo geografinio dydžio ir turimų energijos išteklių, kad šis klausimas būtų rimtai svarstomas.

Pradžioje grupės susitikimai buvo orientuoti į ekonomines temas, sprendžiamos tarptautinės ekonomikos problemos, kilusios po naftos krizės. Vėliau, praeito amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, konfliktai Afganistane, Irano ir Irako karas lėmė, kad vis daugiau dėmesio pradeda skirti tokiems tarptautinės politikos klausimams kaip masinio naikinimo ginklų neplatinimas, kova su terorizmu ir pan. Dešimtajame dešimtmetyje besivystančių valstybių skolų krizė ir didėjantis susirūpinimas aplinkos užterštumu lėmė, kad vystomojo bendradarbiavimo, aplinkosaugos, tarptautinės prekybos temos tapo vienomis svarbiausių G8 susitikimuose.

Europos Sąjunga, be abejo, yra labai reikšminga ir įtakinga grupės dalyvė. Dabartinėje G8 visateisės narės yra keturios ES valstybės. Tai suteikia joms nemažas galimybes rūpintis ne tik savo nacionaliniais interesais, bet ir visos Europos reikalais. Pavyzdžiui, 2007 metais vykusiame G8 susitikime pirmininkaujančios Vokietijos pastangomis buvo pasiektas grupės valstybių susitarimas dėl dujų, sukeliančių šiltnamio efektą, išmetimo į aplinką mažinimo priemonių.

Be Italijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos ir Vokietijos, grupėje nuo 1977 metų yra atstovaujama ir Europos Sąjungai kaip visumai. Tai daro Sąjungai pirmininkaujančios valstybės lyderis ir Europos Komisijos pirmininkas, kurie, svarstant ES kompetencijai priskiriamus klausimus, atstovauja bendrai Sąjungos pozicijai. Sėkmingo Europos Komisijos vaidmens grupės veikloje pavyzdžiu gali būti 1989 metais Paryžiuje priimtas grupės sprendimas pavesti jai koordinuoti techninę ir ekonominę paramą, skirtą remti iš komunizmo išsivadavusioms Vidurio ir Rytų Europos valstybėms.

Tačiau nepaisant didelio visuotinio susidomėjimo ir hipertrofuoto pasaulio žiniasklaidos dėmesio lyderių susitikimams, vis dėlto reikia pažymėti, kad G8 grupės veikla turi gana ribotą ekonominę ir politinę reikšmę. Susitikimai yra per trumpi, kad vyktų rimtos diskusijos. Tikroji grupės susitikimų paskirtis yra tiesiog sudaryti

galimybę svarbiausių pasaulio valstybių lyderiams pasikeisti nuomonėmis ir neformaliai aptarti aktualiausius pasaulio raidos reikalus, nebūtinai iš karto priimant pribrėndusius sprendimus.

GENERALINIS SEKRETORIATAS žr. TARYBOS GENERALINIS SEKRETORIATAS.

GENERALINIS SEKRETORIUS – VYRIAUSIASIS ĮGALIOJINIS BENDRAI UŽSIENIO IR SAUGUMO POLITIKAI (angl. *Secretary-General – High Representative for the Common Foreign and Security Policy*, pranc. *Secrétaire général – Haut représentant pour la politique étrangère et de sécurité commune*) žr. VYRIAUSIASIS ĮGALIOJINIS.

GYMNICHO SUSITIKIMAS – neformalus, kartą per pusmetį ES pirmininkaujančioje valstybėje vykstantis ES valstybių užsienio reikalų ministrų susitikimas, kuriame keičiamasi nuomonėmis aktualiais užsienio politikos klausimais. Susitikimo pavadinimas kilo nuo Gymnicho pilies (*Schloss Gymnich*), kurioje 1973 metais Vokietijos iniciatyva pirmą kartą vyko toks susitikimas, vardo.

Taip pat žr. EUROPOS POLITINIS BENDRADARBIAVIMAS.

GYNYBOS MINISTRŲ SUSITIKIMAI (angl. *Meetings of defence ministers*, pranc. *Réunions des Ministres de la défense*) – formalūs, vykstantys ES Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryboje ir Europos gynybos agentūros valdančioje taryboje, ir neformalūs susitikimai, kuriuose svarstomi ir priimami sprendimai ES saugumo ir gynybos politikos srityje.

Pagrindiniai ES sprendimai saugumo ir gynybos politikos srityje priimami Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryboje (toliau – Bristas), paprastai, dalyvaujant gynybos ministrams. Pirmą kartą išplėstinis Bristo posėdis, kuriame dalyvavo ES valstybių gynybos ministrai, įvyko 1999 metų lapkritį. Nuo to laiko gynybos ministrai Briste renkasi du kartus per metus, kai svarstomi jų kompetencijai priklausančios klausimai. Kadangi Europos saugumo ir gynybos politika yra integrali ES bendros užsienio ir saugumo politikos dalis, ES Taryba neturi atskiros vien gynybos klausimams skirtos formacijos.

Gynybos ministrai svarsto ES karinių krizių valdymo operacijų, ES karinių pajėgumų plėtojimo bei ES bendradarbiavimo su kitomis tarptautinėmis organizacijomis gynybos srityje klausimus, taip pat klausimus, susijusius su Europos gynybos agentūros veikla. Sprendimai, susiję su Agentūros veikla, priimami Vadovaujančioje

taryboje, kurios susitikimai rengiami kartu su ES gynybos ministrų susitikimais du kartus per metus.

Sprendimai ES gynybos ministrų susitikimuose Briste priimami vienbalsiai, o Agentūros taryboje – kvalifikuota balsų dauguma. Gynybos ministrų susitikimams pirmininkauja tuo metu ES pirmininkaujančios šalies gynybos ministras, Agentūros tarybos – vyriausiasis įgaliotinis užsienio politikai, kuris kartu yra ir Agentūros vadovas.

Be to, kiekvieną pusmetį rengiami ir neformalūs ES gynybos ministrų susitikimai, kurių metu svarstomi aktualūs Europos saugumo ir gynybos politikos klausimai, bet sprendimai nepriimami.

Taip pat žr. BENDRŲJŲ REIKALŲ IR IŠORĖS SANTYKIŲ TARYBA, EUROPOS GYNYBOS AGENTŪRA.

H

HELSINKIO PAGRINDINIS TIKSLAS (angl. *Helsinki Headline Goal*, pranc. *Objectif global d'Helsinki*) – ES karinių pajėgumų vystymo planas.

Plačiau žr. KARINIAI PAJĖGUMAI.

HUMANITARINĖS PAGALBOS TARNYBA (angl. *Humanitarian aid department*, pranc. *Service d'Aide humanitaire*) – Europos Komisijos tarnyba, sutrumpintai vadinama *ECHO*, tiesiogiai teikianti humanitarinę paramą nuo nelaimių nukentėjusiems žmonėms, nesvarbu, kokios jie tautybės, religijos, lyties ar etninės kilmės. Politinis tarnybos vadovas yra už vystymą ir humanitarinę pagalbą atsakingas komisaras. Jam talkina administracinis vadovas – generalinis direktorius.

Europos Bendrijos humanitarinis biuras – *ECHO* (angl. *European Community Humanitarian Office* santrumpa) buvo įsteigtas 1992 metais teikti pagalbą šalims už Bendrijos ribų. Nors dabar *ECHO* tapo faktiškai vienu iš Europos Komisijos generalinių direktoratų, senoji santrumpa tebevartojama iki šiol.

Dabartinis *ECHO* yra vienas didžiausių humanitarinės pagalbos teikėjų pasaulyje. *ECHO* teikiama pagalba atitinka aukščiausius tarptautinius humanitarinės pagalbos teikimo standartus, griežtai laikomasi tarptautinės humanitarinės teisės principų ir normų, jo vykdoma veikla pasižymi ekspertizės kokybe ir profesionalumu. *ECHO* yra pajėgus užtikrinti greitą prekių (maisto produktai, medikamentai, medicininė įranga, degalai ir pan.) ir paslaugų (medikai, vandens valymo ekspertai, logistinė pagalba ir pan.) tiekimą į krizių ištiktas vietas ir siekia, kad pagalba pasiektų tiesioginį jos gavėją. Nuo įsteigimo *ECHO* suteikė pagalbą 85 šalims. Per metus vidutiniškai suteikiama daugiau nei 700 milijonų eurų greitojo reagavimo priemonėms finansuoti, pagalbai maisto produktais ir pagalbai pabėgėliams.

ECHO neužsiima vien tik tiesioginiu humanitarinės pagalbos teikimu. Tiesą sakant, tai netgi ne pagrindinė jo funkcija. Šį darbą atlieka *ECHO* samdomi išoriniai vykdytojai – dažniausiai įvairios nevyriausybinės organizacijos. O pats *ECHO* dirba parengiamąjį ir palaikomąjį darbą:

- rengia humanitarinių operacijų galimybių studijas, ypatingą dėmesį teikdamas vadinamosioms „užmirštom“ krizėms, kurioms pasaulio žiniasklaida skiria labai mažai arba visai neskiria dėmesio;

- prižiūri humanitarinių projektų įgyvendinimą, prireikus koordinuoja naudojamas priemones;
- rengia ir koordinuoja įvairaus pobūdžio nelaimių ir katastrofų prevencijos priemones;
- teikia humanitarinės pagalbos partneriams techninę pagalbą;
- didina visuomenės informuotumą apie teikiamą humanitarinę pagalbą;
- finansuoja humanitarinės pagalbos organizacijas ir jų darbuotojų mokymus.

ECHO sudaro du direktoratai ir du padaliniai. Pirmasis direktoratas vykdo humanitarines operacijas ir yra organizuotas geografiniu principu. Antrasis tvarko operacijų palaikymo reikalus. Padaliniai atitinkamai užsiima strateginiu planavimu ir vidaus auditu. *ECHO* veikla yra finansuojama iš dviejų pagrindinių šaltinių – ES biudžeto ir Europos vystymo fondo. *ECHO* bendradarbiauja maždaug su 200 nevyriausybinų organizacijų, Jungtinių Tautų agentūromis, Tarptautiniu Raudonoju Kryžiumi. Didelė partnerių įvairovė sudaro galimybę *ECHO* plėtoti labai įvairią veiklą – nuo humanitarinių operacijų vykdymo iki humanitarinių krizių prevencijos.

I

INDIJA – glaudžiais istoriniais ryšiais su Europa susijusi antra pagal gyventojų skaičių (1,1 mlrd.) pasaulio valstybė, pelnytai laikoma didžiausia pasaulio demokratija, nes nuo pat nepriklausomybės paskelbimo 1947 metais niekada neatsisakė šios valdymo formos. Indija, nors ištikima demokratijai, ilgą laiką buvo neturtinga valstybė ir ES visų pirma buvo laikoma vystomojo bendradarbiavimo partnere. Tačiau pastarąjį dešimtmetį, Indijos ekonomikai pradėjus sparčiai augti ir Indijai įsigijus branduolinį ginklą, keičiasi ir ES požiūris į šią valstybę. 2004 metais ES ir Indija sutarė laikyti viena kita strateginėmis partnerėmis ir plėtoti visapusišką bendradarbiavimą, įskaitant ir užsienio bei saugumo politiką.

ES ir Indijos strateginės partnerystės susitarimas, be abejo, reiškia, kad ES interesai Indijoje jau nebeapsiriboja vien tik prekyba, ekonominių ir kultūrinių ryšių palaikymu ar vystomuoju bendradarbiavimu, kad ES Indiją pripažįsta ir laiko svarbia pasaulio politikos dalyve, turinčia didelį strateginį potencialą ir didėjančią geopolitinę ir geoekonominę svarbą, kuri ateityje gali prilygti ar net pranokti ir, svarbiausia, balansuoti kaimynės Kinijos potencialą.

Ne mažiau svarbu ir tai, kad ES ir Indiją vienija bendros vertybės – ištikimybė demokratijai, teisės viršenybei, žmogaus teisėms, religijų laisvei, tarptautinei teisei ir efektyviam daugiašališkumui. ES, pati būdama demokratiškos valstybių sąjunga, veikdama drauge ir koordinuodama savo užsienio politiką su didžiausia pasaulio demokratija Azijoje, įgyja daug naujų galimybių siekti savo bendros užsienio ir saugumo politikos tikslų. Globaliu lygmeniu ES strateginė partnerystė su Indija gali pirmajai suteikti daugiau galimybių plėtoti santykius ne tik su Kinija ar Japonija, bet ir su kitais strateginiais partneriais, kaip antai JAV ar Rusija. Regioniniu lygmeniu ES ir Indijos partnerystė gali nemažai prisidėti prie Pietryčių, Pietų ir Vakarų Azijos subkontinentų stabilizavimo.

2006 metais ES ir Indija sukūrė nuolatinį konsultacijų mechanizmą „ES–Indijos strateginis dialogas“, kuriame diskutuojama ir keičiamasi nuomonėmis šiais svarbiais tarptautinės politikos ir saugumo klausimais:

- globali ir regioninė saugumo situacija ir problemos;
- kova su terorizmu, bendradarbiavimas ir žvalgybos duomenų mainai;
- konfliktų sprendimų iniciatyvos probleminiuose regionuose ir veiksmų koordinavimas;

- masinio naikinimo ginklo neplatinimas;
- demokratijos ir žmogaus teisių, kaip stabilumo garanto, rėmimas probleminiuose regionuose.

Nors nėra rimtų argumentų abejoti, kad ES ir Indijos partnerystė turi labai geras perspektyvas, kol kas ji tebėra tik formali, tik pradiniam etape ir dar turės parodyti, ar iš tiesų pajėgi tapti reikšmingu tarptautinės politikos veiksmu.

IŠORĖS SANTYKIŲ GENERALINIS DIREKTORATAS (angl. *Directorate-General for External Relations*, pranc. *Direction générale du relations extérieures*) – Europos Komisijos administracinis padalinys, atsakingas už Komisijos kompetencijoje esančių Europos Sąjungos išorės santykių palaikymą. Politinis generalinio direktorato vadovas yra išorės santykių komisaras, kuris paprastai yra ir Komisijos vicepirmininkas. Jam talkina administracinis vadovas – generalinis direktorius.

Europos Komisijos Išorės santykių generalinis direktoratas, sutrumpintai vadinamas *DG Relex*, visų pirma yra atsakingas už atstovavimą Europos Komisijai ir dalyvavimą Sąjungos bendroje užsienio ir saugumo politikoje. Direktoratas aktyviai bendradarbiauja su Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryba. Direktoratui vadovaujantis išorės santykių komisaras nuolat palaiko ryšius ir konsultuojasi su vyriausiuoju įgaliotiniu užsienio ir saugumo politikai.

Direktoratas yra atsakingas už naują ES politikos kryptį – Europos kaimynystės politiką.

Direktoratas taip pat palaiko Europos Komisijos ryšius su tokiomis tarptautinėmis organizacijomis kaip Jungtinės Tautos, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija, Europos Taryba ir plėtoja dvišalius Europos Komisijos santykius su:

- Vakarų Europos šalimis, kurios nėra Sąjungos narės ir nėra pareiškusios noro jomis tapti, t. y. su Europos laisvosios prekybos asociacijos šalimis – Norvegija, Islandija, Lichtenšteinu ir Šveicarija;
- Rytų Europos ir Vidurinės Azijos šalimis;
- Artimųjų Rytų ir pietinėmis Viduržemio jūros regiono šalimis;
- Šiaurės ir Lotynų Amerikos, Azijos šalimis;
- Australijos ir Okeanijos šalimis.

Direktoratui talkina jam pavaldžios daugiau kaip 120 Europos Komisijos delegacijų užsienio šalyse, kurios sudaro jungtinę išorės tarnybą, hierarchiškai pavaldžią Išorės santykių generaliniam direktoratui.

Išorės santykių generalinis direktoratas, plėtodamas ryšius su kitomis šalimis, derina savo veiksmus su kitais prie Išorės santykių grupės priskirtais prekybos, plėtros, vystymo, humanitarinės pagalbos generaliniais direktoratais ir *EuropeAid* tarnyba.

Taip pat žr. IŠORĖS TARNYBA, IŠORĖS VEIKSMŲ TARNYBA.

IŠORĖS TARNYBA (angl. *External service*, pranc. *Service extérieure*) – bendra Europos Komisijos delegacijų užsienio šalyse ir prie tarptautinių organizacijų administravimo sistema, pavaldi Išorės santykių generaliniam direktoratui.

Komisijos išorės tarnyba buvo įsteigta 1994 metais, vis labiau didėjant atstovavimo išorei svarbai ir daugėjant bei įvairėjant išorės kontaktų. Europos Komisija priėmė šį sprendimą siekdama geresnio savo delegacijų užsienio šalyse ir prie tarptautinių organizacijų veiklos koordinavimo, glaudesnės sąveikos su pagrindinėmis Komisijos institucijomis Briuselyje ir geresnio atstovavimo Europos Sąjungos interesams. Centralizuotos administravimo sistemos įsteigimas leido išspręsti daug visos tarnybos, kurioje dirba apie 5000 tarnautojų, administravimo problemų. Įsteigus tarnybą, buvo galima centralizuotai valdyti tarnautojų karjerą ir reikalingą materialinę bazę (pastatus, transportą, komunikacijos priemones) ir t. t.

Kadangi delegacijoms buvo keliami vis nauji ir vis sudėtingesni uždaviniai nuo prekybos klausimų iki paramos plėtojant bendrą užsienio ir saugumo politiką, per bendrą išorės tarnybą numatoma delegacijų tarnautojus integruoti į Europos Komisijos Išorės santykių generalinio direktorato struktūrą, įtraukti juos į atitinkamas kvalifikacijos tobulinimo programas, skatinti jų mobilumą tarp Komisijos įstaigų Briuselyje ir delegacijų užsienyje. Numatoma, kad darbo delegacijose patirtis taps labai svarbi prielaida siekti karjeros tose Komisijos tarnybose, kurios užsiima išorės santykiais, o kai kurioms aukštesnėms pozicijoms užimti ši patirtis taps privaloma sąlyga. Pagaliau buvo tikimasi, kad tai po truputį padės kurti ir specifinę Europos institucijų diplomatinę kultūrą, orientuotą į Europos Sąjungos interesų įgyvendinimą ir deramą sąveiką tarp delegacijų ir Komisijos, Tarybos, vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai, pirmininkaujančios ir kitų ES valstybių ambasadų.

Naujas išorės tarnybos stiprinimo žingsnis yra susijęs su nuodugnesne Europos Sąjungos reforma ir Sąjungos išorės veiksmų tarnybos steigimu, kas buvo numatyta Sutartyje dėl Konstitucijos Europai ir perkelta į Lisabonos sutartį.

Toliau žr. IŠORĖS VEIKSMŲ TARNYBA.

IŠORĖS VEIKSMŲ TARNYBA (angl. *External action service*, pranc. *Service pour l'action extérieure*) – Sutartyje dėl Konstitucijos Europai ir ją pakeitusioje Lisabonos sutartyje numatyta tarnyba, skirta padėti Sąjungos vyriausiajam įgaliotiniui užsienio reikalams ir saugumo politikai vykdyti savo įgaliojimus.

Pagal Lisabonos sutartį bendrais bruožais ši nauja tarnyba turėtų būti sudaryta iš Tarybos generalinio sekretoriato ir atitinkamų Komisijos padalinių pareigūnų bei valstybių narių nacionalinių diplomatinių tarnybų komandiruoju personalo. Tačiau dėl konkretesnio tarnybos pavidalo ir santykio su kitomis institucijomis sutartis nuostatų nepateikia. Dėl tarnybos struktūros ir veikimo dar atskirai spęs Taryba, remdamasi vyriausiojo įgaliotinio pasiūlymu, pasikonsultavusi su Europos Parlamentu ir gavusi Komisijos pritarimą po to, kai įsigalios Lisabonos sutartis.

Tačiau jau 2004 metais, prasidėjus Sutarties dėl Konstitucijos Europai ratifikavimui, imta planuoti šios tarnybos funkcijas ir veiklos organizavimą. Tuometinis vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai Javieras Solana ir Europos Komisijos pirmininkas José Manuelis Barroso pateikė siūlymų dėl Sąjungos išorės veiksmų nuoseklumo, užsienio reikalų ministro (taip Sutartyje dėl Konstitucijos buvo numatoma vadinti vyriausiąjį įgaliotinį) vaidmens, išorės veiksmų tarnybos bei Komisijos delegacijų. Siūlymuose numatyta bendros užsienio, saugumo ir gynybos politikos srityse dirbančios Tarybos ir Komisijos struktūras sujungti ir padaryti sudedamąją naujai kuriamos Išorės veiksmų tarnybos dalimi, o pati tarnyba dėl savo ypatingo santykio su Komisija ir Taryba turėtų įgyti išskirtinį *sui generis* statusą.

Pasiūlymuose buvo planuota, kad naują išorės veiksmų tarnybą sudarys geografiniai skyriai, apimantys visas pasaulio šalis ir regionus, bei teminiai skyriai, kaip antai žmogaus teisių, kovos su terorizmu, branduolinių ginklų neplatavimo ir santykių su tarptautinėmis organizacijomis. Klausimas, ar į išorės veiksmų tarnybos veiklos lauką bus įtrauktos ir tokios iki tol Komisijos kompetencijoje buvusios sritys kaip prekyba, vystomasis bendradarbiavimas, humanitarinė pagalba, plėtra, išorės finansinės pagalbos programų valdymas, kurias pagal Lisabonos sutartį kuruos vyriausiasis įgaliotinis, tapsiantis ir Komisijos vicepirmininku išorės santykiams, 2008 metais dar tebebuvo diskusijų objektas.

Taip pat diskutuojama dėl atstovavimo valstybėms narėms šioje tarnyboje. Vienas iš siūlymų – pusę darbuotojų turėtų sudaryti ES institucijų pareigūnai ir pusę – valstybių narių atstovai, išlaikant geografinį balansą pagal tarnybos darbuotojų pilietybę. Pagaliau tebediskutuojama ir kurioms Tarybos darbo grupėms galėtų pirmininkauti išorės veiksmų tarnybos pareigūnai. Galutiniai atsakymai į visus

šiuos klausimus paaiškės tik tuomet, kai įsigalios ir bus pradėta įgyvendinti Lisabonos sutartis.

Čia taip pat reikėtų paminėti, kad prie Lisabonos sutarties pridėtose deklaracijose teigiama, jog sutarties nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos, kartu ir išorės veikslių tarnybos įsteigimo, ir toliau neturės įtakos valstybių narių nacionalinėms diplomatinėms tarnyboms, ES valstybių įsipareigojimams užsienio politikos srityje ar atstovavimui joms užsienio šalyse bei tarptautinėse organizacijose, įskaitant Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės nuolatinę narystę Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje.

J

JAPONIJA – antra pagal dydį pasaulio ekonomika, penkta didžiausia ES prekybos partnerė. ES ir Japonijos bendradarbiavimas paremtas ne tik bendrais išsivysčiusių ekonomikų interesais, bet ir bendromis vertybėmis – pagarba demokratijai, pagrindinėms laisvėms ir žmogaus teisėms, rinkos ekonomikai. Pastaruoju metu ES ir Japonijos partnerystė nebeapsiriboja vien ekonominiais klausimais, bet žengia ir į užsienio ir saugumo politikos sritį. Nuo 2003 metų ES ir Japonija plėtoja visapusišką strateginę partnerystę.

ES ir Japonija, nors jas skiria didelis atstumas, yra ne tik labai viena nuo kitos priklausomos, bet ir turi daug ką bendro, kas ir skatina ne tik toliau plėtoti abipusiškai naudingą bendradarbiavimą, bet ir paversti jį įtakinga strategine partneryste. ES ir Japonija:

- yra išsivysčiusios ekonomikos (jų ekonomikos kartu sudaro 40 proc. viso pasaulio BVP, o prekyba – 30 proc. pasaulio prekybos);
- siekia didesnės (negu turėjo šaltojo karo laikais) įtakos tarptautinėje arenoje ir valdant regionines krizes;
- yra labiau civilinės negu karinės galios, kurios savo politinių tikslų yra linkusios siekti pirmiausia remdamosi ne karine, bet „švelniąja“ ekonomine galia;
- susiduria su analogiškais „postindustrinėmis“ saugumo problemomis – blogėjanti demografinė situacija, aplinkos tarša, klimato atšilimas, energijos išteklių stoka;
- aktyviai dalyvauja ir veikia įvairiuose tarptautiniuose globaliuose ir regioniniuose forumuose ir tarptautinėse daugiašalėse institucijose.

Nors viešai ES ir Japonijos santykiams apibūdinti terminas „strateginė partnerystė“ pirmą kartą buvo pavartotas 2003 metais paskelbtoje Europos saugumo strategijoje, iš esmės abiejų pusių santykiai vien tikslai ekonominio bendradarbiavimo ribas peržengė jau 1991 metais, kai buvo pasirašyta Bendra deklaracija dėl Europos bendrijų ir jų valstybių bei Japonijos santykių. Šis dokumentas apibrėžė bendradarbiavimo principus ir tikslus politinėje, ekonominėje, bendradarbiavimo ir kultūrinėje srityse ir sukūrė institucinį mechanizmą rengti ir organizuoti kasmetinius ES ir Japonijos aukščiausio lygio susitikimus.

Kitas svarbus teisinis šalių strateginės partnerystės dokumentas yra 2001 metais pasirašytas ES ir Japonijos veiksmų planas „Dėl bendros ateities kūrimo“. Doku-

mentas numato kurti glaudžią ir į rezultatus orientuotą partnerystę. Veiksmų plane numatyti keturi pagrindiniai tikslai:

- skatinti taiką ir saugumą;
- stiprinti ekonominę ir prekybinę partnerystę;
- bendrai ieškoti globalių ir socialinių problemų (terorizmas, blogėjanti demografinė situacija, aplinkos tarša, informacinių technologijų apsauga) sprendimų;
- suartinti šalių gyventojus ir kultūras.

Veiksmų planas numatytas dešimčiai metų (iki 2011-ųjų) ir yra aktyviai įgyvendinamas. Pakankamai plačios jo tikslų formuluotės leidžia į ES ir Japonijos santykių ir kasmetinių aukščiausiojo lygio susitikimų darbotvarkę traukti labai daug skirtingų klausimų.

Apžvelgiant tai, kas nuveikta, siekiant pirmojo veiksmų plano tikslo – taikos ir saugumo skatinimo, galima pasakyti, kad šalys aktyviai bendradarbiauja remdamos nusiginklavimo, masinio naikinimo ginklo neplatinimo, žmogaus teisių apsaugos iniciatyvas ir rezoliucijas tarptautiniuose forumuose. ES ir Japonija taip pat glaudžiai bendradarbiauja ir plėtoja intensyvų politinį dialogą sprendamos įvairias saugumo politikos problemas: Artimųjų Rytų taikos procesas, situacija Afrikoje, Vidurinėje Azijoje, kova su terorizmu. ES ir Japonija bendromis pastangomis prisideda prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo Vakarų Balkanuose ir Pietryčių Azijoje. Japonija labai daug prisidėjo prie rekonstrukcijos ir atstatymo pagalbos projektų Bosnijoje, Kosove ir kitose buvusios Jugoslavijos valstybėse – skyrė daugiau kaip 1 mlrd. eurų. ES aktyviai prisideda prie masinio naikinimo ginklo neplatinimo, taikos ir stabilumo Korėjos pusiasalyje iniciatyvų. ES kartu su Japonija, JAV ir Pietų Korėja yra Korėjos pusiasalio energijos plėtros organizacijos narės.

JUNGTINĖ KARALYSTĖ – viena iš skeptiškiausiai Europos integracijos projektą vertinančių valstybių. Šalis po Antrojo pasaulinio karo ne tik nesiėmė vadovauti Europos vienijimuisi, bet ir iš viso jame nedalyvavo, tačiau, kaip žinoma, vėliau savo poziciją pakeitė. Pagrindiniai Jungtinės Karalystės prioritetai ES bendros užsienio politikos atžvilgiu yra transatlantinio ryšio puoselėjimas, Europos Sąjungos karinių pajėgumų, skirtų remti NATO ir JAV, kūrimas, atsargi ir principinga politika Rusijos atžvilgiu. Šalis griežtai laikosi nuostatos, kad Sąjungos sprendimai šioje srityje gali būti priimami tik pagal tarpvyriausybinių metodą.

Jungtinės Karalystės požiūris į Europos integraciją yra labai savitas ir komplikotas. Kadangi XVIII–XIX a. Britanija buvo viena galingiausių pasaulio jūrinių valstybių, turėjusių valdų visose pasaulio dalyse, ji tradiciškai mažai interesų turėjo Europos žemyne ir nuolat laikėsi atokiau nuo Europos reikalų. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo padėtis pasikeitė. Kolonijinė imperija sparčiai iro – Jungtinė Karalystė nepajėgė jos išlaikyti, ir britų dalyvavimas besiplečiančioje Europos bendrojoje rinkoje tapo ekonomiškai ir politiškai labai svarbus.

1973 metais Jungtinė Karalystė įstojo į Europos Bendriją, bet iškart tapo viena skeptiškiausių šios organizacijos valstybių narių. Jungtinė Karalystė visada labiausiai prieštaravo glaudesnei politinei sąjungai ir laikėsi nuostatos, kad Europos integracija turi apsiriboti tikta laisva prekyba ir bendrąja rinka. Tačiau ilgainiui ši pozicija pasikeitė.

Šiandien Jungtinė Karalystė aktyviai dalyvauja Sąjungos bendroje užsienio ir saugumo politikoje, tačiau kategoriškai pasisako už tarpvyriausybinių jos pobūdį. Taip Jungtinė Karalystė laiko savo rankose svarbų svertą neutralizuodama galimybę vien tik Prancūzijos ir Vokietijos vadovaujamai Europos Sąjungai tapti JAV konkurente pasaulinėje arenoje.

Jungtinė Karalystė taip pat griežtai laikosi pozicijos, kad ES karinės pajėgos neturi konkuruoti ar dubliuoti *NATO*. Jų paskirtis remti, o ne pakeisti *NATO*. Tačiau tuo pat metu Jungtinė Karalystė pripažįsta, jog ES turėtų plėtoti ir savarankiškus pajėgumus, kad nereikėtų kiekvieną kartą prašyti amerikiečių pagalbos. Jungtinė Karalystė taip pat aktyviai prisideda prie Europos Sąjungos saugumo ir gynybos politikos operaciniu lygmeniu – jos kariai dalyvavo beveik visose ES karinėse misijose.

Jungtinė Karalystė, kitaip negu kitos dvi didžiosios ES valstybės – Vokietija ir Prancūzija – kur kas atsargiau žiūri į ES santykių su Rusija plėtotę. Jungtinė Karalystė nebijo kritikuoti Rusiją dėl demokratijos, žmogaus teisių pažeidimų ir kitais klausimais. Todėl pastaruoju metu dvišaliai Jungtinės Karalystės ir Rusijos santykiai yra gana atšalę ir įtempti.

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS – pagrindinis ES politinis ir ekonominis partneris. Užsienio politikoje ES valstybės ir JAV vienija bendros vertybės ir bendri interesai. Ir ES, ir JAV siekia palaikyti taiką ir tvarką pasaulyje, stiprinti tarptautinį saugumą, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, plėtoti ir stiprinti demokratiją, teisinę valstybę bei pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, remti besivystančias šalis. Antra vertus, bendri strateginiai tikslai ir siekiai dar nereiškia, kad ES valstybių ir JAV nuomonės sutampa visais kon-

krečiais užsienio ir saugumo politikos klausimais. Todėl greta principinio sutarimo dėl bendrų tikslų ir vertybių kai kuriais atvejais JAV ir ES santykiuose galima pastebėti ir prieštaravimų bei nesutarimų. Tačiau šie nesutarimai ir ginčai niekada nekėlė strateginės partnerystės nutraukimo klausimo.

Kad ir kokie taktiniai nesutarimai skirtų JAV ir ES valstybių vyriausybes, šias pasaulio politikos dalyves sieja daug glaudesni saitai, negu gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Pirmiausia derėtų atkreipti dėmesį į istorinį ir genetinį šalių ryšį – Jungtinės Amerikos Valstijas įkūrė išeiviai iš Europos, o Europos valstybes po Antrojo pasaulinio karo pradėti integracijos projektą labiausiai ragino ne kas kitas, bet būtent Jungtinės Amerikos Valstijos. Antra, daugumą ES valstybių ir JAV sieja Šiaurės Atlanto kolektyvinės gynybos sutartis, kurios pagrindu buvo įkurta Šiaurės Atlanto sutarties organizacija – *NATO*, užtikrinusi Vakarų Europos gynybą ir saugumą šaltojo karo metais, o dabar įnešanti labai svarbų indėlį į kovą su terorizmu. Pagaliau ES ir JAV yra svarbiausi, didžiausi ir neatskiriamai tarpusavyje susiję ekonomikos milžinai – jų ekonomikos kartu sudėjus sudaro net 57 proc. viso pasaulio BVP; jų tarpusavio prekybos srauto vertė yra maždaug milijardas JAV dolerių kiekvieną dieną, o bendra apimtis – apie 40 proc. pasaulinės prekybos. Prie šios milžiniškos prekybos reikia pridėti didžiules abipuses investicijas, kurios abiejose Atlanto pusėse sukuria per 6 milijonus darbo vietų bei daugybę institucionalizuotų ekonomikos reguliavimo dialogų ir susitarimų. ES ir JAV taip pat yra pagrindinės vystomojo bendradarbiavimo donorės – jų teikiama pagalba sudaro apie 80 proc. visos pasaulyje teikiamos pagalbos vystymui. Todėl natūralu, kad šie glaudūs saitai negali neatsiliepti šalių bendradarbiavimui užsienio ir saugumo politikos srityje. Jie bet kuriuo atveju generuoja daugiau sutarimo ir bendro veikimo, negu prieštaravimų ir ginčų. Pagaliau bendro ES ir JAV veikimo ir sutarimo reikalauja ir besikeičianti tarptautinė sistema, kai kyla tokių problemų kaip aplinkos tarša, masinio naikinimo ginklų platinimas, tarptautinis terorizmas, nesibaigiantys Artimųjų Rytų konfliktai.

Formaliai strateginė ES ir JAV partnerystė pirmą kartą buvo įteisinta 1990 metų lapkritį priimtoje „Transatlantinėje deklaracijoje dėl JAV ir EB santykių“. Šiame dokumente buvo įvardyti partnerių bendradarbiavimo principai, pagrindinės kryptys ir apibrėžtas institucinis bendradarbiavimo mechanizmas, apimantis ir reguliarius Europos ir JAV atstovų susitikimus įvairiais lygmenimis, įskaitant ir vadovų susitikimus, kuriuose dalyvauja JAV prezidentas, ES Tarybai pirmininkaujanti valstybės vadovas ir Europos Komisijos pirmininkas. Nuo 1995-ųjų gruodžio ES ir JAV santykiai plėtojami vadovaujantis nauju dokumentu – „Naujoji transatlantinė

darbotvarkė“. Šis dokumentas numatė bendrus ES ir JAV veiksmus šiose keturiose pagrindinėse srityse:

- taikos ir stabilumo, demokratijos ir vystomojo bendradarbiavimo skatinimas pasaulyje (Europos saugumo užtikrinimas, demokratijos ir ekonominių reformų skatinimas Vidurio ir Rytų Europoje, Rusijoje, Ukrainoje ir kitose nepriklausomose valstybėse, Artimųjų Rytų taikos proceso skatinimas, žmogaus teisių įtvirtinimo rėmimas, masinio naikinimo ginklų neplatinimas, koordinuota humanitarinė pagalba);
- bendras atsakas į globalias problemas (kaip antai tarptautinis nusikalstamumas, prekyba narkotikais, terorizmas, pagalba pabėgėliams, kova su aplinkos tarša ir epidemijomis);
- parama pasaulinės prekybos plėtrai ir glaudesniems tarpusavio ekonominiams santykiams;
- transatlantinių ryšių stiprinimas (mokslinių, kultūrinių ryšių plėtojimas tarp Europos ir Amerikos visuomenių).

Po šaltojo karo ES ir JAV dažnai veikia kartu ir koordinuoja savo veiksmus sprendamos iš esmės visos tarptautinės politikos problemas, reguliuodamos krizes ar konfliktus, įskaitant buvusią Jugoslaviją (Makedonija, Bosnija ir Hercegovina, Kosovas), Artimuosius Rytus, gausius Afrikos (Somalis, Kongo Demokratinė Respublika, Darfūras ir kt.) konfliktus. Po 2001 m. rugsėjo 11 d. ypač sustiprėjo ir suintensyvėjo ES ir JAV bendradarbiavimas kovojant su tarptautiniu terorizmu. Praėjus vos 10 dienų po rugsėjo 11-osios, ES paskelbė veiksmų planą, kuriame reiškiamas solidarumas su JAV ir siekiama glaudžiau bendradarbiauti ES viduje ir tarptautinėje arenoje. 2005 metų gruodį ES patvirtino atnaujintą kovos su terorizmu strategiją, kurioje numatomi veiksmai užkirsti kelią terorizmo grėsmėms ir atsakas į jas. Šiuo metu ES ir JAV kartu sprendžia daugelį kovos su tarptautiniu terorizmu klausimų: ekstradicija ir abipusė teisinė pagalba, transporto saugumas, kelionės dokumentų saugumas, vizų režimo abipusisškumas, globalūs saugumo standartai, keitimasis informacija, kelio teroristams finansuoti užkirtimas, teismų bendradarbiavimas.

Afganistane po talibų režimo žlugimo 2001-aisiais ES ir JAV yra pagrindinės pagalbos teikėjos ir šalies atkūrimo projektų finansuotojos bei vykdytojos. 2002–2006 metais ES suteikė 2,2 mlrd. eurų pagalbą Afganistanui. 23 ES valstybės narės dalyvauja arba dalyvavo NATO tarptautinių saugumo pagalbos pajėgų misijoje. 2008 metais net 80 proc. NATO pajėgų sudarė būtent ES valstybių kariniai kontingentai.

Nepaisant Georgo Busho jaunesniojo 2001–2008 metų prezidentavimo laikotarpiu išryškėjusių ES ir JAV požiūrių į tarptautinę sistemą, karinės jėgos naudojimą,

užsienio politikos įgyvendinimo būdus skirtumų bei 2003 metais iškilusių nesutarimų ES viduje dėl paramos JAV sprendimui pradėti karą su Iraku, ES valstybės vis dėlto ir šiuo kontroversišku atveju iš esmės palaikė Ameriką. Kai kurios ES valstybės dalyvavo JAV vadovaujamoje karinėje operacijoje, o 2005-aisiais jau visa ES nusprendė prisidėti prie Irako atkūrimo ir ėmėsi teisinės valstybės misijos, kuriai buvo iškeltas uždavinys rengiant mokymus ir stažuotes Irako policijos, teisminės bei penitencinės sistemų pareigūnams ES valstybėse narėse pagerinti įvairių Irako baudžiamojo teisingumo sistemos atstovų gebėjimus. Remdamosi šia patirtimi, ES ir JAV toliau intensyviai bendradarbiauja plėtodamos savo karinio ir civilinio kri-zių valdymo gebėjimus.

Pastaruoju metu vis daugiau politinės reikšmės ES ir JAV santykiams įgauna energetikos klausimai. ES priklausomybė nuo išorės energijos išteklių tiekėjų skatina ieškoti alternatyvių energijos šaltinių, siekti energijos tiekėjų diversifikacijos ir didinti energijos naudojimo efektyvumą. Todėl ES siekia glaudžiau bendradarbiauti su JAV energetinio saugumo, energijos efektyvumo ir alternatyvių energijos šaltinių panaudojimo klausimais. 2005 metais ES ir JAV viršūnių susitikime patvirtinta deklaracija dėl energetinio saugumo, energijos efektyvumo, atsinaujinančių energijos šaltinių ir ekonominės plėtros. Šioje deklaracijoje numatytos konkrečios bendrų ES ir JAV veiksmų sritys. Kartu su energetikos klausimais ES ir JAV svarsto ir klimato kaitos problemas. 2006 metais ES ir JAV viršūnių susitikime buvo sutarta inicijuoti ES ir JAV aukšto lygio dialogą dėl klimato kaitos, švarios energijos ir aplinką tausojančios ekonomikos plėtros.

JUNGTINĖS TAUTOS (angl. *United Nations*, pranc. *Nations Unies*) – globali tarptautinė organizacija, sauganti tarptautinę taiką ir saugumą, puoselėjanti draugiškus valstybių tarpusavio santykius, siekianti tarptautinio bendradarbiavimo sprendžiant ekonomines, socialines, humanitarines ir kitokias pasaulio problemas. Kadangi ES Jungtinės Tautos (toliau – JT) laiko svarbiausiu tarptautiniu forumu, atsakingu už taiką ir saugumą pasaulyje, ir Europos saugumo strategijoje yra įtvirtinta nuostata, kad Jungtinių Tautų stiprinimas, organizacijos rėmimas taip, kad ji kuo geriau galėtų vykdyti savo įsipareigojimus ir efektyviai veikti, yra Europos Sąjungos užsienio politikos prioritetas. ES, nebūdama valstybė, negali būti ir Jungtinių Tautų narė. Vis dėlto ES ir JT ryšiai yra labai glaudūs ir įvairiapusiški. ES vienaip ar kitaip yra įsitraukusi ir į beveik visų institucijų, agentūrų ir programų veiklą visame JT veiklos spektre nuo vystomojo bendradarbiavimo ir taikos palaikymo iki humanitarinės pagalbos, aplinkos, žmogaus teisių ir kultūros reikalų.

Jungtinių Tautų narės gali būti tikai suverenos valstybės, tad ES Jungtinių Tautų veikloje yra atstovaujama netiesiogiai, tačiau labai įvairiapusiškai. Kadangi visos 27 ES valstybės yra ir JT narės, tai jų vardu, valstybėms sutarus, JT Generalinėje Asamblėjoje gali veikti tą pusmetį ES Tarybai pirmininkaujanti valstybė. Kas šešis mėnesius besikeičiančių ES Tarybai pirmininkaujančių valstybių veiklos perimamumą užtikrina ES Tarybos generalinis sekretoriatas, kuris nuo 1994 metų Niujorke ir Ženevoje turi savo padalinius prie Jungtinių Tautų. JT Saugumo Taryboje ES interesams atstovauja ten posėdžiaujančios nuolatinės (Jungtinė Karalystė ir Prancūzija) ir iš ES valstybių renkamos nenuolatinės (2008 metais – Belgija ir Italija) narės.

ES vardu Jungtinėse Tautose taip pat turi teisę veikti ir Europos Komisija, bet tik tose srityse (pvz., prekyba, žuvininkystė), kuriose ES ir EB steigimo sutartys tą teisę suteikia. Europos Komisija turi stebėtojos statusą JT Generalinėje Asamblėjoje, dalyvauja daugelio JT agentūrų veikloje ir su JT asocijuotų organizacijų veikloje. Europos Komisija turi penkias delegacijas, kurios yra akredituotos prie įvairių JT institucijų Ženevoje, Niujorke, Paryžiuje, Nairobyje, Romoje ir Vienoje.

ES ir jos valstybės yra didžiausias finansinis JT veiklos rėmėjas. ES valstybių įnašas sudaro 38 proc. JT biudžeto. Daugiau kaip du penktadalius JT taikos palaikymo operacijų ir apie pusę JT narių įnašų į JT fondus ir programas finansuoja ES. Šis finansinis indėlis rodo, kad Europos prioritetą palaikyti Jungtines Tautas nėra vien tik skambi deklaracija ir kad ES Jungtinėms Tautoms, kaip daugiašaliam tarptautinių problemų sprendimo forumui, teikia ypatingą svarbą.

Praeitą dešimtmetį ES ir JT ypač glaudžiai bendradarbiavo siekdamos sureguliuoti po Jugoslavijos suirimo Vakarų Balkanuose – Bosnijoje ir Hercegovinoje ir Makedonijoje – kilusius konfliktus. ES nuosekliai rėmė JT misiją Kosove – prisidėjo prie provincijos ekonomikos atkūrimo. ES, 1999 metais nusprendusi kurti savo greitojo reagavimo pajėgas, iš karto parodė pasiryžimą prirėmus panaudoti jas ir JT taikos palaikymo operacijoms remti. Jungtinių Tautų prašymu 2003-ųjų vasarą ES vykdė karinio krizių valdymo operaciją „Artemis“ Kongo Demokratinėje Respublikoje.

ES valstybės taip pat remia JT pastangas kovoti su terorizmu, atkurti taiką Artimuosiuose Rytuose ir yra pagrindinės JT vystomojo bendradarbiavimo projektų donorės. ES yra viena pagrindinių finansinių rėmėjų padedant įgyvendinti 2000 metais JT paskelbtą Tūkstantmečio vystymo tikslų programą, skirtą skurdui išgyvendinti besivystančiose šalyse.

JUNGTINIS SITUACIJŲ CENTRAS (angl. *Joint Situation Center*, pranc. *Centre de situation conjoint*) – ES Tarybos generaliniam sekretoriui – vyriausiajam įgaliotiniui bendrai užsienio ir saugumo politikai – tiesiogiai pavaldi Tarybos generalinio sekretoriato tarnyba, kuriai pavesta nepertraukiamai 24 valandas per parą stebėti tarptautinę ir vidaus saugumo situaciją ir, remiantis atvira ir slapta žvalgybine informacija, teikti išvadas bei vertinimus.

Jungtinis situacijų centras arba sutrumpintai *SITCEN* pradėjo veikti 2003 metais, siekiant sustiprinti Sąjungos gebėjimus adekvačiau reaguoti į krizines situacijas ir veiksmingiau užsiimti konfliktų prevencija. Centro rengiami dokumentai ir sukaupti duomenys keliauja vyriausiajam įgaliotiniui, Politikos ir saugumo komitetui, ES kariniam komitetui, Europos Komisijai ir ES valstybėms. Centre dirba apie 30 valstybių deleguotų ir Tarybos generalinio sekretoriato tarnautojų.

Taip pat žr. VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS.

K

KARINĖS MISIJOS žr. KARINIS KRIZIŲ VALDYMAS.

KARINIAI PAJĖGUMAI (angl. *Military capabilities*, pranc. *Capacités militaires*) – iš ES valstybių kontingentų sudaryti ir Europos Sąjungos Tarybos žinioje esantys kariniai junginiai, naudojami kariniam krizių už Europos Sąjungos ribų valdymui.

Europos Sąjunga savo gebėjimus karinėmis priemonėmis valdyti krizes apsisprendė plėtoti įvertinusi nesėkmingą dešimtojo dešimtmečio krizių buvusioje Jugoslavijoje patirtį. Tuomet ES valstybėms tapo akivaizdu, kad Sąjunga nebus pajėgi efektyviai suvaldyti panašaus pobūdžio krizes ateityje, jeigu jos diplomatijos nerems ir atitinkamos karinės priemonės.

Politinį sprendimą pradėti plėtoti savarankiškus ES karinius pajėgumus Europos Vadovų Taryba priėmė 1999 metais, iš esmės pritarusi 1998 metų Sen Malo (Prancūzija) mieste pasiektam principiniam Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės sutarimui, kad, atsižvelgiant į pasikeitusį grėsmių Europos saugumui pobūdį, ES reikia įgyti ir plėtoti nuosavus karinius pajėgumus.

Netrukus šis politinis sprendimas įgavo konkretų pavidalą Helsinkio Europos Vadovų Tarybos sprendime. Tuomet buvo suformuluotas vadinamasis Helsinkio pagrindinis tikslas iki 2003 metų ES valstybių pastangomis sutelkti 50–60 tūkstančių karių junginį, kuris būtų aprūpintas reikalingais krizių valdymo operacijų vadovavimo, kontrolės ir žvalgybos pajėgumais, atitinkama logistika ir kitomis palaikančiosiomis tarnybomis. Šis junginys turėjo būti pasiruošęs būti dislokuotas paskirties vietoje per 60 dienų ir būti pajėgus išsilaikyti savo pozicijose iki vienerių metų.

Įvertinus, kiek ir kokių nacionalinių pajėgų ES valstybės yra pasiruošusios skirti ES vadovaujamosioms krizių valdymo operacijoms, jau 2001 metais Europos Vadovų Taryba deklaravo, kad Helsinkio pagrindinis tikslas iš esmės yra pasiektas. Tačiau kartu buvo pripažinta, kad ES kariniai pajėgumai dar turi būti tobulinami. Pagrindinės problemos, kurias reikėtų spręsti, – tai spartesnio pajėgų dislokavimo paskirties vietoje ir jų gebėjimo veikti maksimaliai rizikingose situacijose užtikrinimas. Siekdama pašalinti šiuos trūkumus, Europos Sąjungos Taryba priėmė Europos pajėgumų stiprinimo veiksmų planą, kuriame buvo numatytos priemonės, kaip gerinti Sąjungos ir valstybių įgyvendinamų projektų sąveikumą ir sinergiją.

2003 metais, Europos Vadovų Tarybai pritarus Europos saugumo strategijai „Saugesnė Europa geresniame pasaulyje“, buvo nuspręsta peržiūrėti ir atnaujinti ES karinių pajėgumų plėtojimo planą. 2004 metais Taryba patvirtino naują planą – „Pagrindinis tikslas 2010“. Šio plano įgyvendinimas grindžiamas pamatine sistema prieiga, numatančia:

- nustatyti reikalingus pajėgumus, atsižvelgiant į tikėtinus karinių pajėgų panaudojimo scenarijus;
- ES valstybių apsisprendimą priskirti atitinkamus pajėgumus iš jų žinioje esančių karinių pajėgų;
- įvertinti kitus trūkumus bei vykdyti tolesnį pajėgumų plėtojamą, siekiant tuos trūkumus pašalinti.

Kitaip negu Helsinkio pagrindinis tikslas, „Pagrindinis tikslas 2010“ nenustatė konkrečių karinių pajėgumų parametrų, bet pabrėžė, kad 2010 metais ES valstybės turėtų būti pajėgios greitai ir veiksmingai vykdyti plataus spektro krizių valdymo operacijas, siekiant Europos Sąjungos sutartyje numatytų tikslų arba remiant analogiškų tikslų siekiančias Jungtines Tautas ar kitas regioninio bendradarbiavimo organizacijas. Kadangi konkretų reikalingų pajėgų dydį lemia susiklosčiusios krizės mastas, dokumente yra įvardijami tiksliai ES būtini minimalūs kariniai greitojo reagavimo pajėgumai, kurie bus plėtojami remiantis kovinių grupių koncepcija. Koncepcija buvo parengta tais pačiais 2004 metais remiantis Jungtinės Karalystės, Prancūzijos ir Vokietijos pasiūlymais NATO reagavimo pajėgų pavyzdžiu.

Kovinė grupė – tai bataliono dydžio (apie 1500 karių) karinis vienetas su atitinkamomis palaikymo struktūromis, pasirengęs greitai vykdyti karines krizių valdymo operacijas, veikdamas savarankiškai arba pradinėje didesnės operacijos fazėje. Dokumente numatoma, kad kovinės grupės turi būti pasirengusios į operacijos vietą už ES ribų išvykti ne vėliau kaip per 10 dienų po atitinkamo politinio ES Tarybos sprendimo priėmimo ir priklausomai nuo poreikio pajėgti išsilaikyti ten iki 120 dienų.

Jau 2004 metų pabaigoje ES valstybės prisiėmė pradinis įsipareigojimus net dėl 13 kovinių grupių sudarymo. Kovinės grupės gali būti labai skirtingos sudėties – yra ir nacionalinių kovinių grupių, ir daugianacionalinių, kurios formuojamos net iš penkių valstybių pajėgumų. Pirmoji kovinė grupė buvo pasirengusi tarnybai jau 2005 metais. O nuo 2007-ųjų kiekvieną pusmetį parengtyje budi po dvi kovines grupes, kurios iškilus būtinybei gali greitai reaguoti ir imtis karinio krizių valdymo veiksmų net dviejose vietose. Lietuva dalyvauja daugianacionalinėje kovinėje

grupėje drauge su Lenkija, Vokietija, Latvija ir Slovakija. Šios kovinės grupės budėjimo laikas – pirmasis 2010 metų pusmetis.

KARINIS KOMITETAS žr. ES KARINIS KOMITETAS.

KARINIS KRIZIŲ VALDYMAS (angl. *Military crisis management*, pranc. *Gestion militaire des crises*) – karinės jėgos naudojimas, siekiant atkurti ir palaikyti taiką, užkirsti kelią karams ir smurtiniams konfliktams, teikti humanitarinę pagalbą, vykdyti gelbėjimo operacijas.

2008 metais Europos Sąjunga jau buvo įgijusi penkių karinių krizių valdymo operacijų – dviejų Vakarų Balkanuose ir trijų Afrikoje – patirtį. Vakarų Balkanuose operacijos vykdomos naudojantis *NATO* ištekliais ir pajėgumais. Operacijos Afrikoje vykdomos siekiant efektyviai paremti Jungtinių Tautų taikdariškas misijas.

Pirmoji ES karinė operacija „Concordia“ buvo vykdoma Makedonijoje 2003 metų kovą–gruodį. Operacijos tikslas – prisidėti užtikrinant saugumą ir stabilumą šalyje, sudaryti palankias sąlygas taikos susitarimo tarp Makedonijos valdžios ir albanų bendruomenės po 2001 metų konflikto įgyvendinimui. ES pajėgoms buvo pavesta: būti nestabiliuose šalies regionuose; teikti paramą kitoms šalyje esančioms tarptautinėms organizacijoms ir agentūroms; plėtoti pasitikėjimą stiprinančius santykius su vietine valdžia, bendruomenių lyderiais ir gyventojais. Operacija buvo suplanuota ir įgyvendinta remiantis *NATO* pajėgumais, vadovaujantis „Berlynas plius“ susitarimu. Joje dalyvavo 350 karių iš 26 valstybių, prisidėjo visos ES valstybės, išskyrus Airiją ir Daniją. Iš Lietuvos šioje operacijoje dalyvavo štabo karininkas.

Operaciją „Artemis“ Europos Sąjunga vykdė Jungtinių Tautų prašymu kai 2003 metų birželį–rugsėį 7000 Ugandos taikdarių išvedimas pablogino saugumo situaciją Kongo Demokratinės Respublikos Ituri regione. Etniniai neramumai paskatino Jungtinių Tautų Generalinį sekretorių kreiptis į tarptautinę bendruomenę prašant laikinai įvesti stabilizavimo pajėgas ir sustiprinti JT karių kontingentą regiono Bunia mieste. Prancūzijos iniciatyva ES nusprendė imtis bendrų veiksmų ir pasiūsti karines pajėgas, kurios turėjo padėti saugoti miestą, pabėgėlių centrus bei oro uostą ir užtikrinti nevyriausybinį organizacijų bei Jungtinių Tautų darbuotojų saugumą. „Artemis“ buvo pirmoji savarankiška ES karinė operacija, suplanuota ir įgyvendinta be *NATO* paramos. Operacijos vadavietė buvo įsteigta Prancūzijoje. Ši valstybė skyrė ir daugiausia karių – apie 1800. Iš viso operacijoje dalyvavo 2200 karių, tarp kurių buvo 80 Švedijos specialiųjų pajėgų karių. Lietuva šioje operacijoje nedalyvavo. Operacija „Artemis“ padėjo sukaupti patirtį ir tapo modeliu, kurio buvo pasinaudota rengiant ES kovinių grupių koncepciją.

Didžiausia ligi šiol vykdoma ES karinė krizių valdymo operacija – „Althea“ – buvo pradėta įgyvendinti 2004 metų gruodį Bosnijoje ir Hercegovinoje. 2004 m. gruodžio 2 d. ES perėmė vadovavimą operacijai iš NATO stabilizavimo pajėgų – SFOR, kurios užtikrino palankias sąlygas 1995 metų susitarimui dėl taikos Bosnijoje įgyvendinti. ES pratęsė NATO misiją. Iki 2007 metų pradžios operacijoje dalyvavo apie 7000 karių. Operacijoje dalyvauja 24 ES valstybės ir penkios ES nepriklausančios šalys. 2007 metais, atsižvelgiant į gerėjančią saugumo situaciją, ES pajėgos Bosnijoje ir Hercegovinoje buvo gerokai sumažintos. 2008 metų pradžioje operacijoje „Althea“ tarnavo apie 2500 karių. Operacija „Althea“, kaip ir „Concordia“, vykdoma pasitelkus NATO išteklius ir pajėgumus pagal „Berlynas plius“ susitarimą. Iš Lietuvos operacijoje dalyvauja štabo karininkas.

Jungtinių Tautų prašymu Europos Sąjungos pajėgos vėl buvo panaudotos 2006 metais Afrikoje. Europos Sąjungos pagalbos prireikė užtikrinant saugumą Kongo Demokratinėje Respublikoje vyksiančių parlamento ir prezidento rinkimų metu. ES buvo paprašyta dislokuoti pajėgas, kurios, kaip ir vykstant „Artemis“ operacijai, sustiprintų JT taikos palaikymo misiją. 2006 metų liepą–gruodį Kongo Demokratinėje Respublikoje ir gretimame Gabone buvo dislokuota apie 2200 karių iš 21 ES valstybės ir Turkijos. Dauguma misijai mobilizuotų ES pajėgų liko Europoje pasirengusios skubiai atvykti į Kongą, jei per rinkimus situacija šalyje pablogėtų. Misijai vadovavo Potsdame, Vokietijoje įkurta operacinė vadavietė. Iš Lietuvos operacijoje dalyvavo 2 štabo karininkai, dirbę operacinėje vadavietėje Potsdame.

2008 metų sausį prasidėjo nauja ES karinė operacija Afrikoje, kurios tikslas – užtikrinti pabėgėlių ir perkeltųjų asmenų stovyklose Čade bei Centrinės Afrikos Respublikoje, prie Sudano sienos, taip pat JT veiklos regione ir humanitarinės pagalbos tiekimui saugumą. Operacija truks vienerius metus, ir joje dalyvaus apie 3000–4000 karių. ES pajėgos turėtų užpildyti saugumo vakuumą regione, kol Darfūre bus dislokuota bendra Jungtinių Tautų ir Afrikos Sąjungos misija, kurią sudarytų 26 tūkst. karių ir policininkų. Operacijos vadavietė yra Prancūzijoje. Joje dirba ir du štabo karininkai iš Lietuvos.

Taip pat žr. OPERACIJŲ PLANAVIMAS.

KARINIS ŠTABAS ŽR. ES KARINIS ŠTABAS.

KINIJA – daugiausia pasaulyje (1,3 mlrd.) gyventojų turinti Azijos valstybė, kurios ekonomika dinamiškai plėtojasi ir intensyvi tarptautinė prekyba. Kinija yra antroji po JAV ES tarptautinės prekybos partnerė, kuri tarpusavio prekyboje yra gerokai įsiveržusi į priekį (2007 metais ES prekybos su Kinija deficitas

buvo 170 mlrd. eurų). Tačiau, nepaisant intensyvių ekonominių ryšių, ES ir Kiniją skiria principiniai politiniai nesutarimai.

ES laiko Kiniją autoritarine valstybe, kurioje ribojama demokratija, pažeidžiamos žmogaus ir mažumų teisės. Todėl nuo 1989 metų ES taiko Kinijai ginklų embargą ir draudžia savo bendrovėms eksportuoti į Kiniją ir importuoti iš jos ginklus, jų dalis ir karines technologijas. Antra vertus, intensyvūs prekybiniai ir ekonominiai ryšiai ir tarpusavio priklausomybė palieka Europos Sąjungai mažai galimybių daryti rimtesnį spaudimą Kinijai, kad būtų galima pastūmėti ją demokratinių reformų linkme. ES bendra užsienio ir saugumo politika Kinijos atžvilgiu susiduria su panašiomis dilemomis ir prieštaravimais kaip ir Rusijos atveju – intensyvūs ekonominiai ryšiai skatina plėtoti bendradarbiavimą, o akivaizdūs vertybiniai skirtumai tą bendradarbiavimą komplikuoja. Tačiau atrodo, kad akivaizdžiai ima viršų pragmatiniai interesai. Savo ruožtu Kinija stengiasi išnaudoti vidinius ES nesutarimus ir remtis mažiau principingai ir labiau pragmatiškai jos atžvilgiu nusiteikusiomis ES valstybėmis.

ES politikos Kinijos atžvilgiu strategija gali būti suskirstyta į keturis pagrindinius tikslus:

- remti tolesnį Kinijos ekonomikos liberalizavimą;
- skatinti demokratines reformas ir pagarbą žmogaus teisėms bei mažumoms;
- įtraukti Kiniją į tarptautinio saugumo stiprinimo, masinio naikinimo ginklo neplatavimo ir regioninių krizių valdymo procesus;
- įtikinti šią valstybę kreipti ypatingą dėmesį į aplinkos apsaugą ir skatinti ją pasirinkti tausojančios plėtros modelį.

Savo ruožtu Kinija Europos Sąjungą laiko:

- labai svarbia ekonomine partnere – turtinga rinka gausiam šalies eksportui;
- tarptautinio pripažinimo ir valdžios teisėtumo šaltiniu. Nors Kinijos Liaudies Respubliką šiandien pripažįsta visos ES valstybės, Kinijos Respublikos (Taivano) arba Tibeto problemos yra tarp jautriausių politinių klausimų, dėl kurių Kinijai ES šalių pozicija yra ypač svarbi;
- vienu iš pasaulio galios centrų – partnerystė ir glaudūs santykiai su juo gali pasitarnauti kaip JAV galios ir vyravimo atsvara, be to, tikisi paramos savo siekiams tapti G8 klubo nare.

Pagrindinis ES ir Kinijos santykius reglamentuojantis teisinis dokumentas iki šiol yra 1985 metais pasirašytas Europos Bendrijų ir Kinijos prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas. Šis susitarimas, pakeitęs ankstesnį, 1978-aisiais pasirašytą

susitarimą, reglamentuoja ekonominius ir prekybinius santykius bei ES ir Kinijos bendradarbiavimo programą. 1994 ir 2002 metais jis buvo papildytas – užmezgtas intensyvus ES ir Kinijos politinis dialogas. 2007 metais prasidėjo derybos dėl iš esmės atnaujinto ir platesnio pobūdžio ES ir Kinijos Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo.

Pagrindinis oficialus institucinis ES ir Kinijos santykių mechanizmas – kasmetiniai ES ir Kinijos viršūnių susitikimai, kuriuose svarstomi strateginio pobūdžio klausimai ir nustatomi santykių prioritetai. Iki 2007-ųjų pabaigos įvyko 10 tokių susitikimų.

KIPRO PROBLEMA – problema, kuri kilo dėl to, kad 2004 metais Kipras tapo ES valstybe nare taip ir neišsprendęs savo suskaldymo klausimo. Nors *de jure* visas Kipras yra laikomas ES valstybe, *de facto* ES valstybe tapo tiktai pietinėje Kipro dalyje įsikūrusi Kipro Respublika, kurios daugumą gyventojų sudaro kipriečiai graikai. O šiaurinėje dalyje gyvenanti kipriečių turkų bendruomenė yra įkūrusi tarptautiniu mastu nepripažįstamą Šiaurės Kipro Turkų Respubliką, kuri nepripažįsta Kipro Respublikos suvereniteto ir tebėra už ES ribų. Europos Sąjunga Kipro suvienijimo problemą traktuoja kaip plėtros politikos problemą ir, atsižvelgdama į Kipro turkų bendruomenės pageidavimą anksčiau ar vėliau įstoti į Sąjungą, padeda jai rengtis būsimai narystei.

Kipro sala buvo padalyta į turkišką šiaurinę dalį ir tarptautinės bendruomenės pripažintą graikišką pietinę dalį po 1974 metų bandymo įvykdyti karinį perversmą ir prijungti Kiprą prie Graikijos. Šį konfliktą jau daug metų nesėkmingai bando sureguliuoti Jungtinės Tautos.

Paskutinė Jungtinių Tautų (toliau JT) iniciatyva – tai 2002 metais JT Generalinio sekretoriaus Kofi Annano pasiūlytas planas, kuris numatė įkurti Kipro graikų valstybės ir Kipro turkų valstybės konfederaciją – Jungtinę Kipro Respubliką. Kadangi ES siekė suvienyti Kiprą iki pat Kipro Respublikos narystės ES, ji aktyviai rėmė Annano plano įgyvendinimą. Tačiau 2004 m. balandžio 24 d. Kipre įvykęs referendumas šį planą sužlugdė. Nors 64,9 proc. Kipro turkų balsų palaikė planą, net 75,8 proc. Kipro graikų balsavo prieš.

2004 m. gegužės 1 d. Kipro Respublika tapo ES nare. Šiaurinėje salos dalyje ES teisės veikimas buvo paskelbtas suspenduotu, nes tai „sritis, kurioje nėra efektyvios Kipro Respublikos valdžios kontrolės“. Tačiau dar 2004 metų balandį Bendrųjų reikalų ir išorės santykių tarybos posėdyje, reaguojant į neigiamus referendumo dėl Kipro susivienijimo rezultatus bei Kipro turkų bendruomenės pareišką norą

vienytis, buvo nutarta iš ES biudžeto skirti finansinę pagalbą ekonominei salos integracijai stiprinti ir rengti sąlygoms naujam bandymui ateityje suvienyti šalį.

Tiesiogiai Kipro suvienijimo problemos sprendimą kuruoja ir ES politikos nuostatas dėl Kipro turkų bendruomenės įgyvendina Europos Komisijos Plėtros generalinis direktoratas ir jame veikianči speciali darbo grupė.

Taip pat žr. PLĖTROS GENERALINIS DIREKTORATAS.

KOMISIJA žr. EUROPOS KOMISIJA.

KONFLIKTŲ PREVENCIJA (angl. *Conflict prevention*, pranc. *Prévention des conflits*) – viena iš Europos Sąjungos veiklos bendros užsienio ir saugumo politikos srityje kryptių, skirta užkirsti kelią smurtinių konfliktų įsiliepsnojimui, šalinti struktūrines konfliktų priežastis ir užtikrinti, kad jau kartą nuslopinti smurtiniai konfliktai vėl neatsinaujintų.

Netiesiogiai ES išorės santykiuose ir užsienio politikoje visada buvo galima išžvelgti konfliktų prevencijos aspektą. Juk pati Europos integracija prasidėjo kaip savotiškas konflikto tarp senų priešininkų Vakarų Europoje prevencijos projektas. Vėliau, ES tapus įtakinga pasaulio politikos dalyve, ji jau pati galėjo prisidėti prie konfliktų prevencijos ir krizių valdymo išnaudodama tokias priemones kaip prekybos politika ir vystomasis bendradarbiavimas. Naujas šių ES gebėjimų raidos etapas buvo praeito amžiaus dešimtame dešimtmetyje įgyvendinta Vidurio ir Rytų Europos valstybių priėmimo į Sąjungą strategija. Tačiau tuo pat metu Europos Sąjunga pasirodė nepasiruošusi suvaldyti smurtinių konfliktų, kurie dešimtajame dešimtmetyje sėkmingai kilo buvusioje Jugoslavijoje. Todėl pastarąjį dešimtmetį Europos Sąjunga ėmėsi kurti ir plėtoti naujus iki tol neturėtus gebėjimus, įskaitant ir greitojo reagavimo karines pajėgas, kurios leistų Europos Sąjungai slopinti regioninius konfliktus savo kaimynystėje ir kituose pasaulio kraštuose.

Pirmieji tiesiogiai konfliktų prevencijos problemai skirti ES institucijų sprendimai buvo priimti 2001 metais. Europos Komisijos balandžio mėnesį paskelbtame pranešime dėl konfliktų prevencijos buvo „inventorintos“ ES dispozicijoje esančios konfliktų prevencijos priemonės ir suformuluoti konfliktų prevencijos veiklos prioritetai. Europos Komisija siūlė:

- perorientuoti ir sistemingiau išnaudoti Sąjungos taikomas paramos kitoms šalims ir vystomojo bendradarbiavimo priemones konfliktų priežastims šalinti;

- susitelkti į tokias aštriausias konfliktus generuojančias problemas kaip nelegali prekyba narkotikais ir žmonėmis, neteisėta prekyba deimantais ir lengvaisiais ginklais, konfliktai dėl ribotų gėlo vandens išteklių ir pan.;
- tobulinti ES gebėjimą reaguoti į dar tik bręstančius konfliktus;
- aktyviau plėtoti bendradarbiavimą su visomis ES partnerėmis (valstybėmis, tarptautinėmis, tarpvyriausybėmis ir nevyriausybėmis organizacijomis).

Nuo to laiko Europos Komisija sistemingai įgyvendina savo pasirinktus prioritetus. Nuo 2002 metų jos rengiamuose atskiroms šalims ir regionams skirtuose strateginiuose dokumentuose atsižvelgiama į konfliktų kilimo galimybę, ji nagrinėjama, pagal apibrėžtus konfliktų indikatorius vertinama kiekvieno ES partnerio situacija ir atitinkamai orientuojama teikiama pagalba bei vystomasis bendradarbiavimas. Planuodama savo bendradarbiavimą su kitomis šalimis, Komisija ypatingą dėmesį skiria teisės viršenybės, demokratinių institucijų stiprinimui, saugumo sektoriaus reformai, taip siekdama suderinti vystomojo bendradarbiavimo ir konfliktų prevencijos tikslus.

Europos Komisija taip pat aktyviai dalyvauja įvairiose tarptautinėse iniciatyvose, skirtose spręsti pačias aštriausias problemas. Jos vaidmuo ypač ryškus vadinamajame Kimberley procese (t. y. tarptautiniame režime, siekiančiame suvaržyti prekybą deimantais, išgaunamais konfliktų apimtuose regionuose), kur ji turi įgaliojimus veikti visų ES valstybių vardu. Šiame kontekste taip pat reikėtų paminėti ES pastangas remti Otavos sutartį dėl priešpėstinių minų uždraudimo, kontroliuoti prekybą lengvaisiais ginklais ir kt.

Europos Komisijos žinioje taip pat yra nemaži finansiniai ištekliai. Iškilus poreikiui Europos Komisija gali pasinaudoti greitojo reagavimo mechanizmu, kuris yra finansinė priemonė, numatanti galimybę greitai skirti reikalingas lėšas taikos palaikymo, rekonstrukcijos, atstatymo ir kitoms priemonėms. 2007–2013 metų finansinėje perspektyvoje taip pat numatyta, vadovaujantis atitinkamais finansiniais reglamentais, teikti paramą užsienio šalims kilus politinėms krizėms ar stichinėms nelaimėms. 2007–2013 metams šiai priemonei skirta 2,06 mlrd. eurų – maždaug apie 2,1 proc. viso ES išorės santykių biudžeto. Šios lėšos leidžia Komisijai dar operatyviau ir efektyviau prisidėti prie konfliktų prevencijos. Remdamasi ja, Komisija gali:

- teikti skubią paramą reaguojant į neatidėliotinas situacijas, keliančias grėsmę demokratijai, asmenų saugumui, žmogaus teisėms;

- remti ilgesnio laikotarpio veiksmus, skirtus mažinti tokių grėsmių kaip terorizmas, organizuotas nusikalstamumas, branduolinių, biologinių ar cheminių medžiagų platinimas, stabilumą;
- remti pajėgumų ir pasirengimo krizinėms situacijoms stiprinimą.

Pažymėtina, kad Europos Komisijos priemonės dar neišsemia visų Europos Sąjungos turimų konfliktų prevencijos priemonių arsenalo. Ne mažiau pastebimais, o kai kuriais atvejais netgi reikšmingesniais konfliktų prevencijos įrankiais disponuoja ir Taryba, kuri, remdamasi iš valstybių gaunama informacija, priima svarbiausius politinius sprendimus. Tarybai talkina vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai, turintis savo žinioje Politikos planavimo ir išankstinio perspėjimo padalinį ir nuolat veikiantį Jungtinių situacijų centrą, kuris renka, apdoroja ir teikia svarbią konfliktų prevencijai informaciją.

Dar 2001 metais po minėto Europos Komisijos pranešimo dėl konfliktų prevencijos Tarybai pirmininkavusios Švedijos iniciatyva buvo parengta Europos Sąjungos smurtinių konfliktų prevencijos programa, kuriai birželį pritarė Geteborgo Europos Vadovų Taryba.

Vienas iš svarbiausių prioritetų, kurie buvo išskirti programoje, tai būtinybė siekti glaudesnio Europos Komisijos ir Tarybos bendradarbiavimo šioje srityje. Susiklostęs darbo pasidalijimas tarp šių dviejų institucijų, kai Taryba sprendžia dėl politinių ir saugumo reikalų, bet turi mažiau žmogiškųjų ir finansinių išteklių, kuriuos būtų galima panaudoti konfliktų prevencijai, negu Komisija, ne visada yra palankus veiksmingai ir efektyviai konfliktų prevencijai. Tačiau, žinoma, Geteborgo programa buvo tik pirmas žingsnis siekiant sutelkti ir nukreipti ES institucijas į efektyvią konfliktų prevenciją. Skirtingi sprendimų priėmimo metodai, institucinė fragmentacija ir dabar neretai trukdo kryptingai panaudoti visas ES žinioje esamas priemones. 2007 metais pasirašytoje Lisabonos sutartyje numatyta veiksmingesnė ES užsienio politikos koordinacija sutelkus Europos Komisijos ir Tarybos veiklą išorės santykių srityje vienose vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai rankose turėtų pasitarnauti ir veiksmingesnei konfliktų prevencijai.

KONSTITUCIJA žr. SUTARTIS DĖL KONSTITUCIJOS EUROPAI.

KONVENTAS žr. EUROPOS ATEITIES KONVENTAS.

KOPENHAGOS KRITERIJAI – 1993 metais Kopenhagos Europos Vadovų Tarybos patvirtinti kvalifikaciniai reikalavimai valstybėms, pageidaujančioms tapti Europos Sąjungos narėmis.

Vadinamieji Kopenhagos kriterijai buvo suformuluoti kaip atsakas į daugelio iš komunistinės diktatūros išsivadavusių Vidurio ir Rytų Europos valstybių pageidavimą prisijungti prie Europos Bendrijos. Tuomet buvo apibrėžtos tokios politinės ir ekonominės narystės sąlygos:

- šalis kandidatė turi būti pasiekusi institucijų, kurios garantuoja demokratiją, įstatymų viršenybę, žmogaus teises ir pagarbą mažumų apsaugai, stabilumą;
- funkcionali rinkos ekonomika, taip pat sugebėjimas išlaikyti konkurencijos spaudimą ir rinkos jėgų veikimą Sąjungos viduje;
- gebėjimas prisiimti narystės įsipareigojimus, taip pat tvirtą įsipareigojimą politinės, ekonominės ir valiutų sąjungos siekiams.

1995 metais Madrido Europos Vadovų Taryba dar papildė šį kriterijų sąrašą ir išreiškė nuostatą, kad:

- šalis kandidatė turi būti pajėgi įgyvendinti ES taisykles ir procedūras atitinkamai reformuodama ir pertvarkydama savo administracinę struktūrą.

Vadinamieji Kopenhagos kriterijai buvo pagrindinis politinis ilgai trukusio, bet galiausiai sėkmingai pasibaigusio ES plėtros į Rytus etapo orientyras ir politinis pagrindas. Pažymėtina, kad šie kriterijai neprarado savo svarbos ir dabar, kai įgyvendinama Vakarų Balkanų valstybių rengimo narystei strategija ir vyksta derybos dėl Turkijos prisijungimo prie Sąjungos.

KOREPERAS (*COREPER* – pranc. *Comité des représentants permanents* santrumpa) žr. NUOLATINIŲ ATSTOVŲ KOMITETAS.

KOSOVAS – buvusi Serbijos provincija, turinti sienas su Albanija, Juodkalnija, Makedonija ir Serbija, kurios gyventojų daugumą sudaro albanai, po daugiau kaip dešimtmetį trukusio etninio konflikto 2008 m. vasario 17 d. paskelbusi nepriklausomybę. Nors Kosovas nesulaukė visų ES valstybių pripažinimo, ES, kaip visuma, sutaria, kad Kosovo atvejis yra išskirtinis, reikalauja ypatingo dėmesio, todėl ES tapo ne tik didžiausia pagalbos krašto vystymui donore, bet ir ėmėsi įgyvendinti kol kas pačią didžiausią civilinę krizių valdymo operaciją, siekdama esmingai prisidėti prie to, kad Kosovas taptų demokratine ir teisine valstybe, kurioje gerbiamos žmogaus ir mažumų teisės.

Susikūrus po Antrojo pasaulinio karo Jugoslavijos federacijai, Kosovas tapo Serbijos autonomine provincija. Pagal 1974 metų konstituciją Kosovas įgijo statusą,

beveik lygų kitų šešių Jugoslavijos respublikų statusui. Būdamas Serbijos sudėtyje, Kosovas įgijo tam tikrų savivaldos teisių, jam galėjo būti atstovaujama federalinėje Jugoslavijos valdžioje, jis galėjo turėti santykinę biudžeto sudarymo laisvę, savarankiškai administruoti mokyklas ir policiją. Tačiau pradėjus irti Jugoslavijos federacijai, Serbija 1989 metais priėmė naują konstituciją, kurioje nebeliko vietos Kosovo autonomijai. Autonomijos panaikinimas palietė ne tik vietinės valdžios institucijas, bet ir provincijos kultūrinę autonomiją. Buvo ne tik panaikinti vietinė vyriausybė ir asamblėja, bet ir pradėtas riboti viešas albanų kalbos vartojimas – nutrauktas laikraščių leidimas, uždraustos televizijos ir radijo laidos. Priešindami autonomijos naikinimui Kosovo albanai pradėjo kurti lygiagrečias valdžios institucijas, ginkluotas formuotes. Galiausiai dėl provincijos teritorijos kontrolės buvo pradėta kovoti ginklu. Tačiau Serbija, turėdama karinį pranašumą, neapsiribojo centrinės valdžios kontrolės atkūrimu, bet ėmėsi prievartos prieš taikius gyventojus bei pradėjo vykdyti etninį valymą. Tuomet į konfliktą ir įsikišo tarptautinė bendruomenė, iš pradžių kviesdama konfliktuojančiuosius prie derybų stalo. Bet Serbijai atsakius derėtis dėl taikos sutarties ir siekiant nutraukti įsisiūbavusį genocidą, 1999 metais *NATO* įvykdė karinę operaciją prieš Serbijos pajėgas ir privertė jas pasitraukti iš provincijos. Nuo to laiko Kosovas nebegrižo Serbijai ir, vadovaujantis Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1244, tapo Jungtinių Tautų administruojama teritorija iki kol bus nuspręsta dėl tolesnio jo likimo.

Nors į Kosovo problemos sprendimą buvo ir tebėra įsitraukusios įvairios tarptautinės organizacijos – Jungtinės Tautos, *NATO*, ESBO, Europos Taryba, ilgainiui vis svarbesnis darėsi Europos Sąjungos vaidmuo, nes būtent ji buvo pajėgi pasiūlyti patį efektyviausią provincijos ateities, taip pat visų Vakarų Balkanų stabilizavimo projektą – narystės Sąjungoje perspektyvą. Pasibaigus ginkluotam konfliktui Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sprendimu provinciją laikinai administruoti buvo pavesta Jungtinių Tautų misijai – *UNMIK* (angl. *United Nation Mission in Kosovo* santrumpa). Tačiau jau tuomet Europos Sąjungai buvo pasiūlyta prisiimti atsakomybę už provincijos ekonomikos atkūrimą. ES tapo pagrindinė provincijos ekonominio atkūrimo ir vystymo donorė.

Tačiau ES vaidmuo neapsiribojo vien ekonomine pagalba. Kadangi tiesioginės derybos dėl Kosovo ateities statuso tarp serbų ir albanų neturėjo jokių perspektyvų, Europos Sąjunga parėmė Jungtinių Tautų specialaus derybininko Marti Ahtisaario parengtą suregulavimo planą suteikti Kosovui kontroliuojamą ir sąlyginę nepriklausomybę. Tačiau kai šis planas, pasipriešinus Rusijai, nesulaukė Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos pritarimo, Europos Sąjungai iškilo būtinybė rasti būdą tinkamai

reaguoti į neišvengiamą vienašališką Kosovo nepriklausomybės paskelbimą. Ypač tai buvo keblu dėl to, kad ne visos ES valstybės manė, jog Kosovo nepriklausomybė yra geriausias problemos sprendimas. Nepaisant to, visos ES valstybės sutinka, kad Kosovo atvejis yra išimtinis ir jo sureguliuavimo atidėliojimas būtų kenksmingas taikai ir stabilumui regione, todėl galutinai jį sureguliuoti yra pageidautina kuo anksčiau.

Rengdamasi neišvengiamam vienašališkam Kosovo nepriklausomybės paskelbimui, ES Taryba 2008 m. vasario 4 d. nusprendė paskirti ES specialų įgaliotinį Kosovui ir imtis vykdyti civilinę krizių valdymo operaciją – teisinės valstybės misiją „EULEX Kosovas“, kuri netiesiogiai pakeis Jungtinių Tautų misiją. Misija „EULEX Kosovas“, kurią sudarys policijos, teisingumo ir muitinės komponentai, kitaip negu UNMIK, jau nebevaldys nepriklausomybę paskelbusios provincijos, bet padės valdyti ir įgyti patirties naujai sukurtoms Kosovo institucijoms.

Taip pat žr. CIVILINIS KRIZIŲ VALDYMAS, TEISINĖS VALSTYBĖS MISIJA.

KOTONU SUSITARIMAS – 2000 m. birželio 23 d. Europos Bendrijos ir 76 Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybių grupės partnerystės susitarimas, pasirašytas Benino mieste Kotonu ir skirtas padėti AKR šalims siekti darnios ekonomikos raidos, kad būtų galima išgyvendinti skurdą ir labiau įsijungti į pasaulio ekonomiką. Susitarimas pasirašytas dvidešimčiai metų, 2005 metais peržiūrėtas ir papildytas.

Kotonu susitarimas yra vienas iš nuolat atnaujinamų EB ir AKR grupės asociacijos susitarimų (vadinamųjų Jaundės ir Lomės konvencijų). Tačiau tuo pat metu jis yra ir ypatingas, nes jame, atsižvelgiant į gana kuklius pagal ankstesnius susitarimus vykdyto vystomojo bendradarbiavimo rezultatus, yra įtvirtintas naujas požiūris į vystymo politiką.

Šis naujas požiūris pasižymi:

- išskirtiniu dėmesiu politiniam vystomojo bendradarbiavimo matmeniui, kuris numato vienareikšmišką gaunančių paramą AKR šalių įsipareigojimą gerbti žmogaus teises, demokratijos principus ir teisinę valstybę, bendradarbiauti siekiant stiprinti tarptautinį saugumą, kovojant su terorizmu, masinio naikinimo ginklo platinimu, stiprinant tarptautines institucijas ir tarptautinę teisę;
- decentralizacijos reikalavimu – į vystomąjį bendradarbiavimą įtraukti ne tik valstybės institucijas, bet ir vietinę savivaldą, nevyriausybinę organizacijas, pilietinę visuomenę;

- teikti prioritetą tiems vystomojo bendradarbiavimo projektams, kurie padėtų kuo efektyviau užtikrinti Jungtinių Tautų Tūkstantmečio vystymo tiksluose apibrėžtą skurdo išgyvendinimą;
- siekiu suformuoti naują ekonominio ir prekybinio bendradarbiavimo sistemą, kuri ES ir AKR valstybių prekybinius santykius reguliuotų atsižvelgiant į tolesnės AKR valstybių integracijos į pasaulio prekybos sistemą perspektyvą ir palaipsniui pereiti prie Pasaulio prekybos organizacijos normas atitinkančių laisvosios prekybos sutarčių;
- nusistatymu reformuoti finansinio bendradarbiavimo tvarką, siekiant racionalizuoti iš Europos vystymo fondo skiriamų lėšų paskirstymą ir panaudojimą bei suteikiant didesnę atsakomybę pačioms AKR šalims.

Kotonu susitarimas išlaikė ankstesnėse Lomės konvencijose numatytą institucinę partnerystės struktūrą. Ją sudaro Ministrų taryba, Ambasadorių komitetas ir Jungtinė parlamentinė asamblėja.

KOVINĖS GRUPĖS (angl. *Battlegroups*, pranc. *Groupements tactiques*) žr. KAIRINIAI PAJĖGUMAI.

KRIZIŲ VALDYMAS (angl. *Crisis management*, pranc. *Gestion des crises*) – vienas iš pagrindinių Europos saugumo ir gynybos politikos tikslų, kuris įgyvendinamas vykdant karines ir civilines operacijas už Sąjungos ribų, pilietinių ir ginkluotų konfliktų apimtose šalyse ar regionuose, siekiant prisidėti prie tarptautinės taikos ir saugumo stiprinimo. ES vykdomas krizių valdymas turi karinį ir civilinį dėmenis. Karinis krizių valdymas vyksta įgyvendinant vadinamąsias „Petersbergo užduotis“, t. y. kuriant ir naudojant atitinkamus karinius gebėjimus vykdyti humanitarines ir gelbėjimo operacijas, taikos palaikymo ir įvedimo užduotis. Civilinis krizių valdymas vyksta kuriant ir naudojant gebėjimus padėti krizių pažeistoms šalims ir regionams atkurti viešojo administravimo sistemą, teisėsaugos institucijas, užtikrinti teisės viršenybę ir žmogaus teises.

Plačiau žr. KARINIS KRIZIŲ VALDYMAS, CIVILINIS KRIZIŲ VALDYMAS.

KRIZIŲ VALDYMO CIVILINIŲ ASPEKTŲ KOMITETAS (angl. *Committee for Civilian Aspects of Crisis Management*, pranc. *Le comité chargé des aspects civils la gestion des crises*) – specializuota ES Tarybos institucija, teikianti patarimus ir rekomendacijas Politikos ir saugumo komitetui civilinio krizių valdymo

klausimais. Krizių valdymo civilinių aspektų komitetas, sutrumpintai vadinamas *CIVCOM*, Tarybos sprendimu buvo įsteigtas 2000 metais. Jį sudaro ES valstybių ir Komisijos ekspertai. Komitetas rengia bendruosius dokumentus, reikalingus ES civiliniam krizių valdymui plėtoti, bei dokumentus, reikalingus konkrečioms civilinėms operacijoms vykdyti; kontroliuoja civilinių operacijų eigą, prižiūri civilinių pajėgumų vystymą ir Civilinio pagrindinio tikslo 2010 įgyvendinimą.

Taip pat žr. CIVILINIS KRIZIŲ VALDYMAS, CIVILINIAI PAJĖGUMAI, POLITIKOS IR SAUGUMO KOMITETAS.

L

LENKIJA – išskirtinė savo dydžiu Vidurio Europos valstybė, pasižyminti ir specifiniu požiūriu į ES bendrą užsienio ir saugumo politiką. Lenkija yra viena Europos kaimynystės politikos iniciatorių, skeptiškai žiūri į ES saugumo ir gynybos politikos galimybes, pirmenybę teikia NATO ir JAV, jos santykiai su Rusija yra įtempti ir komplikuoti.

Lenkija drauge su Lietuva daugiausia prisidėjo prie to, kad ES išorės santykių politikoje atsirastų vadinamasis Rytų matmuo, kad išsiplėtusi Sąjunga atsigręžtų į naujuosius Rytų kaimynus, darytų įtaką demokratijos plėtrai į Rytų Europą ir plėtotų labiau subalansuotą kaimynystės politiką. Iki tol pagrindinis ES valstybių dėmesys kryo tik į Pietų Europos šalims aktualią Viduržemio jūros regiono erdvę, o dabar lygiaverčiais ES dėmesio objektais tapo ir Ukraina, Baltarusija, Moldova, Pietų Kaukazo valstybės. 2004 metų pabaigoje Lenkija ir Lietuva, remdamosi ES palaikymu, įstengė taikiai sureguliuoti politinę krizę, kilusią Ukrainoje per prezidento rinkimus.

Specifinės pozicijos Lenkija laikosi ir Europos saugumo ir gynybos politikos atžvilgiu. Kadangi šalis savo užsienio ir saugumo politikoje pirmenybę teikia NATO ir geriems santykiams su JAV, požiūris į ES galimybes šioje srityje yra gana skeptiškas. Nepaisant visko, Lenkija vis dėlto neatsisako dalyvauti ES krizių valdymo operacijose. Jos kariai dalyvavo ES misijose Makedonijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje ir netgi Kongo Demokratinėje Respublikoje.

Galiausiai specifinį Lenkijos požiūrį į ES bendrą užsienio ir saugumo politiką sąlygoja ir įtempti santykiai su Rusija. Šnipų skandalai ir Rusijos draudimas importuoti mėsos produktus iš Lenkijos 2007 metais išprovokavo Lenkiją netgi vetuoti ES derybų su Rusija dėl naujos Partnerystės ir bendradarbiavimo sutarties pradžią. Lenkija yra kategoriškai prieš didesnių galių suteikimą Europos Sąjungai užsienio ir saugumo politikos srityje. Šią nuostatą dar labiau stiprina tai, kad didžiosios ES valstybės, pirmiausia Prancūzija ir Vokietija, yra palankiau nusiteikusios Rusijos atžvilgiu ir noriai puoselėja partnerystės santykius. O Lenkija baiminasi, kad, išplėtus ES kompetenciją užsienio ir saugumo politikos srityje, jai tektų keisti savo Rusijos politiką ir taip būtų pažeisti Lenkijos nacionaliniai interesai ir suverenumas.

ES didžiosios valstybės, ypač Vokietija, gana neigiamai vertina Lenkijos „oportunizmą“ ir būtų linkusios jo nepaisyti. Tačiau to neleidžia daryti Lenkijos dydis, svarba ir kartais labai užsispyrusi šalies laikysena. 1991 metais Prancūzija, Vokie-

tija ir Lenkija įsteigė neformalų šalių lyderių forumą – „Veimaro trikampį“, kuris tebeveikia iki šiol. Tačiau šio kartą per metus vykstančio lyderių susitikimo kol kas nepakanka prieštaravimams tarp valstybių įveikti.

LISABONOS SUTARTIS – Europos Sąjungos valstybių sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį. Sutartis pasirašyta 2007 m. gruodžio 13 d. Lisabonoje. Buvo planuojama, kad per 2008 metus sutartis bus ratifikuota visose ES valstybėse ir įsigalios nuo 2009 m. sausio 1 d., tačiau dėl neigiamų referendumo 2008 m. birželį Airijoje rezultatų šie planai gali būti atidėti arba iš viso likti neįgyvendinti. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai pagrindiniai teisiniai Europos Sąjungos dokumentai vadintųsi taip: *Europos Sąjungos sutartis* ir *Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo*.

Būtinybę parengti naują Europos Sąjungos reformų sutartį sąlygojo tai, kad nepavyko ratifikuoti taip ilgai rengtos Sutarties dėl Konstitucijos Europai. 2005 m. birželio 16–17 d. Europos Vadovų Taryba, atsižvelgdama į Prancūzijos ir Nyderlandų piliečių nepritimą, nutarė galutinį sprendimą dėl Sutarties dėl Konstitucijos Europai likimo atidėti ir kol kas paskelbti „apmąstymų laikotarpį“, per kurį Europos Sąjungos valstybės turėtų apsvarstyti tolesnio Sutarties dėl Konstitucijos Europai ratifikavimo klausimą.

2007 metų pirmojoje pusėje pirmininkavusios Sąjungai Vokietijos kanclerės Angelos Merkel iniciatyva galiausiai buvo rasta išeitis iš susidariusios aklavietės. Merkel pastangomis 2007 m. kovo 25 d. Berlyno Europos Vadovų Taryba neoficialiame susitikime, skirtame Romos sutarties 50-mečiui paminėti, nutarė atsakyti tęsti Sutarties dėl Konstitucijos Europai ratifikavimą ir pradėti naujas derybas dėl naujos Reformų sutarties. 2007 m. liepos 23 d., jau pirmininkaujant Portugalijai, prasidėjo tarpyriausybinių konferencija dėl naujos Reformų sutarties, kuri turėtų pakeisti Sutartį dėl Konstitucijos Europai. Derybos ilgai neužtruko ir sėkmingai baigėsi 2007 m. spalio 18–19 d., o pati sutartis Lisabonoje buvo pasirašyta gruodžio 13 d.

Lisabonos sutartis nuo Sutarties dėl Konstitucijos Europai pirmiausia ryškiai skiriasi savo forma. Konstitucija buvo naujas vientisas logiškai sukonstruotas dokumentas, kuris turėjo pakeisti visas iki tol galiojusias sutartis, o Lisabonos sutartis yra viso labo tiktai susitarimas dėl jau veikiančių ES ir Europos Bendrijos steigimo sutarčių pataisymo ir papildymo.

Konstitucijoje yra daug valstybių konstitucijoms būdingų požymių (pvz., pagrindinės teisės, vėliava ir kiti simboliai, užsienio reikalų ministro pareigybė), o

Lisabonos sutartyje jokių panašumų nebeliko. Lisabonos sutarties rengėjai padarė viską, kad naujoji sutartis savo forma kuo mažiau skirtųsi nuo įprastinių Europos Sąjungos sutarčių. Palyginę Konstitucijos ir Lisabonos sutartyje įtvirtinamų Sąjungos reformų turinį nesunkiai pastebėsime, kad, nors kai kurios detalės reikšmingai skiriasi, vis dėlto savo esme sutampa.

Pavyzdžiui, rinkėjams pasirodęs pernelyg ambicingas Europos užsienio reikalų ministro pareigybės pavadinimas buvo pakeistas įprastesniu – vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai. Tačiau šio pareigūno įgaliojimai ir Lisabonos sutartimi bus pakeisti taip, kaip jau buvo numatyta Konstitucijoje. Naujasis pareigūnas kartu eis ir Europos Komisijos pirmininko pavaduotojo, atsakingo už išorės veiksmus, pareigas, o jam talkins nauja Sąjungos išorės veiksmų tarnyba. Tai turėtų sudaryti galimybę pasitelkti ir geriau koordinuoti visus be išimties turimus Europos Sąjungos ekonominius, humanitarinius, politinius ir diplomatinus pranašumus.

Lisabonos sutartyje panašiai kaip Konstitucijoje numatyta, kad Europos Sąjunga įgis teisinį subjektiškumą ir galės efektyviau veikti pasaulinėje arenoje ir santykiuose su kitomis tarptautinėmis organizacijomis, o trečiosioms šalims bei tarptautinėms organizacijoms Sąjunga bus aiškesnė partnerė. Taip pat kaip Konstitucijoje pagal Lisabonos sutartį numatyta, kad formuojant naująją Europos saugumo ir gynybos politiką ir toliau bus taikoma speciali sprendimų priėmimo tvarka, taip pat sudarytos sąlygos glaudžiau bendradarbiauti mažesnei to norinčiai ir tą pajėgiančiai valstybių narių grupei.

Apibendrintai įvardijant, ką naujo Lisabonos sutartis duoda Europos Sąjungos užsienio politikai, galima tvirtinti, kad numatomos reformos, niekaip nepažeisdamos valstybių suvereniteto ir jų ypatingų užsienio reikalų srities interesų, orientuotos į Europos Sąjungos saugumo stiprinimo užtikrinimą, kartu yra orientuotos į tai, kad jos vaidmuo pasaulinėje arenoje būtų svarbesnis.

LOTYNŲ AMERIKA – artimais istoriniais ir kultūriniais ryšiais su Europa susijęs besivystančio pasaulio regionas, su kuriuo ES dabar plėtoja intensyvius prekybinius ir ekonominius ryšius, vystomąjį bendradarbiavimą ir politinį dialogą.

Šiandieninė Lotynų Amerika yra labai kontrastingas regionas. Viena vertus, pagal turimus išteklius ir bendrojo vidaus produkto vidurkį, tenkantį vienam gyventojui, ji yra pati turtingiausia besivystančio pasaulio dalis. Antra vertus, Lotynų Amerikoje yra susiklostę ir patys didžiausi pasaulyje socialiniai kontrastai. Pusė

viso turto priklauso tiktai dešimtadaliui gyventojų, 200 mln. iš 550 mln. gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos. Dideli socialiniai kontrastai sąlygoja ir nuolatinį politinį nestabilumą, nesibaigiančius perversmus. Lotynų Amerikoje taip pat labai aštrios aplinkosaugos problemos, susijusios su nevaldoma urbanizacija ir miškų naikinimu. Lotynų Amerikos valstybės taip pat labai skiriasi savo išsivystymo lygiu (pvz., Meksika yra aštuonis kartus turtingesnė už Nikaragvą).

Europos santykiai su Lotynų Amerikos šalimis visada buvo labai permainingi. Iki Pirmojo pasaulinio karo Europos šalys Lotynų Amerikai buvo pagrindinis prekybos, investicijų, technologijų ir imigrantų šaltinis. Tačiau vėliau Europos vietą užėmė Jungtinės Amerikos Valstijos. Ir tik devintajame dešimtmetyje Europa pradėjo po truputį „grįžti“ į Lotynų Ameriką. Tai lėmė tokios tiek ekonominės, tiek politinės priežastys.

Ekonominiu požiūriu Lotynų Amerika, turinti apie 550 mln. gyventojų, yra didelė ir potenciali rinka, taip pat labai turtingas žaliavų ir mineralinių išteklių šaltinis. Glaudesni ekonominiai ryšiai tiek ES, tiek Lotynų Amerikai – tai diversifikacijos galimybė, mažinanti Lotynų Amerikos priklausomybę nuo patekimo į JAV rinką, o ES – nuo žaliavų tiekimų iš Afrikos. Didelis pigios darbo jėgos kiekis Lotynų Amerikoje daro ją patrauklia Europos bendrovių investicijų vieta.

Svarbų politinį impulsą Europai „atsigręžti“ į Lotynų Ameriką suteikė ir 1986 metų Bendrijos plėtra, kai bloko narėmis tapo Ispanija ir Portugalija. Šios artimiausiais istoriniais ir kultūriniais ryšiais su Lotynų Amerika susijusios šalys nuosekliai siekė, kad Europos Bendrijos pagalba vystymui būtų teikiama ne tik buvusioms Prancūzijos ar Jungtinės Karalystės kolonijoms, bet ir Lotynų Amerikos šalims.

Pagaliau ir vienu, ir kitu atveju pati pagrindinė didesnio ES intereso Lotynų Amerika priežastis yra didėjantis Europos Sąjungos savarankiškumas ir noras tapti labiau pastebima tarptautinės politikos veikėja, neapsiribojančia vien tik savo regionu, bet ir siekiančia pasireikšti globaliu lygmeniu. Tačiau, nepaisant tam tikrų politinių ambicijų, ES politinė įtaka Lotynų Amerikoje kol kas tebėra labiau simbolinė, o jos realų politinį svorį kol kas labiau lemia ne diplomatinės iniciatyvos, bet vis labiau stiprėjantys prekybiniai ir ekonominiai ryšiai bei vystomasis bendradarbiavimas.

Dabar pagrindinė ES ir Lotynų Amerikos politinio dialogo priemonė yra nuo 1999-ųjų kas dveji metai rengiami ES ir Lotynų Amerikos valstybių viršūnių susitikimai, kuriuose diskutuojama dėl aktualiausių tarpusavio santykių klausimų ir globalių problemų. Pavyzdžiui, paskutinis susitikimas, vykęs 2008 metų gegužę Limoje (Peru) telkėsi į skurdo išgyvendinimo, nelygybės ir socialinės atskirties mažinimo, klimato kaitos, aplinkos apsaugos ir energetikos klausimus.

Ekonominius ir prekybinius ryšius su Lotynų Amerika ES plėtoja bendradarbiaudama ir remdama susiformavusias subregionines ekonominės integracijos asociacijas. Svarbiausios iš jų yra: Pietų bendroji rinka – *Mercosur* (isp. *Mercado Común del Sur* santrumpa), į kurią įeina Brazilija, Argentina, Paragvajus, Urugvajus, Venesuela), Andų bendrija – *CAN* (isp. *Comunidad Andina* santrumpa), į kurią įeina Bolivija, Kolumbija, Ekvadoras, Peru bei Centrinės Amerikos bendroji rinka – *MCCA* (isp. *Mercado Común Centroamericano* santrumpa), kurią sudaro Kosta Rika, Salvadoras, Gvatemala, Honduras, Nikaragva). Su visais šiais susivienijimais, taip pat su juose nedalyvaujančiomis Čile bei Meksika ES yra sudarisi laisvosios prekybos sutartis arba derasi dėl jų.

Lotynų Amerikos šalys ir ES taip pat plėtoja vystomąjį bendradarbiavimą. Neskaitant pagalbos vystymui, kurią Lotynų Amerikos šalys iš ES valstybių gavo tiesiogiai, ES parama vystomajam bendradarbiavimui nuo 1996 metų siekė apie 500 mln. eurų kasmet. ES 2007–2013 metų finansinėje perspektyvoje numatyta per tą laikotarpį Lotynų Amerikai skirti apie 2,7 mlrd. eurų ir tas lėšas panaudoti vadovaujantis 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos patvirtintu reglamentu, nustatančiu vystomojo bendradarbiavimo priemones, iš kurių pirmenybė būtų teikiama socialinės atskirties mažinimui ir regioninės integracijos skatinimui.

M

MASINIO NAIKINIMO GINKLŲ PLATINIMAS (angl. *Proliferation of weapons of mass destruction*, pranc. *Prolifération des armes de destruction massive*) – viena iš pagrindinių Europos saugumo strategijoje „Saugesnė Europa geresniame pasaulyje“ įvardytų grėsmių Europos Sąjungos saugumui.

Ypatingą ES dėmesį šiai problemai rodo tai, kad drauge su bendra Europos saugumo strategija Europos Vadovų Taryba 2003 metų gruodį patvirtino ir specialią ES kovos su masinio naikinimo ginklų platinimu strategiją. Šioje strategijoje keliamas dvejopas tikslas. Viena vertus, joje numatytos priemonės, orientuotos į priešasčių, kurios skatina vis naujas valstybes siekti įsigyti masinio naikinimo ginklų, šalinimą. Antra vertus, daug pastangų dedama, kad būtų kuo efektyviau užkirstas kelias nelegaliam šių ginklų platinimui.

Strategijoje yra išskirtos keturios prioritetinės ES veiklos šioje srityje kryptys:

- tarptautinio masinio naikinimo ginklų neplatinimo režimo stiprinimas;
- pasiektų daugiašalių susitarimų universalizavimo skatinimas;
- pasiektų susitarimų įgyvendinimo skatinimas;
- pagalbos užsienio šalims teikimas.

Praktinį administracinį darbą įgyvendinant šią strategiją ir rengiant Tarybos sprendimus dėl bendrųjų veiksmų atlieka asmeninis vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai atstovas masinio naikinimo ginklo neplatinimui. Asmeninis atstovas, kuriam talkina nedidelė ekspertų grupė, koordinuoja veiksmus, padeda įgyvendinti ir tobulinti esamą strategiją. Jis taip pat rengia pusmetines strategijos įgyvendinimo ataskaitas, kurias tvirtina Taryba. Siekdama dar labiau optimizuoti strategijos įgyvendinimą, 2006 metais Taryba nusprendė generaliniame sekretoriате įsteigti masinio naikinimo ginklo stebėsenos centrą.

Įgyvendindama masinio naikinimo ginklų neplatinimo strategiją, ES taip pat glaudžiai bendradarbiauja su kitomis to paties tikslo siekiančiomis valstybėmis – JAV, Kanada, Kinija, Indija, Japonija. Siekdama masinio naikinimo ginklo neplatinimą paversti neatskiriama savo bendros užsienio ir saugumo politikos sudedamąja dalimi, ES dabar į visus savo partnerystės ir bendradarbiavimo su užsienio šalimis susitarimus įtraukia ir sąlygą neplatinti masinio naikinimo ginklo.

Viena iš pagrindinių ES priemonių įgyvendinant šią strategiją – tai Tarybos priimami bendrieji veiksmai, numatantys ES paramą tarptautinėms organizacijoms

ir projektams, prisidedantiems prie masinio naikinimo ginklo grėsmės mažinimo. Parama skiriama vadovaujantis strategijoje išsakytu principu, kad ES remia tarpautines organizacijas, jeigu jų tikslai sutaps su ES tikslais. Bendraisiais veiksmais Taryba skyrė paramą Tarptautinei atominės energijos agentūrai, Cheminio ginklo uždraudimo organizacijai, Visuotinio branduolinių bandymų uždraudimo sutarties organizacijai, Pasaulio sveikatos organizacijai, Tarptautiniam balistinių raketų neplatavimo elgesio kodeksui ir parėmė Biologinių ginklų uždraudimo konvencijos, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 1540 (2004) įgyvendinimą bei konkrečius branduolinių objektų saugos ir cheminio ginklo naikinimo projektus Rusijoje.

Įgyvendindama strategiją ir siekdama bendros ES valstybių pozicijos masinio naikinimo ginklo neplatavimo klausimais, Taryba priima bendrąsias pozicijas, kuriose išdėstomi ES prioritetai bei veiksmų taktika ir tam tikrose derybose. Tokios bendrosios pozicijos buvo priimtose rengiantis 2006 metais vykusios Biologinių ginklų uždraudimo konvencijos šeštajai peržiūros konferencijai ir 2008-aisiais vykusiai Cheminio ginklo uždraudimo konvencijos antrajai peržiūros konferencijai. Taryba taip pat turi teisę priimti veiksmų planus, kuriuose ES valstybėms numatyti bendri uždaviniai, nereikalaujantys finansinių išteklių.

MASTRICHTO SUTARTIS – Europos ekonominės bendrijos valstybių sutartis dėl Europos Sąjungos ir dėl Europos bendrijų steigimo sutarčių pakeitimų. Sutartis pasirašyta 1992 m. vasario 7 d. Maastrichte. Įsigaliojo 1993 m. lapkričio 1 d.

Sprendimą sušaukti naują tarpvyriausybinių konferenciją ir parengti naują Europos Sąjungos sutartį bei peržiūrėti galiojančias Europos bendrijų steigimo sutartis 1990 metais lėmė ir anksčiau priimtas sprendimas gilinti integraciją, kuriant ekonominę ir pinigų sąjungą, ir po 1989 metų permainų Vidurio ir Rytų Europoje pasikeitusi geopolitinė padėtis. Šaltojo karo pabaiga, Vidurio ir Rytų Europos valstybių išsivadavimas iš sovietinės priespaudos, atsivėrusi Vokietijos susivienijimo perspektyva tiesiogiai lietė Europos Bendriją ir jos valstybių nacionalinius interesus. Siūlymą pertvarkyti Europos ekonominę bendriją į glaudesnę valstybių sąjungą ypač rėmė tuometinis Vokietijos kancleris Helmutas Kohlis, kuris manė, kad sėkmingai suvienyti Vokietiją bus įmanoma tik tuomet, kai visa ši valstybė glaudžiau susisies su visa Europa pinigų ir politine sąjunga. Tam pritarė ir kitos Bendrijos valstybės.

1990 metų gruodį pradėjo darbą dvi tarpvyriausybines konferencijas. Viena jų turėjo peržiūrėti Europos bendrijų steigimo sutartį ir parengti teisinį pagrindą

bendrai valiutai įvesti. Antroji turėjo išnagrinėti EEB valstybių politinės sąjungos sudarymo galimybes ir parengti atitinkamą Europos Sąjungos sutartį. Tai ir buvo padaryta.

Mastrichto sutartimi buvo sukurtas sudėtingas integracijos ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo kompleksas, kurį šiandien vadiname Europos Sąjunga. Tačiau, nepaisant pavadinimo, šia sutartimi vis dėlto nebuvo sudaryta nauja sąjunga ar federacija, o tik sujungtos į vieną konglomeratą skirtingos prigimties, t. y. viršvalstybinė (angl. *supranational*) ir tarpvyriausybinių (angl. *intergovernmental*) bendradarbiavimo formos.

Naujoje struktūroje išskirtinos trys bendradarbiavimo sritys, arba vadinamieji „ramsčiai“. Pagrindinis Europos Sąjungos „ramstis“ yra Europos Bendrija, kuri apima bendrąją rinką, planuojamą pinigų sąjungą ir visas kitas veiklos sritis, kuriomis jau ir anksčiau užsiėmė Europos bendrijos. Šiame „ramstyje“ sprendimai priimami vadinamuoju Bendrijos metodu, kai procese dalyvauja ir valstybės, ir Bendrijos institucijos, visapusiškai apsvarstyti ir priimti teisės aktai galioja visose šalyse, o jų laikymąsi užtikrina Europos Teismas.

O štai antrasis – *Bendra užsienio ir saugumo politika* – ir trečiasis – *Bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityse* – „ramsčiai“ tapo papildoma konkrečia sudaromos politinės sąjungos išraiška. Tačiau šiose srityse sprendimai turėjo būti priimami ne pagal Bendrijos metodą, bet tik pasiekus visų valstybių sutarimą tarpvyriausybiniuose derybose. Europos Komisija, Europos Parlamentas ir kitos Europos institucijos yra tikrai proceso stebėtojai ir patarėjai. Europos Teismas čia neturi jokios jurisdikcijos.

Antrasis, t. y. bendros užsienio ir saugumo politikos, „ramstis“ buvo įsteigtas jau nuo 1970 metų veikusio Europos politinio bendradarbiavimo pagrindu. Tačiau šį kartą nebuvo apsiribota vien ankstesnės patirties ir įdirbio perkėlimu. Buvo tikrai norima nuo politinio bendradarbiavimo pereiti prie bendros užsienio politikos. Bendra užsienio ir saugumo politika iš santykinai paprastos valstybių užsienio politikos koordinavimo sistemos turėjo peraugti į ambicingesnę politinę valstybių sąjungą, kuri savo veiklą grįstų sutartyje apibrėžtomis vertybėmis, siektų joje apibrėžtų tikslų ir būtų pasiruošusi imtis iš anksto sutartų bendrų veiksmų.

Vis dėlto šios valstybių bendradarbiavimo formos pavadinime vartojamos sąvokos „bendra politika“ nereikėtų suprasti tiesiogiai. Tai, kad dėl ES bendros užsienio ir saugumo politikos turėjo būti sprendžiama tikrai vienbalsiai ir nesiimama jokių veiksmų, jeigu toks sutarimas nebūtų pasiektas, reišškė, kad politika yra bendra tik tada, kai valstybės sutaria. Priešingu atveju kiekviena šalis elgiasi savo nuožiūra.

Rengiant Mastrichto sutartį buvo nagrinėjama ir Europos Sąjungos bendros saugumo ir gynybos politikos galimybė. Tačiau šiuo klausimu valstybių nuomonės išsiskyrė, nors pasibaigus šaltajam karui tapo akivaizdu, kad keičiasi ir grėsmių, su kuriomis gali tekti susidurti Europos Sąjungai, pobūdis. Yrančios Jugoslavijos federacijos konfliktai signalizavo, kad labiausiai dabar reikėtų būti pasiruošusiems slopinti ir valdyti regioninius konfliktus. Derybose visos šalys vienareikšmiškai sutiko, kad dabar, pasikeitus tarptautinei padėčiai ir grėsmių pobūdžiui, Europos Sąjunga neturėtų šalintis saugumo klausimų ir palikti juos vien tiktai NATO ar kitų organizacijų atsakomybei. Tačiau kaip ir kiek kuriama Europos Sąjunga įsitrauks į savo pačios saugumo užtikrinimą ir kaip dėl to bus pertvarkyti ES santykiai su NATO, liko nesutarta. Nors niekas neabejojo, kad NATO, kaip transatlantinis JAV ir Europos ryšys, turi būti išlaikytas, koks turėtų būti nustatytas naujas NATO ir saugumo klausimais ketinančios užsiimti naujos Europos Sąjungos santykis, valstybių nuomonės tuomet labai esmingai išsiskyrė.

Viena (visų pirma, Prancūzijos) pozicija buvo tokia, kad pasibaigus šaltajam karui NATO nebetenka prasmės, o regioninio stabilumo ir krizių valdymo reikalais turėtų pradėti rūpintis nauja Europos Sąjunga. Ji tam turėtų pasitelkti ir integruoti į savo sudėtį Vakarų Europos Sąjungą. Tačiau kita (Jungtinės Karalystės, Nyderlandų, Danijos) pozicija buvo, kad atsisakyti NATO būtų pernelyg pavojinga, nes, pasak jų, NATO ir yra vienintelė tikrai veikianti saugumo ir gynybos struktūra. Jos suspendavimas sudarytų tuštumą, kurios Vakarų Europos Sąjunga iš karto nebūtų pajėgi užpildyti. Be to, tai pakenktų ir transatlantiniams santykiams, nes pastūmėtų JAV nebedalyvauti Europos saugumo reikaluose, o tai daugeliui šalių atrodė visiškai nepriimtina. Tačiau ir šios pozicijos šalininkės sutiko, kad Europos Sąjunga vis dėlto neturėtų būti nušalinta ir kaip nors dalyvautų saugumo politikoje, o ir pati NATO turėtų būti reformuota ir pritaikyta prie naujų realių.

Mastrichto sutartyje buvo užfiksuotas kompromisas tarp šių dviejų, vadinamųjų „europiečių“ ir „atlantiečių“, pozicijų. Buvo sutarta, kad Europos Sąjunga plėtos savo saugumo politiką ir įneš savo indėlį į regioninį stabilumą, tačiau savo karinius pajėgumus stiprins greta Europos Sąjungos per Vakarų Europos Sąjungą ir taip derinsis prie NATO. Taigi kompromisas buvo toks, kad, nors Vakarų Europos Sąjunga nebuvo integruota į ES, tuo pat metu ši organizacija buvo „aktyvinta“. Jai buvo priskirtas uždavinys tapti kariniu ES įrankiu tais atvejais, kai pagrindinę gynybinę organizaciją – NATO – dėl kokių nors priežasčių įtraukti būtų neįmanoma arba netikslinga.

Mastrichto sutartis atnešė daug Europos integracijos naujovių. Buvo neaišku, ar jos pasiteisins, ar ne, tad valstybės sutarė, kad 1996 metais surengs naują

tarpyvyriausybinių konferencijų, kuri įvertins, kaip veikia nauja Europos Sąjunga ir, jei reikės, parengs atitinkamas svarbiausių sutarčių pataisas.

Taip pat žr. BENDRAS VEIKSMAS, BENDRA POZICIJA, VAKARŲ EUROPOS SĄJUNGA, *NATO*.

N

NATO – tarptautinė kolektyvinės gynybos organizacija, strateginė Europos Sąjungos partnerė, vykdančią saugumo ir gynybos politiką. Glaudūs *NATO* ir ES ryšiai sąlygoti to, kad net dvidešimt viena iš dvidešimt šešių *NATO* valstybių yra ir Europos Sąjungos narė. ES plėtoja savo saugumo ir gynybos politiką, tačiau Europos Sąjungos sutartyje įrašyta nuostata, jog ši Sąjungos politika „gerbia tam tikrų valstybių narių, manančių, kad jų bendra gynyba yra įgyvendinama Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje (*NATO*), išsipareigojimus pagal Šiaurės Atlanto sutartį ir yra suderinama su toje struktūroje nustatyta bendra saugumo ir gynybos politika“.

Dabartiniai *NATO* ir ES santykiai gali būti apibūdinti kaip strateginė partnerystė, kurios paskirtis yra bendromis jėgomis rūpintis Europos saugumo ir stabilumo užtikrinimu ir regioninių krizių sprendimu. Vadinamasis „Berlynas plius“ susitarimas yra *NATO* ir ES bendradarbiavimo pagrindas tiek siekiant valdyti krizes, tiek toliau plėtojant abiejų šalių karinius pajėgumus. Reikėtų pažymėti, kad ši dvejų organizacijų partnerystė yra santykinai naujas Europos politikos reiškinys, susiformavęs jau po šaltojo karo. O štai šaltojo karo metais šios organizacijos buvo aiškiai „pasidalijusios darbus“ ir viena kitai nekėlė jokių problemų.

Po Antrojo pasaulinio karo Europoje susiklostė tokia geostrateginė situacija, kad Vakarų Europoje pagrindine grėsme saugumui buvo laikoma Sovietų Sąjungos Raudonoji armija, kuri jau buvo užėmusi pusę Europos, o jos daliniai sudarė Berlyno įgulą. Todėl buvo manoma, kad jeigu Stalinas įsakytų Raudonajai armijai iš Berlyno žygiuoti į Paryžių, tai vargu ar kas pajėgtų tokį puolimą atremti, jeigu nebūtų suvienytos visų Vakarų šalių pajėgos. Tiesa, kol dar buvo neaiškus JAV apsisprendimas, kaip jos dalyvaus užtikrinant Vakarų Europos saugumą, pačios Europos šalys pradėjo kurti savo saugumo ir gynybos struktūras. 1947 metais Jungtinė Karalystė (toliau – JK) ir Prancūzija Diunkerke sudarė bendros gynybos sutartį, o 1948 metais buvo pasirašytas penkiašalis Briuselio paktas, kurio narėmis, be JK ir Prancūzijos, dar tapo Belgija, Nyderlandai ir Liuksemburgas. Būtent į tuometinį Briuselio paktą pirmą kartą buvo įtrauktas vienareikšmiškas kolektyvinės gynybos principas, pagal kurį bet kurios iš penkių šalių užpuolimas reiškė viso bloko užpuolimą ir išsipareigojimą kolektyviai gintis. Pagaliau po tam tikrų dvejonių Europos saugumui nutarė išsipareigoti ir amerikiečiai, kuriems galutinai apsisprendus

12 valstybių 1949 m. balandžio 4 d. pasirašė Šiaurės Atlanto sutartį ir jos pagrindu pradėjo kurti *NATO*.

NATO buvo įsteigta kaip politinė ir gynybinė ją sudarančių valstybių organizacija. Šiaurės Atlanto sutarties 5 straipsnis (panašiai kaip Briuselio pakto IV straipsnis) numatė, kad jeigu bent viena *NATO* valstybė taptų agresijos auka, tai būtų visos Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos užpuolimas, ir jai priklausančios valstybės gintųsi bendromis pastangomis. Šios sutarties pagrindu buvo suformuota ir kolektyvinės gynybos organizacija, turinti integruotas karines pajėgas – *NATO*.

NATO valstybės šaltojo karo metais buvo:

Valstybė		Valstybė	Įstojimo data
1. Belgija	1949 04 04 Vašingtone šios valstybės pasirašė Šiaurės Atlanto sutartį	13. Graikija	1952
2. Danija		14. Turkija	1952
3. Italija		15. Vokietija	1955
4. Islandija		16. Ispanija	1982
5. Jungtinė Karalystė			
6. JAV			
7. Kanada			
8. Liuksemburgas			
9. Nyderlandai			
10. Norvegija			
11. Portugalija			
12. Prancūzija			

Kaip matyti, net 11 iš 16 *NATO* valstybių šaltojo karo metais buvo ir Europos Bendrijos narės. Tačiau tai nekėlė jokių problemų, nes *NATO* palaikant besikuriančios Europos bendrijos buvo tarsi „atleistos“ nuo rūpinimosi saugumo ir gynybos klausimais. Europos integracijos procesas apėmė tikrai ekonomiką, finansus ir bendrąją rinką, o saugumo ir gynybos reikalų per visą šaltojo karo laikotarpį Europos Bendrijos narės netvarkė. Iki pat šaltojo karo pabaigos vykusį Europos Bendrijos plėtra irgi neturėjo poveikio gynybos reikalams, nes naujos stojančios į Europos Bendriją šalys – Jungtinė Karalystė, Danija, Graikija, Portugalija ir Ispanija (nuo 1982 metų) – irgi buvo *NATO* narės. Vienintelė išimtis buvo 1973-iaisiais į Europos Bendriją įstojusi Airija, kuri, kadangi turėjo nesutarimų su Jungtine Karalyste dėl Šiaurės Airijos, panoro likti neutrali. Tačiau Airija nebuvo problema, nes jos geopolitinė padėtis nereikalavo specialių gynybos priemonių.

Savaime suprantama, šaltojo karo pabaiga iš esmės pakeitė šią nusistovėjusią sanklodą. Situacija keitėsi tiek dėl naujų aplinkybių, tiek dėl to, kad ir Europos Sąjunga, ir *NATO* bandė aktyviai reaguoti į šaltojo karo pabaigą ir atitinkamai keistis. Nors Šiaurės Atlanto sutartis niekada neįvardijo svarbiausio potencialaus priešo,

šaltojo karo metais pagrindinis NATO uždavinys buvo valstybių narių saugumo ir gynybos nuo galimos komunistinės Sovietų Sąjungos agresijos užtikrinimas. Sovietų kontroliuojamo bloko ir pačios Sovietų Sąjungos suirimas reiškė, kad nustojo egzistuoti viena iš didžiausių grėsmių NATO valstybių saugumui. Atitinkamai turėjo būti peržiūrėtos ir tolesnės organizacijos egzistavimo perspektyvos bei pagrindiniai uždaviniai. Net buvo radikalių pasiūlymų, kad NATO, kaip ir Varšuvos sutarties organizacija, turėtų būti paleista. Tačiau galiausiai valstybės narės apsisprendė išsaugoti NATO, kadangi ji buvo ne tik kolektyvinės gynybos sistema, bet ir svarbus tarptautinio stabilumo Šiaurės Atlanto ir Vakarų Europos regionuose veiksnys. Kaip tik dėl to daugelis buvusių Rytų bloko valstybių ne tik neprieštaravo NATO buvimui, bet ir pačios pareiškė norą įstoti į šią organizaciją. NATO jau po šaltojo karo pasipildė šiomis naujomis valstybėmis narėmis iš Vidurio ir Rytų Europos.

Eil. nr.	Valstybė	Įstojimo data
17.	Čekija	1999
18.	Lenkija	1999
19.	Vengrija	1999
20.	Bulgarija	2004
21.	Estija	2004
22.	Latvija	2004
23.	Lietuva	2004
24.	Rumunija	2004
25.	Slovakija	2004
26.	Slovėnija	2004

Šis skaičius netrukus turėtų dar padidėti, nes 2008 metais NATO valstybių vadovų susitikime Bukarešte pakvietimą pradėti prisijungimo prie organizacijos procedūras gavo Albanija ir Kroatija.

Taigi NATO plėtra po šaltojo karo ne tik padidino jos narių skaičių, bet ir dar labiau sustiprino sąsają su ES, nes visos naujos NATO valstybės tuo pat metu arba kiek vėliau tapo ir ES narėmis.

Šaltojo karo pabaiga ir nauja saugumo situacija Europoje skatino keistis ne tik NATO, bet ir ES. ES valstybės ir visa organizacija nei norėjo, nei pagaliau galėjo likti nuošalyje nuo tokių krizių, kurias ES kaimynystėje generavo byranti Jugoslavijos federacija. ES valstybės nusprendė, kad Sąjunga irgi turi pradėti vis labiau įsitraukti į saugumo ir gynybos reikalus. Iš esmės šis sprendimas jau buvo įrašytas 1992 metų Mastrichto sutartyje, o vėliau dar labiau įtvirtintas Amsterdamo sutartyje ir keliuose vėliau vykusiuose Europos Vadovų Tarybos susitikimuose.

Šis pokytis negalėjo nesukelti santykių su NATO tam tikrų problemų. Tai, kad nepaisant beveik sutampančios organizacijų narystės, nebeliko ankstesnio aiškaus darbo pasidalijimo tarp NATO ir ES, sukėlė nemažai neaiškumų ir netgi tam tikrą politinę įtampą. Valstybės narės laikėsi ir iš dalies iki šiol tebesilaiko skirtingų nuostatų ir puoselėja skirtingas tolesnės šių organizacijų raidos vizijas. Dėl to ilgą laiką nebuvo nustatyti ir užmegzti formalūs NATO ir ES santykiai. Ir tik po ilgų konsultacijų ir pasirengimo 2002 metais buvo suderinta bendra NATO ir ES deklaracija „Dėl Europos saugumo ir gynybos politikos“, kuri skelbė strateginę abiejų organizacijų partnerystę sprendžiant saugumo ir gynybos problemas. Deklaracijoje konstatuojama, kad NATO suteikia galimybę ES naudotis savo pajėgumais ir išreiškiama nuostata, kad strateginė organizacijų partnerystė remsis efektyvomis tarpusavio konsultacijomis, visišku lygiateisiškumu bei pagarba kiekvienos jų sprendimų priėmimo autonomijai.

NATO ir ES deklaracija atvėrė kelią ir galutiniam susitarimui dėl organizacijų bendradarbiavimo praktinių aspektų. 2003 m. kovo 17 d. pasiektas vadinamasis „Berlynas plius“ susitarimas dėl galimybės ES pasinaudoti kolektyviniais NATO ištekliais ir planavimo pajėgumais vykdant karines operacijas, kuriose NATO nusprendžia nedalyvauti. Šis susitarimas sudarė sąlygas ir pačiai ES aktyviau imtis krizių slopinimo operacijų. Nuo to laiko ES jau įvykdė dvi tokias operacijas – Makedonijoje ir Bosnijoje.

Greta ES operacijų plėtojamas ES ir NATO visų lygių tarpinstitucinis bendradarbiavimas. ES ir NATO dialogas palaikomas rengiant reguliarius įvairių lygių ES ir NATO institucijų susitikimus (ES Politinio ir saugumo komiteto ir Šiaurės Atlanto Tarybos susitikimus ambasadorių lygmeniu, ES Karinio komiteto ir NATO Karinio komiteto susitikimus karinių atstovų lygmeniu). Siekiant efektyviau įgyvendinti „Berlynas plius“ susitarimus, 2004 metais buvo nuspręsta įkurti ES ryšių grupę NATO kariniame štabe Europoje ir NATO ryšių grupę ES kariniame štabe. Šios ryšių grupės padeda geriau pasirengti ES operacijoms, kuriose yra naudojami NATO ištekliai, ir pagerinti ES ir NATO veiksmų koordinavimą. Formalius dviejų organizacijų santykius papildė neformalus įvairaus lygio ekspertų ryšiai.

Nepaisant nustatytos NATO ir ES strateginės partnerystės, dar lieka nemažai šių organizacijų bendradarbiavimo problemų. Abi organizacijos vis dar ieško galutinės savo tapatybės išraiškos naujoje šiuolaikinėje saugumo ir gynybos politikoje, o valstybių nuomonės šiais klausimais tebėra gana skirtingos. Todėl tikėtina, kad pasiekti ES ir NATO strateginės partnerystės susitarimai dar ne kartą bus peržiūrimi.

Taip pat žr. „BERLYNAS PLUS“.

NICOS SUTARTIS – Europos Sąjungos valstybių sutartis dėl Europos Sąjungos sutarties, Europos bendrijų steigimo sutarčių ir kai kurių su jomis susijusių aktų pataisų. Sutartis pasirašyta 2001 m. vasario 26 d. Nicoje. Įsigaliojo 2003 m. vasario 1 d.

Nicos sutarties pasirašymas reiškė eilinės tarpvyriausybines konferencijos, prasidėjusios 2000-aisiais metais, pabaigą. Šioje konferencijoje pirmiausia buvo siekiama išspręsti ES institucijų reformos klausimą. ES institucijas reikėjo reformuoti, nes į Sąjungą buvo planuojama priimti net dvylika naujų narių, todėl reikėjo susitarti dėl naujo valstybių narių balsų Taryboje pasiskirstymo, Europos Komisijos sudėties, Europos Parlamento narių skaičiaus, patikslinti nuostatas dėl tvirtesnio valstybių bendradarbiavimo. Klausimai buvo sudėtingi ir derybos užtruko iki pat paskutinės Nicos Europos Vadovų Tarybos posėdžio valandos. Tarybos susitikimą netgi reikėjo pratęsti. Tačiau sprendimas buvo priimtas, ir Sąjunga, įsigaliojus Nicos sutarčiai, galėjo priimti naujas valstybes.

Nors 2000-ųjų metų tarpvyriausybė konferencija, rengdama Nicos sutartį, susitelkė į sudėtingas derybas dėl institucijų pertvarkos, be dėmesio nepalikto ir ES bendros užsienio ir saugumo politikos. „Antrajame ramstyje“ buvo numatytos įgyvendinti kai kurios Europos Sąjungos veiksmingumo užsienio ir saugumo politikos stiprinimo priemonės.

Iš svarbiausių priemonių reikėtų paminėti sutarimą, kad sprendimas dėl tvirtesnio valstybių bendradarbiavimo, kuris turi apimti ne mažiau kaip aštuonias valstybes nares, bus taikomas ir „antrajame ramstyje“. Čia priminsime, kad tvirtesnis bendradarbiavimas gali būti taikomas tik kaip išimtinė priemonė – kai kurios nors valstybės norimų tikslų negali įgyvendinti remdamosi galiojančiomis sutartimis, gali „judėti pirmyn“, nelaukdamos kitų. Iš principo tvirtesnis bendradarbiavimas yra atviras ir prie jo visuomet gali prisidėti ir kitos valstybės narės, kai jos to nori arba kai yra deramai pasirengusios. Kaip žinoma, Amsterdamo sutartimi buvo nustatyta, kad tvirtesnis bendradarbiavimas yra leistinas tik Europos Bendrijos kompetencijai, t. y. „pirmajam ramsčiui“ priskirtose srityse. Nicos sutartimi šios nuostatos taikymo galimybė praplečiama ir į bendros užsienio ir saugumo politikos sritį – užimant konkrečių bendrą poziciją ar įgyvendinant bendrą veiksmą.

Tačiau kitaip negu „pirmajame ramstyje“, tvirtesnis „antrojo ramsčio“ bendradarbiavimas yra labiau apribotas. Kiekviena tvirtesniame bendradarbiavime nedalyvaujanti valstybė tebeturi galimybę tokias iniciatyvas vetuoti. Nors Taryba dėl glaudesnio bendradarbiavimo gali spręsti kvalifikuota dauguma, kiekviena valstybė narė gali prašyti, kad klausimą vienbalsiai spręstų Europos Vadovų Taryba.

Pagaliau tvirtesnio bendradarbiavimo galimybė apskritai nenumatoma, jeigu tai susiję su gynybos ir karinio bendradarbiavimo reikalais.

Kita reikšminga ES veiksmingumo užsienio politikoje didinimo priemonė buvo sprendimas pertvarkyti nuo Europos politinio bendradarbiavimo laikų Tarybai talkinantį Politinį komitetą į Politinį ir saugumo komitetą ir išplėsti jo galias. Pagal Nicos sutartį šis komitetas turėjo stebėti tarptautinę padėtį ir Tarybos prašymu arba savo iniciatyva teikti Tarybai nuomones dėl konkrečių priemonių, kurių turėtų imtis Europos Sąjunga. Šiam komitetui taip pat buvo numatyta galimybė suteikti įgaliojimus atlikti krizių valdymo operacijų politinę priežiūrą ir strateginių vadovavimą.

Vertinant Nicos sutarties svarbą Europos Sąjungos bendrai užsienio ir saugumo politikos raidai, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad Nicos Europos Vadovų Taryba tame pačiame susitikime pritarė labai svarbiam pirmininkaujančios Prancūzijos parengtam pranešimui dėl Europos saugumo ir gynybos politikos inicijavimo. Nors pranešimo nuostatos, kurios numatė ES karinių pajėgumų plėtrą, nuolatinių politinių ir karinių struktūrų sukūrimą ir galutinį Vakarų Europos Sąjungos krizių valdymo pajėgumų inkorporavimą į ES, liko neįtrauktos į Nicos sutartį, jas galima priskirti prie to paties vadinamųjų Nicos reformų paketo, reikšmingai praplėtusio Europos Sąjungos galimybes užsienio ir saugumo politikos srityje.

Taip pat žr. POLITINIS IR SAUGUMO KOMITETAS.

NUOLATINIŲ ATSTOVŲ KOMITETAS (angl. *Committee of permanent representatives*, pranc. *Comité des représentants permanents*) – iš valstybių narių nuolatinių atstovų (ambasadorių) sudarytas komitetas, atsakingas už Tarybos darbo rengimą ir Tarybos jam pavestų užduočių atlikimą. Tarybos darbo tvarkos taisyklių numatytais atvejais komitetas gali priimti procedūrinius sprendimus.

Nuolatinių atstovų komitetas, kuris pagal prancūzišką santrumpą vadinamas Koreperu (*Coreper*), yra paskutinė Tarybos sprendimų rengimo instancija, prieš perduodant juos galutinai tvirtinti iš ministrų sudarytai ES Tarybai. Nuolatinio atstovų komiteto (toliau – Korepero) posėdžiams pirmininkauja Tarybai pirmininkaujančios valstybės atstovas. Nors formaliai Koreperas yra atsakingas už parengiamąjį darbą, iš tiesų jis turi nemažą faktinę politinę ir teisinę galią. Korepere vyksta nuolatinės derybos, o jų rezultatai yra labai reikšmingi. Tie klausimai, dėl kurių ambasadoriai pasiekia vienbalsį susitarimą, Taryboje yra patvirtinami be diskusijų. Taryboje deramasi tik dėl to, dėl ko ambasadoriai negalėjo pasiekti sutarimo. Koreperas posėdžiauja kas savaitę ir svarsto visus su ES veikla susijusius

klausimus. Todėl nuo to, kaip dirba Koreperas, priklauso visos Tarybos darbo sklandumas.

Kadangi ES veiklos spektras yra platus, Korepere posėdžiaujantiems ambasadoriams talkina visų pirma jų pavaduotojai, kurie irgi renkasi į analogiškus posėdžius (vadinamasis I Koreperas), ir kiti specializuoti komitetai bei darbo grupės. I Koreperas, kurį sudaro nuolatinių atstovų pavaduotojai, gilinaisi į labiau techninius bendrosios rinkos klausimus arba mažiau politiškai jautrius reikalus. Pagrindinis Koreperas (arba II Korperas), kurį sudaro patys nuolatiniai atstovai, atsako už svarbesnius ir jautrius ES politikos reikalus – užsienio politiką, finansų problemas. Pažymėtina, kad rengiant svarstyti Taryboje bendros užsienio ir saugumo politikos ir Europos saugumo ir gynybos politikos klausimus, nemažą įtaką Korepero ir netgi Tarybos sprendimams turi specializuotas Politikos ir saugumo komitetas,

Procedūriniais ir parengiamaisiais Korepero klausimais rūpinasi valstybių ambasadorių paskirti vyresnieji padėjėjai – tai vadinamosios Antici grupė, kuri talkina II Koreperui, ir Martenso grupė, kuri talkina I Koreperui.

Taip pat žr. Politikos ir saugumo komitetas.

O

ODA (angl. *Official development assistance* santrumpa) žr. OFICIALI PARAMA VYSTYMIUI.

OECD (angl. *Organization for Economic Cooperation and Development* santrumpa) žr. EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO IR VYSTYMO ORGANIZACIJA.

OFICIALI PARAMA VYSTYMIUI (angl. *Official development assistance*, pranc. *Aide publique au développement*) – besivystančioms šalims remti valstybių donorių skiriamos lėšos ir ištekliai, kurių teikimo būdais ir naudojimo paskirtis atitinka Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos Paramos vystymui komiteto apibrėžtus principus. Šiais principais, apskaičiuodamos savo teikiamą pagalbą vystymui, remiasi ir ES valstybės bei Europos Komisija.

Kaip žinoma, šaltojo karo metais ir netgi jam pasibaigus kai kurios turtingos šalys vienokią ar kitokią finansinę paramą besivystančių šalių vyriausybėms teikė ir teikia dėl labai skirtingų priežasčių ir siekdamos labai įvairių tikslų. Tačiau ne bet kokia finansinė pagalba yra pripažįstama oficialia parama vystymui. Pavyzdžiui, tokia parama negali būti laikomos paskolos ginklams įsigyti. Paramos vystymui komitetas, kuris atstovauja pagrindinėms valstybėms donorėms, yra nutaręs, jog oficialia parama vystymui bus laikoma tikrai parama, skirta skatinti besivystančių šalių skurdo išgyvendinimą, ekonominį vystymą, socialinę gerovę, ir tikrai tokia parama, kuri yra skirta į specialų sąrašą įtrauktoms ir tikrai paramos laukiančioms valstybėms. Tokį pačių neturtingiausių ir paramos laukiančių valstybių sąrašą, remdamiesi gausiais statistiniais duomenimis, kasmet sudaro Pasaulio banko ir Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos ekspertai. Todėl jeigu pagalba teikiama valstybei, kuri nėra įtraukta į tą sąrašą, tuomet tai irgi negali būti laikoma oficialia pagalba vystymui. Su šiuo sąrašu galima susipažinti Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos interneto svetainėje – <http://www.oecd.org/dataoecd/43/51/35832713.pdf>.

Šie Paramos vystymui komiteto valstybių susitarimai yra labai svarbūs dar ir dėl to, kad jos yra sutarusios, jog ne tik koordinuos savo pagalbos vystymui politiką, bet ir stengsis teikti daugiau ar mažiau vienodą ir iš anksto sutartą apimties oficialią paramą vystymui. Dabar pagrindiniu pagalbos vystymui politikos orientyru

tapo 2000 metais Jungtinių Tautų organizacijos valstybių vadovų susitikime priimta Tūkstantmečio deklaracija. Šioje deklaracijoje Jungtinės Tautos (o tiksliau, tos šios organizacijos narės, kurios yra pajėgios teikti kitoms šalims pagalbą vystymui) išsikėlė tikslą iki 2015 metų įgyvendinti vadinamuosius Tūkstantmečio vystymo tikslus ir iki to laiko nuolat kelti savo oficialios pagalbos vystymui lygį iki 0,7 proc. valstybės bendrojo nacionalinio produkto (toliau – BNP).

Europos Sąjunga, kuri yra didžiausia pasaulyje paramos vystymui teikėja, teikianti daugiau nei 50 proc. visos pasaulio oficialios paramos vystymui, irgi yra tarp donorių, prisiėmusių šį įsipareigojimą, kurį įgyvendina palaipsniui. 2002 metais ES įsipareigojo pasiekti, kad iki 2006-ųjų oficialiai paramai vystymui finansuoti būtų skirta 0,39 proc. BNP. Atitinkamai 2005 metais buvo prisiimtas įsipareigojimas iki 2010-ųjų pasiekti jau 0,56 proc. BNP bendrą vystomojo bendradarbiavimo finansavimo lygį. Tačiau, žinoma, šis įsipareigojimas yra taikomas tik taioms penkiolikai ES valstybių, kurios priklauso Paramos vystymui komitetui. O naujosios ES šalys (tarp jų ir Lietuva), kurios įstojo į ES po 2002 metų ir kurių ekonominio išsivystymo lygis dar neleidžia plėtoti pagalbos vystymui tokiu mastu, planuoja, kad iki 2010-ųjų stengsis pasiekti 0,17 proc. BNP, o iki 2015-ųjų – 0,33 proc. BNP lygį.

Taip pat žr. PARAMOS VYSTYMIUI KOMITETAS.

OPERACIJŲ CENTRAS (angl. *Operations center*, pranc. *Centre d'opérations*) – ES Tarybos žinioje esanti ir ES kariniam štabui pavaldi institucija, kuri yra pasirengusi, jei būtina, užtikrinti nedidelės apimties savarankiškų ES karinio krizių valdymo operacijų, kuriose dalyvautų apie 2000 karių ir civilių arba 1 kovinė grupė, planavimą ir valdymą. ES Operacijų centras, kuriame dirba 8 karininkai, yra parengtas per 5 dienas būti pertvarkytas į Operacijų štabą ir, pasitelkus ES Karinio štabo, kitų Tarybos generalinio sekretoriato bei valstybių karininkus ir ekspertus, pradėti planavimo darbus, o ne vėliau kaip per 20 dienų jis būtų parengtas vadovauti visai operacijai.

Plačiau žr. OPERACIJŲ PLANAVIMAS.

OPERACIJŲ PLANAVIMAS (angl. *Planning for operations*, pranc. *Planification pour les opérations*) – ES karinių krizių valdymo operacijų rengimas, pasitelkus specialias karines ES valstybių, NATO ir savo pačios institucijas.

Poreikis Europos Sąjungai turėti savo karinio planavimo ir vadovavimo institucijas tapo aktualus iš karto po to, kai 1999 metais buvo apsispręsta, jog ES plėtos savo karines pajėgas ir savo nuožiūra vykdys karines krizių valdymo operacijas.

Tačiau ne visos ES valstybės buvo linkusios pritarti tokiam sumanymui, teigdamos, kad tai bus tikrai nereikalingas ir brangus jau sukurtų nacionalinių ir kolektyvinių NATO planavimo ir vadovavimo struktūrų dubliavimas ir konkurencija.

Penkios ES valstybės – Prancūzija, Jungtinė Karalystė, Vokietija, Italija ir Graikija – pasiūlė, kad ES savarankiškas krizių valdymo operacijas galėtų planuoti ir joms vadovauti naudodamasi jų nacionaliniais štabais, atitinkamai papildžiusi juos trūkstamais kitų šalių specialistais. Taip pat 2002 metų pabaigoje buvo galutinai suderintas NATO ir ES „Berlynas plus“ susitarimas, atvėręs galimybę ES operacijas planuoti NATO vyriausiam štabe.

Tad kol vyko diskusija, pirmosios ES karinės krizių valdymo operacijos buvo įvykdytos pasitelkus arba NATO (operacijos Makedonijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje), arba nacionalinius štabus (operacijos Kongo Demokratinėje Respublikoje). Tačiau diskusija tuo nesibaigė ir ypač paaštrėjo, kai 2003 metų balandį, pačiame nesutarimų dėl Irako karo įkarštyje iniciatyvą kurti būtent ES operacijų štabą iškėlė keturių ES valstybių – Prancūzijos, Vokietijos, Belgijos ir Liuksemburgo – lyderiai. Tačiau šis pasiūlymas nesusilaukė užtektinai kitų ES valstybių paramos. Kitos ES valstybės idėją sutiko labai santūriai, o Jungtinė Karalystė pareiškė, kad prieštarautų bet kam, kas gali susilpninti NATO ir siūlė, užuot kūręs atskirą ES operacijų štabą, geriau stiprinti ES planavimo pajėgumus NATO štabe.

Vis dėlto, nepaisant nesutarimų, buvo pasiektas kompromisas. 2004 metų pabaigoje Europos Vadovų Taryba pritarė siūlymui ES Karinio štabo sudėtyje įsteigti specifinį padalinį – Civilinę karinę grupę (angl. *Civil-Military Cell*), kuri, be krizių valdymo operacijų karinių ir civilinių aspektų derinimo, dar turėjo parengti ES Operacijų centrą, kuris galėtų būti išplėtojamas iki visaverčio ES Operacijų štabo, pajėgaus planuoti ir vadovauti ribotos apimties krizių valdymo operacijoms, kai jose susipina civiliniai ir kariniai aspektai ir kai Taryba, remdamasi ES karinio komiteto patarimu, apsisprendžia nesinaudoti kuriuo nors iš penkių ES valstybių nacionaliniu štabu.

Šis ES Operacijų štabas nebūtų nuolat veikianti institucija, o tik aktuali galimybė, kuria būtų pasinaudota tikrai Tarybai atskirai nusprendus ir tik konkrečiai krizių valdymo operacijai vykdyti. Iš principo pasibaigus operacijai jis vėl turėtų būti išformuotas ir grąžintas į pradinę Operacijų centro būseną, kol vėl jį prireiktų išplėtoti. Tai buvo kompromisinis ir todėl gana painus, ne visai aiškus sprendimas. Viena vertus, ES lyg ir įgyja nuosavus operacijų planavimo pajėgumus. Antra vertus, pirmenybė ir toliau teikiama planavimui nacionaliniuose štabuose, o ES Operacijų štabas gali būti naudojamas tik specifiniais atvejais.

2007 metais Civilinė karinė grupė baigė ES Operacijų centro, kuris prireikus gali būti pertvarkytas į Operacijų štabą, parengimo veikti darbus. Nuo sausio 1 d. ES Operacijų centras, kuriame dirba 8 karininkai, yra parengtas per 5 dienas būti pertvarkytas į Operacijų štabą ir, pasitelkęs ES Karinio štabo, kitų Tarybos generallinio sekretoriato bei valstybių karininkus ir ekspertus, pradėti planavimo darbus, o ne vėliau kaip per 20 dienų būti pasirengęs vadovauti operacijai visa apimtimi. Tačiau tokia galimybe ES Taryba dar nepasinaudojo. 2007 metais buvo vykdomos tiksliai tokių veiksmų pratybos ir mokymai.

Taigi šiuo metu Europos Sąjunga iš principo gali naudotis trimis karinių operacijų planavimo galimybėmis:

- remtis vienos iš penkių ES valstybių (Prancūzija, Jungtinė Karalystė, Vokietija, Italija ar Graikija) nacionalinių štabų pajėgumais;
- pasitelkti bendrus *NATO* išteklius ir galimybes pagal „Berlynas plius“ susitarimą ir planuoti ES operacijas pagrindinėje *NATO* vadavietėje Europoje;
- aktyvinti „nuosavą“ ES Operacijų centrą, kuris, Tarybai nusprendus, būtų išplėtotas iki visaverčio ES Operacijų štabo.

Taip pat žr. KARINIS KRIZIŲ VALDYMAS, KARINIAI PAJĖGUMAI.

P

PAGRINDINIS TIKSLAS 2003 (angl. *Headline Goal 2003*, pranc. *Objectif global à l'horizon 2003*) – ES karinių pajėgumų vystymo planas.

Plačiau žr. KARINIAI PAJĖGUMAI.

PAGRINDINIS TIKSLAS 2010 (angl. *Headline Goal 2010*, pranc. *Objectif global à l'horizon 2010*) – ES karinių pajėgumų vystymo planas.

Plačiau žr. KARINIAI PAJĖGUMAI, EUROPOS GYNYBOS AGENTŪRA.

PALYDOVŲ CENTRAS (angl. *Sattelite Center*, pranc. *Centre satellitaire*) – Europos Sąjungos agentūra, įsteigta Tarybos sprendimu ir skirta talkinti priimant sprendimus saugumo ir gynybos politikos srityje, aprūpinant Tarybą palydovinių nuotraukų analize. Centro teikiama informacija ir analizė naudojama planuojant ir vykdant karines ir civilines krizių valdymo operacijas. Centras teikia duomenis ir ES valstybėms, Europos Komisijai, kitoms krizių valdymo operacijas vykdančioms valstybėms ir tarptautinėms organizacijoms. Centras taip pat plėtoja mokslinių tyrimų projektus. Centro veiklos priežiūrą atlieka Politinis ir saugumo komitetas, kuris tvirtina jo darbo gaires. Centras yra įsikūręs Torechon de Ardose, netoli Madrido, Ispanijoje.

PARAMOS VYSTYMIUI KOMITETAS (angl. *Development Assistance Committee*, pranc. *Comité d'aide au développement*) – tai Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos komitetas, kuris yra šios organizacijos institucija, užsiimanti valstybių donorių vystomojo bendradarbiavimo su besivystančiomis šalimis koordinavimo ir tobulinimo reikalais ir apibrėžianti bendrus valstybėms donorėms vystomojo bendradarbiavimo plėtojimo principus, kuriais ES valstybės ir institucijos vadovaujasi planuodamos ir plėtodamos savo vystymo politiką.

Paramos vystymui komitetas yra specifinis Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos (toliau – *OECD*) padalinys, kuriam priklauso ne visos organizacijos narės. Iš 30 valstybių narių į jį įeina tik 22 valstybės (iš kurių 15 yra ES valstybės) ir Europos Komisija. Komitetas yra pagrindinė didžiausių pasaulio donorių (valstybių ir tarptautinių organizacijų) atstovų susitikimo ir diskusijų vieta, kuriame, siekdamas kuo efektyvesnio vystomojo bendradarbiavimo, didžiosios

donorės stengiasi tarpusavyje derinti savo veiksmus ir didinti veiklos efektyvumą vystomojo bendradarbiavimo srityje.

Komitetas rengia kasmetinius valstybių narių ministrų lygio susitikimus, kuriuose nagrinėjami šie klausimai, keičiamasi valstybių donorių sukaupta patirtimi, priimamos rekomendacijos ir rezoliucijos. Prie Komiteto veikia atskiros darbo grupės, kuriose šalys narės, atstovaujamos tam tikros srities specialistų, sprendžia Komitetui svarbius klausimus, susijusius su teikiamos paramos efektyvumu, gero valdymo įtvirtinimu, skurdo mažinimu, lyčių lygybe, tvarios aplinkos užtikrinimu ir statistiniais duomenimis. Paramos vystymui komitetas nuolat ieško būdų, padedančių tobulinti paramos teikimo sistemą, kiekvienais metais skelbia statistinius duomenis apie donorių teikiamą oficialią paramą vystymui.

Komiteto narės yra sutarusios, kad, plėtodamos savo pagalbos vystymui politiką, laikysis tam tikrų bendrų principų ir taisyklių. Jų nuostata yra, kad iš esmės už sėkmingą besivystančių šalių raidą pirmiausia yra atsakingos pačių besivystančių valstybių vyriausybės ir tarptautinė pagalba vystymui jokia būdu neturi pakeisti pačių vyriausybių pastangų. Todėl tarptautinė pagalba vystymui turi būti nukreipiama ne kam kitam, bet iš esmės tiktai dviem pagrindiniams tikslams – prisidėti prie besivystančių šalių gebėjimų dalyvauti pasaulinėje ekonomikoje ugdymo ir padėti tų šalių žmonėms išgyvendinti skurdą, palengvinti jų įsitraukimą į savo valstybių viešąjį gyvenimą ir valdymą. Tiktai tokio pobūdžio pagalba yra laikoma oficialia parama vystymui.

Komitetui įgyvendinti savo funkcijas padeda *OECD* Vystomojo bendradarbiavimo direktoratas, kuris pagal funkcijų pobūdį iš esmės yra Paramos vystymui komiteto sekretoriatas.

Taip pat žr. EKONOMINIO BENDRADARBIAVIMO IR VYSTYMO ORGANIZACIJA, OFICIALI PARAMA VYSTYMU.

PASAULIO PREKYBOS ORGANIZACIJA (angl. *World Trade Organisation*, pranc. *Organisation mondiale du commerce*) – globali tarptautinė organizacija, kurios paskirtis yra nustatyti pasaulinės prekybos taisykles ir prižiūrėti jų laikymąsi. Jos tikslas – sudaryti kuo palankesnes tarptautines sąlygas prekių ir paslaugų gamintojams, eksportuotojams ir importuotojams. Pasaulio prekybos organizacija įkurta 1995 metais. 2007 metais jai priklausė 151 narys. ES valstybės Pasaulio prekybos organizacijoje veikia kaip vieningas blokas ir turi labai didelę įtaką organizacijos sprendimams.

Nors Pasaulio prekybos organizacija (toliau – PPO) formaliai buvo įkurta 1995 metais, iš esmės iki tol jos vaidmenį nuo pat 1947-ųjų atliko tarptautinis režimas,

veikęs Visuotinio susitarimo dėl tarifų ir prekybos – *GATT* (angl. *General Agreement of Tariffs and Trade*) pagrindu. *GATT* buvo pasirašytas JAV iniciatyva. Jungtinės Valstijos ragino kitas valstybes atsisakyti diskriminacijos tarptautinėje prekyboje, kuo labiau sumažinti muitų tarifus ir kitokias kliūtis tarpvalstybinei prekybai. Susitarimą pasirašė visos pagrindinės tarptautinėje prekyboje dalyvaujančios šalys, išskyrus Sovietų Sąjungą ir jos pavergtas valstybes. Ši padėtis pasikeitė tik pasibaigus šaltajam karui. Viena vertus, *GATT* buvo savotiškas tarptautinės prekybos taisyklių kodeksas, kuriuo visos dalyvaujančios šalys įsipareigoja taikyti viena kitai kuo palankiausių prekybos režimą. Kita vertus, *GATT* tapo tolesnio prekybos liberalizavimo priemone. Ženevoje buvo įkurtas sekretoriatas, kuris stebėjo, kaip laikomasi *GATT*, padėdavo reguliuoti *GATT* dalyvių ginčus ir, svarbiausia, organizuodavo naujas derybas dėl *GATT* peržiūros ir tobulinimo. Nors *GATT* nustatė pagrindinį tarptautinės prekybos principą, dėl jo taikymo lygmens ir sričių turėjo būti deramasi atskirai. Pavyzdžiui, pirminiame *GATT* variante nebuvo numatyta taikyti palankiausių prekybos režimą žemės ūkio produktams.

Iš viso per *GATT* istoriją įvyko net keli derybų dėl tolesnio tarptautinės prekybos liberalizavimo raundai. Pavyzdžiui, 1964–1967 metais vadinamojo Kenedžio raundo metu buvo susitarta trečdaliu sumažinti muitą visų dalyvaujančių valstybių ne žemės ūkio produktų prekėms (muito tarifo norma sustojo ties 10 proc. riba) ir tarptautinės prekybos apimtys gerokai padidėjo. 1973–1979 metais vyko vadinamasis Tokijo raundas, kurio metu buvo susitarta toliau mažinti muitus kai kurioms pramonės prekėms. Pagaliau net septynerius metus (1986–1993) truko vadinamasis Urugvajaus raundas, kai pirmą kartą buvo pasiektas susitarimas dėl žemės ūkio produktų muitų mažinimo. *GATT* sekretoriato duomenimis, tai yra reikšmingas laimėjimas, leidęs prognozuoti, kad visame pasaulyje pagaminamo bendrojo ekonominio produkto vertė 2002 metais pasieks 235 mlrd. JAV dolerių ribą. Štai po Urugvajaus raundo ir buvo nuspręsta patį *GATT* institucionalizuoti ir jo pagrindu įkurti tarptautinę Pasaulio prekybos organizaciją, kuri turėtų dar didesnius įgaliojimus liberalizuoti tarptautinę prekybą.

Pagrindinė PPO sprendimų priėmimo institucija yra Ministrų konferencija, kuri sušaukiama mažiausiai kas dvejus metus. Kita institucija – Bendroji taryba (angl. *General Council*) susitinka kelis kartus per metus organizacijos būstinėje Ženevoje. Abi institucijos yra sudarytos iš visų valstybių narių atstovų. Prekių tarybos (angl. *Goods Council*), Paslaugų tarybos (angl. *Services Council*) ir Intelektinės nuosavybės tarybos (angl. *Intellectual Property Council*), specializuotų komitetų ir darbo grupių veikla susijusi su individualiomis sutartimis ir kitomis veiklos sritimis, kaip antai aplinka, plėtra, narystės paraiškos ir prekybos susitarimai.

PPO sekretoriatas, įsikūręs Ženevoje, teikia techninę paramą PPO taryboms, komitetams ir ministrų konferencijoms, analizuoja pasaulinę prekybą.

Europos Sąjungai, kuri Pasaulio prekybos organizacijos kontekste vadinama Europos bendrijomis (toks pavadinimas vartojamas, nes pati Europos Sąjunga nėra juridinis asmuo. Tokiu ji taps tik įsigaliojus Lisabonos sutarčiai), atstovauja Europos Komisija. PPO narės taip pat yra visos 27 ES valstybės. Taigi Europos Sąjungai PPO atstovauja netgi 28 subjektai. Tačiau turint omenyje, kad ES vykdo bendrą prekybos politiką, paprastai PPO derybose visos Sąjungos vardu dalyvauja Europos Komisija. Tik kai kuriais atvejais, kai dar turi reikšmės tam tikri ES valstybių prekybą reguliuojančios teisės skirtumai, PPO derybose dalyvauja ir atskiros ES valstybės.

Europos Sąjunga šiandien yra viena aktyviausių dabartinio PPO daugiašalių prekybos derybų raundo – Dohos vystymo darbotvarkės (angl. *Doha Development Agenda*) dalyvių. Dohos vystymo darbotvarkė apima tolesnį valstybių rinkų atvėrimą, papildomų taisyklių kūrimą, paremtą išsipareigojimais imtis priemonių, būtinų besivystančioms šalims įsitraukti į pasaulinę prekybos sistemą. Svarbiausias naujo šių derybų raundo aspektas – vystomojo bendradarbiavimo problematikos pabrėžimas pasaulinės prekybos sistemoje.

PETERSBERGO UŽDUOTYS (angl. *Petersberg tasks*, pranc. *Missions de Petersberg*) – Vakarų Europos Sąjungos Tarybos deklaracijoje, priimtoje 1992 m. birželio 19 d. Petersberge (Vokietija), numatyta galimybė, kad Sąjungos valstybių kariniai junginiai galės būti panaudoti ne tik bendros gynybos operacijoms pagal Šiaurės Atlanto sutarties 5 straipsnį ar pakeistos Briuselio sutarties V straipsnį, bet ir:

- humanitarinėms ir gelbėjimo užduotims;
- taikos palaikymo užduotims;
- kovinių pajėgų panaudojimą krizių valdymo, įskaitant ir taikos įvedimą, užduotims.

Vakarų Europos Sąjungos (toliau – VES) Taryba, kurią sudarė valstybių narių užsienio reikalų ir gynybos ministrai, priėmė šią deklaraciją atsižvelgdama į pasikeitusią po šaltojo karo tarptautinę padėtį ir naują Europos saugumui kylančių grėsmių, iš kurių pati aktualiausia buvo dėl Jugoslavijos federacijos irimo kilę konfliktai, pobūdį.

Deramai reaguoti ir užsiimti krizių slopinimu tuo metu nebuvo pasiruošusi nė viena tarptautinė institucija, įskaitant Jungtines Tautas, Europos saugumo ir

bendradarbiavimo organizaciją arba *NATO*. Tuo labiau tokios atsakomybės nenorėjo priimti nė viena Europos valstybė. Tinkamiausia spręsti konfliktą būtų buvusi Europos Sąjunga, tačiau ji tuo metu neturėjo jokių tam tinkamų karinių pajėgumų. Todėl 1992 metais pasirašytoje Maastrichto sutartyje buvo nurodyta, kad Vakarų Europos Sąjunga tampa neatskiriama Europos Sąjungos plėtos dalis, o jos paskirtis – parengti ir įgyvendinti gynybinio pobūdžio Sąjungos sprendimus bei veiksmus. Netrukus Petersberge Vakarų Europos Sąjungos Taryba paskelbė, kad imsis įgyvendinti minėtus uždavinius.

Tačiau dėl skirtingo ES valstybių požiūrio į Europos saugumo problemų sprendimą ir santykius su *NATO* VES karinės pajėgos taip ir nebuvo pradėtos sparčiai kurti. Galiausiai tolesnė įvykių raida pakrypo taip, kad buvo nuspręsta Europos karinius pajėgumus pradėti plėtoti ne pasitelkus VES, bet tiesiogiai, kaip pačios Europos Sąjungos politikos priemonę. Todėl 1997 metų Amsterdamo sutartimi iki tol galiojusi Europos Sąjungos sutartis buvo pakeista taip, kad vadinamąsias Petersbergo užduotis savo nuožiūra imtūsi vykdyti jau ne VES, o pati Europos Sąjunga.

Taip pirmą kartą Europos integracijos istorijoje Europos Sąjunga pareiškė, kad apibrėžtiems tikslams siekti ji gali imtis panaudoti ir karinę jėgą. Galima sakyti, kad integracija pagaliau „persiliejo“ ir į gynybos politikos sritį. Tačiau reikėtų pažymėti, kad atsakomybės už Petersbergo užduočių vykdymą negalima tapatinti su valstybių ir visos Sąjungos teritorine gynyba. Šiuo požiūriu ES valstybės išlaiko visišką savarankiškumą ir sprendžia šią problemą savo nuožiūra dalyvaudamos *NATO* ar likdamos kariniu požiūriu neprisijungusios ir pasikliaudamos vien savo pajėgomis.

Vėliau Petersbergo užduotys tapo tolesnių diskusijų objektu rengiant Sutartį dėl Konstitucijos Europai. 2004 metais pasirašytoje Sutartyje dėl Konstitucijos Europai vadinamųjų Petersbergo užduočių sąrašas buvo patikslintas ir praplėstas. Dabar buvo numatyta, kad Sąjunga galės naudoti civilines ir karines priemones tokioms misijoms kaip:

- bendros nusiginklavimo operacijos,
- humanitarinės ir gelbėjimo operacijos,
- karinio konsultavimo ir pagalbos operacijos,
- konfliktų prevencijos ir taikos palaikymo operacijos,
- kovinių pajėgų vykdomos krizių valdymo misijos, įskaitant taikdarystę ir padėties stabilizavimą išsprendus konfliktą.

Sutartyje taip pat pažymima, kad visos šios misijos gali padėti kovoti ir su terorizmu, taip pat remiant tų užsienio šalių, kurios stengiasi savo teritorijoje įveikti terorizmą, vyriausybes.

Nors Sutartis dėl Konstitucijos Europai liko neratifikuota ir buvo parengta nauja Lisabonos sutartis, minėtos nuostatos nepakeistos buvo įtrauktos į naują dokumentą.

PIETŲ EUROPOS VALSTYBĖS – Italija, Ispanija, Portugalija, Graikija, Kipras, Malta – laikosi gana skirtingų pozicijų įvairių ES bendros užsienio ir saugumo politikos aspektų požiūriu, tačiau jas vienija pirmenybė, teikiama ES santykių su Viduržemio jūros regiono, Afrikos ir Lotynų Amerikos bei Karibų valstybėmis stiprinimui. Portugalija išsiskiria iš šio regiono valstybių kaip labiau atlantininės pakraipos, t. y. už glaudžius santykius su JAV pasisakanti valstybė, o Italija, Ispanija, Graikija ir Kipras yra linkę plėtoti strateginius santykius su Rusija. Kipras ir Graikija taip pat aktyviai konfrontuoja su Turkija, pavyzdžiui, Kipras 2005 metais blokavo ES ir Turkijos susitarimą dėl dalinio pastarosios dalyvavimo Europos gynybos agentūros veikloje.

Malta yra tam tikra išimtis šiame regione – ji formaliai yra neutrali valstybė – jos neutralumas įtvirtintas Konstitucijoje. Šalis, stodama į ES, paskelbė Deklaraciją dėl neutralumo. Deklaracijose teigiama, kad Maltos dalyvavimas ES bendroje užsienio ir saugumo politikoje nepažeidžia šalies neutralumo. Tačiau, kaip ir kitos šio regiono valstybės, Malta yra už aktyvesnį ES vaidmenį Viduržemio jūros regione ir Afrikoje.

PIETŲ KAUKAZAS – tris valstybes – Armėniją, Azerbaidžaną ir Gruziją – apimantis regionas, kuris užima svarbią geostrateginę ir geoekonominę padėtį tarp Vidurinės Azijos ir Europos ir gali suteikti galimybę Europos Sąjungai turėti priėjimą prie Vidurinės Azijos ir Kaspijos jūros energetinių išteklių, aplenkiant Rusiją.

Nepaisant išskirtinės Pietų Kaukazo reikšmės Europos Sąjungos įtaka ir veiklos mastai šiame regione yra stebėtinai menki, nes ilgą laiką akivaizdžiai buvo vengiama konflikto su Rusija, o pastaroji savo įtaką šiame regione palaikė aktyviai dalyvaudama visuose vadinamuosiuose „užšaldytuose“ konfliktuose. Kilus Kalnų Karabacho konfliktui tarp Azerbaidžano ir Armėnijos Rusija suteikė tiesioginę karinę pagalbą Armėnijai. O Gruzijos separatistinių konfliktų Abchazijoje ir Pietų Osetijoje atveju ir pradžių netiesiogiai rėmė separatistus, o 2008 metų vasarą tiesiogiai panaudojo karinę jėgą prieš su separatistais nesitaikstančią Gruziją.

ES vaidmuo reguliuojant „užšaldytus“ konfliktus ir apskritai regione buvo labai fragmentiškas ir menkai pastebimas. Tačiau po ES plėtros į Rytus padėtis pamažu pradėjo keistis. Nuo 1999 metų įsigaliojo dvišaliai ES ir Pietų Kaukazo valstybių partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai. 2003 metais Europos Sąjunga paskyrė specialų įgaliotinį Pietų Kaukazui, kuris gavo įgaliojimus tarpininkauti bandant sureguliuoti konfliktus, prisidėti prie demokratijos ir žmogaus teisių padėties gerinimo, regioninio bendradarbiavimo skatinimo. 2004-aisiais Armėnija, Azerbaidžanas ir Gruzija tapo Europos kaimynystės politikos dalyvėmis. 2004–2005 metais Gruzijoje Europos Sąjunga sėkmingai įgyvendino teisinės valstybės misiją, kuri buvo skirta padėti parengti baudžiamosios teisės reformą, o 2005 metais taip pat Gruzijoje buvo pradėta neformali ES sienos paramos misija, kuri padeda Gruzijos sienos apsaugos tarnybai rengti sienos apsaugos reformos strategiją.

Tačiau 2008 metų rugpjūtį įvykdyta Rusijos karinė invazija į Gruziją esmingai pakeitė padėtį ir sudarė prielaidas dar platesniam tarptautinių tarpininkų, visų pirma Europos Sąjungos, dalyvavimui šiame konflikte. 2008 m. rugsėjo 15 d. ES Tarybos sprendimu, siekiant padėti sureguliuoti ginkluotą Rusijos ir Gruzijos konfliktą, buvo inicijuota ES stebėjimo misija „EUMM Gruzija“. 200 misijos dalyvių stebi, kaip vykdomas šešių punktų paliaubų susitarimas, kuris buvo pasiektas tarp Gruzijos ir Rusijos tarpininkaujant ES pirmininkavusiai Prancūzijai. ES taip pat įsipareigojo prisidėti prie bendrų pastangų suteikti reikšmingą humanitarinę pagalbą ir prisidėti atstatant karo veiksmų nuniokotą šalį.

Taip pat žr. SPECIALUSIS ĮGALIOTINIS, TEISINĖS VALSTYBĖS MISIJA, SIENOS PARAMOS MISIJA, STEBĖJIMO MISIJA, EUROPOS KAIMYNYSTĖS POLITIKA.

PIRMININKAUJANTI VALSTYBĖ (angl. *Presidency*, pranc. *Présidence*) – ES valstybė narė, kuri pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties nuostatą pusę metų pirmininkauja Tarybai ir visoms kitoms jai talkinančioms institucijoms – nuolatinėms atstovų komitetams, specializuotiems komitetams ir nuolatinėms bei *ad hoc* darbo grupėms. Pagal Europos Sąjungos sutartį Tarybai pirmininkaujanti valstybė pirmininkauja ir Europos Vadovų Tarybai. Pirmininkaujanti valstybė pozicijoje po šešis mėnesius veikia visos ES valstybės paeiliui pagal jų pačių nusistatytą rotacijos tvarką.

Pirmaisiais Europos bendrijų veiklos dešimtmečiais pirmininkavimas reišė tik paprastą administracinio krūvio pasidalijimą tarp valstybių. Pirmininkaujanti valstybė turėjo organizuoti ir koordinuoti Tarybos darbą, parinkti ir siūlyti sprendimus, jos nuomone, prioritetines politikos problemas. Ši valstybė taip turėjo rūpinti

Tarybos darbotvarkės parengimu, kad būtų atsižvelgiama į visų valstybių pasiūlymus, posėdžių grafiko sudarymu ir t. t. Be to, pirmininkaujantjai valstybei teko atlikti ryšių palaikymo su kitomis ES institucijomis ir tarpininkavimo tarp valstybių narių bei jų bendros pozicijos derinimo funkciją.

Tačiau ilgainiui pirmininkavimo prievolė įgijo didesnę politinį svorį. Tai lėmė Europos integracijos reikšmės didėjimas, naujų valstybių priėmimas, pradėti reguliariai rengti valstybių vadovų susitikimai, vėliau įteisinti kaip Europos Vadovų Taryba. Pradėjus veikti šiai institucijai, pirmininkaujanti valstybė privalėjo surengti bent vieną Europos Vadovų Tarybos susitikimą, paprastai birželį ar gruodį. Iki 2002 metų visi susitikimai vykdavo pirmininkaujančios valstybės teritorijoje, o 2001 metais buvo nustatyta, kad, ES narių skaičiui pasiekus 18, jie vyks tik Briuselyje. Susitikimo pabaigoje patvirtinamas baigiamasis dokumentas, vadinamas pirmininkavimo išvadomis, kurio projektą rengia ir Europos Vadovų Tarybai svarstyti teikia pirmininkaujanti valstybė.

Taigi dabar pirmininkavimas ES Tarybai tampa sunkia užduotimi jį perėmusiai valstybei narei, savotišku jos gebėjimų išbandymu. Jam rengtis pradeda jau prieš kelerius metus, jo metu valstybei narei tenka organizuoti daugybę susitikimų ir forumų, o tai pareikalauja daug lėšų. Paprastai didžiosios ES valstybės, perėmusios pirmininkavimą, užsibrėžia labai ambicingus planus ir stengiasi įrodyti savo indėlio sprendžiant ES reikalus svarbą, o mažosios valstybės labiau siekia, kad jų pirmininkavimas būtų sklandus.

Dar labiau pirmininkavimo Tarybai svarbą sureikšmino aštuntojo dešimtmečio pradžioje prasidėjęs Europos politinis bendradarbiavimas, kuris 1992 metų Maastrichto sutartimi buvo išplėtotas į vadinamąjį ES „antrąjį ramstį“ – bendrą užsienio ir saugumo politiką. Be tiesioginių administracinių pareigų, pirmininkaujantjai valstybei teko atsakomybė drauge su Europos Komisijos pirmininku atstovauti Europos Sąjungai jos išorės santykiuose. Pirmininkaujanti valstybė turėjo atstovauti ES susitikimuose su išorės partneriais, skelbti bendrus ES pareiškimus įvairiais tarptautiniais klausimais, sprendimus dėl trečiųjų šalių.

Drauge su pirmininkavimo svarbos padidėjimu iškilo problema, kad trumpa – šešių mėnesių – pirmininkavimo kadencija apsunkina Europos Sąjungos išorės santykių politikos tęstinumo ir nuoseklumo užtikrinimą. Todėl, siekiant užtikrinti ES darbotvarkių tolygumą, pradėtų darbų tęstinumą ir nuoseklų pirmininkavimo perėmimą, Europos Bendrijoje 1977 metais buvo pradėta taikyti, o 1992 metų Maastrichto sutartimi oficialiai įvesta vadinamojo *trejeto* sistema, pagal kurią pirmininkaujantjai valstybei talkina prieš tai pirmininkavusi ir po jos pirmininkausianti valstybė. 1997 metų Amsterdamo sutartimi greta šio *trejeto* buvo įteisintas dar

vienas išorės santykių koordinavimo *trejetas*, į kurią, be Tarybai pirmininkaujančios valstybės ir Europos Komisijos pirmininko, įeina ir Tarybos generalinis sekretorius. Amsterdamo sutartis nustatė ir naują pastarosios pareigybės pavadinimą – „Tarybos generalinis sekretorius – vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai“.

2007 metais pasirašyta Lisabonos sutartis, į kurią buvo perkeltos svarbiausios neišgaliojusios Sutarties dėl Konstitucijos Europai nuostatos, toliau keičia ir tobulina su pirmininkavimu susijusias nuostatas. Išgaliojus Lisabonos sutarčiai pirmininkaujanti valstybei atkris prievolė pirmininkauti Europos Vadovų Tarybai ir rūpintis atitinkamais pasirengimais bei sklandžiu jos darbu. Tuomet Europos Vadovų Tarybai pirmininkaus ir jos darbui vadovaus jos pačios kvalifikuota balsų dauguma dvejiems su puse metų išrinktas pirmininkas. Šis pirmininkas ir pakeis iki tol Tarybai vadovavusį pirmininkaujančios šalies lyderį.

Sutarčiai išgaliojus pirmininkaujanti valstybei atkris prievolė pirmininkauti ir Užsienio reikalų tarybai. Iki tol nebuvo atskiros Užsienio reikalų tarybos ir pirmininkaujančios valstybės užsienio reikalų ministras vadovavo Bendrųjų reikalų ir išorės santykių tarybai, o dabar veiks dvi Tarybos formacijos – Bendrųjų reikalų taryba ir Užsienio reikalų taryba. Pirmajai ir toliau vadovaus pirmininkaujanti valstybė, o antrajai – naujas pareigūnas – vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai.

Taigi apibendrintai numatomus pokyčius galima vertinti kaip krūvio pirmininkaujanti valstybei mažinimą, bet kartu ir akivaizdų rotacinio pirmininkavimo politinės svarbos Sąjungos išorės santykiams mažinimą. Užtat mainais už tai pirmininkaujanti valstybė galės skirti daugiau išteklių pirminei pirmininkavimo Tarybai paskirčiai, t. y. sklandžiam vadovavimui ir taip labai jau įvairialypei Europos Sąjungos Tarybos veiklai kitose srityse.

Pirmininkavimo rotacijos tvarka didėjant Sąjungos narių skaičiui irgi gerokai keitėsi. Iš pradžių pirmininkaujančios valstybės keitė viena kitą lotynų abėcėlės tvarka atsižvelgdamos į jų pavadinimus oficialiomis kalbomis. Vėliau ši sistema buvo kiek pakeista, kad, esant lyginiam valstybių narių skaičiui, valstybė narė nepirmininkautų visuomet toje pačioje metų pusėje, o 1995 metais ji buvo subalansuota, užtikrinant, kad vadinamajame *trejete* būtų bent viena didelė valstybė narė, ir kad jis nebūtų sudarytas iš vien tik neutralių valstybių.

Po paskutiniojo ES plėtros etapo, kai Sąjungos valstybių skaičius pasiekė 27, nuo 2007 m. sausio 1 d. Tarybos sprendimu išgaliojo kita sistema, pagal kurią valstybės narės, atsižvelgus į jų geografinę padėtį, ekonominį pajėgumą ir priklausomybę „senosioms“ ar „naujosioms“ narėms, buvo suskirstytos į grupes po tris;

kiekviena grupė yra bendrai atsakinga už pirmininkavimą 18 mėnesių, ir kiekviena jos narė pirmininkaus po 6 mėnesius.

Dabar nustatyta tokia pirmininkavimo 2007–2020 metais rotacijos tvarka:

2007 m. I pusmetis	Vokietija
2007 m. II pusmetis	Portugalija
2008 m. I pusmetis	Slovėnija
2008 m. II pusmetis	Prancūzija
2009 m. I pusmetis	Čekija
2009 m. II pusmetis	Švedija
2010 m. I pusmetis	Ispanija
2010 m. II pusmetis	Belgija
2011 m. I pusmetis	Vengrija
2011 m. II pusmetis	Lenkija
2012 m. I pusmetis	Danija
2012 m. II pusmetis	Kipras
2013 m. I pusmetis	Airija
2013 m. II pusmetis	Lietuva
2014 m. I pusmetis	Graikija
2014 m. II pusmetis	Italija
2015 m. I pusmetis	Latvija
2015 m. II pusmetis	Liuksemburgas
2016 m. I pusmetis	Nyderlandai
2016 m. II pusmetis	Slovakija
2017 m. I pusmetis	Malta
2017 m. II pusmetis	Jungtinė Karalystė
2018 m. I pusmetis	Estija
2018 m. II pusmetis	Bulgarija
2019 m. I pusmetis	Austrija
2019 m. II pusmetis	Rumunija
2020 m. I pusmetis	Suomija

PLĖTROS GENERALINIS DIREKTORATAS (angl. *Directorate-General for Enlargement*, pranc. *Direction générale du élargissement*) – Europos Komisijos administracinis padalinys, atsakingas už Europos Sąjungos plėtros strategijos įgyvendinimą. Politinis generalinio direktorato vadovas yra plėtros komisaras. Jam talkina administracinis vadovas – generalinis direktorius.

Po didžiosios Europos Sąjungos plėtros 2004 ir 2007 metais Europos Komisijos plėtros direktorato darbas daugiausia yra susijęs su pietrytine Europos dalimi.

Plėtros komisaras ir generalinis direktoratas palaiko ryšius su šalimis kandidatėmis – Turkija, Kroatija ir Makedonija, kurios, įvykdžiusios būtinas narystės sąlygas, galės įstoti į ES. Direktoratas koordinuoja šių šalių pasirengimo narystei procesą, derasi su jomis dėl stojimo sąlygų ir palaiko visus kitus dvišalius santykius.

Kita valstybių, už santykius su kuriomis yra atsakingas plėtros komisaras ir generalinis direktoratas, grupė yra Vakarų Balkanų šalys – Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija, Serbija ir Kosovas, kurioms ES valstybių narių lyderiai savo aukščiausiojo lygio susitikimuose yra ne kartą pažadėję narystės Sąjungoje perspektyvą. Plėtros generalinis direktoratas kaip tik ir sprendžia visus klausimus, susijusius su tų šalių žengimu į narystę Sąjungoje, o visų pirma – su stabilizacijos ir asociacijos proceso įgyvendinimu bei atitinkamos finansinės ir techninės pagalbos teikimo administravimu.

Galiausiai plėtros generalinis direktoratas užsiima ir Kipro suvienijimo problema.

Plėtros generalinis direktoratas, plėtodamas ryšius su šalimis kandidatėmis ir potencialiomis kandidatėmis, derina savo veiksmus su kitais išorės santykių grupei priskirtais išorės santykių, prekybos, vystymo, humanitarinės pagalbos generaliniais direktoratais ir *EuropeAid* tarnyba.

Taip pat žr. STABILIZACIJOS IR ASOCIACIJOS PROCESAS, VAKARŲ BALKANAI.

POLICIJOS MISIJA (angl. *Police mission*, pranc. *Mission de police*) – viena iš ES naudojamų civilinio krizių valdymo operacijų formų, paprastai skirta krizių apimtų šalių saugumo situacijai gerinti ir vietinės policijos gebėjimų plėtrai remti.

Pirmoji ir ilgiausiai trukusi ES civilinė krizių valdymo misija kaip tik ir buvo ES policijos misija Bosnijoje ir Hercegovinoje. Šią patariamojo pobūdžio misiją ES pradėjo 2003 metais, perėmusi ją iš Jungtinių Tautų tarptautinių policijos pajėgų. Pradinėje operacijos fazėje dalyvavo 500 policijos pareigūnų (tarp jų 2 policijos pareigūnai iš Lietuvos). Vėliau, 2005-ųjų pabaigoje pratęsus mandatą, policijos pareigūnų skaičius buvo sumažintas iki 170. Misija padėjo Bosnijai ir Hercegovinai kurti profesionalias daugiatautes policijos pajėgas, nepriklausomas nuo politinės įtakos. Taip pat ji padėjo įsteigti specializuotą vyriausybę agentūrą kovoti su organizuotu nusikalstamumu ir plėtoti jos veiklą, stiprinti saugumo ministeriją ir valstybinę pasienio tarnybą. 2007 metų pabaigoje misija buvo pratęsta dar dvejiems metams. Tuo metu daugiausia dėmesio buvo skiriama kovai su organizuotu nusikalstamumu, prokuratūros ir policijos bendradarbiavimui stiprinti. Ši misija vyksta kartu su saugumą užtikrinančia ES karine krizių valdymo operacija „Althea“.

Iš viso 2003–2008 metais Europos Sąjunga jau buvo įgyvendinusi šešias policijos misijas įvairiuose regionuose. Misija „EUPOL Proxima“ vykdyta 2003–2005 metais Makedonijoje. Tai buvo patariamoji ES misija, netiesiogiai pratęsusi karinę ES operaciją „Concordia“. Ilgainiui, gerėjant saugumo situacijai po 2001 metų etninių neramumų, tarptautinės karinės misijos buvimas šalyje tapo nepriimtinas Makedonijos vyriausybei. Tačiau situacija dar neleido visiškai atsisakyti tarptautinių pajėgų. Todėl buvo nuspręsta inicijuoti ES policijos misiją, kuri turėjo padėti gerinti saugumo situaciją bei padėti vykdyti reformas vidaus reikalų ministerijoje ir policijos sistemoje. Misijoje dalyvavo 200 policijos pareigūnų iš ES ir kitų Europos šalių. Nuo 2006 m. sausio 1 d. ši misija buvo perorganizuota į ES policijos patariamąją grupę, padėjusią sklandžiai pereiti nuo krizių valdymo priemonių prie Europos Komisijos įgyvendinamų bendradarbiavimo projektų. Misija laikoma sėkminga – jai pavyko Makedonijos policiją padaryti efektyvesnę ir priimtinesnę piliečiams, pagerinti saugumo situaciją šalyje.

ES policijos misija Kongo Demokratinėje Respublikoje „EUPOL Kinšasa“ – 2005–2007 metais vykdyta patariamoji misija, padėjusi parengti specializuotą nacionalinės Kongo policijos junginį – integruotą policijos padalinį, sudarytą iš 1008 pareigūnų. Šis padalinys pereinamuoju 2003–2006 metų laikotarpiu ir 2006 metais vykusių rinkimų metu buvo atsakingas už institucijų ir politikų saugumą. ES parama parengiant šį specializuotą policijos padalinį buvo viena iš priemonių, padėjusių Kongo Demokratinei Respublikai 2006-aisiais pasirengti pirmiesiems demokratiniams rinkimams po trisdešimt metų trukusio autoritarinio valdymo ir vėliau dešimtmetį trukusių konfliktų. ES misiją sudarė 30 pareigūnų.

ES policijos misija Palestinos teritorijose „EUPOL COPPS“ – 2006 metų sausį pradėta vykdyti misija, kuria siekiama paremti Palestinos vadovybę plėtojant modernias, veiksmingas, atsakingas policijos pajėgas. Misiją sudaro 32 ekspertai, kurių dauguma yra policijos pareigūnai. ES misija, konsultuodama ir mokydama vyresnius pareigūnus, padeda Palestinos policijai įgyvendinti policijos plėtros programą. ES misija taip pat koordinuoja ES valstybių narių ir kitų tarptautinių donorų teikiamą paramą Palestinos policijai.

ES policijos misija Kongo Demokratinėje Respublikoje „EUPOL Kongo Demokratinė Respublika“ – tai 2007 metais pradėta patariamoji misija, padėsianti reformuoti policijos sektorių ir gerinti policijos sąveiką su teisingumo sistema. Ši misija tęsia 2005–2007 metais vykdytą misiją EUPOL „Kinšasa“. 2006 metais Konge įvykę rinkimai užbaigė ketverius metus trukusį pereinamąjį laikotarpį. Porinkimų 2007 metais sudarytos naujosios Kongo Demokratinės Respublikos vyriausybės vienas iš prioritetų yra turinčių užtikrinti visuomenės saugumą institucijų – kariuomenės,

policijos ir teisingumo sistemos – stiprinimas. Laikoma, kad Kongo policija yra blogesnės būklės, palyginti su kariuomene. Ji labiau susiskaldžiusi, mažiau finansuojama ir blogiau parengta, dažnai nepajėgia vykdyti pagrindinių policijos funkcijų. Pereinamoju 2003–2006 metų laikotarpiu policijos reformos buvo daromos neturint aiškaus plano. Tiek Kongo Demokratinės Respublikos vyriausybė, tiek tarptautinė bendruomenė daugiausia dėmesio taikė pasirengimui rinkimams 2006 metais ir policijos padalinių, skirtų riaušėms malšinti, stiprinimui, iš dalies nepaisant kitų policijos funkcijų. ES policijos misija teiks patarimus policijos reformų klausimais naujai įsteigtiems Policijos reformos stebėsenos komitetui ir Jungtiniam teisingumo komitetui; skatins vykdyti žmogaus teises gerbiančią ir demokratijos standartus bei gero viešųjų reikalų valdymo principus atitinkančią politiką. Misiją sudaro 39 policijos pareigūnai, baudžiamosios teisės, žmogaus teisių apsaugos ekspertai.

ES policijos misija Afganistane „EUPOL Afganistanas“ skirta prisidėti prie tarptautinės bendruomenės pastangų stabilizuoti ir atkurti Afganistaną. Misija sieks padėti Afganistanui sukurti tarptautinius standartus atitinkančias policijos pajėgas – padės rengti strateginius dokumentus. Misijoje dalyvaujantys ekspertai ir pareigūnai stebės Afganistano policijos pareigūnų darbą, rengs jiems mokymus. ES misija taip pat koordinuos tarptautinės bendruomenės teikiamą pagalbą policijos srityje. Misijos dydis – 195 asmenys, kurių dauguma yra policijos pareigūnai (3 iš jų yra iš Lietuvos). Misija veiks Kabule ir provincijose, įskaitant ir Goro provinciją, kurioje veikia Lietuvos vadovaujama Provincijos atkūrimo grupė.

POLITIKOS DIREKTORIUS (angl. *Political director*, pranc. *Directeur politique*)
žr. POLITIKOS KOMITETAS.

POLITIKOS IR SAUGUMO KOMITETAS (angl. *Political and Security Committee*, pranc. *Le Comité de politique et de sécurité*) – specializuota ES Tarybos institucija, padedanti Tarybai rengti ir įgyvendinti bendrą ES užsienio, saugumo ir gynybos politiką. Pagrindinė komiteto užduotis – tarptautinės situacijos stebėjimas bei pasiūlymų bendros užsienio ir saugumo politikos klausimais teikimas Tarybai.

Nors formaliai Tarybos darbą rengia nuolatinių atstovų komitetas – Koreperas, jame posėdžiaujantys valstybių ambasadoriai svarsto visą ES veiklos spektrą, todėl jiems nebelineka daug laiko diskusijoms užsienio ir saugumo politikos klausimais. Šią spragą ir užpildo 2000 metų Nicos sutartimi įsteigtas specializuotas Politikos ir saugumo komitetas (toliau – PSK). Komitetas formaliai ir neformaliai posėdžiauja

netgi kelis kartus per savaitę. Šioje institucijoje faktiškai rengiamos ir svarstomos ES pozicijos pačiais aktualiausiais tarptautinės politikos klausimais, ruošiamas ES atsakas į tarptautines krizes, vykdoma politinė ES misijų kontrolė.

Komitetą sudaro valstybių narių misijose dirbantys ambasadoriai. Prireikus komitetas gali susirinkti ir valstybių užsienio reikalų politikos direktorių lygiu. Komitetas glaudžiai bendradarbiauja su Tarybos generaliniu sekretoriumi – vyriausiuoju įgaliotiniu bendrai užsienio ir saugumo politikai. ES Karinis komitetas ir Krizių valdymo civilinių aspektų komitetas teikia PSK patarimus ir rekomendacijas krizių valdymo bei karinių ir civilinių pajėgumų plėtros klausimais. PSK susitikimuose, vykstančiuose ne rečiau kaip du kartus per savaitę, dalyvauja ir ES specialūs atstovai, ES karinių bei civilinių operacijų vadovai, kiti ES ir kitų tarptautinių organizacijų ar trečiųjų šalių atstovai. PSK susitikimų darbotvarkes rengia speciali Tarybos Nicolaidis darbo grupė. PSK taip pat talkina dokumentus politiniais kariniais klausimais rengianti politinė karinė darbo grupė.

POLITIKOS KOMITETAS (angl. *Political committee*, pranc. *Comité politique*) – iš ES valstybių užsienių reikalų ministerijų aukšto rango diplomatų – politikos direktorių, atsakingų už užsienio politikos klausimų koordinavimą su kitomis ES valstybėmis bei ES institucijomis sudarytas komitetas, skirtas rengti ES valstybių užsienio reikalų ministrų susitikimus, kuriuose diskutuojama užsienio politikos koordinavimo klausimais.

1969 metų gruodį Hagoje vykusiame Europos ekonominės bendrijos valstybių ir vyriausybių vadovų susitikime buvo nuspręsta pradėti koordinuoti valstybių narių užsienio politiką. Aukšto rango belgų diplomatai Etienne'ui Davignonui buvo pavesta išnagrinėti šią problemą ir parengti pranešimą, kuriame būtų pateikti konkretūs pasiūlymai, kaip šis koordinavimas galėtų būti organizuojamas.

Be viso kito, pranešime buvo pasiūlyta, kad aukšto rango – valstybių Užsienio reikalų ministerijų Politikos departamentų direktorių lygio – diplomatai sudarytų Politikos komitetą. Politikos komitetas pradėjo veikti 1970 metais, valstybių politinio susitarimo pagrindu. Vėliau šis komitetas buvo įteisintas 1986 metais pasirašytame Suvestiniame Europos akte, kur buvo nustatyta, kad „Politikos direktoriai reguliariai susitinka Politiniame komitete, kad suteiktų reikiamus postūmius, išlaikytų Europos politinio bendradarbiavimo tęstinumą ir rengtų ministrų debatus“. Šiame akte taip pat numatyta, kad Politikos komiteto sprendimu sudaromos užsienio politikos reikalus svarstančios darbo grupės. 1992 metų Maastrichto sutartis, užsienio politikos koordinavimą pakeitusi bendra užsienio ir saugumo politika, praplėtė ir Politikos komiteto įgaliojimus. Komitetui buvo pavesta stebėti tarptau-

tinę padėtį, teikti Tarybai nuomones, kontroliuoti priimtų susitarimų įgyvendinimą. Pagaliau 2000 metų Nicos sutartimi Politikos komitetas buvo performuotas į nuolat veikiančią iš valstybių misijose prie Europos Sąjungos dirbančių ambasadorių sudarytą Politikos ir saugumo komitetą.

Taip pat žr. POLITIKOS IR SAUGUMO KOMITETAS.

POLITIKOS PADALINYS (angl. *Policy Unit*, pranc. *Unité politique*) žr. POLITIKOS PLANAVIMO IR ANKSTYVOJO PERSPĖJIMO PADALINYS.

POLITIKOS PLANAVIMO IR ANKSTYVOJO PERSPĖJIMO PADALINYS (angl. *Policy Planning and Early Warning Unit*, pranc. *Unité de planification de la politique et d'alerte rapide*) – ES Tarybos generaliniam sekretoriui – vyriausiajam įgaliotiniui bendrai užsienio ir saugumo politikai tiesiogiai pavaldi Tarybos generalinio sekretoriato tarnyba, kuriai pavesta stebėti ir analizuoti su ES bendros užsienio ir saugumo politikos sritimi susijusius politinius procesus, teikti pasiūlymus dėl ES užsienio politikos strategijos, uždavinių ir prioritetų, iš anksto perspėti apie įvykius ir situacijas, potencialias krizes, kurios yra aktualios Europos Sąjungai.

Politikos planavimo ir ankstyvojo perspėjimo padalinys, kuris dabar dažniausiai vadinamas tiesiog Politikos padaliniu, buvo įsteigtas 1999 metais padėti Amsterdamo sutartimi numatytam naujam pareigūnui – vyriausiajam įgaliotiniui bendrai užsienio ir saugumo politikai. Padalinys yra sudarytas iš ES valstybių deleguotų ekspertų bei Komisijos ir Tarybos generalinio sekretoriato atstovų. Jame dirba apie 40 darbuotojų. Steigiant padalinį buvo tikimasi, kad jis padės ES plėtoti geriau apgalvotą, veiksmingesnę ir nuoseklesnę užsienio politiką, greičiau ir adekvačiau reaguoti į tarptautines aktualijas.

Taip pat žr. VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS

PRANCŪZIJA – viena iš Europos Sąjungos valstybių steigėjų, be kurios iniciatyvų, dalyvavimo, pritarimo ir paramos Europos integracijos procesas ir Europos Sąjungos gyvavimas būtų iš viso sunkiai įsivaizduojami. Nepaisant Prancūzijos bendros paramos integracijai, jos požiūris į Europos vienijimąsi nėra paremtas vien nesavanaudišku idealizmu ir gerais norais. Prancūzija visada pasižymėjo ir tuo, kad jos vyriausybės politika grindžiama gerai pasvertais nacionaliniais interesais, kurie ne visada yra laisvi nuo savotiško „didybės kompleksų“ ir noro matyti Prancūziją neginčijama politine ir moraline visos Europos lydere.

Prancūzija yra viena galingiausių ES valstybių narių – ji yra Antrojo pasaulinio karo laimėtoja, buvusi kolonijinė valstybė, nuolatinė Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos narė, turi branduolinį ginklą. Prancūzija pasisako už Europos Sąjungos vaidmens užsienio ir saugumo politikos srityje stiprinimą, ypatingą dėmesį kreipiant į pietines ES kaimynes ir savo buvusias kolonijas Afrikoje. Prancūzija taip pat tradiciškai pasisakydavo už atsvaros JAV kūrimą, nebūtinai konfrontuojant su ja, ir specialiųjų santykių su Rusija palaikymą.

Dar šaltojo karo metais tuometinis Prancūzijos prezidentas Charles'is de Gaulle'is suformulavo Prancūzijos ambiciją tapti „trečiaja galybe“ dvipoliame pasaulyje. Pasibaigus šaltajam karui, šis Prancūzijos siekis neišnyko, tačiau gerokai pakito. Dabar Prancūzijos interesu galima įvardyti norą ES paversti galybe, kuri oponuotų JAV vienašališkumui pasaulio politikoje. Vienas ryškiausių pavyzdžių – kategoriškai neigiama Prancūzijos nuostata dėl 2003 metų JAV vadovaujamos karinės operacijos Irake. Tuo metu Prancūzija atvirai kritikavo JAV ir jas parėmusias Jungtinę Karalystę, Ispaniją bei Vidurio ir Rytų Europos valstybes.

Tačiau pastaraisiais metais pastebimas akivaizdus Prancūzijos kritikos JAV atžvilgiu švelnėjimas. Naujasis Prancūzijos prezidentas Nicolas Sarkozy yra kur kas palankiau nusiteikęs JAV atžvilgiu negu jo pirmtakas Jacques'as Chiracas. Prancūzija netgi planuoja grįžti į NATO karinę struktūrą, iš kurios de Gaulle'io sprendimu pasitraukė 1966 metais. Prancūzijos antiamerikietiško atoslūgį „lėmė“ ir išryškėjusi būtinybė glaudžiau bendradarbiauti su Jungtine Karalyste toliau plėtojant Europos Sąjungos karinius pajėgumus. Ši Prancūzijos nuostata buvo įtvirtinta 1998 metų Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės Sen Malo deklaracija, kuri gali būti laikoma naujo etapo Europos bendros saugumo politikos raidoje pradžia. ES Kovinių grupių koncepcija, kuriai 2004 metų lapkritį pritarė Europos Vadovų Taryba, taip pat sukūrė Prancūzija kartu su Jungtine Karalyste.

Pažymėtina, kad Prancūzija yra pasiryžusi plėtoti ES užsienio ir saugumo politiką, netgi tuo atveju, jeigu joje nenorėtų dalyvauti kurios nors ES valstybės. Ji aktyviai pasisako už bendrą Europos saugumo politiką, net jei iš esmės ji būtų tik kelių didžiausių ES valstybių glaudesnio bendradarbiavimo projektas, kuris galėtų būti plėtojamas netgi už ES ribų. Vadovaudamasi šia logika jau 1987 metais Prancūzija kartu su Vokietija įkūrė bendrą brigadą, kuri 1992 metais, prie jos prisidėjęs Ispanijai, Belgijai, Liuksemburgui ir Lenkijai, buvo išplėta į stambų karinį greitojo reagavimo junginį – *Eurocorps*. Be to, Prancūzijos prezidentas Sarkozy yra pasisakęs už tai, kad šešios didžiausios ES valstybės – Vokietija, Prancūzija, Jungtinė Karalystė, Italija, Ispanija ir Lenkija – kartu spręstų strateginius ES užsienio ir saugumo politikos klausimus. Antra vertus, nors Prancūzija yra didesnės vienybės šalininkė,

tuo pat metu ji skeptiškai vertina Bendrijos metodo taikymą priimant sprendimus užsienio ir saugumo politikos srityje. Prancūzija, būdama aktyvi bendros politikos šalininkė ir daugiašališkumo propaguotoja, kartu nenori prarasti savo užsienio politikos kontrolės.

Taip pat žr. EUROKORPUSAS.

PREKYBOS GENERALINIS DIREKTORATAS (angl. *Directorate-General for Trade*, pranc. *Direction générale du commerce*) – Europos Komisijos administracinis padalinys, atsakingas už Europos Sąjungos užsienio prekybos politikos rengimą ir įgyvendinimą. Politinis generalinio direktorato vadovas yra plėtos komisaras. Jam talkina administracinis vadovas – generalinis direktorius.

Užsienio prekyba yra viena iš labiausiai integruotų politikos sričių, perduota išimtinai Europos Sąjungos kompetencijai. Užsienio prekyba tuo pat metu turi ir didelę tarptautinę reikšmę. Komisijos prekybos generalinis direktoratas kaip tik ir yra pagrindinė institucija, kurioje rengiami Sąjungos užsienio prekybos politikos sprendimai ir kuri talkina prekybos komisarui ir visai Europos Komisijai įgyvendinant pagrindinius politinius tikslus šioje srityje.

Pagrindiniai direktorato uždaviniai yra:

- remiantis aukštos kokybės analize formuluoti ir nuolat atnaujinti Europos Sąjungos prekybinius interesus tiek vidaus rinkos apsaugos, tiek eksporto skatinimo požiūriu;
- vesti dvišales, regionines ar daugiašales derybas dėl prekybos, remiantis Komisijos pasiūlytais ir Tarybos patvirtintais teisės aktais;
- stebėti ir užtikrinti tarptautinių prekybos susitarimų įgyvendinimą išnaudojant Pasaulio prekybos organizacijos ginčų sprendimo sistemą ir Komisijos patvirtintas prekybos paramos ir apsaugos priemones (dempingo, subsidijų ribojimo taisyklės ir prekybos barjerų reglamentą);
- dalyvauti stebint ir formuojant vidinius ir išorinius politinius procesus, kurie turi įtakos Sąjungos prekybai ir investicijoms ir kurie yra susiję su vidaus rinka, vartotojais, sveikata, aplinka, technologijomis, intelektine nuosavybe, konkurencingumu, konkurencija, energetika, transportu, žemės ūkiu ir kitai sektoriais;
- per *Relex* komisarų grupę užtikrinti Sąjungos prekybos politikos ir visų išorės santykių politikos darną bei užtikrinti Europos Sąjungos indėlį į globalių ekonominių procesų valdymą;

- teikti viešumenei, darbdaviams ir darbininkams, pilietinei visuomenei, profesionalų sluoksniams aiškia, išsamią ir naujausią informaciją ir tuo pat metu siekti išsiaiškinti jų nuomonę dėl Komisijos vykdomų priemonių.

PRIEŠPĖSTINĖS MINOS (angl. *Anti-personnel landmines*, pranc. *Mines terrestres antipersonnel*) – viena iš komplikuočiausių saugumo problemų, atsiradusi dėl to, kad įvairiose šalyse buvusių konfliktų rajonuose lieka daug nesunaikintų sprogmenų, kurie tampa daugybės mirčių priežastimi, neigiamai veikia tų valstybių socialinį ir ekonominį gyvenimą bei kenkia aplinkai. Europos Sąjunga remia tarptautines pastangas naikinti išlikusias priešpėstines minas ir apskritai uždrausti jas naudoti, pati įgyvendina specialią daugiametę minų naikinimo akciją.

Europos Bendrija veiklą minų naikinimo srityje pradėjo 1992 metais, kai buvo skirta parama tarptautiniams nusiginklavimo projektams, o Bendrijos valstybės paskatintos teikti dvišalę pagalbą nukentėjusiems regionams. 1997 m. rugsėjo 18 d. buvo priimta tarptautinė Otavos konvencija dėl uždraudimo naudoti, kaupti, gaminti ir perduoti priešpėstines minas. Ši konvencija įsigaliojo 1999 m. kovo 1 d.

Europos Sąjungos savarankiškos strategijos šioje srityje užuomazgomis galima laikyti 2001 metais priimtus atitinkamus Europos Parlamento ir Tarybos reglamentus, numatančius pagalbą šioje srityje besivystančioms ir kitoms užsienio šalims. Šie reglamentai sudarė 2002–2004 metų minų naikinimo akcijos pagrindą ir daugiausia telkėsi į techninę pagalbą išminuojant bei naikinant minas. 2002–2004 metų projektams iš Bendrijos biudžeto buvo skirta per 125 mln. eurų. Iš viso su minų naikinimu susijusiems projektams 1997–2004 metais ES paskyrė daugiau kaip 1 mlrd. eurų, kas sudarė daugiau negu pusę visos pasaulinės paramos su minomis susijusiems projektams.

2004 metais minėtus Europos Parlamento ir Tarybos reglamentus pakeitė Europos Komisijos patvirtinta Minų naikinimo akcijos strategija ir daugiametė indikatyvinė programa. Šiame dokumente Europos Sąjunga išsikėlė įspūdingą tikslą – pasiekti, kad nebebūtų nė vienos aukos dėl nesprogusių sprogmenų ir išipareigojo kryptingai plėtoti vystomąjį bendradarbiavimą ir skatinti kitas šalis įgyvendinti Otavos konvenciją. Šioje strategijoje numatyti trys konkretūs uždaviniai – mažinti priešpėstinių minų grėsmę; padėti minų aukoms, ypatingą dėmesį skiriant jų socialinei ekonominei integracijai, ir skatinti vietinį bei regioninį bendradarbiavimą šioje srityje.

Vadovaudamasi šia akcijos strategija, ES siekia paremti šalis, kurios yra pasirašiusios Otavos konvenciją, taip pat šalis ir organizacijas, kurios užsiima išminavimo ir atsargų naikinimo darbais. Strategijoje numatyti konkretūs paramos gavėjų atrankos kriterijai (taikomas sąlygiškumo principas): šalis privalo pasirašyti Otavos konvenciją arba įgyvendinti jos principus, poreikis siekti humanitarinių ir plėtros tikslų, šalių strateginė svarba Europos Sąjungai, suderinamumas su kitais projektais bei regioninių ar vietinių projektų efektyvumas. Tokiais atrankos kriterijais siekiama ne tik fiziškai sunaikinti minas, bet ir skatinti šalių supratimą bei atsakomybę už jų naudojimo riziką ir žalą.

Iš Bendrijos biudžeto 2005–2007 metų akcijos projektams paskirta 140 mln. eurų, taip pat numatyta galimybių vykdant konkrečius projektus padidinti šią sumą ir iš valstybių nacionalinių išteklių. Šiuo metu įgyvendinami projektai Afganistane, Angoloje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Kambodžoje, Kroatijoje, Irake, Kosove, Laose, Mozambike, Nikaragvoje, Somalyje ir Zimbabvėje. 2007 metais Taryba priėmė sprendimus dėl bendrųjų veiksmų, kuriais siekiama paremti Konvenciją dėl tam tikrų įprastinių ginklų ir skiriama parama projektams trečiojoje šalyse.

Pažymėtina, kad įgyvendinant ES minų naikinimo akciją svarbų vaidmenį visada vaidino Europos Komisija, su kurios dalyvavimu siejama galimybė šį tikslą integruoti į vystomojo bendradarbiavimo programas. Ši nuostata išliks ir ateityje. Planuojant 2007–2013 metų ES finansinę perspektyvą pabrėžta, kad minų naikinimo akcijos projektai yra labiau priskirtini plėtros bei pokonfliktinių šalių atkūrimo sričiai, todėl parama turėtų būti skiriama pagal stabilumo, kaimynystės, pasiruošimo narystei bei plėtros finansavimo reglamentus, kurie keičia anksčiau atskiriems geografiniams regionams ar konkrečioms problemoms numatytas finansavimo programas.

PSK (angl. *PSC*, pranc. *COPS*) žr. POLITIKOS IR SAUGUMO KOMITETAS.

R

RELEX KOMISARŲ GRUPĖ ŽI. EUROPOS KOMISIJA.

RYTŲ BALKANŲ VALSTYBĖS – Rumunija, Bulgarija – panašiai kaip ir visos naujosios ES valstybės, saugumo politikoje pirmenybę teikia NATO ir santykiams su JAV, o jų dalyvavimas ES bendroje užsienio ir saugumo politikoje dažnai yra formalus ir iš esmės neaktyvus. Antra vertus, tai nereiškia, kad tos valstybės atsiriboja nuo ES Sąjungos veiklos šioje srityje. Ir Bulgarija, ir Rumunija dalyvauja ES karinėse ir civilinėse krizių valdymo misijose, turi gana aiškius savo veiklos vykdant ES užsienio politiką prioritetus (Vakarų Balkanai), tačiau šių valstybių įtaka Europos Sąjungai tebėra nedidelė, o dalyvavimas rengiant bendrus sprendimus dažniausiai mažai pastebimas.

RUSIJA – ES kaimynė, kuri dėl savo dydžio, artimos kaimynystės, istorinių, ekonominių ir kultūrinių ryšių su Europa yra tarp svarbiausių ES partnerių daugelyje politikos sričių. Nepaisant daugelio abi šalis siejančių saitų ir tarpusavio priklausomybės, jų vertybės ir prioritetai toli gražu ne visada yra tokie pat, ir laikui bėgant galima pastebėti, kad tie skirtumai ir nesutarimai darosi vis didesni, o tarpusavio santykiai – komplikuoti ir prieštaringi.

Gilėjančią vertybinę prarają tarp ES ir Rusijos lėmė tai, kad pastarosios bandymai po Sovietų Sąjungos žlugimo orientuoti į Vakarus ir tapti liberalios demokratijos valstybe nebuvo sėkmingi ir sukėlė joje ekonominę bei ideologinę krizę, išėjimą iš kurios buvo ieškoma ne toliau bandant konsoliduoti demokratiją, bet vis labiau atsigręžiant į autoritarizmą. Rusijos valdžios sprendimus, užgnaužiančius laisvą politinį procesą ir nevaržomą verslo plėtrą, taip pat lydi atsisakymas pripažinti istorinę tiesą, ideologinis revanšizmas bei nacionalizmas ir vis panašesnė į šaltojo karo laikų Sovietų Sąjungos laikysena tarptautinėje arenoje.

Viena vertus, Rusija ES valstybėms daugeliu atžvilgių (ypač ekonomikos ir energetikos) buvo ir lieka labai svarbi partnerė. Antra vertus, glaudesnis bendradarbiavimas ir strateginės partnerystės plėtojimas darosi vis sunkiau įsivaizduojamas. ES valstybės skirtingai vertina Rusijoje vykstančius procesus ir labai sunkiai sutaria dėl bendros ES politikos Rusijos atžvilgiu. Savo ruožtu šiuos nesutarimus efektyviai išnaudoja Rusija, siekdama plėtoti partnerystę su jai palankesnėmis šalimis ir bandydama neutralizuoti bei izoliuoti tas ES šalis, kurios kritiškiau vertina Rusijos

užsienio politiką. Belieka konstatuoti, kad kol šie ES politikos Rusijos atžvilgiu prieštaravimai nebus įveikti, ES demonstruos labiau ne savo bendros užsienio politikos pranašumus, bet akivaizdžius defektus.

Sąlyginai ES ir Rusijos santykių raidoje galima išskirti du pagrindinius etapus, nulemtus tiek ES didžiosios plėtros, kai 2004 metais ES narėmis tapo aštuonios Vidurio ir Rytų Europos valstybės, tiek pačioje Rusijoje pasireiškusių autoritarizmo stiprėjimo tendencijų, kurias lydėjo atitinkamos jos užsienio politikos permainos. Pirmojo etapo metu (maždaug iki 2000–2001 metų), Rusijai atsisakius komunizmo ir siekiant tapti vakarietiška liberalia demokratija, ES laikė savo misiją remti ir visokeriopai skatinti Rusijoje pradėtas reformas siekdama, kad ilgainiui Rusija, kaip ir kitos Vidurio ir Rytų Europos šalys, taptų jeigu ne ES nare, tai bent jau tikrai svarbia sudedamąja bendros Europos politinės ir ekonominės erdvės dalimi. Orientuojantis į šį strateginį tikslą buvo sukurti ir atitinkami teisiniai dvišalio bendradarbiavimo pagrindai. 1997 m. gruodžio 1 d. įsigaliojo ES ir Rusijos Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas, kuris nustatė bendrus principinius bendradarbiavimo tikslus, sukūrė institucinį dvišalių kontaktų mechanizmą, apibrėžė veiksmų ir dialogo įvairiose srityse kryptis. Susitarimas turėjo galioti 10 metų ir galėjo būti pratęstas.

1997 metų ES ir Rusijos susitarimas yra paremtas bendrų principų ir tikslų – tarptautinės taikos ir saugumo skatinimo, paramos demokratijai, politinėms ir ekonominėms laisvėms – pripažinimu. Susitarime numatoma stiprinti ES ir Rusijos partnerystę plėtojant politinius, prekybinius, ekonominius ir kultūrinius ryšius, kurti ES ir Rusijos laisvosios prekybos zoną. Susitarimas taip pat apėmė daugelį politikos sričių: politinį dialogą, prekybą prekėmis ir paslaugomis, verslą ir investicijas, finansinį ir teisinį bendradarbiavimą, mokslą ir technologijas, švietimą ir mokslą, energetiką, bendradarbiavimą branduolinėje ir kosmoso srityse, aplinkosaugą, transportą, kultūrą, bendradarbiavimą užkertant nelegalią veiklą. Susitarime taip pat buvo apibrėžti dvišalio bendradarbiavimo mechanizmai – du kartus per metus vykstantys ir strategines santykių plėtojimo kryptis nustatantys viršūnių susitikimai; ministrų lygmeniu veikianti Nuolatinė partnerystės taryba; vyresniųjų pareigūnų susitikimai; politinis dialogas ir Parlamentinio bendradarbiavimo tarp Europos Parlamento ir Rusijos Valstybės Dūmos komitetas.

Esminiai ES politikos Rusijos atžvilgiu principai buvo išdėstyti 1999 metais Europos Vadovų Tarybos patvirtintoje ES bendrojoje strategijoje dėl santykių su Rusija. ES siekė su Rusija realios strateginės partnerystės, paremtos bendrais interesais ir vertybėmis, kurie apima demokratiją, žmogaus teises, teisės viršenybę, rinkos ekonomikos principus, prisidėti prie Rusijos ekonomikos modernizavimo

ir įsitraukimą į pasaulio ekonomiką. ES tikėjosi, kad su Rusija pavyks sėkmingai bendradarbiauti ir tarptautinio saugumo srityje, kovojant su terorizmu ir organizuotu nusikalstamumu, branduolinio ginklo platinimu, valdant konfliktus ir krizes gretimose šalyse. Tačiau ES bendrojoje strategijoje numatytus tikslus pavyko įgyvendinti tik iš dalies. 2000 metais Rusijos prezidentu tapus Vladimirui Putinui ir pamažu pradėjus keistis Rusijos užsienio politikai, tai netruko atsiliesi ir ES ir Rusijos santykiams. Pradėjusios stiprėti autoritarinės tendencijos Rusijoje, demokratijos principų ir žmogaus teisių pažeidimai, padažnėję teroristų išpuoliai, su kuriais buvo kovojama nesaugant įkairių gyvybių, brutalus Čėčenijos sukilėlių malšinimas kėlė vis didesnę ES valstybių susirūpinimą ir nepasitenkinimą. Tačiau Rusijos valdžia savo ruožtu labai kategoriškai ir demonstruodama didelį susierzinimą atmesdavo ne tik bet kokią kritiką, bet netgi ir paramos siūlymus. Darėsi vis akivaizdžiau, kad Rusija keičiasi, ir keičiasi visai ne taip, kaip tikėjosi ES.

Kiek netikėtai santykius komplikavo ir artėjanti ES plėtra į Vidurio ir Rytų Europą. Nors Rusija niekada oficialiai neprieštaravo ES plėtrai, savo požiūrį pradėjo keisti, kai 2002 metais išryškėjo pirmas labai konkretus Rusijos nesutarimas su Europos Sąjunga dėl tranzito į Kaliningradą po ES plėtros. Vis labiau sudėtingėjančius santykius su Rusija ES tikėjosi pagerinti siūlydama naujas bendradarbiavimo iniciatyvas. 2003 metų gegužę Sankt Peterburge vykusiame eiliniame (jau vienuoliktame) Rusijos ir ES viršūnių susitikime iš principo buvo pritarta sumanymui ES ir Rusijos santykius pakelti į kitą kokybinį lygmenį. Priimtoje deklaracijoje teigiama, kad Rusija ir ES palaipsniui pagal dabar galiojančią Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą kurs keturias bendras erdves – ekonominę; laisvės, saugumo ir teisingumo; mokslo ir švietimo; išorės saugumo.

Viena vertus, toks projektas buvo visai logiškas, nes geografinis ES ir Rusijos „suartėjimas“ po numatomos plėtros, kai Rusija ribotųsi net su penkiomis ES šalimis, aktualina būtinybę glaudžiau bendradarbiauti. Artima kaimynystė sukuria ne tik intensyvesnės prekybos prielaidas, bet ir aktualina saugumo problematiką visais jos aspektais – nuo didžiosios politikos iki kultūrinių mainų ir piliečių kontaktų. Sienų kontrolė, regioniniai konfliktai, kova su organizuotu nusikalstamumu tampa bendrais interesais. Antra vertus, netruko paaiškėti, kad tai, kas buvo deklaruojama Sankt Peterburge, numatant keturių erdvių kūrimą, ir toliau lieka tolimos ateities dalykas. Išryškėję nuomonių ir vertybių skirtumai pasirodė esą labai dideli. Ir tuos skirtumus, matyt, lemia ne tik politikų pozicijų skirtumai, bet ir iš principo skirtingos ES ir Rusijos, kaip tarptautinės politikos veikėjų, prigimtis.

Europos Sąjunga – tai unikalus, modernus valstybių susivienijimas, kuris yra grindžiamas ne tik ir gal ne tiek pragmatiniais interesais, kiek bendromis vertybėmis.

Europos Sąjungai, kitaip negu kuriai nors „pragmatiškai“ nusiteikusiai valstybei, yra daug sunkiau „nepastebėti“ demokratiškus procedūrus ir teisės viršenybės pažeidimų Rusijoje, nutylėti ir nereaguoti į nuolat Europą pasiekiančius liudijimus apie apgailėtiną žmogaus teisių padėtį Čečėnijoje. Todėl ir Sąjungos bendradarbiavimo su jos narėmis nesančiomis valstybėmis pavidalai labai priklauso nuo to, kiek tas partneris yra linkęs pripažinti bendrą vertybinį pagrindą. O Rusija, būdama suvereni valstybė, turinti ne tik neužgesusių, bet ir akivaizdžiai atsinaujinančių imperinių ambicijų, glaudesnę sąsają su Europos Sąjunga išsivaizduoja visai ne kaip bendromis vertybėmis ir taisyklėmis paremtos erdvės kūrimą, visai ne kaip ES aprobuotų vertybių, normų ir taisyklių perkėlimą į savo sistemą, bet tikta kaip ypatingų privilegijų ir išimčių santykiuose su ES įgijimą. Todėl nenuostabu, kad keturių bendrų ES ir Rusijos erdvių projekto įgyvendinimas netapo plačia strategine partneryste, bet geriausiu atveju virsta tik labai konkrečių, pragmatiškų, siaurų ir, svarbiausia, sunkiai pasiekiamų susitarimų visuma.

Ryškiausias pavyzdys – pastaraisiais metais ypatingą politinę svarbą įgiję energetikos klausimai. Iš pradžių Rusija siekė savo energetikos sektorių privatizuoti ir integruoti į pasaulinę rinką ir 1994 metais pasirašė Energetikos chartijos sutartį, kuri turėjo tapti pagrindiniu tarptautiniu režimu, Europos mastu reguliuojančiu energijos išteklių prekybą, tranzitą ir investicijas į šį sektorių. Tačiau Rusija, būdama viena iš pagrindinių energijos šaltinių (apie 25 proc.) tiekėja Europos Sąjungai, nutarusi energetikos sektorių sugrąžinti valstybės žinion, nusprendė šios sutarties neberatifikuoti ir toliau riboti Europos bendrovių galimybes investuoti į Rusijos energetikos sektorių ir naudotis Rusijos vamzdynų sistema, kad galėtų tiekti savo pagamintą produkciją vartotojams. Kadangi Rusija, kitaip negu ES, į energetiką pirmiausia žvelgia ne kaip į verslą, bet kaip į politinės galios šaltinį, suprantama, kad surasti bendrą vardiklį ES ir Rusijos nuostatoms šioje srityje ar tuo labiau kalbėti apie bendrą ekonominę erdvę yra labai sunku arba netgi iš viso neįmanoma, nors abiejų pusių tarpusavio priklausomybė yra didelė ir toliau didėja.

Taip Europos Sąjungai ir Rusijai „dreifuojant“ skirtingomis kryptimis, atėjo laikas ir pribrendo būtinybė peržiūrėti ir teisinius dvišalių santykių pagrindus. Ir ne tik todėl, kad 2007 metų pabaigoje baigėsi ES ir Rusijos Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo galiojimas, bet ir todėl, kad per praeitą dešimtmetį abiejose pusėse labai daug kas pasikeitė, o ES ir Rusijos santykiai įgijo naują kokybę. Šiandien dar sunku pasakyti, kokį pavidalą įgaus ir kokias nuostatas įtvirtins naujasis ES ir Rusijos Partnerystės susitarimas, tačiau kad ir kaip viskas klostytųsi, tai bus lemtingas egzaminas, visų pirma, pačiai Europos Sąjungai ir jos gebėjimams formuoti ir įgyvendinti bendrą užsienio politiką. Jeigu ES šalys sugebės susitarti ir laikytis

bendros pozicijos Rusijos atžvilgiu, tai visi kiti ES bendros užsienio politikos klausimai neabejotinai bus sprendžiami daug lengviau. Ir priešingai – nesėkmė ieškant visai ES priimtino *modus vivendi* su Rusija reikš, kad kalbos apie ES galimybę būti tarp pasaulio galybių yra gerokai per ankstyvos. Deja, kol kas tenka konstatuoti, kad pradžia buvo labai sunki – ES valstybėms ilgai nesutariant dėl naujo derybų mandato turinio, oficialios derybos su Rusija prasidėjo beveik dvejais metais vėliau negu buvo planuota – tik 2008-ųjų vasarą. O tik formaliai prasidėjusios jos beveik iš karto vėl buvo sustabdytos dėl Rusijos agresijos prieš Gruziją.

S

SĄJUNGOS UŽSIENIO REIKALŲ MINISTRAS (angl. *Union Minister for Foreign Affairs*, pranc. *Ministre des Affaires étrangères de l'Union*) žr. VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS

SALW (angl. *Small arms and light weapons* santrumpa) žr. ŠAULIŲ IR MAŽO KALIBRO GINKLAI

SANKCIJA – tai ribojanti ES užsienio politikos priemonė, kurią nustato ES Taryba. Sankcijos paskirtis yra užkirsti kelią neteisėtai veiklai arba politikai, dažniausiai pažeidžiančiai tarptautinę teisę arba žmogaus teises, kuria nesilaikoma demokratinų principų, pažeidžiamas šalies vidaus ar regioninis stabilumas.

Europos Sąjungos taikomos sankcijos gali būti skirstomos į tarptautines, kai ES įgyvendina teisiškai privalomas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijas, ir savarankiškas ES sankcijas, dėl kurių įvedimo vienašališkai nusprendžia ES Taryba. Savarankiškos sankcijos gali papildyti ir jau Jungtinių Tautų numatytus apribojimus, ir nustatyti visai atskiras sankcijas subjektams, kuriems kitos tarptautinės organizacijos nebūtinai yra įvedusios savo sankcijas.

Sankcijos gali būti taikomos užsienio šalių vyriausybių atstovams, privačioms bendrovėms ir atskiriems individams. Išskirtiniais atvejais jos taikomos ir ES šalių piliečiams, dažniausiai susijusiems su teroristinėmis organizacijomis, tačiau tada jos nelaikomos tarptautinėmis sankcijomis. Galima išskirti šešias ribojančių priemonių rūšis:

- ekonominės sankcijos (prekybos nutraukimas, ginklų embargas, importo ir paramos tiekimo draudimas);
- diplomatinės (diplomatinių ryšių nutraukimas, diplomatų išsiuntimas);
- finansinės (lėšų įšaldymas, draudimas teikti finansines paslaugas);
- politinės (draudimas išduoti vizas ir keliauti tranzitu);
- susisiekimo (transporto priemonių vykimo ir pašto bei ryšių paslaugų teikimo apribojimas) ir
- visuomeninės sankcijos (kultūros, mokslo ir švietimo ryšių apribojimas).

Taikomos sankcijos turi būti nukreiptos į tam tikrus tikslinius subjektus ir nepažeisti kitų tos šalies piliečių ar įmonių interesų, taip pat įvedamos priemonės

turi nepažeisti Pasaulio prekybos organizacijos susitarimų. Todėl sudaromi sankcionuojamų asmenų sąrašai, kuo kruopščiau pateikiant jų identifikavimo duomenis, nurodomos aplinkybės ir procedūros dėl tokių asmenų įtraukimo į sąrašus ir išbraukimo iš jų, nurodomas lėšų įšaldymo laikotarpis (verta pažymėti, kad lėšos neatimamos, bet tik tam tikram laikotarpiui neleidžiama jomis naudotis), ginklų embargas taikomas tik kontroliuojamų prekių sąrašuose nurodytai įrangai. Gali būti sankcijų taikymo išimčių, kurios paprastai daromos humanitariniais tikslais.

Sankcijos Bendrijoje gali būti įvedamos tiesiogiai taikomais Tarybos reglamentais, jei draudžiama sritis pakliūva į Bendrijos išimtinės kompetencijos sritį (preybos apribojimai, draudimas teikti paramą, lėšų įšaldymas), ir Tarybos bendrosiomis pozicijomis (ginklų embargas, draudimas išduoti vizas), jei draudžiama veikla yra ES bendros užsienio ir saugumo politikos ribose. Prieš priimant reglamentą arba tuo pačiu metu visada priimama ir bendroji pozicija – taip išreiškiamas politinis įsipareigojimas taikyti sankcijas. O jau galiojančios sankcijos, neįvedant naujų, gali būti papildytos Tarybos sprendimais (naujų asmenų įtraukimas į sąrašus dėl draudimo išduoti vizas) ir Komisijos reglamentais (naujų asmenų įtraukimas į sąrašus dėl lėšų įšaldymo).

Konkrečios priemonės sankcijoms įgyvendinti turi būti priimtos nacionaliniu lygmeniu, tačiau nesant tiesiogiai taikomų reglamentų, t. y. priėmus tik bendrąsias pozicijas, kai kurios valstybės nusprendžia nacionaliniu lygmeniu jas įgyvendinti tiesiogiai. Vis dėlto kompetentingos valstybių institucijos visada yra atsakingos už nuobaudų dėl pažeidimų taikymą, išimčių suteikimą, keitimąsi informacija bei nacionalinių įgyvendinimo ataskaitų teikimą.

Tiek jau esamus tarptautines sankcijas įgyvendinančius, tiek ES savarankiškas sankcijas įvedančius Bendrijos teisės aktus rengia Tarybos Išorės santykių patarėjų darbo grupė, jei reikia, pasitelkdama už santykius su trečiaja šalimi atsakingą Tarybos darbo grupę ir atsižvelgdama į pranešimus iš ambasadų šalyse, kurioms bus taikomos sankcijos. Iniciatyvos teisė pagal nuo sankcijų pobūdžio priklausančią kompetenciją atitenka tuo metu ES pirmininkaujančiai valstybei arba Komisijai. Parengtas dokumentas teikiamas svarstyti Korepere ir tvirtinti Tarybai.

Rengiant sankcijas įvedančius teisės aktus, vadovujamasi gairėmis dėl ribojančių priemonių įgyvendinimo bei įvertinimo ir „geriausios praktikos“ dėl efektyvaus jų įgyvendinimo dokumentu. Šiais dokumentais siekiama standartizuoti sankcijų įgyvendinimą ir stiprinti jų įvedimo metodus, pateikiamos pagrindinės problemos, standartinės sąvokos ir bendrieji apibrėžimai, naudojami Bendrijos teisės aktuose.

2008 metų pradžioje Europos Sąjungoje buvo taikomos sankcijos šioms valstybėms: Baltarusijai, Birmai, Dramblio Kaulo Kranto Respublikai, Irakui, Iranui, Kinijai, Kongo Demokratinėi Respublikai, Šiaurės Korėjai, Libanui, Liberijai, Libijai, Mianmarui, Siera Leonei, Sirijai, Somaliui, Sudanui, Uzbekistanui ir Zimbabvei.

Sankcijos taip pat taikomos asmenims ir teroristinėms grupėms, susijusioms su Usama bin Ladenu, *Al-Qaeda* ir Talibanu, bei asmenims (kai kurie Bosnijos ir Hercegovinos, Kroatijos, Makedonijos ir Serbijos piliečiai), kuriems pareikšti oficialūs Tarptautinio baudžiamojo tribunolo kaltinimai dėl buvusios Jugoslavijos. Specifinės sankcijos taikomos Haičiui (neleidžiama patenkinti Haičio ieškinių dėl anksčiau jam galiojusių sankcijų) ir JAV (nukreiptos prieš JAV eksteritoriškai taikomus teisės aktus). Čia reiktų pažymėti, kad ES savo ruožtu nepriima su sankcijomis susijusių teisės aktų, taikytinų eksteritoriškai, – t. y. trečiųjų šalių piliečiams ar kitiems subjektams, nes laikosi pozicijos, kad tai pažeidžia tarptautinę teisę. Todėl ji kritikuoja JAV ir kitų šalių taikomus tokios teisės aktus ir numato joms atitinkamas sankcijas, jei jų teisės aktai eksteritoriškai galioja ES valstybių narių fiziniams ir juridiniams asmenims.

SAUGUMO SEKTORIAUS REFORMOS MISIJA (angl. *Mission for security sector reform*, pranc. *Mission à réformer le secteur de la sécurité*) – viena iš ES naudojamų civilinio krizių valdymo operacijų formų, paprastai skirta krizių apimtų ar gilumines reformas vykdančių šalių saugumo sektoriui (t. y. jėgos struktūrų, jų valdymo, santykių su visuomene) pertvarkyti pagal demokratiškus šalių standartus.

Pirmąją saugumo sektoriaus reformos misiją (sutrumpintai *EUSEC*) ES pradėjo vykdyti 2005-ųjų birželį Kongo Demokratinėje Respublikoje. Misija „EUSEC Kongo Demokratinė Respublika“ skirta teikti patarimus ir praktinę paramą siekiant integruoti ir gerai valdyti nacionalinę Kongo kariuomenę. Misiją sudaro 40 pareigūnų. Misija siekiama prisidėti prie 2003 metais, suformavus pereinamojo laikotarpio vyriausybę, pradėtos bendros Kongo nacionalinės kariuomenės kūrimo, integruojant 1998–2002 metais konfliktavusias karines grupuotes. Misija teikia paramą karinėms Kongo institucijoms vykdam būvusių ginkluotų grupuočių integraciją, taip pat demobilizuojant likusius karinių grupuočių kovotojus. ES misija taip pat padeda modernizuoti kariuomenės finansavimo sistemą. Su šiuo projektu yra susijęs ir nacionalinei kariuomenei priklausančių asmenų surašymas remiantis biometriniais duomenimis ir karinių asmens dokumentų išdavimas, nes pradiniam integravimosi kariuomenės kūrimo etape visos karinės grupuotės teikė fiktyvius padidintus joms priklausančių kovotojų skaičius, tuo norėdamos parodyti didesnę

savo įtaką, taip pat siekdamas finansinės naudos – pasiimti nesamiems kovotojams skiriamas lėšas.

Kitą saugumo sektoriaus reformos misiją ES pradėjo 2008 metų kovą Bisau Gvinėjos Respublikoje (kodinis pavadinimas „EU SSR Bisau Gvinėja“). Misija siekiama paremti Bisau Gvinėjos vyriausybės pastangas įgyvendinti 2006 metais patvirtintą Nacionalinio saugumo sektoriaus reformos strategiją. ES misija padės rengti planus dėl ginkluotųjų pajėgų ir policijos struktūrų pertvarkymo; teiks patarimus dėl kriminalinių tyrimų srityje reikalingų pajėgumų ir dėl nacionalinio Interpolo biuro. ES misiją sudarys 15 karinės ir policijos sričių ekspertų.

SIENOS PARAMOS MISIJA (angl. *Border assistance mission*, pranc. *Mission d'assistance à la frontière*) – viena iš ES naudojamų civilinio krizių valdymo operacijų formų, kuri gali būti skirta krizių apimtų ar gilumines reformas vykdančių šalių tiek sienos apsaugos administraciniais gebėjimams tobulinti, tiek padėčiai sienos perėjimo punktuose stebėti.

Pirmosios sienos paramos misijos ES ėmėsi Gruzijoje, nusprendusi savo specialaus įgaliotinio Pietų Kaukazui biurą papildyti devyniais sienos apsaugos ekspertais. Ši misija buvo pradėta 2005 metų rugsėjį, kai dėl Rusijos veto nebegalėjo būti tęsiama Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos sienos stebėjimo operacija. Teisiškai šis sprendimas nebuvo įformintas kaip ES civilinio krizių valdymo operacija, nes tai buvo kompromisas tarp ES valstybių narių, siekusių, kad ES imtųsi visavertės Gruzijos sienos stebėjimo misijos ir taip pakeistų ESBO operaciją, ir šiai iniciatyvai oponavusių valstybių, kurios nenorėjo bloginti santykių su Rusija. Tačiau, nepaisant kitokio teisinio pavidalo, iš esmės tai yra sienos paramos misija. Misijos pareigūnai padeda Gruzijos sienos apsaugos tarnybai rengti sienos apsaugos reformos strategiją, tobulinti pasienio pareigūnų veiklos procedūras, gerinti institucijų, susijusių su sienos apsauga, – sienos apsaugos tarnybos, muitinės, policijos, saugumo tarnybos – tarpusavio bendradarbiavimą. Misija taip pat padeda gerinti ryšį tarp Tbilisio ir regioninių sienos apsaugos tarnybos padalinių, tiesiogiai stebi, kaip veikia sienos perėjimo punktai, teikia patarimus dėl jų veiklos gerinimo. Grupės veikla apima visą Gruzijos pasienį, išskyrus konfliktų zonas – Abchaziją ir Pietų Osetiją. Iš Lietuvos misijoje dalyvavo keturi sienos apsaugos ir muitinės pareigūnai.

Kita ES sienos paramos misija pradėjo veikti 2005 metų lapkritį. Moldavijos ir Ukrainos pasienyje (kodinis pavadinimas „EUBAM Moldova / Ukraina“). Palankios aplinkybės inicijuoti ES misiją susiklostė Ukrainos prezidentu tapus Viktorui

Juščenko. Moldavijos ir Ukrainos prezidentai bendru laišku paprašė ES papildomos paramos gerinant pasienio ir muitinės kontrolės pajėgumus ir sukurti veiksmingą tarptautinės stebėsenos mechanizmą. Buvo tikimasi, kad greta tiesioginės naudos sienos apsaugos tarnyboms ir muitinei misija palengvins ir Transnistrijos konflikto sprendimą, apribodama galimybes vykdyti kontrabandą iš šio regiono ir taip sumažindama Transnistriją valdančio režimo pajamas.

Pagrindiniai misijos tikslai – suderinti Moldovos ir Ukrainos sienos valdymo standartus ir procedūras su ES valstybių narių standartais, pagerinti muitinės ir sienos apsaugos pareigūnų profesinius sugebėjimus, padėti kovoti su kontrabanda, pagerinti institucijų bendradarbiavimą, taip pat Moldavijos ir Ukrainos sienos apsaugos tarnybų ir muitinių bendradarbiavimą. „EUBAM Moldova/Ukraina“ yra patariamoji misija, kuriai vadovauja Europos Komisija. Misijoje dirba 120 sienos apsaugos ir muitinės pareigūnų iš ES valstybių. 2007 metų pabaigoje misijos mandatas pratęstas iki 2009-ųjų lapkričio. Kaip ir Sienos paramos grupė ES specialaus įgaliojimo Pietų Kaukazui biure, ši misija, nors teisiškai ir nėra tokia, faktiškai yra ES civilinė krizių valdymo operacija. 2006–2007 metais misijoje dalyvavo aštuoni sienos apsaugos ir muitinės pareigūnai.

Tais pačiais 2005 metais, lapkritį, pradėjo darbą dar viena ES sienos paramos misija – „EUBAM Rafahas“. ES Gazos sektoriaus ir Egipto pasienyje Rafaho perėjimo punkte ėmėsi atlikti trečiosios šalies – stebėtojos – vaidmenį ir taip padėti įgyvendinti 2005 m. lapkričio 15 d. Izraelio vyriausybės ir Palestinos vadovybės sudarytą susitarimą dėl sienos ir Rafaho perėjimo punkto. Pagrindinės ES misijos funkcijos – stebėti, kaip Palestinos pasienio kontrolės darbuotojai vykdo savo funkcijas ir laikosi šalių susitarimų, prisidėti prie Palestinos pasienio kontrolės gebėjimų stiprinimo, nes iki tol Izraeliui vienašališkai pasitraukus iš Gazos, Rafaho perėjimo punktas faktiškai viską laiką buvo uždarytas, nors jis yra ypač svarbus užtikrinant Gazos sektoriaus aprūpinimą būtiniausiomis prekėmis. Iš Lietuvos misijoje dalyvavo vienas muitinės pareigūnas.

SIMBOLIAI. Nei Europos bendrijų steigimo, nei Europos Sąjungos sutartyse nėra minimi jokie simboliai, tačiau remiantis atskirais praeito amžiaus aštuntojo ir devintojo dešimtmečio Europos institucijų sprendimais įteisinta praktika Europos Sąjungos simboliais laikyti ir juos atitinkamai naudoti:

- vėliavą – dvylika apskritimu išdėstytų aukso spalvos žvaigždžių mėlyname fone;
- himną – Ludwigo van Beethoveno Devintosios simfonijos ištrauką;

- šūkį – „Suvienijusi įvairovę“;
- valiutą – eurą;
- gegužės 9-ąją švęsti Europos dieną.

Be šių pagrindinių simbolių, dar būtų galima paminėti ES piliečio pasą, vairuotojo pažymėjimą ir transporto priemonės registracijos ženklus.

Nors Europos Sąjunga nėra valstybė, kaip žinoma, jai vis dėlto būdingi kai kurie valstybės požymiai. Oficialių simbolių naudojimas irgi gali būti laikomas vienu iš jų. Valstybės naudoja simbolius kaip savo suvereniteto išraišką, o Europos Sąjunga simbolius naudoja, siekdama pabrėžti savo ypatingą prigimtį ir kilmę iš Europos valstybių vienybės siekio.

Europos Sąjungos simbolių svarba ypač padidėjo, įsigaliojus Maastrichto sutarčiai, kuri numatė, kad dabar Sąjunga plėtos bendrą užsienio politiką. Natūralu, kad kai tarptautinėje politikoje Europos Sąjunga veikia kaip vienetą, jos veiksmus lydi jau priprasti ir išbandyti Europos simboliai.

2004 metais pasirašytoje Sutartyje dėl Konstitucijos Europai Europos Sąjungos simboliai pirmą kartą turėjo būti įteisinti aukščiausio lygio teisiniame dokumente. Simboliai buvo įteisinti šio dokumento I–8 straipsnyje. Tačiau Sutarties dėl Konstitucijos Europai ratifikavimo nesėkmė ir naujos sutarties rengimo metu kai kurių valstybių pateiktas reikalavimas atsisakyti simbolių, kaip Sąjungos transformacijos į federaciją, minėjimo, lėmė, kad Lisabonos sutartyje, kaip ir tose sutartyse, kurias ji keičia, Europos simboliai nebeminimi.

Tačiau 2007 m. gruodžio 13 d., pasirašant Lisabonos sutartį, 16 iš 27 ES valstybių – Belgija, Bulgarija, Vokietija, Graikija, Ispanija, Italija, Kipras, Lietuva, Liuksemburgas, Vengrija, Malta, Austrija, Portugalija, Rumunija, Slovėnija ir Slovakija – paskelbė Deklaraciją dėl Europos Sąjungos simbolių. Deklaracijoje patvirtinama, kad Europos vėliava, himnas, šūkis ir Gegužės 9-oji šioms šalims ir toliau yra simboliai, išreiškiantys Europos Sąjungos piliečių ir valstybių bendrumo jausmą ir ištikimybę Sąjungai.

Plačiau žr. VĒLIAVA.

SITCEN (angl. *Joint Situation Center* santrumpa) žr. JUNGTINIS SITUACIJŲ CENTRAS.

SPECIALUS ĮGALIOJINIS žr. ES SPECIALUS ĮGALIOJINIS.

STABILIZACIJOS IR ASOCIACIJOS PROCESAS (angl. *Stabilization and Association process – SAP*, pranc. *Processus de stabilisation et d'association – PSA*) – svarbiausia Europos Sąjungos plėtros politikos Vakarų Balkanų regione priemonė, kuria naudojantis tikimasi sudaryti sąlygas šio regiono šalims pasirengti įvykdyti Kopenhagos kriterijuose apibrėžtas narystės sąlygas ir prisijungti prie Sąjungos.

Taip pat žr. KOPENHAGOS KRITERIJAI, VAKARŲ BALKANAI.

STEBĖJIMO MISIJA (angl. *Monitoring mission*, pranc. *Mission d'observation*) – viena iš ES naudojamų civilinio krizių valdymo operacijų formų, skirta plataus profilio informacijos rinkimo ir analizės uždaviniams, siekiant prisidėti prie ES bendros užsienio ir saugumo politikos formavimo ir tikslų įgyvendinimo. Iki 2008 metų ES buvo vykdžiusi dvi specialias stambaus masto stebėjimo misijas (Vakarų Balkanuose ir Indonezijoje), o 2008 metų spalį pradėjo naują stebėjimo misiją Gruzijoje.

Dar 2000 m. gruodžio 22 d. ES Taryba nusprendė imtis bendrojo veiksmo ir įsteigti Europos Sąjungos stebėjimo misiją Vakarų Balkanuose. Misija savo veiklą vykdė Serbijoje, Juodkalnijoje, Kosove, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Makedonijoje ir Albanijoje. Pagrindinis misijos tikslas buvo laikantis ES Tarybos ir vyriausiojo įgaliojimo bendrai užsienio ir saugumo politikai nubrėžtų gairių rinkti ir analizuoti informaciją ir taip prisidėti prie efektyvesnės ES politikos Vakarų Balkanų atžvilgiu formavimo. Misija ypač daug dėmesio skyrė politinės ir saugumo situacijos raidai analizuoti, sienoms stebėti, tarpetniniam ir pabėgėlių grįžimo klausimams. Misijos veikla siekta užtikrinti išankstinį perspėjimą apie galimas krizes ir prisidėti prie pasitikėjimo stiprinimo. Vykdydama savo veiklą, misija glaudžiai bendradarbiavo su ES atstovybių vadovais regione ir panašią veiklą vykdančiomis tarptautinėmis organizacijomis. Misijos būstinė buvo įsikūrusi Sarajeve. Joje dirbo iš viso per 100 darbuotojų, iš kurių daugiau kaip 50 sudarė stebėtojai iš ES valstybių narių ir Norvegijos. Pagerėjus saugumo situacijai regione, 2006 m. lapkričio 30 d. Taryba nutarė baigti misijos veiklą 2007 m. gruodžio 31 d.

Kita ES stebėjimo misija buvo vykdoma 2005–2006 metais Indonezijoje, Ačeho provincijoje, ir turėjo padėti įgyvendinti Indonezijos vyriausybės ir Ačeho išsilaisvinimo judėjimo tarpusavio supratimo memorandumą, pasibaigus piliетiniam karui. Ačehė ginkluoti susirėmimai su pertrūkais vyko nuo pat aštuntojo dešimtmečio vidurio, kai, didėjant nepasitenkinimui Indonezijos vyriausybės vykdoma administracine ir ekonomine politika, buvo įsteigtas Ačeho išsilaisvinimo judė-

jimas. Prezidento Suharto valdymo metais, iki 1998-ųjų, Indonezijos vyriausybė konfliktą Ačehe bandė spręsti naudodama karinę jėgą. Represijos, nors ir ne tokiu mastu, nesibaigė ir 1999–2004 metais. Galimybė taikiai išspręsti konfliktą atsirado 2004-aisiais, Indonezijos prezidentu tapus Susilo Yuhoyono, kuris pasisakė už derybas su sukilėliais. Situaciją palengvino ir abiejų konfliktuojančių pusių geranoriškumą sustiprino 2004 metų gruodį praūžus cunamiui padidėjęs tarptautinės bendruomenės dėmesys Ačehui kaip vienam iš labiausiai nukentėjusių regionų. 2005 metų sausį–liepą, tarpininkaujant buvusiam Suomijos prezidentui Martti Ahtisaari, vykusios derybos baigėsi sėkmingai ir 2005 m. rugpjūčio 15 d. Helsinkyje buvo pasirašytas Indonezijos vyriausybės ir Ačeho išsilaisvinimo judėjimo tarpusavio supratimo memorandumas, nustatantis konflikto užbaigimo ir tolesnio Ačeho valdymo sąlygas, o ES ir ASEAN buvo pakviestos stebėti memorandume prisiimtų įsipareigojimų įgyvendinimą.

ES stebėjimo misiją Ačehe sudarė 230 stebėtojų iš ES ir ASEAN valstybių, tarp kurių buvo ir du stebėtojai iš Lietuvos. Misija stebėjo, kaip vykdoma AII kovotojų demobilizacija ir reintegracija į visuomenę; dalyvavo surenkant ir demontuojant sukilėlių turėtus ginklus, sprogmenis, amuniciją; taip pat stebėjo, kaip savo įsipareigojimus įgyvendina Indonezijos vyriausybė – perdislokuoja iš Ačeho karines pajėgas ir policijos dalinius, užtikrina žmogaus teises. Misijos mandatas baigėsi 2006 metų gruodį, įvykus pirmiesiems tiesioginiams rinkimams į Ačeho vietos valdžios institucijas. Pažymėtina, kad pirmoji ES krizių valdymo misija Azijoje toli nuo ES sienų ir atspindėjo Europos saugumo strategijoje užfiksuotą ES siekimą prisidėti kuriant saugumą ne vien tik ES kaimynystėje, bet ir globaliu mastu.

Trečioji ES stebėjimo misija „EUMM Gruzija“ buvo inicijuota 2008 m. rugsėjo 15 d. ES Tarybos sprendimu reaguojant į ginkluotą Rusijos ir Gruzijos konfliktą. Misija pradėjo darbą 2008 m. spalio 1 d. Jos tikslas – prisidėti prie stabilumo stiprinimo Gruzijoje ir nuo jos siekiančiose atsiskirti Abchazijoje ir Pietų Osetijoje. Pirmiausia misija stebės, kaip vykdomas šešių punktų paliaubų susitarimas, kuris buvo pasiektas tarp Gruzijos ir Rusijos tarpininkaujant ES pirmininkavusiai Prancūzijai. Misijos būstinė įsikūrusi Tbilisyje. Numatyta, kad misijoje iš viso dirbs 200 stebėtojų.

STRATEGINIŲ PREKIŲ EKSPORTO KONTROLĖ – tai ribojančių ES užsienio politikos priemonių sistema, kuria siekiama užtikrinti, kad iš Europos Sąjungos valstybių į nepageidautinų ir pavojingų subjektų rankas nepatektų karinė įranga ar dvejopos paskirties prekės.

Strateginių prekių eksporto kontrolės klausimai yra glaudžiai susiję su kitais ES saugumo politikos tikslais. Tai sudedamoji kovos su masinio naikinimo ginklų platinimu, nelegalia prekyba šaulių ir mažo kalibro ginklais dalis. Šių prekių eksporto kontrolė apima ne tik jų išvežimą, bet ir importą, tranzitą, tarpininkavimą įsigyjant bei perkrovimą.

Vienas iš pagrindinių ES prioritetų šioje srityje yra valstybių sutarimas aktyviai dalyvauti tarptautiniuose eksporto kontrolės režimuose ir būti su masinio naikinimo ginklo neplatinimu susijusių tarptautinių konvencijų bei kitų priemonių dalyvėmis. Galima išskirti keturis tarptautinius neformalius strateginių prekių eksporto kontrolės režimus, kuriuose dalyvauja šalys (ir beveik visos ES valstybės), siekiančios visapusiškos eksporto kontrolės ir pasirengusios keistis svarbia informacija:

- branduolinių medžiagų tiekėjų grupė, kuri reguliuoja branduolinių ir su jomis susijusių medžiagų ar technologijų perdavimą;
- Australijos grupė, reguliuojanti cheminių, biologinių ir toksinių medžiagų neplatinimą;
- Vasenaro susitarimas, kuris reguliuoja įprastinės ginkluotės ir dvejopos paskirties prekių bei technologijų perdavimą ir kaupimą;
- raketų technologijų kontrolės režimas, apimantis nevaldomų nešančiųjų raketų sistemų, kurios gali būti panaudotos masinio naikinimo ginklams transportuoti, kontrolę.

Beveik visos Europos Sąjungos šalys yra šių režimų dalyvės ir remia šias su masinio naikinimo ginklo neplatinimu susijusias tarptautines sutartis:

- sutartis dėl branduolinių ginklų neplatinimo;
- konvencija dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei sunaikinimo;
- cheminio ginklo uždraudimo konvencija.

ES taip pat skatina valstybes prisidėti prie:

- platinimo saugumo iniciatyvos;
- konteinerių saugumo iniciatyvos

bei efektyviai įgyvendinti 2004 m. balandžio 28 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos priimtą rezoliuciją Nr. 1540, įpareigojančią visas šalis imtis priemonių, užkertančių kelią nevalstybiniais veikėjams įsigyti ar tobulinti branduolinius, cheminius ar biologinius ginklus, ir stabdyti šių ginklų platinimą.

ES ne tik aktyviai dalyvauja tarptautiniuose režimuose, bet ir pati taiko savarankiškas priemones, kurias galima suskirstyti į karinės įrangos ir dvejopo naudojimo prekių eksporto kontrolės priemones.

Pagrindinius karinės įrangos eksporto kontrolės Europos Sąjungoje pricipus apibrėžia 1998 m. birželio 8 d. Tarybos patvirtintas Elgesio ginklų eksporto srityje kodeksas. Tai politiškai įpareigojantis dokumentas, numatantis kriterijus, kuriais vadovaudamasi ES valstybės sprendžia dėl karinės įrangos eksporto licencijų išdavimo, valstybių keitimosi informacija mechanizmo ir skaidrumą didinančių priemonių. Konkrečius eksporto kontrolės mechanizmus, įgyvendinančius Elgesio kodekso nuostatas, ES valstybės narės turi priimti nacionaliniu pagrindu. Su Elgesio kodeksu susijusius klausimus svarsto Tarybos Įprastinės ginkluotės eksporto darbo grupė. Vadovaudamasi Elgesio kodeksu, 2000 metais Taryba patvirtino bendrąjį karinės įrangos sąrašą, kuriame išvardyta kontroliuojama karinė įranga, medžiagos ir technologijos. Šiame sąrašė taip pat pateiktos cheminės, biologinės ir radioaktyviosios medžiagos, laikomos masinio naikinimo ginklu.

Dvejopo naudojimo prekių eksporto kontrolė yra sudedamoji ES bendros prekybos politikos dalis – Europos bendrųjų kompetencijos sritis, kurią apibrėžia atitinkami Tarybos reglamentai, nustatantys dvejopo naudojimo objektų ir technologijų eksporto kontrolės režimą. Dvejopo naudojimo prekių kontrolė laikoma ES bendros prekybos politikos dalimi, tačiau konkretūs kontrolės įgyvendinimo mechanizmai yra nustatomi valstybių nacionaliniais teisės aktais. Ir licencijų išdavimo principus, ir bendrąjį karinės įrangos sąrašą nustato elgesio dėl ginklų eksporto kodeksas. Su dvejopo naudojimo prekių kontrolę susijusius klausimus svarsto Tarybos Dvejopo naudojimo prekių darbo grupė. Veikia ir Komisijos pirmininkaujama koordinavimo grupė, kuri nagrinėja su reglamento taikymu susijusius klausimus.

Taip pat žr. ELGESIO KODEKSAS GINKLŲ EKSPORTO SRITYJE, MASINIO NAIKINIMO GINKLŲ PLATINIMAS.

STRUKTŪRIZUOTAS BENDRADARBIAVIMAS (angl. *structural cooperation*, pranc. *coopération structurée*) – tvirtesnio ES valstybių bendradarbiavimo saugumo ir gynybos politikos srityje galimybė, numatyta Sutartyje dėl Konstitucijos Europai ir perkelta į Lisabonos sutartį.

Struktūrizuotą bendradarbiavimą reglamentuoja Lisabonos sutarties naujo 1 straipsnio 49–50 punktai ir prie sutarties pridėtas Protokolas dėl nuolatinio struktūrizuoto bendradarbiavimo. Sutartyje teigiama, kad nuolatinis struktūrizuotas bendradarbiavimas yra atviras visoms valstybėms narėms, kurios įsipareigoja

intensyviau plėtoti nacionalinius gynybos pajėgumus ir dalyvauti daugiašalėse iniciatyvose, įskaitant ir Europos gynybos agentūros veiklą, jos programas, taip pat Europos Sąjungos kovinėse grupėse.

Dalyvavimas struktūrizuotame bendradarbiavime yra grindžiamas trimis principais:

- savanoriškumo – valstybės į struktūrizuotą bendradarbiavimą jungiasi laisva valia;
- atvirumo – struktūrizuotas bendradarbiavimas yra atviras visoms valstybėms;
- relevantiškumo – valstybės, norinčios dalyvauti struktūrizuotame bendradarbiavime, turi atitikti numatytus kriterijus.

Sprendimą dėl valstybių grupės noro pradėti struktūrizuotą bendradarbiavimą kvalifikuota balsų dauguma priima visa Europos Sąjungos Taryba. Sprendimą kitoms valstybėms prisidėti prie struktūrizuoto bendradarbiavimo vėlesniame etape kvalifikuota balsų dauguma priima struktūrizuotame bendradarbiavime dalyvaujančios valstybės. Kitus sprendimus dėl struktūrizuoto bendradarbiavimo vienbalsiai priima tik jame dalyvaujančios valstybės.

Jeigu valstybė narė nebeatitinka kriterijų (Europos gynybos agentūra turėtų prisidėti reguliariai vertinant dalyvaujančių valstybių narių pažangą) arba nesugeba vykdyti įsipareigojimų, Taryba kvalifikuota balsų dauguma (balsavime dalyvauja tik valstybės, dalyvaujančios struktūrizuotame bendradarbiavime) gali priimti atitinkamos valstybės narės dalyvavimą sustabdantį sprendimą. Kiekviena valstybė narė, dalyvaujanti struktūrizuotame bendradarbiavime, gali savanoriškai pasitraukti. Apie tai ji turi pranešti Tarybai, kuri pažymi, kad atitinkama valstybė narė nebedalyvauja.

Konkrečios struktūrizuoto bendradarbiavimo gynybos srityje formos ir konkretus jo turinys kol kas nėra aiškūs. Valstybėse narėse prasidėjus Lisabonos sutarties ratifikavimo procesui, kilo diskusijos ir dėl sutartyje įtvirtinto struktūrizuoto bendradarbiavimo galimybės įgyvendinimo. Tačiau, nors Sutartis dėl Konstitucijos Europai neįsigaliojo, dauguma ES valstybių jau tapo Europos gynybos agentūros steigėjomis ir aktyviai dalyvauja ES kovinėse grupėse.

SUTARTIS DĖL EUROPOS SĄJUNGOS VEIKIMO (angl. *Treaty on the Functioning of the European Union*, pranc. *Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne*) žr. LISABONOS SUTARTIS.

SUTARTIS DĖL KONSTITUCIJOS EUROPAI (angl. *Treaty establishing a Constitution for Europe*, pranc. *Traité établissant une Constitution pour l'Europe*) – ES valstybių sutartis, kuri turėjo pakeisti pagrindines Europos Sąjungos ir Europos bendrijų steigimo sutartis ir užbaigti 2000 metais inicijuotą ES reformų procesą. Sutartis pasirašyta 2004 m. spalio 29 d., tačiau liko neįsigaliojusi, nes 2005 m. gegužės 29 d. Prancūzijoje ir birželio 1 d. Nyderlanduose surengtuose referendumuose prieš ją balsavo dauguma šių valstybių piliečių.

Sutartį dėl Konstitucijos Europai pagal Europos ateities konvento pateiktą projektą parengė 2003–2004 metų tarpvyriausybinių konferencija. Sutartyje buvo numatyta daug naujovių ir pakeitimų, kurie turėjo paversti Sąjungą demokratiškesne ir suprantamesne jos piliečiams, labiau pasirengusia spręsti visoms ES valstybėms rūpimas problemas ir dorotis su išorės pasaulio iššūkiais.

Sutartis dėl Konstitucijos Europai visas esamas sutartis dėl paprastumo ir aiškumo pakeitė vientisu tekstu, kurį sudarė keturios dalys. Pirmojoje dalyje buvo nurodytas Europos Sąjungos apibūdinimas, tikslai, kompetencijos, sprendimų priėmimo procedūros, institucijos ir netgi Sąjungos simboliai. Kaip antroji dalis į Konstituciją buvo įtraukta Pagrindinių teisių chartija, kuri jau anksčiau buvo iškilmingai paskelbta Europos viršūnių susitikime Nicoje 2000-aisiais metais. Trečioji Konstitucijos dalis skirta Sąjungos politikoms ir veiksams, joje buvo išvardytos svarbiausios galiojančių sutarčių nuostatos. Pagaliau ketvirtojoje dalyje buvo pateiktos baigiamosios nuostatos, įtvirtinta Konstitucijos pataisų priėmimo procedūra.

Galima pasakyti, kad Konstitucija būtų buvęs neabejotinas žingsnis glaudesnės Europos valstybių sąjungos link. Tai nesunku pastebėti vertinant vien tik su užsienio ir saugumo politika susijusias permainas. Jeigu Konstitucija būtų įsigaliojusi, Europos Sąjunga tikrai būtų tapusi ryškesnė pasaulio politikos dalyvė, būtų geriau pasirengusi veikti iškilus tarptautinėms krizėms ir turėtų daugiau priemonių rūpintis savo valstybių interesais. Sąjunga būtų įgijusi teisinį subjektiškumą, leidžiantį vesti derybas dėl tarptautinių susitarimų, juos pasirašyti ir įgyvendinti, taip pat – atstovauti Sąjungai trečiojoje šalyse ir tarptautinėse organizacijose. Sąjungos veiksmumą būtų sustiprinęs dviejų naujų pareigybių – Europos Vadovų Tarybos pirmininko ir Europos užsienio reikalų ministro – atsiradimas bei ES išorės veiksmų tarnybos sukūrimas. Ne mažiau svarbūs šiuo požiūriu būtų buvę ir principiniai Europos saugumo ir gynybos politikos patobulinimai, numatantys nuolatinę struktūruotą bendradarbiavimą tarp valstybių narių, kurių kariniai pajėgumai atitinka aukštesnius reikalavimus vykdyti sudėtingiausias užduotis Europos Sąjungos

lygmeniu. Galiausiai Sąjungos matomumą būtų paryškinęs ir Europos vėliavos bei kitų simbolių statuso įtvirtinimas konstituciniu lygmeniu.

Antra vertus, Sutarties dėl Konstitucijos Europai įsigaliojimas vis dėlto nebūtų reikšęs, kad ES valstybės praranda suverenitetą ir yra įkuriama nauja suvereni politinė bendrija arba nauja federalinė valstybė. Todėl Konstitucijoje įtvirtintos permainos nebuvo tokios radikaliaios, kaip galėjo pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Nors Konstitucija lyg nebeskirstė Sąjungos veiklos pagal nusistovėjusią trijų „ramsčių“ struktūrą, vis dėlto bendra užsienio ir saugumo politika buvo išskirta kaip ypatinga sritis, kurioje greta valstybių solidarumo ir jų bendradarbiavimo sistemingumo nepraranda reikšmės sprendimų priėmimo vieningumo principas. Konstitucijoje atsispindėjo Europos ateities konvento rekomendacija nekeisti susiklosčiusio kompetencijų pasidalijimo tarp Sąjungos ir valstybių. Į Konstituciją buvo perkeltos dar Amsterdamo sutartyje įtvirtintos nuostatos dėl konstruktyvaus susilaikymo ir kvalifikuotos daugumos balsavimo taikymo galimybių šioje srityje.

Pasibaigus nesėkme Konstitucijos ratifikavimo procesui, ES valstybės vis dėlto nutarė numatomų reformų neatsisakyti. 2007 m. birželio 21–22 d. Europos Vadovų Taryba nusprendė šios sutarties pagrindu parengti naują, mažiau ambicingą sutartį, kuri buvo pasirašyta Lisabonoje 2007 m. gruodžio 13 d.

Taip pat žr. AMSTERDAMO SUTARTIS, EUROPOS VADOVŲ TARYBA, UŽSIENIO REIKALŲ MINISTRAS, LISABONOS SUTARTIS.

SUVESTINIS EUROPOS AKTAS (angl. *Single European Act*, pranc. *Acte unique européenne*) – Europos Bendrijos valstybių narių sutartis dėl Europos bendrijų steigimo sutarčių pakeitimų ir bendradarbiavimo užsienio politikos srityje nuostatų. Suvestinis Europos aktas buvo pasirašytas 1986 m. vasario 17 d. Liuksemburge (pasirašė Prancūzija, Vokietija, Italija, Nyderlandai, Belgija, Liuksemburgas, Jungtinė Karalystė, Ispanija ir Portugalija) ir vasario 28 d. Hagoje (pasirašė Airija, Danija ir Graikija). Sutartis įsigaliojo 1987 m. liepos 1 d.

Praeito amžiaus devintajame dešimtmetyje buvo apsispręsta imtis Europos ekonominės bendrijos reformų siekiant paskatinti spartesnę vidaus rinkos formavimąsi. Tam reikėjo peržiūrėti ir atnaujinti galiojančias Europos bendrijų steigimo sutartis. Tai buvo pagrindinė 1985 metais darbą pradėjusios tarpvyriausybines konferencijos užduotis.

Buvo nuspręsta ta pačia proga tarpvyriausybiniame konferencijoje apsvarstyti jau susiformavusias Bendrijos valstybių bendradarbiavimo nuostatas dėl užsienio politikos ir teisiškai įtvirtinti jas valstybių sutartyje.

Suvestiniu aktu šis dokumentas pavadintas todėl, kad iš pradžių tarpvyriausybinių konferencija rengė du dokumentus – Sutartį dėl Europos bendrijų steigimo sutarčių pakeitimo ir Sutartį dėl Bendrijos valstybių bendradarbiavimo užsienio politikos srityje nuostatų. Tačiau vėliau apsispręsta pabrėžti principinę abiejų dokumentų sąsają ir juos sujungti „po vienu stogu“, o pačią jungtinę sutartį pavadinti Suvestiniu Europos aktu.

Suvestinis Europos aktas yra labai svarbi visos Europos integracijos raidos galė. Būtent šiame dokumente buvo įtvirtintas principinis Bendrijos (o šiandien Sąjungos) ir valstybių narių kompetencijų pasiskirstymas, kuris, nepaisant kai kurių pakeitimų, išlieka nepajudinamas iki šių dienų.

Tuomet buvo susitarta, kad Europos lygmens valdžia bus atsakinga už rinkos kūrimą bei reguliavimą (ir su tuo susijusių išorės prekybos politiką); valstybių lygmens valdžia bus atsakinga už mokesčius ir perskirstymą; Bendrijos valstybių vyriausybės bus drauge atsakingos už vidaus saugumo (teisingumo ir nusikaltimų prevencijos) bei išorės saugumo (užsienio ir gynybos) politikas.

Kaip matome, užsienio ir saugumo politika nebuvo perduota Europos lygmeniui, bet susitarta, kad valstybės pagal išgales sieks ją vykdyti bendrai, derindamos savo skirtingus ir jautrius interesus. Todėl Suvestiniame Europos akte svarbiausias valstybių įsipareigojimas dėl užsienio ir saugumo politikos yra pareiga konsultotis visais užsienio politikos klausimais, susijusiais su visų Bendrijos valstybių interesais. Numatyta, kad valstybės narės konsultuosios tarpusavyje prieš sutardamos dėl galutinės pozicijos ir susilaikys nuo vienašališkų veiksmų tol, kol įvertins kitų Bendrijos valstybių pozicijas ir išanalizuos galimybes priimti bendrą Europos poziciją. Tačiau tai nebuvo koks nors valstybių suvaržymas, o tiksliai nedidelė prievola pasitikrinti, ar nebūtų galima veikti bendrai.

Galiausiai Suvestinis Europos aktas buvo svarbi ne tik simbolinio, bet ir praktinio Europos politinio bendradarbiavimo sistemos suarttinimo su Europos Bendrijos institucijomis priemonė. Sutartis iš esmės nepakeitė nusistovėjusios praktikos, bet ją sutvarkė ir kodifikavo.

Taip pat žr. EUROPOS POLITINIS BENDRADARBIAVIMAS.

ŠAULIŲ IR MAŽO KALIBRO GINKLAI (angl. *Small arms and light weapons*, pranc. *Armes légères et de petit calibre*) – viena iš ginkluotės rūšių. Nelegali prekyba šiais ginklais ypač destabilizuoja besivystančių valstybių politinę padėtį ir sąlygoja nuolatinius pilietinius karus, o neretai ir valstybių žlugimą, todėl laikoma viena iš grėsmių ES saugumui.

Šaulių ir mažo kalibro ginklai gali būti kulkosvaidžiai, mažesni automatiniai ginklai, automatiniai šaunamieji ginklai, pusiau automatiniai šaunamieji ginklai bei jų dalys (šaulių ginklai) ir patrankos, haubicos ir mažesnio nei 100 mm kalibro minosvaidžiai, granatsvaidžiai, prieštankiniai ginklai, nuo peties paleidžiamos raketos, prieštankinės raketos ir patrankos, priešlėktuvinės raketos, žmonių nešiojamos oro gynybos sistemos (žmonių ar jų grupės nešiojami lengvieji ginklai).

Visuotinai pripažįstama, kad nelegalus šios ginkluotės platinimas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, sąlygojančių valstybių, ypač besivystančių, destabilizaciją. Nuo 1990 metų nelegalūs šaulių ir mažo kalibro ginklai buvo panaudoti 46-iuose iš 49-ių kilusių konfliktų. Su šaulių ir lengvaisiais ginklais susijusiuose konfliktuose nuo 1990 metų žuvo beveik 4 mln. žmonių, o daugiau kaip 18 mln. buvo priversti palikti savo namus arba šalį. Šie ginklai pasaulyje yra naudojami kur kas dažniau nei sunkioji ginkluotė. Pažeidžiamiausi regionai yra neturtingos besivystančios Lotynų Amerikos, Vidurinės ir Rytų Azijos, Balkanų ir Artimųjų Rytų šalys, tačiau labiausiai išskirtinas Afrikos žemynas, kuris patiria didžiausią vidaus konfliktų, kuriuos aštrina destabilizuojantis šaulių ir lengvųjų ginklų antplūdis, poveikį.

Jau 2002 metais ES ėmėsi bendrojo veiksmo, siekdama įnešti savo indėlį į kovą su nelegaliu šios rūšies ginkluotės platinimu. ES finansavo keletą projektų, kurie buvo skirti įgyvendinti Vakarų Afrikos ekonominės bendrijos – ECOWAS – šaulių paskelbtą šaulių ir mažo kalibro ginklų importo, eksporto ir gamybos moratoriumą.

Nauju reikšmingu ES žingsniu šioje saugumo politikos kryptyje tapo 2005 metų gruodį Europos Vadovų Tarybos patvirtinta speciali ES kovos su neteisėtu šaulių ir mažo kalibro ginklų bei jų šaudmenų kaupimu ir prekyba strategija. Remiantis 2003 metais priimtoms ES kovos su masinio naikinimo ginklo platinimu strategija, kuri pateikė nuoseklų požiūrį į problemą ir nurodė konkrečias kovos priemones, buvo parengta ir kovos su nelegaliu šios rūšies ginkluotės platinimu strategija.

Ši strategija yra išsamus dokumentas, numatantis kovos su nelegaliu šių ginklų ir šaudmenų kaupimu ir pardavimu veiksmus. Ji sudaro sąlygas nuosekliems ES veiksmams regioniniu ir tarptautiniu lygmeniu siekiant saugumo ir trečiųjų šalių ekonominio vystymo. Strategija remiasi 2001 m. liepos 20 d. priimta Jungtinių Tautų veiksmų programa, skirta užkirsti kelią neteisėtai šaulių ir mažo kalibro ginklų prekybai visais jos aspektais, kovoti su ja ir ją pašalinti.

Siekiant įgyvendinti strategiją ES viduje ir mezgant dvišalius santykius, parengtas veiksmų planas, kuriame numatytos keturios konkrečios ES priemonės:

- skatinti veiksmingą daugiašališkumą kuriant tarptautinius, regioninius arba ES ir jos valstybių narių vidaus mechanizmus bei stiprinti eksporto kontrolės politiką;
- atsižvelgti į valstybių, siekiančių sumažinti savo turimą šaulių ir lengvųjų ginklų perteklių, prašymus;
- skatinti pramoninių vietovių Rytų ir Pietryčių Europoje, gaminančių pigius šaulių ir lengvuosius ginklus, restruktūravimą;
- šalinti veiksnius, sudarančius palankias sąlygas neteisėtai šaulių ir lengvųjų ginklų paklausai ir kovoti su nestabilumo priežastimis – reguliuoti politinius konfliktus, teikti vystymo pagalbą, mažinti skurdą ir skatinti žmogaus teisių gerbimą.

Strategijoje pažymima, kad ES turi unikalius išteklius kovoti su šia grėsme dėl savo gebėjimo panaudoti daugelį civilinių ir karinių krizių valdymo priemonių. ES gali naudotis valstybių civiliniais ir kariniais gebėjimais bei veiksmingai juos pritaikyti pasitelkdama bendros užsienio ir saugumo politikos priemones, taip pat gali veikti pagal savo partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimus su atskiromis šalimis bei pasitelkti savo šalių teisėsaugos institucijų koordinavimo struktūras.

Iš principo strategija nesukūrė naujų mechanizmų, tačiau numatė atskirose šalyse jau egzistuojančių instrumentų panaudojimą ir suderinamumą – ji apima karinės įrangos eksporto kontrolę, valstybių narių civilinių ir karinių pajėgumų panaudojimą, taip pat policijos, muitinių bei teisinių tarnybų bendradarbiavimą. ES taip pat finansuoja projektus Kambodžoje, Indonezijoje, Ukrainoje ir Kroatijoje, teikia paramą *ECOWAS*, Raudonojo Kryžiaus, *UNICEF* ir Jungtinių Tautų Vystymo programos projektams.

ES viduje numatytas glaudesnis jos institucijų bendradarbiavimas, daug dėmesio skiriant Tarybos generalinio sekretoriato iniciatyvai. Į procesą yra įtrauktas ir Jungtinių Tautų situacijų centras, kuris kaupia atitinkamą žvalgybinę informaciją. Tarybos regioninės ir ekspertinės darbo grupės užtikrina horizontalų bendradar-

biavimą ir keitimąsi informacija. Įgyvendinant minėtą strategiją, buvo nuspręsta imtis nemažai Tarybos bendrųjų veiksmų, numatančių konkrečias priemones ir jų finansavimą. Jiems įgyvendinti iš ES biudžeto 1999–2006 metais skirta daugiau nei 14,5 mln. eurų. Kas pusę metų yra teikiamos ir Tarybos patvirtinamos strategijos įgyvendinimo pažangos ataskaitos.

ŠIAURĖS ATLANTO SUTARTIES ORGANIZACIJA (angl. *North Atlantic Treaty Organization*, pranc. *Organisation du Traité de l'Atlantique Nord*) žr. NATO.

ŠIAURĖS IR BALTIJOS VALSTYBĖS turi gana skirtingą integracijos į ES patirtį, skiriasi ir jų geopolitinė orientacija (Švedija ir Suomija yra neutralios valstybės, Danija – NATO narė, bet nedalyvauja ES gynybos politikoje, Baltijos valstybės – NATO narės), tačiau Baltijos valstybių integracijos į ES bei NATO metu susiformavęs Šiaurės ir Baltijos valstybių bendradarbiavimas tebėra gana pastebimas, nes dauguma šių valstybių interesų ES bendros užsienio ir saugumo politikos kontekste sutampa. Visos jos pasisako už tarpvyriausybinių sprendimų šioje srityje priėmimo metodą, bendrą ES politiką Rusijos atžvilgiu, stiprų transatlantinį ryšį, tolesnę ES plėtrą, siekia daugiau dėmesio skirti rytinei ES kaimynystei – Rytų Europai, Pietų Kaukazui ir netgi Vidurinei Azijai.

Išskirtinis šio regiono bruožas yra aktyvus bendradarbiavimas užsienio politikos klausimais: nuolat vyksta *Nordic-Baltic* (toliau – NB) konsultacijos įvairiais lygmenimis įvairiausiai užsienio politikos klausimais (saugumo politikos, ESBO, ginklų kontrolės, Įprastinės ginkluotės Europoje sutarties ir kitais klausimais). Konsultacijos vyksta ir NB8 (visų Šiaurės ir Baltijos valstybių), ir NB6 (ES priklausančių Šiaurės ir Baltijos valstybių) formatais.

Be to, prieš kiekvieną Europos Vadovų Tarybos susitikimą vyksta NB6 valstybių ir vyriausybių, o prieš kiekvieną Bendrųjų reikalų ir išorės santykių tarybos posėdį – užsienio reikalų ministrų susitikimai, kuriuose derinamos bendrosios pozicijos visais bendros užsienio ir saugumo politikos (toliau – BUSP) klausimais. Tačiau tuo pat metu reikia pažymėti, kad glaudus bendradarbiavimas nepanaikina atskirų šalių išskirtinumų ir savitų pozicijų. Net ir Baltijos valstybės, kurios vis dar dažnai traktuojamos kaip labai panašios, turi nemažai skirtumų.

Švedija šaltojo karo metais buvo neutrali valstybė ir skyrė santykinai daug lėšų savo gynybai. Tapusi ES nare, ji gana aktyviai ėmė remti BUSP, tačiau formaliai tebėra neutrali valstybė. Švedijos pozicija BUSP atžvilgiu remiasi keliomis kertinėmis nuostatomis: BUSP privalo išlikti tarpvyriausybiniu pobūdžio, pagrindinis

BUSP dėmesys turi būti skirtas aktyviai diplomatijai, tarpininkavimui, krizių prevencijai. Būtent tai lemia, kad Švedija yra viena iš aktyviausiai ES civilinėse (bet ne karinėse) krizių valdymo operacijose dalyvaujančių valstybių.

Suomija, pasibaigus šaltajam karui, nors formaliai išliko neutrali ir neprisijungusi, stengėsi sustiprinti savo saugumą aktyviai palaikydama BUSP. Suomijos parama BUSP grindžiama įsitikinimu, kad BUSP stiprina ES valstybių narių ryšius, o politiškai stipresnė ES kartu reiškia ir narystės ES teikiamo saugumo efekto didėjimą pačiai Suomijai. Suomija, panašiai kaip ir Švedija, pagrindinį BUSP vaidmenį suvokia kaip taikos diplomatiją, krizių prevenciją ir civilines operacijas. Tačiau Suomija, kitaip negu Švedija, ėmėsi ir aktyvesnių veiksmų panaudodama BUSP regioniniam saugumui ir stabilumui stiprinti – 1997 metais, pirmininkaudama ES, inicijavo gerai žinomą BUSP Šiaurės matmenį, kurio tikslas – stiprinti regioninį bendradarbiavimą, naudojantis BUSP priemonėmis, o kartu įtraukiant į šią iniciatyvą ir Rusijos Šiaurės Vakarų regionus.

Danija, kitaip nei kitos šios grupės valstybės, nėra neutrali – yra NATO narė. Tačiau ji yra neutrali ES atžvilgiu, nes nedalyvauja ES gynybos politikoje. Danija, galima sakyti, yra tikra „išimčių“ valstybė. 1993 metų referendume Danijos piliečiai balsavo už keturias išimtis (angl. *opt-outs*) dėl dalyvavimo ES bendroje politikoje. Viena iš šių išimčių yra susijusi su gynybos politika – Danija nedalyvauja rengiant ir įgyvendinant ES sprendimus, susijusius su gynyba. Praktikoje tai reiškia, kad pirmininkavimo ES laikotarpiu Danija privalo atsisakyti pirmininkavimo teisės ir pareigos kai svarstomi su gynyba susiję klausimai.

Visos trys Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija – savo saugumo politikoje pirmenybę teikia NATO ir santykiams su JAV. Be to, egzistuoja stiprus trišalis Baltijos valstybių karinis bendradarbiavimas, kurį įkūnija ir bendros karinės institucijos: Baltijos šalių batalionas, Baltijos karinė jūrų eskadra, Baltijos šalių oro erdvės stebėjimo sistema, Baltijos gynybos koledžas. Tačiau visos šios institucijos yra labiau orientuotos į bendradarbiavimą NATO, o ne ES kontekste. ES saugumo požiūriu joms yra iš esmės antraeilis dalykas, nors oficialiai ir neneigiama jos svarba bei neatsisakoma dalyvauti ES misijose ir formuojant greitojo reagavimo pajėgas.

Estijos nacionalinė užsienio politika oficialiai yra subordinuota ES bendrajai užsienio ir saugumo politikai. Taigi faktiškai Estija pasisako už Sąjungos galių didinimą šioje srityje, nors formaliai ir teigiama, kad Estija palaiko tarpvyriausybinių sprendimų priėmimo metodą. Estija, kaip ir kitos Baltijos valstybės, pirmenybę teikia ES kaimynystės politikai Rytų kryptimi ir pirmiausia – Gruzijai, Ukrainai ir Moldavijai. Šioms trims šalims Estija atiduoda didžiąją dalį savo vystomajam

bendradarbiavimui skiriamų lėšų. Estija taip pat pasisako už transatlantinio ryšio stiprinimą ir prieš ES ir NATO funkcijų dubliavimą,

Latvijos pozicija dėl ES bendros užsienio ir saugumo politikos nėra aktyvi. Latvija iš esmės labiau taikosi prie esamų tendencijų ir derinasi prie kitų Šiaurės ir Baltijos valstybių pozicijų. Kaip pagrindinius savo prioritetus ES užsienio ir saugumo politikos srityje Latvijos vyriausybė įvardija: glaudus ir pragmatiškas bendradarbiavimas su strateginiais ES partneriais, pirmiausia – pasirašant teisiškai įpareigojantį ES ir Rusijos dokumentą; Europos kaimynystės politika; tolesnė Sąjungos plėtra.

Lietuva nacionalinėje saugumo ir gynybos politikoje pirmenybę teikia JAV ir NATO. Šalis šioje srityje yra aktyvesne NATO, o ne ES veiklos kontekste, nors formaliai neatsisako dalyvauti ir ES misijose. Užsienio politikos srityje Lietuva drauge su Lenkija gana aktyviai veikia formuojant Europos kaimynystės politiką ir prioritetą teikia rytiniam jos dėmeniui – Ukrainai, Moldavijai, Pietų Kaukazui (ypač Gruzijai), stengiasi padėti atrasti optimalų ES santykių su Baltarusija modelį, dalyvauja įvairiose neformaliose grupėse (naujųjų Gruzijos draugų grupė, Baltarusijos draugų grupė). Lietuva taip pat labai aktyviai pasisako už bendrą ES politiką Rusijos atžvilgiu, bendrą ES energetikos politiką, kartu su Lenkija blokavo derybų su Rusija dėl naujos Partnerystės ir bendradarbiavimo sutarties pradžią 2007 metais.

T

TARYBA (angl. *Council*, pranc. *Council*) žr. EUROPOS SĄJUNGOS TARYBA.

TARYBOS GENERALINIS SEKRETORIATAS (angl. *General Secretariat of the Council*, pranc. *Secrétariat Général du Conseil*) – Tarybos darbą organizuojanti ir palaikanti tarnyba. Jai vadovauja generalinis sekretorius – vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai. Jam padeda generalinio sekretoriaus pavaduotojas, atsakingas už kasdienį vadovavimą generaliniam sekretoriatui.

Pagrindinis Tarybos generalinio sekretoriato (toliau – Sekretoriato) uždavinys – tai įprastinės organizacinės funkcijos organizuoti ir koordinuoti Tarybos darbą visais nuo darbo grupių ir komiteto iki Korepero ir ministrų susitikimų lygiais. Sekretoriato darbuotojai rengia darbotvarkių projektus, posėdžių stenogramas ir protokolus, teikia teisinės konsultacijas ir aprūpina posėdžių dalyvius reikalingomis priemonėmis.

Tačiau tuo Sekretoriato funkcijos neapsiriboja. Kitas svarbus darbas, kurį atlieka ši tarnyba – tai parama pirmininkaujančiai valstybei. Prieš visus bet kurio lygmens Tarybos susitikimus Sekretoriato pareigūnai pirmininkaujančią valstybę informuoja apie klausimo esmę, diskusijų dėl darbotvarkės klausimų padėtį ir rekomenduoja, kokios taktikos laikytis, kad būtų pasiekti visiems priimtini sprendimai. Ilgametė teisinės ekspertizės ir politinio konsultavimo, bendradarbiaujant su pirmininkaujančia valstybe, patirtis leidžia užtikrinti, kad kas šeši mėnesiai keičiantis pirmininkaujančiai valstybei Tarybos darbas nesutrinks ir neiškryps iš nustatyto ritmo. Sekretoriato vaidmuo ypač didelis, kai Sąjungai pirmininkauja šalis, turinčios mažiau administracinių ir žmogiškųjų išteklių. Kai pirmininkaujanti šalis dėl pasirengusių atstovų stokos negali užtikrinti pirmininkavimo kai kurioms darbo grupėms, šią funkciją atlieka Sekretoriato atstovai.

Tačiau labiausiai politinė Sekretoriato svarba pastebima dėl jo specialaus vaidmens ES bendroje užsienio ir saugumo politikoje. Kadangi šioje srityje valstybės sąveikauja pagal tarpvyriausybinių bendradarbiavimo metodą, tai reikšmingi Tarybos sprendimai rengiami ir vykdomi pirmiausia pasitelkus Sekretariatą, o tiksliau, atitinkamai specializuotus jo padalinius. Todėl neatsitiktinai būtent šios tarnybos vadovas – generalinis sekretorius – 1997 metų Amsterdamo sutartimi buvo paskirtas vyriausiuoju įgaliotiniu bendrai užsienio ir saugumo politikai.

Visas Tarybos Sekretoriatas yra padalytas į devynis generalinius direktoratus, bet vienas iš jų – Išorės santykių generalinis direktoratas (DG E) – yra atsakingas būtent už užsienio politiką ir savo ruožtu yra padalytas į smulkesnius padalinius – direktoratus pagal geografinį ir funkcinį kriterijus. DG E Gynybos direktoratas (DG E VIII) yra atsakingas už karines krizių valdymo operacijas, o Civilinio krizių valdymo direktoratas (DG E IX) – už civilines krizių valdymo operacijas. DG E IX turi Policijos padalinį. Jis planuoja ir įgyvendina misijas, kurioms atlikti reikia policijos. Šį Sekretoriato padalinį galima laikyti savotiška Europos Sąjungos užsienio ir saugumo reikalų mini ministerija, o atitinkamai vyriausiąjį įgaliotinį – neformaliu Europos Sąjungos užsienio reikalų ministru, kurie padeda pirmininkaujanti valstybei vykdyti sudėtingas atstovavimo visos Sąjungos užsienio ir saugumo reikalams funkcijas.

Sutarties dėl Konstitucijos Europai, lygiai kaip jos vietą užėmusios Lisabonos sutarties nuostatos numato toliau stiprinti administracinius Sekretoriato pajėgumus ir siekti jo tvirtesnio bendradarbiavimo su Europos Komisija – steigti abiejų institucijų padalinius jungiančią Sąjungos išorės veiksmų tarnybą ir taip užtikrinti dar didesnę Europos Sąjungos užsienio politikos koordinuotumą ir sutelktumą.

Taip pat žr. EUROPOS SĄJUNGOS TARYBA, PIRMININKAUJANTI VALSTYBĖ, VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS, IŠORĖS VEIKSMŲ TARNYBA.

TARPPARLAMENTINĖ EUROPOS SAUGUMO IR GYNYBOS ASAMBLĖJA (angl. *Interparliamentary European Security and Defence Assembly*, pranc. *Assemblée interparlementaire européenne de sécurité et de défense*) žr. VES ASAMBLĖJA.

TARPVYRIAUSYBINIS METODAS (angl. *Intergovernmental method*, pranc. *Méthode intergouvernementale*) – ES valstybių sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo metodas, kuriam būdingos šios savybės:

- iniciatyvos siūlyti sprendimo projektus gali imtis ir valstybės, ir Europos Komisija;
- sprendimai Taryboje priimami vienbalsiai, nors, kai atskiros valstybės nenori dalyvauti, bet neprieštarauja siūlomam sprendimui, numatyta konstruktyvaus susilaikymo galimybė;
- Europos Parlamento vaidmuo yra išimtinai konsultacinis;
- Europos Teisingumo Teismas jokios jurisdikcijos neturi.

Iš esmės tarpvyriausybinius metodus yra ne kas kita, kaip tradiciniai tarptautiniai santykiai, kai valstybės savo valia, atsižvelgdamos į savo nacionalinius interesus,

sudaro įvairias sutartis ir susitarimus. Šių susitarimų yra laikomasi tol, kol jie tarnauja juos priėmusių valstybių interesams. Todėl tiktai įsteigus Europos bendrijas ir pradėjus sprendimams dėl jų veiklos taikyti Bendrijos metodą, iškilo būtinybė apibrėžti ir tą Bendrijai priklausančių valstybių bendradarbiavimą, kuris formaliai nėra priskirtas Bendrijos kompetencijai. Tuomet ir atsirado tarpvyriausybinių metodo sąvoka.

Šiandienę Europos Sąjungą galima laikyti mišria organizacija, kurioje priimant sprendimus taikomas tiek Bendrijos metodas, tiek tarpvyriausybinių metodas. Būtent pastarasis metodas ir yra taikomas priimant sprendimus dėl Sąjungos bendros užsienio, saugumo ir gynybos politikos. Tačiau tai nereiškia, kad visi be išimties sprendimai dėl Europos Sąjungos santykių su kitomis šalimis yra priimami pagal šį metodą. Daug svarbių Europos Sąjungos išorės santykių klausimų – užsienio prekyba, vystomasis bendradarbiavimas, plėtra, kaimynystės politika – yra sprendžiami pasitelkus būtent Bendrijos metodą.

Tarpvyriausybinių metodo kritikai, ragindami pradėti taikyti Bendrijos metodą visai be išimties Europos Sąjungos veiklai, pabrėžia, kad pastarasis yra racionalus ir demokratiškesnis, nes užtikrina, kad sprendimus priima ne tik valstybių vyriausybių atstovai Taryboje, bet ir daug kitų ekspertų bei politikų. O tarpvyriausybinių metodo šalininkai pabrėžia, kad atsisakyti šio metodo būtų tolygu valstybių suvereniteto nykimui.

Nepaisant nuomonių skirtumų, panašu, kad Europos Sąjungoje susiklosčiusi padėtis nesikeis. Valstybės bent jau artimiausioje ateityje nesutiks atsisakyti visiško suvereniteto ir įprasto tarpvyriausybinių metodo taikymo tradicinėse užsienio, saugumo ir gynybos politikos srityse. Šios srities išskirtinumas buvo įtvirtintas Sutartyje dėl Konstitucijos Europai ir perkeltas į ją pakeitusią Lisabonos sutartį. Antra vertus, nematyti ir jokių požymių, kad būtų norima susiaurinti ir Bendrijos metodo taikymo sritį.

Taip pat žr. BENDRIJOS METODAS.

TEISINĖS VALSTYBĖS MISIJA (angl. *Rule of Law Mission*, pranc. *Mission dans le domaine de l'Etat de droit*) – viena iš ES naudojamų civilinio krizių valdymo operacijų formų, paprastai skirta krizių apimtų ar gilumines reformas vykdančių šalių teisėsaugos ir viešojo administravimo sistemai stiprinti ir tobulinti.

Pirmoji ES teisinės valstybės misija „EUJUST Themis“ vyko Gruzijoje 2004–2005 metais ir buvo skirta padėti Gruzijai parengti baudžiamosios teisės reformos strategiją. Misija buvo svarbus politinės paramos signalas naujai po 2003 metų

rožių revoliucijos susiformavusiai Gruzijos valdžiai ir jos vykdomoms reformoms. Greta svarbos Gruzijai, misija dar buvo reikšminga ir tuo, kad tai buvo pirmoji ES civilinė misija Pietų Kaukazo regione. Lietuva buvo viena iš „EUJUST Themis“ misijos iniciatorių, o Lietuvos, kaip panašios praeities šalies, kuri sėkmingai integrovosi į ES ir kitas tarptautines struktūras, patirtis ir teisinės reformos modelis pasirinktas pagrindu įgyvendinant Gruzijos teisinės sistemos reformą. Iš misijoje dalyvavusių 12 teisės ekspertų vienas buvo Lietuvos atstovas, ėjęs misijos vadovo pavaduotojo pareigas.

Kita ES teisinės valstybės misija vyko Irake. Jungtinė teisinės valstybės misija „EUJUST LEX“ prasidėjo 2005 metų liepą. Šiai misijai buvo iškeltas uždavinys padėti įtvirtinti teisinę valstybę Irake ir pagerinti įvairių Irako baudžiamojo teisingumo sistemos atstovų gebėjimus, jų veiklos koordinavimą ir bendradarbiavimą. Misijos tikslų siekiama rengiant mokymus ir stažuotes Irako policijos, teismų bei penitencinės sistemų pareigūnams ES valstybėse narėse. Iki 2008 metų kovo buvo surengti 59 mokymo kursai ir 12 stažuuočių, kuriuose dalyvavo 1435 Irako pareigūnai. Lietuvoje 2006 ir 2007 metais buvo surengti dviejų savaičių trukmės kursai Irako kalėjimų pareigūnams.

2008 metų viduryje Europos Sąjunga pradėjo įgyvendinti naują teisinės valstybės misiją „EULEX Kosovas“. Tai bus patariamoji vykdomoji misija, kuri netiesiogiai pakeitė iki tol veikiančią Jungtinių Tautų misiją, kuri administravo Kosovą nuo pat 1999 metų konflikto. Kitaip negu Jungtinių Tautų misija, ES misija jau nebe valdys Kosovą, kuris 2008 metais paskelbė nepriklausomybės deklaraciją, o tik padės valdyti ir įgyti patirties naujai sukurtoms Kosovo institucijoms. Tačiau kai kuriose srityse misija vykdyt ir vykdomosios valdžios funkcijas.

Misiją „EULEX Kosovas“ sudarys policijos, teisingumo ir muitinės komponentai. Misija padės Kosovo valdžiai plėtoti bei stiprinti nepriklausomą nuo politinės įtakos teisingumo sistemą, policijos pajėgas ir efektyvią muitinės tarnybą, užtikrinti šiose institucijose proporcingą atstovavimą visoms Kosovo etninėms grupėms. Pagrindiniai misijos uždaviniai artimiausioje ateityje – užtikrinti mažumų teisių apsaugą, siekiant patvirtinti Kosovo valdžios įsipareigojimą kurti daugiatautį Kosovą; užtikrinti efektyvesnę kovą su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu. Vykdomosios valdžios funkcijas misija turės politiškai jautriose srityse – tiriant bylas, susijusias su karo nusikaltimais ir organizuotu nusikalstamumu; policijos srityje vykdyt funkcijas, kurių naujai sukurtos Kosovo institucijos dar nėra pajėgios imtis, pavyzdžiui, kovos su pinigų plovimu.

„EULEX Kosovas“ bus sudėtingesnė nei dauguma iki šiol vykdytų ES misijų, nes, visų pirma, tai bus didžiausia ES civilinė misija, kurioje dirbs 1900 policijos,

muitinės pareigūnų, teisėjų ir prokurorų, taip pat 1100 vietinių darbuotojų. Lietuva irgi aktyviai prisidėjo prie misijos – delegavo 3 planavimo, teisės ir policijos sričių pareigūnus į ES planavimo grupę Kosove. Planuojamas Lietuvos indėlis į pačią misiją – 4 policijos ir įkalinimo įstaigų priežiūros sričių pareigūnai.

Misiją sunkins ir tai, kad jai teks veikti sudėtingoje vidinėje ir tarptautinėje aplinkoje. Ne visos ES valstybės yra pripažinusios Kosovo nepriklausomybę, o kai kurios užsienio valstybės, visų pirma, Serbija ir Rusija, yra priešiška nusistačiusios pačios ES misijos atžvilgiu. Tikėtina, kad tai sunkins misijos veiklą serbų gyvenamose Kosovo vietovėse.

TERORIZMAS – viena iš pagrindinių Europos saugumo strategijoje „Saugesnė Europa geresniame pasaulyje“ įvardytų grėsmių Europos Sąjungos saugumui. ES saugumo politikoje terorizmas ypatingo dėmesio susilaukė po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristų išpuolių JAV. ES teritorijoje įvykdyti sprogdinimai (2004 m. kovo 11 d. traukiniuose Madride ir 2005 m. liepos 7 d. Londono metro) dar labiau paaštrino kovos su terorizmu aktualumą ir paskatino ES imtis papildomų kovos su terorizmu priemonių.

Kova su terorizmu ir jo priežastimis yra sudėtingas kompleksinis reiškinys, reikalaujantis sutelkti labai įvairaus pobūdžio priemonės nuo vystomojo bendradarbiavimo ir demokratijos plėtojimo iki saugumo ir jėgos struktūrų naudojimo krizinėse situacijose. Iš esmės pagrindinė kovos su terorizmu našta tenka valstybėms narėms, jų policijos, saugumo ir gynybos pajėgoms. Tačiau, žvelgdamas plačiau ir siekdamas ne tik užkirsti kelią teroro aktams, bet ir šalinti gilumines terorizmo priežastis, valstybės pasitelkia ir ES žinioje esančias ekonomines ir politines priemones bei ES institucijų padedamos koordinuoja savo antiteroristinius veiksmus.

2004 metų kovą po tragiškų įvykių Madride vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai paskyrė ES kovos su terorizmu koordinatorių, kuriam buvo pavesta centralizuotai koordinuoti visą iki tol įvairių ES institucijų (atskirų Tarybos formacijų, Europos Komisijos) vykdytą kovos su terorizmu veiklą, rengti šiems klausimams skirtus ES Tarybos posėdžius ir rūpintis, kad priimti sprendimai būtų įgyvendinami visose šalyse.

2005 metų gruodį Europos Vadovų Taryba patvirtino specialią ES kovos su terorizmu strategiją, kuri tapo bendru pagrindu visiems ES ir valstybių narių kovos su terorizmu ir jo priežastimis veiksams. Strategijoje visos ES dispozicijoje esamos priemonės yra sutelktos keturiems tikslams siekti:

- riboti radikalių idėjų sklaidos ir naujų narių teroristų grupuotėms verbavimo galimybes;
- stiprinti piliečių ir infrastruktūros apsaugą ir mažinti potencialių taikinių pažeidumą;
- persekioti teroristus visur, ardyti jų paramos tinklus, užkirsti kelią jų veiklos finansavimui;
- stiprinti pajėgumus teroristinių išpuolių padariniams likviduoti.

TREJETAS (rus. *troika*, ital. *trio*) – neformalus trijų subjektų bendradarbiavimas Europos Sąjungos veiklos ir ypač bendros užsienio ir saugumo politikos kontekste, siekiant užtikrinti kuo didesnę vykdomų veiksmų nuoseklumą ir proceso dalyvių susiklausymą.

Iš pradžių, dar aštuntajame dešimtmetyje pradėjus plėtoti Europos politinį bendradarbiavimą, trejetu (arba *troika*) buvo praminta trijų valstybių grupė, kurią sudarė trys paeiliui Tarybai pirmininkaujančios valstybės – pirmininkavusi, pirmininkaujanti ir pirmininkausianti. Trejeto buvimas gali būti laikomas pasiteisinusiu, nes vėliau buvo nuspręsta jį labiau formalizuoti ir panaudoti kaip naujų pirmą kartą pirmininkaujančių valstybių patirties stokos kompensavimo priemonę. Nuo 2007 m. sausio 1 d. Tarybos sprendimu įsigaliojo sistema, pagal kurią valstybės narės, atsižvelgus į jų geografinę padėtį, ekonominį pajėgumą ir priklausomybę „senosioms“ ar „naujosioms“ narėms, buvo suskirstytos į grupes po tris; kiekviena grupė yra bendrai atsakinga už pirmininkavimą 18 mėnesių, ir kiekviena jos narė pirmininkaus po šešis mėnesius.

Įsigaliojus 1997 metais pasirašytai Amsterdamo sutarčiai, kuria buvo įsteigta vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai pareigybė, kartu buvo suformuotas dar vienas neformalus politikos koordinavimu užsiimantis trejetas, kurį sudarė pirmininkaujančios valstybės užsienio reikalų ministras, išorės santykių komisaras ir vyriausiasis įgaliotinis. Šis trejetas turėjo atstovauti bendrai Sąjungos pozicijai santykiuose su užsienio valstybėmis, taip pat pirmiausia imdavosi priemonių, iškilus netikėtoms tarptautinėms krizėms. Tačiau ateityje šio trejeto yra numatyta atsisakyti. Įsigaliojus 2007 metais pasirašytai Lisabonos sutarčiai trejetas išnyks, nes bus sujungtos iki tol atskiros išorės santykių komisaro ir vyriausiojo įgaliotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai pareigybės. Tuomet visas jų funkcijas vykdys vienas pareigūnas – vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai.

TŪKSTANTMEČIO VYSTYMO TIKSLAI (angl. *Millennium Development Goals*, pranc. *Objectifs du Millénaire pour le développement*) – 2000 metais Jungtinių Tautų Tūkstantmečio viršūnių susitikime patvirtinta deklaracija, kurioje apibrėžtos paramos besivystančioms šalims gairės, apimančios aštuonių pagrindinių tikslų įgyvendinimą iki 2015 metų.

Pagrindiniai Tūkstantmečio vystymo tikslai yra:

- perpus sumažinti skurdą ir nepriteklių pasaulyje;
- garantuoti visuotinę pradinę išsilavinimą;
- užtikrinti lygias moterų ir vyrų teises;
- dviem trečdaliais sumažinti vaikų iki penkerių metų mirtingumą;
- trimis ketvirtadaliais sumažinti gimdyvių mirtingumą;
- sustabdyti ŽIV/AIDS ir kitų užkrečiamųjų ligų plitimą;
- užtikrinti aplinką tausojantį ekonomikos vystymą;
- plėsti pasaulinę partnerystę vystymo labui.

Drauge su Tūkstantmečio vystymo tikslų įvardijimu Jungtinės Tautos (o tiksliau, tos šios organizacijos narės, kurios yra pajėgios teikti kitoms šalims pagalbą vystymui) netrukus, 2002 metais Meksikoje, Monterėje, vykusioje tarptautinėje vystomojo bendradarbiavimo finansavimo konferencijoje dar kartą patvirtino įsipareigojimą iki 2015 metų vis kelti savo oficialios paramos vystymui lygį ir galiausiai pasiekti, kad jos lygis siektų 0,7 proc. valstybės bendrojo nacionalinio produkto (BNP).

Europos Sąjungos valstybės, būdamos vienos didžiausių paramos besivystančioms šalims teikėjų, aktyviai dalyvauja įgyvendinant Tūkstantmečio vystymo tikslus, šie tikslai yra svarbus ES vystymo politikos uždavinys ir orientyras tiek nacionaliniu, tiek visos Sąjungos lygmeniu.

Taip pat žr. OFICIALI PARAMA VYSTYMIUI.

TURKIJA – šalis kandidatė, 2005 metais pradėjusi derybas dėl narystės ES, bet tiek dėl jos dydžio, tiek dėl didelių reformų apimčių, tiek dėl kultūrinių skirtumų jos narystės perspektyva lieka ne iki galo apibrėžta.

Turkija yra viena aktyviausių ES prekybos partnerių – dar 1963 metais ji pasirašė asociacijos sutartį, kuri dabar apima ir muitų sąjungą. 1987 metais Turkija pateikė oficialų prašymą stoti į Europos ekonominę bendriją. Bet derybų pradžia dėl nepakankamo Turkijos pasirengimo buvo ilgai atidėliojama ir oficialia šalimi kandidate, su kuria vyksta stojimo derybos, Turkija tapo tiktai 2005 metais. Tačiau

derybos vyksta sunkiai ir prognozuojama, kad jos bus ilgos. Viena iš pagrindinių kol kas nepašalintų kliūčių yra Turkijos pozicija Kipro konflikte. Turkija iki šiol atsisako pripažinti Kipro Respubliką, kuri 2004 metais tapo Europos Sąjungos nare. Jeigu ši problema nebus išspręsta, Turkija apskritai negalės būti priimta į Europos Sąjungą. Ši problema yra kebli, bet ne vienintelė.

Kita problema yra ta, kad dauguma kai kurių Europos Sąjungos šalių piliečių yra nusistatę prieš Turkijos narystę ir netgi sėkmingai baigus derybas dėl narystės ir pasirašius stojimo sutartį yra didelė tikimybė, kad ji gali būti neratifikuota kai kuriose ES valstybėse, ypač jeigu jos šiuo klausimu nuspręstų surengti referendumus.

Tarp kitų problemų dar reikėtų paminėti ir santykinį Turkijos neturtingumą. Ši šalis, nors ir turi daug (70 mln.) gyventojų, tuo pat metu yra ekonomiškai atsilikusi, todėl, jei taptų ES nare, jai reikalinga parama iš ES struktūrinių fondų būtų sunki našta ES biudžetui. Ne mažesnę vaidmenį vaidina ir kultūriniai skirtumai, susiję su tuo, kad kultūriniu požiūriu tai musulmoniškas kraštas, o kitų ES šalių kultūrinės šaknys yra krikščioniškos. Taigi Turkijos narystės perspektyvos, net ir prasidėjus deryboms, tebėra neapibrėžtos.

Antra vertus, nereikėtų pamiršti ir argumentų už Turkijos narystę. Europos Sąjunga, priimdama Turkiją, ne tik parodytų pasauliui, kad Vakarai nėra priešiški musulmonams, bet ir gerokai išplėstų savo įtaką bei saugumo ir stabilumo zoną iki pat neramių Artimųjų Rytų. Turkijos narystė būtų naudinga ir dėl šios šalies strategiškai svarbios geografinės padėties tarp Vakarų ir Rytų – tada Europos Sąjunga galėtų tiesiogiai susisiekti su išteklių turtingomis Kaspijos jūros ir Vidurinės Azijos šalimis ir įgyti alternatyvą energijos šaltinių tiekimui iš Rusijos.

Taip pat žr. KIPRO PROBLEMA.

U

UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERAS žr. VYRIAUSIASIS ĮGALIOJINIS.

V

VAKARŲ BALKANAI (angl. *Western Balkans*, pranc. *Balkans occidentaux*) – valstybių grupė, kurią sudaro Albanija ir buvusios Jugoslavijos (neskaitant Slovėnijos) vietoje atsiradusios valstybės – Kroatija, Bosnija ir Hercegovina, Makedonija*, Juodkalnija, Serbija, Kosovas. Vakarų Balkanai yra išskirtinis ES išorės politikos regionas, nes visoms valstybėms yra suteikta narystės ES perspektyva ir vykdoma atitinkama rengimo narystei politika.

Šis pietryčių Europos regionas visada buvo išskirtinis. Jo santykinai nedidelėje teritorijoje galima aptikti labai įdomią kalbų ir tikėjimų įvairovę. Tačiau reikia pažymėti, kad, deja, šią įvairovę visada lydėjo ir pietietiškas temperamentas, gausūs nesusipratimai ir didelė netolerancija. Todėl neatsitiktinai Balkanai anksčiau buvo vadinami tikra Europos „parako statine“, nuolatinių konfliktų, į kuriuos neretai įsitraukdavo ir didžiosios pasaulio valstybės, židiniu.

Gaila, kad šią savo reputaciją Balkanai pateisino ir šiais laikais. 1990 metais prasidėjusį Jugoslavijos federacijos irimo procesą visą dešimtmetį vėl lydėjo likusiam civilizuotam pasauliui nesuprantami ir nepriimtini karai, žudynės, žiaurumai ir etniniai valymai, kuriuos tik didelėmis sutelktomis Jungtinių Amerikos Valstijų, Europos Sąjungos ir tarptautinių organizacijų pastangomis pavyko sustabdyti. Bet, pasibaigus karams, regione problemų nė kiek nesumažėjo. Naujų valstybių, atsiradusių Jugoslavijos griuvėsiuose, laukia dar ilgas ir sudėtingas valstybių ir ekonomikos atkūrimo ir reformų kelias. Tačiau tam tikra prasme Vakarų Balkanams pasisekė, nes Europos Sąjunga, būdama ypač suinteresuota šio regiono stabilumu ir klestėjimu, yra pasirengusi visomis išgalėmis padėti šioms valstybėms.

Europos Sąjungos suinteresuotumą nesunku suprasti. Balkanai visada buvo ne tik neramus, bet ir strategiškai svarbus regionas, jungiantis Europą ir Aziją, per kurį ėjo ir eina svarbios komunikacijos linijos tarp Rytų ir Vakarų, tarp Viduržemio ir Juodosios jūrų. Į Europos Sąjungą įstojus tokioms Balkanų valstybėms kaip Graikija (nuo 1981-ųjų), Rumunija ir Bulgarija (nuo 2007-ųjų), Vakarų Balkanų šalis tapo jau savotišku eksklavu pačios Europos Sąjungos atžvilgiu. Todėl tolesnė jų raidos perspektyva yra neatsiejama nuo Europos Sąjungos, kuri irgi prisidėmė

* Dėl Graikijos spaudimo ir iki bus išspręstas ginčas dėl oficialaus pavadinimo, Europos Sąjunga šią valstybę oficialiai pripažįsta ne „Makedonijos Respublikos“ pavadinimu, bet laikinuoju Jungtinių Tautų pasiūlytu pavadinimu kaip „Buvusiąją Jugoslavijos Respubliką Makedoniją“.

atitinkamą atsakomybę ir 2003 metais oficialiai aukščiausiu politiniu lygiu yra pareiškusi, kad kai tik šios šalys bus tinkamai pasirėngusios, galės stoti į Europos Sąjungą. Taigi ES žiūri į Vakarų Balkanų valstybes kaip į ilgalaikę investiciją į taiką, stabilumą ir augimą.

Na, o kol kas Europos Sąjunga reikšmingai prisideda stabilizuojant padėtį ir atkuriant ekonomiką regione. Europos Sąjunga ir Vakarų Balkanų šalys kartu vykdo vadinamąjį „stabilizacijos ir asociacijos procesą“. Pagrindinis šio proceso tikslas yra pasirengti ir sudaryti su šiomis šalimis atskiras stabilizacijos ir asociacijos sutartis, kurias pasirašydamos šalys įsipareigotų apibrėžtose srityse pamažu pereiti prie ES teisinės sistemos, įkurti laisvosios prekybos su ES zoną, sudaryti dvišalius susitarimus su gretimomis šalimis (pvz., prekybos ir laisvos darbo jėgos judėjimo susitarimas), taip pat bendradarbiauti su ES tokiose srityse kaip teisingumas, vizos, sienų kontrolė, nelegali imigracija, transportas, energetika ir pan. Šiuo metu visos Vakarų Balkanų valstybės, išskyrus Kosovą, yra pasirašiusios stabilizacijos ir asociacijos sutartis, vyksta jų ratifikavimo procesas. Be to, 2008 metais su visomis Vakarų Balkanų valstybėmis Europos Sąjunga pradėjo vizų liberalizavimo dialogą, kuris ves prie artimiausiu metu numatomo visiško vizų režimo atsisakymo.

Taigi procesas po truputį įsibėgėja, bet atskiroms šalims sekasi nevienodai. Toliausiai yra pažengusi Kroatija, kuri jau turi šalies kandidatės statusą, nes 2005 metais pradėjo ir šiuo metu jau baigia oficialias derybas su ES dėl narystės. Šalies kandidatės statusą turi ir Makedonija, bet 2008 metų rudenį derybos su ja dar nebuvo pradėtos. O visos kitos Vakarų Balkanų šalys – Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija, Serbija ir Kosovas – tebėra potencialios šalys kandidatės.

Taip pat žr. STABILIZACIJOS IR ASOCIACIJOS PROCESAS.

VAKARŲ EUROPOS SĄJUNGA (angl. *Western European Union*, pranc. *Union de l'Europe occidentale*) – buvusi atskira Europos valstybių bendradarbiavimo gynybos ir saugumo srityje organizacija, kuri dabar faktiškai yra inkorporuota į Europos Sąjungą, tačiau tuo pat metu Vakarų Europos Sąjungos steigimo sutarties galiojimas nesustabdytas, ir ji formaliai tebeegzistuoja. Ši dvilypė situacija sąlygota to, kad Vakarų Europos Sąjungos sutarties V straipsnis numato kolektyvinės gynybos principą – kad vienos šalies užpuolimas yra visų šalių užpuolimas, kol kas jokiuose Europos Sąjungos dokumentuose panašių įsipareigojimų valstybės nėra prisiėmusios.

Vakarų Europos Sąjungos (toliau – VES) valstybės steigėjos yra Belgija, Italija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vokietija.

1990 metais organizaciją papildė Ispanija ir Portugalija, o 1995 metais – Graikija. Visos 10 šiuo metu VES priklausančių valstybių kartu yra ir ES narės. Tačiau VES vis dėlto nereikėtų tapatinti su Europos Sąjunga, kadangi kitų likusių 17 ES valstybių kolektyvinės gynybos sutartis nesaisto. Kai kurios ES valstybės savo saugumo garantijas sieja su *NATO*, kitos laikosi nuostatos nedalyvauti kariniuose gynybinuose aljansuose.

Nors VES steigimo data reikėtų laikyti 1954 metus, kai buvo pasirašyta vadinamoji modifikuota Briuselio sutartis, organizacijos ištakos siekia net 1947 metų Diunkerko sutartį, t. y. Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos sudarytą saugumo paktą, ir 1948 metų Briuselio sutartį (kuri ir buvo modifikuota 1954 metais), įkūrusią gynybinę Vakarų Sąjungą, kuriai priklausė jau penkios valstybės: Belgija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Nyderlandai ir Prancūzija. Iš esmės šios gynybinės sutartys buvo skirtos gintis nuo galimos Sovietų Sąjungos grėsmės, tačiau dėl tuometinių organizacijos dalyvių karinio ir ekonominio silpnumo šis aljansas buvo akivaizdžiai nepakankamas. Ir tikrai gynybinės sąjungos su JAV sudarymas ir *NATO* įsteigimas patenkinamai išsprendė Vakarų Europos saugumo problemą.

Savaime suprantama, kad, įsteigus *NATO*, VES nustojo būti pagrindinė gynybinė jos valstybių narių organizacija. Tačiau vis dėlto buvo nuspręsta ją išsaugoti, nes tuomet ji buvo reikšminga tuo, kad tapo papildomu instrumentu, padėjusiu į Vakarų gynybinę sistemą integruoti Vokietiją. Nepavykus įsteigti Europos gynybos bendrijos, kuri Vokietijos ginkluotąsias pajėgas būtų integravusi į Europos struktūras, 1954 m. spalio 23 d. penkios Vakarų Sąjungos valstybės Paryžiuje pasirašė protokolus, kuriais pertvarkė ir papildė 1948 metų Briuselio sutartį ir į organizaciją priėmė Vokietijos Federacinę Respubliką bei Italiją, o pačią organizaciją pavadino Vakarų Europos Sąjunga. Ši sutartis numatė tam tikrus ginkluotės apribojimus Vokietijai, bet kartu atvėrė kelią šios valstybės ginkluotųjų pajėgų atkūrimui ir įsijungimui į *NATO* kolektyvinės gynybos sistemą.

Nuo to laiko VES teisinis pagrindas ir yra ši modifikuota Briuselio sutartis, kurios V straipsnis skelbia, kad karinės agresijos prieš vieną iš Sąjungos narių atveju kitos Sąjungos narės jai suteiks karinę ir visą kitą įmanomą pagalbą. Tačiau visais kitais atžvilgiais šaltojo karo metais VES veikla nebuvo ypač reikšminga, nes, kaip jau minėta, pagrindinė atsakomybė už Europos saugumą ir gynybą teko *NATO*. O VES, likusi *NATO* šešėlyje, tapo savotiška „atsarginė“ gynybine organizacija, nors jos veikla niekada nebuvo galutinai suspenduota.

Šaltojo karo pabaiga atnešė daug esminių permainų į šią nusistovėjusią sanklodą ir netgi sukėlė tam tikrą Europos saugumo politikos sumaištį, kuri nėra galutinai

užsibaigusi iki pat šių dienų. Joje ir dabar dar nėra labai lengva susigaudyti. Iš esmės čia vienu metu prasidėjo netgi keli lygiagretūs, bet tuo pat metu ir vienas kitą sąlygojantys procesai. Pirma, situacija keitėsi dėl to, kad prie naujų aplinkybių bandė pamažu prisitaikyti tiek Europos Sąjunga, tiek *NATO*. Į šiuos permainų procesus buvo įtraukta ir Vakarų Europos Sąjunga.

1990–1991 metais vykstant deryboms dėl Europos Sąjungos sutarties, valstybių atstovai diskutavo ir dėl karinio būsimosios ES bendros užsienio ir saugumo politikos dėmens. Visos šalys vienareikšmiškai sutiko, kad dabar, pasikeitus tarptautinei padėčiai ir grėsmių pobūdžiui, Europos Sąjunga neturėtų nusišalinti nuo saugumo klausimų ir palikti juos vien tiktai *NATO* atsakomybei. Tačiau tuomet valstybėms nepavyko sutarti, kad pati Europos Sąjunga pradėtų kurti savo karinius pajėgumus. 1992 metais pasirašytoje Maastrichto sutartyje buvo užfiksuotas sprendimas, kad Europos Sąjunga plėtos savo saugumo politiką ir įneš savo indėlį į regiono stabilumą, tačiau ES šalys savo bendrus karinius pajėgumus vis dėlto plėtos greta Europos Sąjungos per Vakarų Europos Sąjungą ir taip derinsis prie *NATO*.

Tuomet VES nebuvo integruota į ES, bet jai buvo priskirtas naujas uždavinys – tapti kariniu ES įrankiu, kai įtraukti pagrindinę gynybinę organizaciją – *NATO* – dėl kokių nors priežasčių būtų neįmanoma arba netikslinga. Vakarų Europos Sąjungos Tarybos deklaracijoje, priimtoje 1992 m. birželio 19 d. Petersberge (Vokietija), numatyta galimybė, kad Sąjungos valstybių kariniai junginiai galės būti panaudoti ne tik bendros gynybos operacijoms pagal Šiaurės Atlanto sutarties 5 straipsnį ar pakeistos Briuselio sutarties V straipsnį, bet ir humanitarinėms bei gelbėjimo, taikos palaikymo ir jėgos panaudojimo krizių valdymo, įskaitant ir taikos įvedimą, užduotims, jeigu to pageidaus Europos Sąjunga.

Taigi atrodė, kad VES pagaliau pavyks išeiti „iš šešėlio“ ir tapti reikšminga Europos saugumo politikos veikėja. Ji turėjo galimybę tapti ir tuo pat metu būti tiek *NATO* ramsčiu Europoje, tiek pagrindiniu kariniu ES instrumentu. Tuomet iškilo ir organizacijos plėtos klausimas. 1995 metais dėl suprantamų geopolitinių priežasčių buvo greitai išspręstas Graikijos narystės klausimas. Tačiau VES valstybėms narėms nesutariant, kaip pasielgti su kitomis (ypač Vidurio ir Rytų Europos) narystės pageidaujančiomis valstybėmis, buvo išplėtotą specifinę įvairialypės narystės sistema, kuri nebuvo būdinga ES. VES greta visateisių narių atsirado asocijuotosios narės, stebėtojos ir asocijuotosios partnerės. Dabartinė VES narių struktūra galutinai susiformavo 1999 metais ir atrodo taip:

Eil. nr.	Valstybės narės	Įstojimo data	Eil. nr.	Asocijuotosios narės (NATO narės)	Įstojimo data
1	Belgija	1954 metais šios valstybės įkūrė organizaciją	1	Islandija	1992
2	Jungtinė Karalystė		2	Norvegija	1992
3	Liuksemburgas		3	Turkija	1992
4	Nyderlandai		4	Čekija	1999
5	Prancūzija		5	Lenkija	1999
6	Vokietija		6	Vengrija	1999
7	Italija				
8	Ispanija	1990			
9	Portugalija	1990			
10	Graikija	1995			

Eil. nr.	Stebėtojos (ES narės)	Įstojimo data	Eil. nr.	Asocijuotosios partnerės (tuomet asocijuotos su ES valstybės)	Įstojimo data
1	Airija	1992	1	Bulgarija	1994
2	Danija *	1992	2	Estija	1994
3	Suomija	1995	3	Latvija	1994
4	Švedija	1995	4	Lietuva	1994
			5	Rumunija	1994
			6	Slovakija	1994
			7	Slovėnija	1996

* Danija vienintelė iš stebėtojų yra ir NATO narė.

Tačiau tolesnė įvykių raida nebuvo palanki VES stiprėti. 1997–1999 metais buvo priimta daug svarbių Europos Sąjungos saugumo politikai sprendimų. Tačiau tie sprendimai tolesnę saugumo politikos raidą kreipė ne VES stiprinimo, bet priešingai – jos galutinio likvidavimo ir inkorporavimo į Europos Sąjungą linkme.

1997 metų Amsterdamo sutartimi iki tol galiojusi Europos Sąjungos sutartis buvo pakeista taip, kad dabar vadinamąsias Petersbergo užduotis savo nuožiūra vykdytų jau pati Europos Sąjunga, o ne Vakarų Europos Sąjunga. Kitas svarbus sprendimas buvo priimtas 1998 metų gruodį vykusiame dvišaliame svarbiausių ES karinių galybių – Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės – lyderių susitikime Sen Malo (Prancūzija). Ten Prancūzijos prezidentas ir Jungtinės Karalystės premjeras paskelbė deklaraciją, kurioje pasiūlė, kad Europos Sąjunga įgytų autonominių karinių pajėgumų, turinčių atitinkamas karines ir politines sprendimų priėmimo struktūras ir galinčių spręsti, kada ir kaip juos panaudoti. Pagaliau 1999 metų liepą Kelno Europos Vadovų Taryba šiam siūlymui pritarė, priėmė svarbius institucinius sprendimus dėl ES Politinio ir saugumo komiteto ir ES Karinio komiteto įsteigimo bei

ispanų diplomato, iki tol buvusio NATO generalinio sekretoriaus Javiero Solanos paskyrimo ES vyriausiuoju įgaliotiniu bendrai užsienio ir saugumo politikai. Siekiant geriau koordinuoti funkcijų iš VES perėmimo procesą dar po mėnesio Solana buvo paskirtas ir VES generaliniu sekretoriumi.

Nuo to laiko VES buvo pamažu pertvarkoma – jos funkcijos viena po kitos perduodamos ES. ES žinion buvo perduotas VES palydovų centras ir VES saugumo studijų institutas. Pagrindinė VES valdymo institucija – Ministrų Taryba (valstybių narių užsienio reikalų ir gynybos ministrai), susirinkusi 2000 m. lapkričio 13 d. Marselyje, nutarė apskritai nutraukti reguliarius susitikimus ir be atskiro nutarimo daugiau nebesirinkti, o būtinus administracinius valdymo sprendimus priimti naudojantis rašytine procedūra. Taip 2001 m. birželio 14 d. VES generalinio sekretoriaus siūlymu Ministrų Taryba nutarė, kad dėl įvykusių permainų kol kas nemato būtinybės peržiūrėti susiklosčiusią dabartinės daugialypės narystės sistemą, o nuo 2002 metų nutarė nebeimti narystės mokesčio iš tų valstybių, kurios nėra visateisės organizacijos narės. Vienintelė VES institucija, kuri ir toliau veikia ir kol kas jos veiklos dar neketinama sustabdyti, yra VES Asamblėja.

Taip pat žr. PETERSBERGO UŽDUOTYS, VES ASAMBLĖJA.

VALSTYBĖS NARĖS (angl. *Member states*, pranc. *États membres*) – valstybės, pasirašiusios Europos bendrijų steigimo ir Europos Sąjungos sutartis. Šiuo metu jų yra dvidešimt septynios: šešios Europos bendrijų steigėjos – Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija, Vokietija, 1973 metais prisijungusios Airija, Danija ir Jungtinė Karalystė, 1981 metais – Graikija, 1986 metais – Ispanija bei Portugalija; 1990-aisiais, susivienijus Vokietijai, į EB įsiliejo ir Rytų Vokietija; 1995 metais – Austrija, Suomija ir Švedija; 2004 metais – Čekija, Estija, Kipras, Malta, Latvija, Lenkija, Lietuva, Slovakija, Slovėnija, Vengrija ir 2007-aisiais – Bulgarija ir Rumunija.

Sumanymas kurti ES bendrą užsienio ir saugumo politiką niekada nereiškė, kad bus siekiama vykdyti vienintelę bendrą visoms valstybėms narėms politiką. Buvo siekiama kurti tiksliai kuo bendresnę politiką, tuo pat metu nepaneigiant galimybės atskiroms šalims siekti savo nacionalinių interesų. Todėl ES bendros užsienio ir saugumo politikos (toliau – BUSP) ir jos integralios dalies – Europos saugumo ir gynybos politikos (toliau – ESGP) turinui ir kryptčiai reikšmingą įtaką darė ir atskirų valstybių narių laikysena.

Oficiali visų ES valstybių narių politika yra remti Sąjungos BUSP. Visos valstybės vienodai laiko BUSP labai reikšminga savo nacionalinių tikslų siekimo priemone

ir norėtų, kad jų nacionaliniai interesai būtų kuo labiau subendrinti ir pripažinti visos Sąjungos politiniais tiksliais.

Tačiau tikrovė yra daug margesnė, nes Sąjungos narės yra labai skirtingos valstybės. Skiriasi jų galimybės, geografinė padėtis, istorinės ir kultūrinės socialinės tradicijos, nacionalinės ekonomikos dydis ir netgi politinė konjunktūra – tai, kokia partija ar koalicija tuo metu yra valdžioje. Tai lemia ir skirtingą valstybių vaidmenį formuojant ir įgyvendinant BUSP. Vienos yra svarbesnės, kitos ne tokios svarbios. Vienos domisi vienomis problemomis ir norėtų skirti joms daugiau dėmesio, o kitos – kitomis. Vienos yra aktyvesnės, o kitos ne tokios aktyvios. Galiausiai skirtingos valstybės skirtingai vertina ES BUSP. Vienoms ji yra svarbi, o kitoms – ne.

Natūralu, kad lemiamą įtaką ES užsienio ir saugumo politikai turi trys didžiosios ES valstybės – Prancūzija, Vokietija ir Jungtinė Karalystė. Šios trys šalys puikiai suvokia savo svarbą ir neslepia, kad visų kitų ES valstybių atžvilgiu laiko save išskirtinėmis. Šių trijų valstybių lyderiai kartais susitinka atskirai ir vieni svarsto ES reikalus, taip pat imasi bendrų iniciatyvų, iš kurių žinomiausia yra 2004 metų bandymas derėtis su Iranu dėl jo branduolinės programos vykdymo sąlygų. Šių valstybių įtaka ir reikšmė yra tokia didelė, kad ir į dviejų iš jų iniciatyvas bei pasiūlymus Sąjungoje yra įsiklausoma ir žiūrima rimtai. Pavyzdžiui, Prancūzijos ir Vokietijos tandemas ilgą laiką buvo tikra Sąjungos „varančioji jėga“, o Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės pasiūlymas Sen Malo dėl savarankiškų ES karinių pajėgumų kūrimo suteikė realų pagrindą plėtoti dabartinei ESGP.

Didelę reikšmę ES užsienio politikos raidai turi ne tik trijų didžiųjų susitarimai, bet ir nesutarimai. Vis dėlto visos trys šalys reikšmingai skiriasi. Jungtinė Karalystė ir Prancūzija turi branduolinį ginklą, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinio nario statusą. Jos išlaiko užtektinai dideles ir veiksnias kariuomenes, kurios gali plėtoti karo veiksmus ir toli nuo savo teritorijos. O štai Vokietija po Antrojo pasaulinio karo tapo didžiausia „pacifistė“ ir labai nenori siųsti savo karių netgi į taikos palaikymo misijas.

Trys didžiosios ES valstybės kiek galima bando derinti savo užsienio politiką, tačiau tai ne visada pavyksta, nes kartais nuomonių skirtumai būna pernelyg dideli, ypač tai pasakytina apie santykius su kitomis galybėmis, pavyzdžiui, JAV ar Rusija. Kaip žinoma, Jungtinė Karalystė visada linkusi pabrėžti savo „specialius“ santykius su JAV, lygiai taip pat kaip Prancūzija ir Vokietija – su Rusija. Vis dėlto trijų didžiųjų valstybių diplomatai derina savo pozicijas ir siekia nuosekliai dirbti už ES ribų veikiančiuose forumuose – G7 ar tuo labiau ekonominiuose susivienijimuose, kaip antai Pasaulio prekybos organizacija ar Tarptautinis valiutos fondas.

Natūralu, kad kitos ES valstybės į besiklostančią didžiųjų trejeto reikšmę žiūri įtariai. Ypač nepatenkinta Italija, kuri jaučiasi tarsi „išstumta“ iš didžiųjų klubo. Nuo jos stengiasi neatsilikti Ispanija ir Lenkija. Nors šios šalys, žinoma, norėtų dalyvauti didžiųjų klube, ne visada yra kviečiamos. Reaguodamas į šį nepasitenkinimą ir Sąjungos plėtrą dar 2005 metais tuomet dar tik būsimasis Prancūzijos prezidentas Nicolas Sarkozy pasiūlė, kad ES politiką rengtų neformalus šešių didžiausių valstybių „direktoratas“. Tačiau ši mintis didelio entuziazmo nesukėlė. ES institucijose buvo laikomasi nuomonės, kad nereikėtų kurti naujų formalių ir neformalių struktūrų, menkinti jau esamų ir pasiteisinusių, pavyzdžiui, ES Tarybai pirmininkaujančiųjų trejetas, bet tiesiog geriau jas išnaudoti. O štai tokios šalys kaip Švedija, Nyderlandai ir Suomija netgi atvirai pasipiktino naujo „direktorato“ idėja.

Didžioji 2004 metų ES plėtra daug kam kėlė nemažai rūpesčių, nes atrodė, kad dešimties naujų valstybių priėmimas išbalansuos ir taip menkai sutelktą ES užsienio politiką, o naujos valstybės trukdys pasiekti ir taip sunkiai pasiekiamą konsensą. Tačiau šie būgštavimai nepasitvirtino. Globaliu požiūriu ES užsienio politika nė kiek nepasikeitė – naujosios šalys palaiko ankstesnę ES politiką įvairiuose pasaulio regionuose ir pagrindinėse tarptautinėse organizacijose. Natūralu, kad naujosios ES valstybės, negalėdamos skirti didesnių išteklių užsienio ir saugumo politikos reikalams, neturėdamos solidesnių karinių gebėjimų, pirmiausia sutelkė dėmesį į gretimas valstybes. Tačiau nuo to ES išorės santykių politika tik praturtėjo ir papildė nauju specifiniu komponentu – Europos kaimynystės politika.

Taip pat žr. PRANCŪZIJA, VOKIETIJA, JUNGtinė KARALYSTė, BENELIUKSAS, PIETŲ EUROPOS VALSTYBĖS, LENKIJA, ŠIAURĖS IR BALTIJOS VALSTYBĖS, VIDURIO EUROPOS VALSTYBĖS, AIRIJA, RYTŲ BALKANŲ VALSTYBĖS.

VĒLIAVA. Europos Sąjungos vėliava yra 1,5 metro ilgio ir 1 metro pločio stačiakampio formos tamsiai mėlynos spalvos audeklas su 12 auksinės (geltonos) spalvos taisyklingų penkiakampių žvaigždžių, išdėstytų apskritimu. Apskritimo centras yra audeklo stačiakampio įstrižainių susikirtimo taške. Nuo šio taško (centro) žvaigždės nutolusios 1/6 įstrižainės ilgio. Atstumas nuo žvaigždės centro iki jos kampo smaigalio sudaro 1/36 dalį audeklo stačiakampio įstrižainės.

Europos Sąjungos vėliava iš tiesų buvo kuriama ne kaip konkrečios tarptautinės organizacijos ar valstybių sąjungos vėliava, bet kaip Europos valstybių vienybės simbolis. Jos kūrimą dar iki įsisteigiant Europos Sąjungai inicijavo kita organizacija – Europos Taryba, kuri nuo pat įsteigimo 1949 metais suvokė, kad Europai reikia simbolio, su kuriuo jos gyventojai galėtų tapatintis. Nuo 1955 metų, patvirtinus

dabartinę Europos vėliavą, Europos Taryba nuolat ragino kitas Europos organizacijas laikyti vėliavą Europos vienybės simboliu, kuris sustiprintų įvairių organizacijų solidarumą suvienytoje demokratinėje Europoje.

Europos Tarybos pranešime vėliava apibūdinama taip: „Mėlyname Vakarų pasaulio danguje apskritimu, vienybės simboliu, išsidėsčiusios žvaigždės atstovauja Europos tautoms. Jų skaičius – dvylika – neturi keistis, nes tai baigtumo ir tobulumo simbolis. Kaip dvylika Zodiako ženklų atstovauja visai visatai, taip dvylika aukšinių žvaigždžių įprasmina visas Europos tautas, įskaitant ir tas, kurios šiuo metu negali kurti vieningos ir taikios Europos.“ 12 žvaigždžių buvo pasirinkta todėl, kad šis skaičius buvo laikomas „geru“ ir neturi jokios politinės ar religinės užuominos. Juk tikrai yra 12 Zodiako ženklų, 12 valandų laikrodžio ciferblate ar 12 mėnesių metuose.

Ilgainiui Europos Tarybos kvietimas buvo išgirstas. 1983 metais Europos Parlamentas savo pareiškingame paragino, kad Europos Bendrijos vėliava būtų tokia, kokią patvirtino Europos Taryba. Pagaliau 1985-aisiais Europos Vadovų Taryba iš dviejų pasiūlytų vėliavos projektų nuo 1986 metų išrinko Europos Tarybos pasiūlytą vėliavą ir nutarė, kad Bendrija ją naudos.

Dabar Europos vėliava arba ją atkartojanti emblema naudojama visuose renginiuose ir visais atvejais, kai juose dalyvauja Europos Tarybos ir / arba Europos Sąjungos atstovai. Vėliava naudojama ir valstybės ar vyriausybės vadovo, kurio šalis tuo metu pirmininkauja Europos Sąjungos Tarybai, oficialios kalbos metu, oficialių tarptautinių ES ir ne ES šalių (naudojama trečiosios šalies vėliava, ES valstybės narės vėliava ir Europos vėliava) susitikimų metu. Europos vėliava vaizduojama ant vairuotojo pažymėjimo, valstybinio numerio ženklų, euro banknotų. Dauguma Europos šalių yra nusistačiusios savo taisykles dėl Europos vėliavos naudojimo šalies viduje greta nacionalinės vėliavos. Vėliavą leidžiama visiems laisvai naudoti renginiuose, kurie neprieštarauja Europos Tarybos ir / arba Europos Sąjungos propaguojamoms vertybėms. Jeigu ją norima naudoti komerciniams tikslams arba kartu su prekių ženklais, reikia oficialaus Europos institucijų leidimo. Kiekvienas toks prašymas nagrinėjamas atskirai.

Taip pat žr. SIMBOLIAI.

VES PARLAMENTINĖ ASAMBLĖJA (angl. *Assembly of WEU*, pranc. *L'Assemblée de l'UEO*) – konsultacinė parlamentinė Vakarų Europos Sąjungos institucija, kurios pagrindinė užduotis yra teikti rekomendacijas Vakarų Europos Sąjungos Tarybai. 2000 metais sustabdžius VES Tarybos veiklą dėl daugumos organizacijos funkcijų perdavimo Europos Sąjungai, VES Asamblėja toliau veikia

kaip Tarpparlamentinė Europos saugumo ir gynybos asamblėja, svarstanti ir teikianti rekomendacijas Europos Sąjungai dėl tolesnio jos civilinių ir karinių krizių valdymo ir greitojo reagavimo gebėjimų plėtojimo.

VES Asamblėja veikia nuo pat Vakarų Europos Sąjungos įsteigimo 1954 metais, tačiau Asamblėja, kaip ir visa VES, nebuvo įtakinga institucija. Vykstant laipsniškam VES funkcijų perdavimui Europos Sąjungai buvo manoma, kad ir VES Asamblėja turėtų nustoti veikti, nes VES Taryba, už kurios veiklos parlamentinę priežiūrą buvo atsakinga Asamblėja, *de facto* jau nebeveikia. Tačiau VES Asamblėja pretendavo į svarbesnį vaidmenį ir pageidavo tapti kone „antruoju“ Europos Parlamentu, kuris specializuotųsi saugumo ir gynybos politikos klausimais. VES Asamblėja su šia idėja kreipėsi į Europos Konventą, tačiau paramos nesusilaukė. To nepaisydama Asamblėja, pasivadavusi kitaip, Tarpparlamentine Europos saugumo ir gynybos asamblėja, toliau reguliariai renkasi, svarsto bei teikia rekomendacijas Europos saugumo, gynybos ir ginkluotės politikos klausimais.

VES Asamblėjos veikloje dalyvauja 39 Europos valstybių nacionalinių parlamentų atstovai, iš viso į du kartus per metus vykstančias sesijas Paryžiuje susirenka apie 400 delegatų. Asamblėja, panašiai kaip pati VES, yra išplėtojusi įvairialypės narystės sistemą. VES Parlamentinės asamblėjos narės skirstomos į:

- visateises nares (Belgija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija, Portugalija, Vokietija);
- prisijungusias (angl. *affiliated*) nares (Bulgarija, Čekija, Estija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Rumunija, Slovėnija, Slovakija, Vengrija);
- nuolatinės stebėtojas (Airija, Austrija, Danija, Suomija, Švedija);
- prisijungusias nuolatinės stebėtojas (Kipras, Malta);
- asocijuotąsias nares (Islandija, Norvegija, Turkija);
- prisijungusias asocijuotąsias partneres (Kroatija, Makedonija);
- nuolatinės viešias (Rusija, Ukraina);
- specialiąsias viešias (Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Moldavija, Juodkalnija, Serbija).

Savo veiklai vykdyti Asamblėja skiria Biurą, Pirmininkaujantį komitetą, Nuolatinį komitetą ir šešis specializuotus komitetus. Šioms institucijoms talkina sekretoriatas. Asamblėja per metus renkasi į dvi sesijas – birželį ir gruodį. Be to, Asamblėja organizuoja kolokviumus parlamentarams, ekspertams, vyriausybių ir žiniasklaidos atstovams, kuriuose diskutuojama aktualiais saugumo politikos klausimais.

Taip pat žr. VAKARŲ EUROPOS SĄJUNGA.

VIDURINĖ AZIJA yra penkias valstybes – Kazachiją, Uzbekiją, Turkmėniją, Kirgiziją ir Tadžikiją – apimantis regionas, kuris užima svarbią geostrateginę ir geoekonominę jungtį tarp Azijos ir Europos padėtį ir yra ypač svarbus Europos Sąjungai dėl turimų energetinių išteklių.

ES dėmesys Vidurinės Azijos regionui pastaraisiais metais gerokai sustiprėjo. Tai sąlygojo ES plėtra, Europos kaimynystės politikos inicijavimas ir didėjanti ES priklausomybė nuo energijos išteklių importo. Todėl buvo pradėta ieškoti būdų, kaip pagyvinti ES aktyvumą regione ir įtraukti šias santykinai izoliuotas šalis į abipusiškai naudingą bendradarbiavimą bei prisidėti prie regiono raidos ir problemų sprendimo. ES matomumą regione turėjo sustiprinti ir 2005 metais paskirtas Europos Sąjungos specialus įgaliojimas regionui.

Naują impulsą ES įtakai Vidurinėje Azijoje stiprinti pabandė suteikti 2007 metais ES Tarybai pirmininkavusi Vokietija. Jos iniciatyva buvo parengta ir Europos Vadovų Tarybos patvirtinta ES ir Vidurinės Azijos naujos partnerystės strategija. Tai platus visus svarbiausius bendradarbiavimo klausimus apimantis dokumentas, pasisakantis už bendradarbiavimo intensyvinimą, politinio dialogo plėtojimą ir vystomojo bendradarbiavimo stiprinimą.

Iš principo šioje strategijoje nėra numatyta sukurti naujų bendradarbiavimo ir politikos įgyvendinimo priemonių, tačiau pabrėžiama, kad turėtų būti labiau išnaudojamos jau sudarytų partnerystės ir bendradarbiavimo sutarčių bei vystomojo bendradarbiavimo priemonių galimybės. Strategijoje taip pat numatyta, kad 2007–2013 metų finansiniu programiniu laikotarpiu ES padvigubins vystomojo bendradarbiavimo su Vidurine Azija finansavimą, o tam skirtos lėšos bus panaudojamos vadovaujantis 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos patvirtintu reglamentu, kuris nustato vystomojo bendradarbiavimo priemonių finansavimo taisykles. Dėl šio sprendimo ES tampa pagrindinė vystomojo bendradarbiavimo su Vidurinės Azijos šalimis donorė.

VIDURIO EUROPOS VALSTYBĖS – Vengrija, Čekija, Slovakija, Slovėnija – pagrindiniu savo užsienio ir saugumo politikos prioritetu laiko santykius su JAV ir narystę NATO, nors drauge pabrėžiama ir ES svarba. Šios šalys tradiciškai pasisako už aktyvų ES vaidmenį Vakarų Balkanuose ir aktyviai dalyvauja ES operacijose šiame regione.

Austrija, kuri šaltojo karo metais buvo neutrali valstybė, 1995-aisiais tapo ES nare ir prisidėjo prie NATO „Taikos partnerystės“ programos. Todėl *de facto* jos saugumo ir gynybos politika yra glaudžiai susijusi tiek su ES, tiek

su NATO. Nors 2001 metų Austrijos saugumo ir gynybos doktrinoje šalis dar skelbiasi esanti neprisijungusi valstybė, aktyviai dalyvauja beveik visose ES karinėse ir civilinėse misijose (270 karių Bosnijoje ir Hercegovinoje, 600 karių Kosove) ir netgi kai kuriose NATO vadovaujamose misijose (95 kariai misijoje Afganistane). Kitaip tariant, Austrijos požiūris į ES bendrą užsienio ir saugumo politiką gali būti įvardytas kaip nuosaikiai prisitaikantis pragmatiškas neutralumas.

VIDURŽEMIO SĄJUNGA (angl. *Union for the Mediterranean*, pranc. *Union pour la Méditerranée*) – Europos Sąjungos valstybių ir ES nepriklausančių Viduržemio jūros baseino valstybių bendradarbiavimo forumas, inicijuotas ir įsteigtas 2008 metais, 1995 metais inicijuoto ES ir Viduržemio jūros baseino valstybių partnerystės, vadinamojo Barselonos proceso, pagrindu.

Barselonos procesas, taip pavadintas pagal 1995 metais Barselonoje paskelbtą ES ir regiono valstybių užsienio reikalų ministrų deklaraciją, turėjo tapti ES, Šiaurės Afrikos ir Artimųjų Rytų valstybių bendradarbiavimo forumu, siekiančiu ilgainiui Viduržemio jūros regioną paversti taikos, saugumo, ekonominio klestėjimo ir kontroliuojamos migracijos zona. Barselonos procesą 2003 metais papildė ir sustiprino Europos kaimynystės politika, kuri grindžiama ES ir individualių valstybių sudaromais pastarųjų reformų veiksmų planais. 2008 metais ES pirmininkavusios Prancūzijos iniciatyva, siekiant Barselonos procesui suteikti daugiau politinio svorio ir labiau jį institucionalizuoti, 2008 metų liepą Paryžiuje vykusiame ES ir Viduržemio jūros valstybių aukščiausio lygio susitikime, kuriame dalyvavo 43 valstybių ir vyriausybės vadovai, buvo paskelbta, kad kuriama Viduržemio Sąjunga.

Viduržemio Sąjungos narėmis tapo visos 27 ES valstybės bei Albanija, Alžyras, Bosnija ir Hercegovina, Egiptas, Izraelis, Jordanija, Juodkalnija, Kroatija, Libanas, Marokas, Mauritanija, Monakas, Palestinos savivalda, Sirija, Tunisas ir Turkija. Libija dalyvauja stebėtojos teisėmis.

Viduržemio Sąjungos projektas papildė Barselonos procesą trimis politiškai svarbiais aspektais. Jis suteikia bendradarbiavimui didesnę politinį matomumą, nes nauja Sąjunga kas dveji metai rengs aukščiausio lygio susitikimus. Sąjunga įtvirtins lygios partnerystės principą. Tai padaryti padės jungtinis Šiaurės ir Pietų pirmininkavimas bei nuolatinis sekretoriatas, kuris bus formuojamas vienodai atstovaujant tiek ES, tiek valstybėms partnerėms. Pagaliau Sąjunga rūpinsis regioninę svarbą turinčiais bendrais projektais ir taip praktiškai sieks įgyvendinti šalių solidarumą.

VIRŠVALSTYBIŠKUMAS (angl. *supranationalism*, pranc. *supranationalisme*) žr. BENDRIJOS METODAS.

VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS (angl. *High Representative*, pranc. *Haut Représentant*) – aukščiausias Europos Sąjungos Tarybos generalinio sekretoriato pareigūnas, kuriam, be tiesioginio vadovavimo generaliniam sekretoriatui, skirta užduotis padėti Tarybai bendrai užsienio ir saugumo politikai priklausančiais reikalais, prisidedant prie politikos sprendimų formulavimo, rengimo bei įgyvendinimo, o prireikus pirmininkaujančios valstybės prašymu ES Tarybos vardu vesti derybas ar palaikyti dialogą su užsienio šalimis.

Oficialus šios pareigybės pavadinimas yra labai ilgas – „ES Tarybos generalinio sekretoriato generalinis sekretorius – vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai“ – todėl dažniausiai šis pareigūnas vadinamas „vyriausioju įgaliotiniu“ arba tiesiog „ponu BUSPu“. Tai santykinai nauja pareigybė Europos Sąjungos institucinėje sistemoje – buvo įteisinta 1997 metų Amsterdamo sutartimi, siekiant, kad ES pozicijai užsienio politikos klausimais prireikus būtų atstovaujama konkretaus pareigūno, nes iki tol tą atlikdavo Tarybai pirmininkaujančios valstybės vadovai ar užsienio reikalų ministrai, kurie kas pusmetis vis keisdavosi. O Tarybos generalinio sekretoriato vadovas, kuriam atiteko ši funkcija, ir jo pavaduotojas kvalifikuota Tarybos balsų dauguma skiriami penkerių metų kadencijai.

Įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai 1999 metais pirmuoju vyriausioju įgaliotiniu buvo paskirtas buvęs Ispanijos užsienio reikalų ministras ir NATO generalinis sekretorius Javieras Solana. Tuomet Helsinkio Europos Vadovų Taryba vyriausiajam įgaliotiniui keliamas užduotis sukonkretino taip:

- padėti pirmininkaujančiai valstybei koordinuoti Tarybos darbą, kad būtų užtikrintas įvairių ES išorės santykių aspektų nuoseklumas;
- prisidėti ruošiant politikos sprendimus ir formuluojant siūlymus Tarybai bendros užsienio ir saugumo politikos klausimais, kad ši nuolat būtų sutelkusi dėmesį į svarbiausius politinius klausimus, reikalaujančius operatyvinių veiksmų arba politinio vadovavimo;
- prisidėti prie bendros užsienio ir saugumo politikos sprendimų įgyvendinimo, glaudžiai koordinuojant savo veiksmus su Komisija, valstybėmis narėmis ir kitomis už įgyvendinimą atsakingomis institucijomis.

Kaip matome, pagrindinė vyriausiojo įgaliotinio užduotis yra talkinti Tarybai ir jai pirmininkaujančiai valstybei, tačiau praktika parodė, kad šis pareigūnas nebuvo vien biurokratinė figūra, bet ir pradėjo vaidinti tam tikrą politinį vaidmenį, tapo

neformaliu ES užsienio reikalų ministru, kuriuo daugiau ar mažiau pasitikėjo visos pirmininkaujančios valstybės. Svarbi prielaida pastebimam politiniam vaidmeniui buvo ne tik Javiero Solanos asmenybė, bet ir tai, kad jis savo žinioje turi nors ir nedidelį, bet būtent jo funkciją remiantį institucinį aparatą – Politikos planavimo ir ankstyvojo perspėjimo padalinį bei Jungtinių situacijų centrą. Vyriausiajam įgaliotiniui taip pat talkina Tarybos skiriami Europos Sąjungos specialūs atstovai ir paties vyriausiojo įgaliotinio asmeniniai atstovai. Dabar drauge su pirmininkaujančios valstybės užsienio reikalų ministru ir išorės santykių komisarų vyriausiasis įgaliotinis sudaro vadinamąjį *trejetą*, kurio vaidmuo yra ypač svarbus krizių metu, taip pat kitais atvejais, kai tarptautiniu lygiu reikia suformuluoti ir pristatyti Sąjungos bendrąją poziciją.

Europos ateities konventas, nagrinėdamas Europos Sąjungos reformos galimybes ir ieškodamas būdų sustiprinti jos matomumą ir efektyvumą pasaulio reikaluose, pasiūlė į Sutartį dėl Konstitucijos Europai įtraukti ir nuostatą dėl vyriausiojo įgaliotinio kompetencijos praplėtimo – kad jo žinioje būtų sutelkta ne tik tradicinė valstybių užsienio ir saugumo politika, bet ir visų kitų Sąjungos išorės veiksmų koordinavimas. Taip buvo tikimasi išspręsti geresnio visų Sąjungos išorės veiksmų koordinavimo problemą, kuri kyla dėl to, kad skirtingose srityse ne tik skirtingai priimami sprendimai, bet ir tą procesą koordinuoja skirtingos institucijos ir skirtingi pareigūnai.

Tradicinė užsienio politika, diplomatija, saugumo klausimai yra visiškoje ES valstybių žinioje. Ir tik kartu vienbalsiai sutarusios jos imasi bendrų veiksmų ar reiškia bendras pozicijas. O štai kiti santykiai su išore, kaip antai prekyba ar pagalba vystymui, priskirti Europos Komisijos, kuri veikia siekdama bendrų ES tikslų, kuriuos valstybės apibrėžia balsų dauguma, kompetencijai. Atitinkamai sprendimus kiekvienoje iš tų dviejų išorės santykių sričių irgi vykdo skirtingi pareigūnai. Dabartinis vyriausiasis įgaliotinis užsiima tik diplomatinėmis derybomis, o ekonominiais, prekybiniais, pagalbos reikalais – jau atitinkami Europos Komisijos nariai. Tokia padėtis, nors ir ne visada, vis dėlto skatina nereikalingą institucijų ir pareigūnų konkurenciją ir trukdo vykdyti veiksmingesnę Sąjungos užsienio politiką.

Tada į Sutartį dėl Konstitucijos Europai buvo įtrauktos nuostatos, kad vietoj vyriausiojo įgaliotinio pareigybės steigiamas Europos Sąjungos užsienio reikalų ministro postas. Šios reformos esmė yra sujungti tarsi dirbtinai atskirtas išorės santykių sritis ir pavesti visą koordinavimo darbą vienam pareigūnui, kuris taptų vyriausiuoju visų ES išorės santykių palaikymo pareigūnu. Tačiau Sutarties dėl Konstitucijos ratifikavimo nesėkmė atidėjo šios reformos įgyvendinimą. Bet iš esmės šio sumanymo nebuvo atsisakyta, nes ši pagrindinė nuostata buvo perkelta ir

į naujai parengtą ir 2007 metais pasirašytą Lisabonos sutartį, išskyrus tai, kad buvo atsisakyta vadinti pareigybę „ES užsienio reikalų ministras“ taip tikintis išvengti nereikalingą aliuzijų į tai, kad Sąjunga darosi panaši į valstybę.

Kai įsigalios Lisabonos sutartis, ši pareigybė ir toliau vadinsis vyriausiasis įgaliotinis, tačiau visas jos pavadinimas bus kiek kitoks, nors nė kiek ne trumpesnis negu dabar. Lisabonos sutartimi steigama pareigybė, kuri vadinsis „vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai“. Lisabonos sutartyje nustatyta, kad dabar vyriausiasis įgaliotinis pirmininkaus Užsienio reikalų ministrų tarybai, atlikdamas funkcijas, kurias iki tol vykdavo pirmininkaujanti valstybės narės užsienio reikalų ministras. Tuo pat metu jis eis vieno iš Komisijos vicepirmininkų pareigas. Pagrindinė užduotis, kuri teks naujus įgaliotimus gaunančiam vyriausiajam įgaliotiniui, bus visų Sąjungos išorės veiksmų nuoseklumo ir koordinavimo užtikrinimas, efektyvesnis politinis, karinis, viena vertus, ir ekonominis – kita vertus, užsienio politikos priemonių išnaudojimas siekiant pagrindinių Sąjungos bendros užsienio ir saugumo politikos tikslų.

Taip pat žr. POLITIKOS PLANAVIMO IR ANKSTYVOJO PERSPĖJIMO PADALINYS, JUNGTINIS SITUACIJŲ CENTRAS, SPECIALUS ĮGALIOTINIS.

VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS BUSP (angl. *High Representative for the CFSP*, pranc. *Haut Représentant pour la PÉSC*) žr. VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS.

VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS UŽSIENIO REIKALAMS IR SAUGUMO POLITIKAI – (angl. *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy*, pranc. *Haut représentant de l'Union pour les affaires étrangères et la politique de sécurité*) žr. VYRIAUSIASIS ĮGALIOTINIS.

VYSTYMO GENERALINIS DIREKTORATAS (angl. *Directorate-General for Development*, pranc. *Direction générale du développement*) – Europos Komisijos administracinis padalinys, atsakingas už Komisijos kompetencijoje esančios vystymo politikos strategiją ir koordinavimą. Politinis generalinio direktorato vadovas yra Vystymo komisaras. Jam talkina administracinis vadovas – generalinis direktorius.

Vystymo generalinis direktoratas koordinuoja ES vystomąjį bendradarbiavimą su Afrikos (išskyrus Viduržemio jūros valstybes), Karibų jūros, Ramiojo vandenyno (toliau – AKR) valstybėmis ir jų regioniniais susivienijimais bei su keturiomis ES valstybėmis (Jungtine Karalyste, Prancūzija, Nyderlandais ir Danija) konstituciniais ryšiais susijusiomis užjūrio šalimis ir teritorijomis. AKR valstybės pagal

2003-ųjų Kotonu susitarimą ir užjūrio teritorijos 2001 metų ES Tarybos sprendimu gauna paramą vystymui iš ES valstybių narių tarpvyriausybinių Europos vystymo fondo.

Vystymo generalinis direktoratas kuruoja tokias pagrindines vystomojo bendradarbiavimo politikos kryptis kaip prekybos ir vystymo sąsaja, besivystančių šalių regioninė integracija ir bendradarbiavimas, parama jų makroekonominėi politikai ir socialinių paslaugų sektoriui, transportui, maisto produktų tiekimo užtikrinimui, žemės ūkio plėtrai, institucinių gebėjimų ugdymui ir t. t. Direktoratas taip pat rengia vadinamųjų „horizontalių“ klausimų – žmogaus teisių, lyčių lygybės, vaikų teisių ir aplinkosaugos – integravimo į vystomąjį bendradarbiavimą gaires. Be to, ši tarnyba planuoja, kaip ir kokiems sektoriams (pagalbai maistu, aplinkosaugai ir atogrąžų miškams, sveikatos apsaugai ir nevyriausybinių organizacijų rėmimui ir kt.) bus naudojami Komisijos žinioje esantys finansiniai ištekliai.

Kad būtų užtikrintas didžiausias vystymo politikos efektyvumas, Vystymo generalinis direktoratas rūpinasi, kad, veikiant drauge su kitais Komisijos generaliniais direktoratais (ypač atsakingais už įvairius išorės santykių aspektus), būtų pasiekta ES išorės ir vidaus politikų, turinčių išorinį poveikį, darna. Direktoratas taip pat užtikrina Sąjungos vystomojo bendradarbiavimo koordinavimą ir tarpusavio papildomumą su ES valstybių vystomojo bendradarbiavimo agentūromis, Jungtinių Tautų sistema, regioniniais vystymo bankais.

VOKIETIJA – viena iš Europos Bendrijos steigėjų ir viena iš nuosekliausių Europos vienijimosi proceso šalininkų bei rėmėjų. Pagrindiniai Vokietijos prioritetai ES bendros užsienio ir saugumo politikos srityje yra transatlantinio ryšio išlaikymas, strateginės partnerystės santykių su Rusija plėtojimas, pagalba besivystančioms šalims ir globalių aplinkosaugos problemų sprendimas. Vokietija laikosi nuostatos, kad šiose srityse Sąjungos kompetencija turėtų būti padidinta, o sprendimų priėmimui turėtų būti plačiau taikomas Bendrijos metodas.

Ilgą laiką po Antrojo pasaulinio karo politinė Vokietijos įtaka dėl istorinių priežasčių buvo ribota. Nuo pat XX a. šeštojo dešimtmečio Vakarų Vokietijos lyderis Konradas Adenaueris siekė visiškos ir visokeriopos šalies integracijos į transatlantines ir Europos struktūras, kad būtų reabilituotasi kaimynų akyse ir neleista atsigauti vokiškajam militarizmui bei revanšizmui. Šiame kontekste ypač svarbus buvo Vokietijos susitaikymas su Prancūzija, kurį atspindėjo šių dviejų valstybių 1963 metų draugystės sutartis, pasirašyta Charles'io de Gaulle'io ir Konrado Adenauerio.

Tiktai aštuntajame dešimtmetyje Vokietija ėmė darytis politiškai įtakingesnė ir siekti, kad ne tik ji rūpintųsi Europos integracija, bet ir Europos integracija labiau derintųsi prie Vokietijos interesų. Socialdemokratinė Vakarų Vokietijos vyriausybė atsisakė ankstesnio kurso izoliuoti komunistinę Rytų Vokietiją ir stengėsi visoje Vidurio Europoje normalizuoti santykius, mažinti įtampą. Tačiau Vokietijos vyriausybė visada pabrėždavo, kad jos Rytų politikos pasikeitimas nereiškia, jog sumažės Vokietijos išpareigojimai Europos Bendrijai ir kitoms Vakarų organizacijoms. Būtent Vokietijos vykdyta Rytų politika – *Ostpolitik* – paskatino Europos Bendrijos valstybes labiau derinti savo užsienio politiką ir netgi įsteigti specialų politinį bendradarbiavimą.

Kitose Europos šalyse, ypač Prancūzijoje, tam tikrą baimę sukėlė ir skaudžius prisiminimus sužadino 1989 metais atsivėrusi galimybė susivienyti suskaldytai Vokietijai. Vakarų Vokietija pagal gyventojų skaičių buvo maždaug lygi Prancūzijai ar Jungtinei Karalystei, o susivienijusi Vokietija tapo didžiausia ES valstybe, kurioje gyvena apie ketvirtadalis Europos Sąjungos gyventojų ir yra sukuriama beveik trečdalis jos bendrojo vidaus produkto. Kitos Europos Bendrijos valstybės, visų pirma Prancūzija, susirūpino dėl galimų nepageidautinų nusistovėjusio galios balanso pokyčių padarinių, bet Vokietijai jos kanclerio Helmuto Kohlio pastangomis pavyko užsitikrinti kitų Europos Bendrijos valstybių paramą šalies vienijimuisi. Galiausiai buvo gautas Prancūzijos ir kitų valstybių pritarimas, bet iškelta sąlyga, kad Vokietija vienyšis platesnio Europos integracijos ir vienijimosi kontekste. Prancūzijos ir Vokietijos lyderių François Mitterrand'o ir Helmuto Kohlio iniciatyva buvo sutarta Vokietijos susivienijimą suderinti su Europos Sąjungos sukūrimu, o tai reiškė tolesnį Europos integracijos stiprinimą kuriant politinę sąjungą ir pradėdant įgyvendinti bendrą užsienio ir saugumo politiką (toliau – BUSP).

Tačiau reikia pažymėti, kad Vokietijos išitraukimas į BUSP buvo palaipsnis ir gana atsargus – net ir po susivienijimo ji vengė dalyvauti karinėse krizių valdymo operacijose, o tik prisidėdavo prie jų finansiškai. Nors vėliau Vokietija skyrė 18 tūkst. karių Europos greitojo reagavimo pajėgoms ir pirmą kartą po Antrojo pasaulinio karo operacijai už šalies ribų nusiuntė 8 tūkst. karių į Kosovą, išskirtinis Vokietijos požiūris į BUSP bruožas yra pirmenybės civiliniam krizių valdymo aspektui teikimas.

Galima teigti, kad Vokietija netgi labiau negu Prancūzija yra linkusi plėtoti BUSP – ji pasisako už Bendrijos metodo taikymą priimant BUSP sprendimus. Kitaip tariant, Vokietija yra linkusi paaukoti dalį savo suverenių teisių užsienio politikos srityje dėl bendros ES užsienio politikos efektyvumo. Vokietija bene

aktyviausiai iš visų valstybių narių pasisakė už ES Tarybos prezidento, ES užsienio reikalų ministro bei ES išorės veikslių tarnybos institucijų sukūrimą.

Kalbant apie Vokietijos geografinius prioritetus ir vyraujančią geopolitinę orientaciją pažymėtina, kad iki šaltojo karo pabaigos ir iš karto po jo Vokietija buvo aktyvi svarbaus JAV vaidmens Europoje šalininkė. Tačiau Gerhardo Schröderio kadencijos metu Vokietijos parama transatlantiniam ryšiui pastebimai sumažėjo. Tai tapo akivaizdu 2003 metų JAV karinės kampanijos Irake metu, kai Vokietija labai aktyviai kritikavo JAV ir jos sąjungininkes. Dabartinė Vokietijos kanclerė Angela Merkel yra ne tokia atvirai antiamerikietiška, tačiau vis tiek išlaiko ankstesnio kanclerio labai aktyviai propagotą ir remtą kitą Vokietijos santykių kryptį – specialius partnerystės santykius su Rusija.

Priedas

EUROPOS VADOVŲ TARYBA

SAUGI EUROPA
GERESNIAME PASAULYJE
EUROPOS SAUGUMO STRATEGIJA *

Briuselis, 2003 m. gruodžio 12 d.

* Čia pateikiamas pataisytas ir patobulintas neoficialaus vertimo iš anglų kalbos (vertė Asta Galdikaitė) tekstas, kuri buvo skelbtas Krašto apsaugos ministerijos informaciniam leidinyje *Krašto apsauga*, 2004 01 16–2004 01 30, Nr. 1 (51), p. 5–9.

Išvadas

Europa dar niekada nebuvo tokia klestinti, saugi ir laisva. Pirmąją dvidešimtojo amžiaus pusę vyravęs smurtas ir prievarta užleido vietą Europos istorijoje precedento neturinčiam taikos ir stabilumo laikotarpiui.

Europos Sąjungos sukūrimas tapo pagrindiniu įvykiu, pakeitusiu valstybių tarpusavio santykius ir turėjusiu įtakos piliečių gyvenimui. Europos šalis įsipareigojo taikiomis priemonėmis spręsti nesutarimus ir bendradarbiauti per bendras institucijas. Šiuo laikotarpiu teisės viršenybės ir demokratijos plėtra vyko autoritariniams režimams transformuojantis į saugias, stabilias ir dinamiškas demokratijas. Dėl sėkmingų plėtros etapų vieningo ir taikoje gyvenančio žemyno vizija šiandien tampa tikrove.

Jungtinės Valstijos suvaidino esminį vaidmenį Europos integracijos procese ir užtikrinant Europos saugumą, ypač tai pasakytina apie *NATO*. Pasibaigus šaltajam karui Jungtinės Valstijos tapo vyraujančios, ypač kariniu požiūriu.

Tačiau jokia šalis nėra pajėgi viena išspręsti sudėtingų dabarties problemų.

Europa vis dar susiduria su grėsmėmis ir iššūkiais saugumui. Konfliktas Balkanuose priminė, kad karas iš mūsų žemyno nepasitraukė. Per pastarąjį dešimtmetį nė vienam pasaulio regionui nepavyko išvengti ginkluoto konflikto. Dauguma šių konfliktų, kurių aukomis daugiausia tapo civiliai gyventojai, vyko ne tarp valstybių, bet šalių viduje. Tapdama 25 valstybių sąjunga, turinčia daugiau nei 450 milijonų gyventojų, sukuriančių ketvirtį pasaulio bendrojo vidaus produkto (BVP), ir disponuojančia daugybe priemonių, Europos Sąjunga yra neišvengiamai globali veikėja. Per pastarąjį dešimtmetį Europos pajėgos buvo dislokuotos tokiose tolimose šalyse kaip Afganistanas, Rytų Timoras ir Kongo Demokratinė Respublika. Nuolat spartėjant Europos interesų suartėjimui ir stiprėjant ES tarpusavio solidarumui, mes tampame patikimesnis ir veiksmingesnis veikėjas. Europa turi būti pasiruošusi prisiimti savo dalį atsakomybės už globalų saugumą ir geresnio pasaulio kūrimą.

I. Saugumo aplinka: globalūs iššūkiai ir pagrindinės grėsmės

Globalūs iššūkiai

Po šaltojo karo susiformavo aplinka, kurioje, vis labiau atsiveriant sienoms, glaudžiau susipina išorinio ir vidinio saugumo aspektai. Prekybos ir investicijų srautai, technologijų tobulėjimas ir demokratijos plėtra daugeliui žmonių suteikė

laisvę ir užtikrino gerovę. Tačiau kiti globalizaciją suvokia kaip frustracijos neteisimumo priežastį. Dėl šių procesų taip pat tapo svarbesnis nevalstybinių grupių vaidmuo tarptautiniuose santykiuose. Jie taip pat padidino Europos priklausomybę – ir kartu pažeidžiamumą – dėl tarpusavyje susietos transporto, energijos, informacijos ir kitų sričių infrastruktūros.

Nuo 1990 metų karuose žuvo beveik 4 milijonai žmonių, iš jų 90 proc. – civiliai gyventojai. Dėl kilusių konfliktų daugiau nei 18 milijonų gyventojų visame pasaulyje buvo priversti palikti namus.

Didžiojoje besivystančio pasaulio dalyje skurdas ir ligos kelia nenusakomas kančias ir vis didesnę rūpestį dėl saugumo. Beveik 3 milijardai žmonių – pusė viso pasaulio gyventojų – išgyvena už mažiau nei 2 eurus per dieną. Kasmet 45 milijonai žmonių miršta nuo bado arba dėl prastos mitybos. Šiandien AIDS yra viena pavojingiausių žmonijos istorijoje pandemijų, apskritai žlugdanti socialinį gyvenimą. Naujos ligos gali greitai plisti ir tapti globaliomis grėsmėmis. Afrikos valstybės, esančios į pietus nuo Sacharos, yra neturtingesnės nei prieš dešimt metų. Daugeliu atvejų ekonominių žlugimų lydi politinės problemos ir ginkluoti konfliktai.

Saugumas – būtina vystymosi prielaida. Konfliktas ne tik griaua infrastruktūrą, įskaitant ir socialinę, bet ir skatina nusikalstamumą, atbaido investuotojus bei užkerta kelią normaliai ekonominei veiklai. Daugelis šalių ir regionų yra įkliuvę į konfliktų, nesaugumo ir skurdo ciklą.

Konkurencija dėl gamtos išteklių, ypač vandens, kurią dar skatina per ateinančius dešimtmečius didėsiantis pasaulinis atšilimas, tikėtina, ir toliau skatins neramumus ir migracijos srautus įvairiuose regionuose.

Europos priklausomybė nuo energetikos išteklių yra ypatinga problema. Europa – didžiausia pasaulyje naftos ir dujų importuotoja. Importas šiandien sudaro apie 50 proc. suvartojamos energijos. 2030 metais jis išaugs iki 70 proc. Daugiausia energijos išteklių importuojama iš Persijos įlankos, Rusijos ir Šiaurės Afrikos.

Pagrindinės grėsmės

Mažai tikėtina, kad šiandien prieš kurią nors valstybę narę būtų įvykdyta didelio masto agresija. Tačiau Europa susiduria su naujomis įvairesnėmis, mažiau matomomis ir sunkiau nuspėjamomis grėsmėmis.

Terorizmas. Terorizmas kelia pavojų žmonių gyvybėms, reikalauja didelių išlaidų. Juo siekiama pakirsti mūsų visuomenių atvirumą ir toleranciją bei keliama

vis didėjanti strateginė grėsmė visai Europai. Nuolat besirandantys teroristų judėjimai yra gerai finansuojami, jie palaiko ryšį elektroniniais tinklais, šiais judėjimais norima sukelti didelį smurtą, siekiant masinių aukų.

Pati naujausia terorizmo banga savo mastu yra globali ir susijusi su smurtiniu religiniu ekstremizmu. Jos atsiradimą sąlygoja įvairios priežastys. Tarp jų – modernizacijos įtampos, kultūrinės, socialinės ir politinės krizės bei jaunų žmonių nepripažinimas prie kitų šalių visuomenių.

Europa tampa tokio terorizmo ir taikiniu, ir baze: Europos šalys yra pasirenkamos taikiniais ir puolamos. Įslaptintų *Al Qaeda* teroristų kuopelių logistikos bazių buvo aptikta Jungtinėje Karalystėje, Italijoje, Vokietijoje, Ispanijoje ir Belgijoje. Todėl yra būtini suderinti Europos veiksmai.

Masinio naikinimo ginklų platinimas potencialiai yra didžiausia grėsmė mūsų saugumui. Tarptautinių sutarčių režimai ir susitarimai dėl eksporto kontrolės pristabdė masinio naikinimo ginklų platinimą. Tačiau šiandien žengiamo į naują pavojingą laikotarpį, kuris sudaro galimybę prasidėti masinio naikinimo ginklų varžyboms, ypač Artimuosiuose Rytuose. Biologijos mokslo srities pažanga ateityje gali padidinti biologinių ginklų potencialą. Yra galimybė, kad taip pat gali būti įvykdyti išpuoliai naudojant chemines ar radiologines medžiagas. Raketinių technologijų plitimas – dar vienas nestabilumo elementas, keliantis Europai vis didėjantį pavojų.

Tačiau baisiausias scenarijus būtų, jei teroristų grupuotės įsigytų masinio naikinimo ginklų. Tokiu atveju nedidelė teroristų grupė galėtų padaryti tokio masto nuostolių, kokių anksčiau pajėgdavo sukelti tik valstybės ir armijos.

Regioniniai konfliktai. Problemos Kašmyre, Didžiųjų ežerų regione ir Korėjos pusiasalyje, kaip ir konfliktai, kylantys arčiau Europos, ypač Artimuosiuose Rytuose, turi tiesioginės ir netiesioginės įtakos Europos interesams. Prie mūsų sienų tebesitęsiantys (ar išaldyti) konfliktai kelia grėsmę regioniniam saugumui. Jie griaua žmonių gyvenimus, socialinę ir fizinę infrastruktūras, kelia grėsmę mažumoms, pagrindinėms laisvėms ir žmogaus teisėms. Konfliktas gali paskatinti ekstremizmo apraiškas, terorizmą bei valstybių žlugimą ir sudaryti sąlygas organizuotam nusikalstamumui. Regioninis nesaugumas gali padidinti masinio naikinimo ginklų paklausą. Įsisenėjusių regioninių konfliktų suregulavimas karais galėtų padėti kovoti ir su naujomis sunkiai nuspėjamomis grėsmėmis.

Žlungančios valstybės. Blogas valdymas – korupcija, piktnaudžiavimas valdžia, silpnos valstybės institucijos ir atskaitomybės stoka – ir pilietiniai konfliktai

ardo valstybes iš vidaus. Kai kuriais atvejais tai sukelia valstybės institucijų žlugimą. Somalis, Liberija ir Talibano valdomas Afganistanas – geriausiai žinomi pavyzdžiai. Valstybės žlugimas gali būti susijęs ir su kitomis akivaizdžiomis grėsmėmis – organizuotu nusikalstamumu ar terorizmu. Valstybių žlugimas – tai nerimą keliantis reiškinys, kuris griaua pasaulio valdymą ir didina regioninį nestabilumą.

Organizuotas nusikalstamumas. Europa – svarbiausias organizuoto nusikalstamumo taikiny. Ši vidinė grėsmė mūsų saugumui pasižymi svarbiu išoriniu matmeniu: tarptautinė prekyba narkotikais, moterimis, nelegaliais migrantais bei ginklais – tai nusikalstamų grupuočių vykdoma veikla, kuri gali sietis su terorizmu.

Tokie nusikalstami veiksmai dažnai vykdomi silpnose ir žlungančiose valstybėse. Iš prekybos narkotikais gautos pajamos šalyse, kuriose gaminamos šios medžiagos, susilpnino valstybines struktūras. Pajamos, gaunamos iš prekybos brangakmeniais, mediena ir ginklais, kursto konfliktų išsiliesnėjimą kitose pasaulio dalyse. Visos šios veiklos griaua teisės viršenybę ir bet kokią socialinę tvarką. Kraštutiniais atvejais organizuotas nusikalstamumas gali imti vyrauti valstybėje. 90 proc. į Europą patenkančio heroino pagaminama iš Afganistane išaugintų aguonų. Šios šalies narkotikų prekeiviai išlaiko privačias kariuomenes. Didžioji dalis narkotikų yra platinami per Balkanų regiono nusikaltėlių tinklus, kurie taip pat yra atsakingi už apytiksliai 200 000 iš 700 000 prekybos moterimis aukų visame pasaulyje. Naujas organizuoto nusikalstamumo matmuo, kuriam reikia daugiau dėmesio – tai didėjantis piratavimo jūrose mastas.

Sudėję šiuos atskirus elementus – nevaržomą prievartą išpažįstantį terorizmą, galimybę įsigyti masinio naikinimo ginklų, organizuotą nusikalstamumą, valstybių valdymo sistemų silpninimą ir prievartos naudojimo privatizavimą – į krūvą galime matyti, su kokia radikalia grėsme mums tenka susidurti.

II. Strateginiai uždaviniai

Mes gyvename šviesesnių perspektyvų pasaulyje, tačiau jame kyla didesnės grėsmės nei kada nors anksčiau. Ateitis priklausys ir nuo mūsų veikslių. Turime mąstyti globaliai ir veikti lokaliai. Siekdama užtikrinti saugumą ir skatinti pripažintas vertybes, ES yra užsibrėžusi tris strateginius uždavinius:

Kovoti su grėsmėmis

Europos Sąjunga aktyviai kovoja su pagrindinėmis grėsmėmis.

- Po rugsėjo 11-osios ES reagavo priemonėmis, tarp kurių buvo ir „Europos arešto orderio“ įteisinimas, veiksmai, nukreipti prieš teroristų finansavimą, ir susitarimas su JAV dėl abipusės teisinės paramos. ES toliau plėtoja bendradarbiavimą šioje srityje ir tobulina savo gynybos pajėgumus.
- Daugelį metų ES vykdo ginklų neplatavimo politiką. Sąjungos valstybės seniai susitarė dėl Tarptautinės atominės energetikos agentūros stiprinimo veiksmų programos, dėl eksporto kontrolės griežtinimo priemonių ir kovos su nelegaliais pervežimais bei neteisėtais įsigijimais būdų. ES yra išpareigojusi siekti visuotinio daugiašalių sutarčių nustatytų režimų laikymosi, šių sutarčių bei jų laikymosi patikros nuostatų stiprinimo.
- Europos Sąjunga ir valstybės narės jau dalyvauja reguliuojant regioninius konfliktus, padedant atkurti žlugusias valstybes, tarp jų – Balkanų regiono šalis, Afganistaną ir Kongo Demokratinę Respubliką. Valdžios atkūrimas Balkanuose, demokratijos skatinimas ir valdžios įgalinimas kovoti su organizuotu nusikalstamumu yra vienas iš veiksmingiausių kovos su organizuotu nusikalstamumu pačioje ES būdų.

Globalizacijos amžiuje tolimuose kraštuose kylančios grėsmės tokios pat pavojingos kaip ir kylančios netoliese. Branduolinė veikla Šiaurės Korėjoje, branduolinė grėsmė Pietų Azijoje ir tokių ginklų platinimas Artimuosiuose Rytuose kelia Europai nerimą.

Teroristai ir nusikaltėliai šiandien yra pajėgūs veikti visame pasaulyje. Jų veiksmai Vidurinėje ar Pietryčių Azijoje gali tapti grėsme Europos šalims ir jų piliečiams. Bet kartu pasaulinė komunikacija ir Europoje didina žinojimą apie regioninius konfliktus ir humanitarines krizes bet kurioje pasaulio vietoje.

Mūsų tradicinė savigynos koncepcija – iki šaltojo karo ir jo metu – buvo grindžiama invazijos grėsme. Tačiau dabar, iškilus naujoms grėsmėms, mūsų gynybos fronto linija dažnai bus brėžiama toli nuo mūsų sienų. Naujosios grėsmės yra dinamiškos. Vis didėja masinio naikinimo ginklų platinimo keliamas pavojus, nekludomi teroristų tinklai būtų dar pavojingesni. Žlungančios valstybės ir organizuotas nusikalstamumas irgi plinta, jeigu į tai nekreipiama dėmesio, kaip, pavyzdžiui, nutiko Vakarų Afrikoje. Tai reiškia, kad turime būti pasiruošę veikti, kol dar neprasidėjo krizė. Konflikto ir grėsmės prevencija turi būti vykdoma kuo anksčiau.

Priešingai nei didelė akivaizdi grėsmė šaltojo karo metais, nė viena iš naujai kylančių grėsmių nėra išimtinai karinio pobūdžio, nė viena negali būti įveikiama vien tik karinėmis priemonėmis. Kovai su jomis reikia daugybės priemonių. Kelią masinio naikinimo ginklų platinimui užkirsti galima kontroliuojant eksportą ir naudojant politinį, ekonominį ir kitokį spaudimą. Kova su terorizmu gali pareikalauti žvalgybos, policijos, teisinių, karinių ir kitų priemonių. Žlungančiose valstybėse karinių priemonių gali prireikti tvarkai atkurti, humanitarinių priemonių – kovoti su netikėtai kilusia krize. Regioniniams konfliktams spręsti būtini politiniai sprendimai, tačiau karinių priemonių ir efektyvaus tvarkos palaikymo gali prireikti pokonfliktiniame etape. Ekonominės priemonės gali būti naudojamos atstatymui, o civilinis krizių valdymas gali padėti atkurti civilinę valdžią. Šiuo požiūriu Europos Sąjunga yra ypač gerai pasirengusi reaguoti į tokias daugialypes situacijas.

Kurti saugumą mūsų kaimynystėje

Net ir globalizacijos epochoje geografija išlieka svarbi. Europa suinteresuota, kad kaimynystėje esančios valstybės būtų gerai valdomos. Gretimos valstybės, kuriose vyksta kruvini konfliktai, silpnos valstybės, kuriose klesti organizuotas nusikalstamumas, disfunkcinės visuomenės – visos šios problemos kelia problemas Europai.

Narystės siekiančių šalių integracija ne tik didina mūsų saugumą, bet ir priartina ES prie probleminių regionų. Mūsų užduotis yra didinti gerai valdomų šalių gretas į Rytus nuo Europos Sąjungos ir Viduržemio jūros regione, su kuriomis galėtume palaikyti glaudžius ir draugiškus santykius.

Šio klausimo svarbą geriausiai iliustruoja Balkanai. Bendromis JAV, Rusijos, NATO ir kitų tarptautinių partnerių pastangomis regiono stabilumui nebegresia joks didelis konfliktas. Mūsų užsienio politikos patikimumas priklauso nuo mūsų pasiekimų Balkanuose įtvirtinimo. Europinė perspektyva teikia tiek strateginį uždavinį, tiek stimulą reformoms tame regione.

Mes nesuinteresuoti, kad plėtra skatintų naujų skiriamųjų linijų Europoje atsiradimą. Mes turime leisti pajusti ekonominio ir politinio bendradarbiavimo teikiamus pranašumus ir politines problemas sprendžiantiems mūsų Rytų kaimynams. Šiandien turėtume dar labiau ir aktyviau domėtis Pietų Kaukazo, kuris laikui bėgant taip pat taps gretimu regionu, problemomis.

Arabų ir Izraelio konflikto suregulavimas yra strateginis Europos prioritetas. Nesuregulavus šio konflikto maža bus vilties, kad bus išspręstos kitos Artimųjų

Rytų problemos. Europos Sąjunga turi toliau dalyvauti ir būti pasirengusi skirti išteklių šiai problemai tol, kol ji bus išspręsta. Sprendimui dėl dviejų valstybių sukūrimo, kurį Europa jau ilgą laiką rėmė, šiandien plačiai pritariama. Siekiant įgyvendinti šį uždavinį, reikės bendrų Europos Sąjungos, Jungtinių Valstijų, Jungtinių Tautų ir Rusijos bei regiono šalių, bet labiausiai pačių izraeliečių ir palestiniečių pastangų.

Viduržemio jūros regionas toliau išgyvena rimtas ekonominės stagnacijos, socialinių neramumų ir nesureguliuotų konfliktų sukeltas problemas. Europos Sąjungos interesai reikalauja nuolat bendradarbiauti su Viduržemio jūros regiono partneriais, panaudojant tam efektyvesnes Barselonos procese numatytas ekonomines, saugumo ir kultūrinio bendradarbiavimo priemones. Taip pat turėtų būti apsvarstytas ir platesnio bendradarbiavimo su arabų pasauliu klausimas.

Efektivių daugiašališkumu grindžiama tarptautinė tvarka

Globalių grėsmių, globalių rinkų ir globalių žiniasklaidos priemonių pasaulyje mūsų saugumas ir gerovė vis labiau priklauso nuo efektyvios daugiašalės sistemos. Atsakingesnės tarptautinės bendruomenės, sklandžiai veikiančių tarptautinių institucijų ir teisės normomis paremtos tarptautinės tvarkos plėtra yra mūsų uždavinys.

Mes esame įsipareigoję puoselėti ir plėtoti tarptautinę teisę. Pamatiniai tarptautinių santykių principai yra numatyti Jungtinių Tautų Chartijoje. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba pirmiausia yra atsakinga už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą. Jungtinių Tautų stiprinimas, organizacijos aprūpinimas taip, kad ji galėtų vykdyti savo įsipareigojimus ir efektyviai veikti, yra Europos prioritetas.

Mes norime, kad tarptautinės organizacijos, režimai ir sutartys būtų efektyvios kovos su grėsmėmis tarptautinei taikai ir saugumui priemonės, ir būtų pasirengusios veikti, kai jų taisyklės bus pažeistos.

Pagrindinės tarptautinės sistemos institucijos – Pasaulio prekybos organizacija (PPO) ir tarptautinės finansų institucijos – padidino savo narių skaičių. Kinija įstojo į PPO, Rusija derasi dėl stojimo. Mūsų tikslas turėtų būti plėsti tokių organizacijų narystę, išlaikant aukštus jų standartus.

Vienas pagrindinių tarptautinės sistemos elementų yra transatlantiniai santykiai. Jie svarbūs ne tik mūsų abipusiams interesams, bet ir stiprina visą tarptautinę bendruomenę. NATO yra svarbi šių santykių išraiška.

Regioninės organizacijos taip pat stiprina pasaulio valdymą. ESBO ir Europos Tarybos tvirtumas bei efektyvumas turi ypatingą reikšmę Europos Sąjungai.

Kitos regioninės organizacijos, kaip antai *ASEAN*, *MERCOSUR* ir Afrikos Sąjunga, svariai prisideda prie labiau sutvarkyto pasaulio kūrimo.

Būtina taisyklėmis grindžiamos tarptautinės tvarkos sąlyga yra teisės vystymasis, reaguojant į tokias aplinkybes kaip ginklų platinimas, terorizmas ir pasaulinis atšilimas. Mes esame suinteresuoti toliau plėtoti tokias jau egzistuojančias institucijas kaip Pasaulinė prekybos organizacija, ir remti naujas, tokias kaip Tarptautinis baudžiamasis teismas. Mūsų pačių patirtis Europoje rodo, kad saugumą galima didinti, kuriant pasitikėjimą ir ginklų kontrolės režimus. Tokios priemonės taip pat galėtų labai prisidėti prie saugumo ir stabilumo mūsų regione ir už jo ribų užtikrinimo.

Tarptautinės visuomenės kokybė priklauso nuo ją sudarančių vyriausybių kokybės. Geriausias mūsų saugumo užtikrinimas yra gerai valdomų demokratiškesnių valstybių pasaulis. Gero valstybės valdymo patirties platinimas, socialinių ir politinių reformų rėmimas, kova su korupcija ir piktnaudžiavimu valdžia, teisės viršenybės stiprinimas ir žmogaus teisių gynimas yra geriausios tarptautinės tvarkos stiprinimo priemonės.

Prekybos ir vystymo politika gali būti galingi įrankiai skatinant reformas. Kaip didžiausia pasaulio oficialios paramos teikėja ir daugiausia prekiaujantis junginys, Europos Sąjunga ir jos valstybės narės yra gerai pasirengusios įgyvendinti šiuos tikslus.

Prisidėjimas prie geresnio valdymo įgyvendinant paramos programas, sąlygiškumas ir tikslinės prekybos priemonės lieka svarbus mūsų politikos bruožas, kurį turėtume ir toliau stiprinti. Pasaulis, užtikrinantis teisingumą ir galimybes visiems, bus saugesnis Europos Sąjungai ir jos piliečiams.

Daugelis šalių yra atsidūrusios už tarptautinės bendruomenės ribų. Kai kurios iš jų pačios siekia izoliuotis, kitos nuolat pažeidinėja tarptautines normas. Pageidautina, kad šios šalys vėl prisijungtų prie tarptautinės bendruomenės, todėl ES turėtų būti pasirengusi suteikti joms pagalbą. Šalys, kurios to nenori, turėtų suprasti, kad už tai reikia mokėti tam tikrą kainą, įskaitant ir jų santykius su Europos Sąjunga.

III. Padariniai Europos politikai

Europos Sąjunga padarė pažangą, siekdama darnesnės užsienio politikos ir efektyvaus krizių valdymo. Mes turime priemones, kurias galime efektyviai naudoti, kaip tai pademonstravome Balkanuose ir kitur. Tačiau jei mes esame pasirengę

įnešti mūsų galimybes atitinkantį indėlį, privalome būti aktyvesni, nuoseklesni ir pajėgesni. Ir turime dirbti drauge su kitais.

Aktyviau siekti strateginių tikslų. Tai turi būti taikoma visam mūsų žinioje esančio priemonių, skirtų krizėms valdyti ir konfliktų prevencijai, įskaitant politinę, diplomatinę, karinę ir civilinę, prekybos ir vystymo veiklą, kompleksui. Didesnio aktyvumo reikia kovojant su naujomis dinamiškais grėsmėmis. Turime sukurti strateginę kultūrą, kuri skatintų išankstinę, greitą ir, kai reikia, ryžtingą įsikišimą.

Kaip 25 valstybių Sąjunga, išleidžianti daugiau nei 160 milijardų eurų gynybai, mes turėtume būti pajėgūs išlaikyti kelias vienu metu vykstančias operacijas. Mes galėtume sukurti pridėtinę vertę vykdydami operacijas, kuriose būtų panaudojami ir kariniai, ir civiliniai pajėgumai.

ES turi remti Jungtines Tautas, pastarosioms atsakant į grėsmes tarptautinei taikai ir saugumui. ES yra įsipareigojusi stiprinti bendradarbiavimą su JT, kai jos siekia suteikti paramą iš konfliktų išsivaduojančioms šalims, bei didinti paramą JT, kai jos vykdo trumpalaikes krizių valdymo operacijas.

Privalome būti pajėgūs veikti anksčiau nei padėtis mus supančiose šalyse pablogės, nei bus aptikti ginklų platinimo požymiai ir nei kils humanitarinės krizės. Preventyvusis įsitraukimas gali padėti išvengti rimtesnių problemų ateityje. Europos Sąjunga, prisiimdama didesnę atsakomybę ir būdama aktyvesnė, kartu įgis didesnę politinį svorį.

Pajėgesnė. Pajėgesnė Europa mums pagal jėgas, tačiau dar prireiks laiko visam jos potencialui realizuoti. Daromi žingsniai, ypač gynybos agentūros įsteigimas, nukreipti teisinga linkme.

Būtina pertvarkyti savo kariuomenes į lankstesnes, mobilias pajėgas, kurios būtų pasirengusios kovoti su naujomis grėsmėmis, skirti daugiau išteklių gynybai ir efektyviau panaudoti turimus išteklius. Sistemingas bendros arba bendrai naudojamos karinės įrangos naudojimas sumažintų dubliavimąsi ir nereikalingas išlaidas ir per vidutinės trukmės laikotarpį padidintų pajėgumus.

Beveik po kiekvienos didesnio masto operacijos karinius laimėjimus lydi suritė civiliniame gyvenime. Mums reikia daugiau pajėgumų tam, kad galėtume panaudoti visus reikalingus civilinius išteklius kilus krizėms ir pokrizinėse situacijose.

Didesni diplomatiniai pajėgumai: mums reikia tokios sistemos, kuri sujungtų valstybių narių ir ES institucijų išteklius. Sprendžiant problemas, kurios yra toli ir susijusios su užsienio šalimis, reikia geresnio supratimo ir komunikacijos.

Bendras grėsmių vertinimas yra geriausias pagrindas bendriems veiksams. Tam reikia pagerinti žvalgybinės informacijos mainų tarp valstybių narių ir su kitais partneriais kokybę.

Didindami pajėgumus įvairiose srityse turime mąstyti ir apie platesnio spektro misijas. Čia būtų galima įtraukti jungtines nuginklavimo operacijas, paramą su terorizmu kovojančioms užsienio šalims bei saugumo sektoriaus reformą. Pastaroji galėtų būtų platesnio institucijų kūrimo dalis.

ES ir NATO nuolatiniai susitarimai, ypač „Berlynas plius“, stiprina ES operacinius pajėgumus ir apibrėžia dviejų organizacijų strateginę partnerystę krizių valdymo srityje. Jie atspindi mūsų bendrą pasiryžimą kovoti su naujojo amžiaus iššūkiais.

Nuoseklesnė. Bendrosios užsienio ir saugumo politikos bei Europos saugumo ir gynybos politikos esmė yra ta, kad mes esame stipresni, kai veikiame išvien. Per pastaruosius metus sukūrėme daug įvairių priemonių, kurių kiekviena turi savo struktūrą ir loginį pagrindą.

Dabar iššūkis yra sujungti bendrus instrumentus ir pajėgumus: Europos paramos programas ir Europos plėtros fondą, valstybių narių karinius ir civilinius pajėgumus ir kitas priemones. Visos jos gali turėti įtakos ir mūsų, ir užsienio šalių saugumui. Saugumas yra pirmoji sąlyga vystymuisi.

Diplomatinės pastangos, vystymas, prekyba ir aplinkosaugos politika turi vadovautis ta pačia darbotvarke. Kilus krizei niekas negali pakeisti vieningo vadovavimo.

Geresnis išorės veiksmų ir teisingumo bei vidaus reikalų priemonių koordinavimas yra esminė kovos tiek su terorizmu, tiek su organizuotu nusikalstamumu sąlyga.

Reikia didesnės ne tik ES naudojamų priemonių, bet ir atskirų valstybių narių veiksmų užsienio šalyse darnos.

Nuoseklios politikos reikia laikytis ir regionuose, ypač siekiant spręsti tenykščius konfliktus. Problemas retai kada pavyksta išspręsti apsiribojant viena šalimi, nepasitelkiant regioninės paramos. Tai, kiekvienu atveju savaip, rodo Balkanų ir Vakarų Afrikos partitis.

Darbas su partneriais. Yra tik keletas, jei iš viso yra, problemų, kurias galime išspręsti vieni patys. Minėtos grėsmės yra bendros grėsmės visiems mūsų artimiausiems partneriams. Tarptautinis bendradarbiavimas yra būtinybė.

Mes turime siekti savo tikslų tiek plėtodami daugiašalį bendradarbiavimą tarptautinėse organizacijose, tiek megzdami partnerystės ryšius su pagrindiniais veikėjais.

Transatlantinis bendradarbiavimas yra nepakeičiamas. Tik veikdamos išvien Europos Sąjunga ir Jungtinės Valstijos gali tapti sunkiai įveikiama jėga, kovojančia už gerą pasaulį. Mūsų tikslas turėtų būti veiksminga ir subalansuota partnerystė su JAV. Tai dar viena priežastis ES toliau kurti savo pajėgumus ir didinti veiksmų nuoseklumą.

Mes ir toliau turėtume siekti glaudesnių santykių su Rusija – svarbiu mūsų saugumo ir gerovės veiksniu. Pagarba bendroms vertybėms sustiprins pažangą siekiant strateginės partnerystės.

Istoriniai, geografiniai ir kultūriniai ryšiai susieja mus su visomis pasaulio dalimis: mūsų kaimynais Artimuosiuose Rytuose, partneriais Afrikoje, Lotynų Amerikoje ir Azijoje. Šie santykiai yra svarbi priemonė, kuria mes galime remtis žengdami į priekį. Ypač turime ieškoti būdų, kaip plėtoti strategines partnerystes su Japonija, Kinija, Kanada, Indija bei su visais, kurių tikslai ir vertybės sutampa su mūsų tikslais ir kurie yra pasirengę veikti jų labui.

Išvada

Gyvename pasaulyje, kuriame kyla naujų pavojų, bet yra ir naujų galimybių. Europos Sąjunga yra pajėgi esmingai prisidėti ir prie kovos su grėsmėmis, ir prie galimybių įgyvendinimo. Aktyvi ir pajėgi Europos Sąjunga gali daryti įtaką globaliu mastu. Tai darydama ji įneš indėlį į efektyvią daugiašalę sistemą, vedančią į teisingesnį, saugesnį ir vieningesnį pasaulį.

DALYKINĖ RODYKLĖ

Žinyno terminai ir sąvokos pateikiami tokia tvarka, kuri yra rekomenduotina nuoseklioms studijoms

ISTORIJA

Europos gynybos bendrija 88
Vakarų Europos Sąjunga 212
Europos politinis bendradarbiavimas 94
Suvestinis Europos aktas 195
Mastrichto sutartis 144
Bendrijos metodas 53
Tarpvyriausybinis metodas 203
Amsterdamo sutartis 43
Nicos sutartis 152

VALSTYBĖS NARĖS

Valstybės narės 216
Prancūzija 173
Vokietija 226
Jungtinė Karalystė 117
Beneliuksas 57
Pietų Europos valstybės 164
Lenkija 138
Šiaurės ir Baltijos valstybės 199
Vidurio Europos valstybės 221
Airija 41
Rytų Balkanų valstybės 178

SIMBOLIAI

Simboliai 187
Vėliava 218
Euras 80

BENDRA PREKYBOS POLITIKA

Bendra prekybos politika 12
Pasaulio prekybos organizacija 160
Prekybos generalinis direktoratas 175
Europos ekonominė erdvė 85

VYSTYMO POLITIKA

Vystymo politika 15
Paramos vystymui komitetas 159

Oficiali parama vystymui 155
Tūkstantmečio vystymo tikslai 208
Europos vystymo fondas 102
AKR valstybės 42
Kotonu susitarimas 135
Vystymo generalinis direktoratas 225
EuropeAid bendradarbiavimo tarnyba 83

HUMANITARINĖ PAGALBA

Humanitarinė pagalba 20
Humanitarinės pagalbos tarnyba 109
DIPECHO 71

ES PLĖTRA

Plėtra 22
Kopenhagos kriterijai 132
Plėtros generalinis direktoratas 168
Vakarų Balkanai 211
Stabilizacijos ir asociacijos procesas 189
Kosovas 133
Turkija 208
Kipro problema 129

EUROPOS KAIMYNYSTĖS POLITIKA

Europos kaimynystės politika 23
Pietų Kaukazas 164
Viduržemio Sąjunga 222

BENDROS UŽSIENIO IR SAUGUMO POLITIKOS PRIEMONĖS

Bendra užsienio ir saugumo politika 25
Bendra strategija 51
Bendrasis veiksmas 52
Bendroji pozicija 55
Sankcija 183
Deklaracija 70
Demaršai 70

BENDROS UŽSIENIO IR SAUGUMO**POLITIKOS INSTITUCIJOS**

- Europos Vadovų Taryba 100
- Europos Sąjungos Taryba 97
- Bendrųjų reikalų ir išorės santykių taryba 56
- Pirmininkaujanti valstybė 165
- Trejetas 207
- Gymnicho susitikimas 107
- Nuolatinių atstovų komitetas 153
- Politikos komitetas 172
- Politikos ir saugumo komitetas 171
- Darbo grupės 67
- Europos korespondentas 92
- Coreu* 66
- Tarybos generalinis sekretoriatas 22
- Vyriausiasis įgaliotinis 223
- Politikos planavimo ir ankstyvojo perspėjimo padalinys 173
- Jungtinis situacijų centras 123
- ES specialus įgaliotinis 78
- Europos Komisija 89
- Išorės santykių generalinis direktoratas 112
- Europos Komisijos delegacija 91
- Išorės tarnyba 113
- Europos Parlamentas 93

BENDROS UŽSIENIO IR SAUGUMO**POLITIKOS REFORMA**

- Europos ateities konventas 84
- Sutartis dėl Konstitucijos Europai 194
- Lisabonos sutartis 139
- Sąjungos užsienio reikalų ministras 183
- Išorės veiksmų tarnyba 114

EUROPOS SAUGUMO IR GYNYBOS**POLITIKOS PRINCIPAI**

- Europos gynybos bendrija 88
- Vakarų Europos Sąjunga 212
- Europos saugumo ir gynybos politika 31
- Europos saugumo strategija 30, 231

- Petersbergo užduotys 162
- Krizių valdymas 31, 136
- Konfliktų prevencija 130
- Terorizmas 206
- Šaulių ir mažo kalibro ginklai 197
- Strateginių prekių eksporto kontrolė 190
- Priešpėstinės minos 176
- Masinio naikinimo ginklų platinimas 143
- Elgesio kodeksas ginklų eksporto srityje 75

EUROPOS SAUGUMO IR GYNYBOS**POLITIKA: KARINIS ASPEKTAS**

- Gynybos ministrų susitikimai 107
- Politikos ir saugumo komitetas 171
- ES Karinis komitetas 76
- ES Karinis štabas 77
- Karinis krizių valdymas 126
- Kariniai pajėgumai 124
- EUFOR* 79
- Europos gynybos agentūra 86
- Operacijų planavimas 156
- Civilinė karinė grupė 62
- Operacijų centras 156
- Berlynas plius 57
- Palydovų centras 159
- Europos saugumo ir gynybos koledžas 100
- Athena* 46
- Struktūrizuotas bendradarbiavimas 192
- Eurokorpusas 82
- Europos operatyvinės greitojo reagavimo pajėgos 92
- Europos jūrų pajėgos 89
- Europos žandarmerijos pajėgos 103

EUROPOS SAUGUMO IR GYNYBOS**POLITIKA: CIVILINIS ASPEKTAS**

- Civilinis krizių valdymas 64
- Krizių valdymo civilinių aspektų komitetas 136
- Civiliniai pajėgumai 62
- Civilinių operacijų vadas 65
- Civilinio reagavimo grupė 63
- Policijos misija 169

EUPOL 79

Sienos paramos misija 186

Stebėjimo misija 189

Teisinės valstybės misija 204

Saugumo sektoriaus reformos misija 185

PARTNERIAI

Jungtinės Amerikos Valstijos 118

Japonija 116

Kinija 127

Indija 111

Rusija 178

Lotynų Amerika 140

Afrika 39

Azija 48

Vidurinė Azija 221

ES TARPTAUTINIUOSE FORUMUOSE

Jungtinės Tautos 121

Pasaulio prekybos organizacija 160

Ekonominio bendradarbiavimo
ir vystymo organizacija 73

Paramos vystymui komitetas 159

G7 105

Europos saugumo ir bendradarbiavimo
organizacija 98

NATO 148

VES Parlamentinė asamblėja 219

FINANSAVIMAS

Finansavimas 104

Biudžetas 58

Europos vystymo fondas 102

Athens 46

REKOMENDUOJAMA PAPILDOMA LITERATŪRA

Rengiant vadovą buvo naudojamos labai plačiu oficialios, akademinės ir publicistinės literatūros spektru. Tačiau, atsižvelgiant į išstobulėjusias informacines technologijas ir interneto teikiamas neribotas reikiamos informacijos suradimo galimybes, nuspręsta atsakyti rengti pilną šiai knygai naudotų šaltinių sąrašą. Kadangi beveik visi šioje knygoje minimi ES užsienio politiką atspindintys oficialūs dokumentai – ES valstybių sutartys bei atskirų ES institucijų priimti sprendimai – yra prieinami oficialiajame Europos Sąjungos portale „europa.eu“, tai, iškilus būtinybei, skaitytojas be didesnių problemų turėtų reikiamą dokumentą susirasti savarankiškai – užtenka žinoti tik jo pavadinimą. Neatrodė tikslinga sudaryti ir kitų svarbių ES užsienio politikos tyrinėjimui interneto svetainių sąrašą. Šiuolaikinės interneto paieškos sistemos leidžia greitai ir lengvai susirasti konkrečios ES valstybės, tarptautinės organizacijos ar mokslinių tyrimų institutų interneto svetaines. Tad čia pateikiama bibliografija yra ne išsamus visų naudotų šaltinių ir literatūros registras, bet tik dar toli gražu nepilnas sąrašas tų akademinų darbų, kurių studijavimas galėtų pagilinti ir praplėsti šioje knygoje pateikiamas žinias apie ES užsienio politiką.

Arts K., Dickson A. K., eds., *EU Development Cooperation: From Model to Symbol*, Manchester: Manchester University Press, 2004.

Bretherton C., Vogler J., *The European Union as a Global Actor*, 2nd ed., London: Routledge, 2006.

Bridges B., *Europe and Challenge of Asia-Pacific: Change Continuity and Crisis*, London: Edward Elgar, 1999.

Cameron F., *An Introduction to European Foreign Policy*, London: Routledge, 2007.

Carlsnaes W., Sjursen H., White B., eds., *Contemporary European Foreign Policy*, London: Sage, 2004.

Christiansen T., Tonra B., eds., *Rethinking EU Foreign Policy*, Manchester: Manchester University Press, 2004.

Cooper R., *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*, New York and London: Atlantic Monthly Press and Atlantic Books, 2003.

Dannreuther R., ed., *European Union Foreign and Security Policy: Towards a Neighbourhood Strategy*, London: Routledge, 2004.

Dinan Desmond, *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*, 3rd ed., Palgrave/Macmillan, 2005.

Eeckhout P., *External Relations of the European Union: Legal and Constitutional Foundations*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

Elsig M., *The EU's Common Commercial Policy: Institutions, Interests and Ideas*, Aldershot: Ashgate, 2002.

Ginsberg R., *The European Union in International Politics: Baptism of Fire*, Lanham, Md: Rowman and Littlefield, 2001.

Gordon P., Shapiro J., *Allies at War: America, Europe, and Crisis over Iraq*, New York: McGraw-Hill, 2004.

Hill C., Smith M., eds., *International Relations and the European Union*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

Hix S., *Europos Sąjungos politinė sistema*, Vilnius: Eugrimas, 2006.

Holland M., *Common Foreign and Security Policy: The First Decade*, London: Continuum, 2004.

Holland M., *The European Union and the Third World*, Basingtoke: Palgrave, 2002.

Howarth J., Keeler J., eds., *Defending Europe: The EU, NATO, and the Quest for European Autonomy*, New York: Palgrave/Macmillan, 2003.

Keukeleire S., MacNaughtan J., *The Foreign Policy of the European Union*, Palgrave/Macmillan, 2008.

Kronenberg V., Wouters J., eds., *The European Union and Conflict Prevention: Legal and Policy Aspects*, The Hague: TMC Asser Press, 2004.

Leonard M. and Popescu N., *A Power Audit of EU–Russia Relations*, London: The European Council on Foreign Relations, 2007.

Leonard M., *Why Europe Will Run the 21st Century*, London: Fourth Estate, 2005.

Lord C., Winn N., *European Foreign Policy Beyond the Nation State: Joint Actions and Institutions Analysis of the CFSP*, Basingtoke: Palgrave, 2001.

Lynch D., *The Russia–EU Partnership and the Shared Neighbourhood*, Paris: EU ISS, 2004.

Manners R., Whitman R., *The Foreign Policies of the European Union Member States*, Manchester: Manchester University Press, 2000.

Müller-Brandeck-Bocquet G., ed., *The Future of the European Foreign, Security and Defence Policy after Enlargement*, Baden-Baden: Nomos, 2006.

Nowak A., ed., *Civilian Crisis Management: The EU Way*, Paris: ISS, 2006 (Chaillot Paper No 90).

Nugent N., *The European Union Enlargement*, Palgrave/Macmillan, 2004.

Pastor A. and Gosset D., *The EU–China Relationship: A Key to the 21st Century Order*, Madrid: Real Instituto Elcano, 2005.

Paulauskas K., *The Baltics: from Nation States to Member States*, Paris: ISS, 2006 (ISS Occasional Paper No 62).

Rifkin J., *The European Dream*, New York: Penguin, 2004.

Schimmelfennig F., *The EU, NATO and the Integration of Europe: Rules and Rhetoric*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Schuette R., *EU–Russia Relations: Interests and Values — A European Perspective*, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2004.

Smith H., *European Union Foreign Policy. What it is and What it does*, London: Pluto Press, 2002.

Smith K., *European Union Foreign Policy in a Changing World*, 2nd ed., Cambridge: Polity, 2008.

Smith K., *The Making of the EU Foreign Policy: The Case of Eastern Europe*, 2nd ed., Basingstoke: Palgrave, 2004.

Šešelgytė M., *Europos Sąjungos bendro gynybos identiteto problema*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

Telo M., *Europe: A Civilian Power? European Union, Global Governance, World Order*, Basingstoke: Palgrave, 2005.

Van Schaik L., Kaeding M., Hudson A., Ferrer J. N., *Policy Coherence for Development in the EU Council – Strategies for the Way Forward*, Brussels: Center for European Policy Studies, 2006, 202 p.

Weiler J. H. H., *The Constitution of Europe: 'Do the New Clothes Have an Emperor?' and Other Essays on European Integration*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

DVIKALBĖ ANGLŲ–LIETUVIŲ RODYKLĖ

- ACP countries* → AKR valstybės
- Anti-personnel landmines* → Priešpėstinės minos
- ASEM (Asia – Europe Meeting)* → Azijos ir Europos susitikimas
- Assembly of WEU* → VES Parlamentinė asamblėja
- Battlegroups* → Kovinės grupės
- CIVCOM (Committee for Civilian Aspects of Crisis Management)* → Krizių valdymo civilinių aspektų komitetas
- Civilian capabilities* → Civiliniai pajėgumai
- Civilian crisis management* → Civilinis krizių valdymas
- Civilian Headline Goal 2008* → Civilinis pagrindinis tikslas 2008
- Civilian Headline Goal 2010* → Civilinis pagrindinis tikslas 2010
- Civilian Operation Commander* → Civilinių operacijų vadas
- Civilian Response Team* → Civilinio reagavimo grupė
- Civil-Military Cell* → Civilinė karinė grupė
- Code of Conduct on Arms Export* → Elgesio kodeksas ginklų eksporto srityje
- Commission* → Komisija
- Committee for Civilian Aspects of Crisis Management* → Krizių valdymo civilinių aspektų komitetas
- Common Commercial Policy* → Bendra prekybos politika
- Common Foreign and Security Policy* → Bendra užsienio ir saugumo politika
- Common position* → Bendroji pozicija
- Common strategy* → Bendra strategija
- Community method* → Bendrijos metodas
- Conflict prevention* → Konfliktų prevencija
- Convention on the Future of Europe* → Europos ateities konventas
- Coreper (Committee of permanent representatives)* → Koreperas (Nuolatinųjų atstovų komitetas)
- Council* → Taryba
- Council of the European Union* → Europos Sąjungos Taryba
- Crisis management* → Krizių valdymas
- DAC (Development Assistance Committee)* → Paramos vystymui komitetas.
- Declaration* → Deklaracija
- Delegation of the European Commission* → Europos Komisijos delegacija
- Development Assistance Committee* → Paramos vystymui komitetas
- Development policy* → Vystymo politika
- DG Aidco (Directorate-General „EuropeAid Co-operation Office“)* → EuropeAid bendradarbiavimo tarnyba
- DG Dev (Directorate-General for Development)* → Vystymo generalinis direktoratas
- DG ECHO (Directorate-General „European Community Humanitarian Office“)* → Generalinis direktoratas „Europos Bendrijos Humanitarinės pagalbos tarnyba“
- DG Relex (Directorate-General for External Relations)* → Išorės santykių generalinis direktoratas
- DIPECHO (Disaster Preparedness ECHO)* → DG ECHO išankstinės parengties stichinėms nelaimėms programa
- Directorate-General for Development* → Vystymo generalinis direktoratas
- Directorate-General for Enlargement* → Plėtros generalinis direktoratas
- Directorate-General for External Relations* → Išorės santykių generalinis direktoratas

- Directorate-General for Trade* → Prekybos generalinis direktoratas
- ECHO (European Community Humanitarian Office)* → Europos Bendrijos humanitarinė tarnyba
- Enlargement* → Plėtra
- EU Military Committee* → ES karinis komitetas
- EU Military Staff* → ES karinis štabas
- EU Special Representative* → ES specialus įgaliotinis
- EUBAM (European Union Border Assistance Mission)* → Šienos paramos misija
- EUFOR (European Union Force)* → Europos karinės pajėgos
- EUMC (EU Military Committee)* → ES karinis komitetas
- EUMS (EU Military Staff)* → ES karinis štabas
- EUPOL (European Union Police Mission)* → Europos Sąjungos policijos misija
- Eurocorps* → Eurokorpusas
- Eurofor (European Operational Rapid Force)* → Europos operatyvinės greitojo reagavimo pajėgos
- Eurogenfor (European Gendarmerie Force)* → Europos žandarmerijos pajėgos
- Euromarfor (European Maritime Force)* → Europos jūrų pajėgos
- EuropeAid Co-operation Office* → *EuropeAid* bendradarbiavimo tarnyba
- European Commission* → Europos Komisija
- European correspondent* → Europos korespondentas
- European Council* → Europos Vadovų Taryba
- European Defence Agency* → Europos gynybos agentūra
- European Defence Community* → Europos gynybos bendrija
- European Development Fund* → Europos vystymo fondas
- European Economic Area* → Europos ekonominė erdvė
- European Neighbourhood Policy* → Europos kaimynystės politika
- European Parliament* → Europos Parlamentas
- European Political Cooperation* → Europos politinis bendradarbiavimas
- European Security and Defence College* → Europos saugumo ir gynybos koledžas
- European Security and Defence Policy* → Europos saugumo ir gynybos politika
- European Security Strategy* → Europos saugumo strategija
- EUSR (European Union Special Representative)* → ES specialus įgaliotinis
- External action service* → Išorės veiksmų tarnyba
- External service* → Išorės tarnyba
- GAERC (General Affairs and External Relations Council)* → Bristas (Bendrujų reikalų ir išorės santykių taryba)
- General Affairs and External Relations Council* → Bendrujų reikalų ir išorės santykių taryba
- General Secretariat of the Council* → Tarybos generalinis sekretoriatas
- Headline Goal 2003* → Pagrindinis tikslas 2003
- Headline Goal 2010* → Pagrindinis tikslas 2010
- High Representative* → Vyriausiasis įgaliotinis
- High Representative for the CFSP* → Vyriausiasis įgaliotinis BUSP
- High Representative for the Common Foreign and Security Policy* → Vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai
- High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy* → Vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai
- Humanitarian aid* → Humanitarinė pagalba

- Humanitarian aid department* → Humanitarinės pagalbos tarnyba
- Intergovernmental method* → Tarpvyriausybiniis metodas
- Interparliamentary European Security and Defence Assembly* → Tarpparlamentinė Europos saugumo ir gynybos asamblėja
- Joint action* → Bendrasis veiksmas
- Joint Situation Center* → Jungtinis situacijų centras
- Meetings of defence ministers* → Gynybos ministrų susitikimai
- Member states* → Valstybės narės
- Military capabilities* → Kariniai pajėgumai
- Military crisis management* → Karinis krizių valdymas
- Millennium Development Goals* → Tūkstantmečio vystymo tikslai
- Mission for security sector reform* → Saugumo sektoriaus reformos misija
- Border assistance mission* → Sienos paramos misija
- Monitoring mission* → Stebėjimo misija
- NATO (North Atlantic Treaty Organization)* → Šiaurės Atlanto sutarties organizacija
- North Atlantic Treaty Organization* → Šiaurės Atlanto sutarties organizacija
- ODA (Official Development Assistance)* → Oficiali pagalba vystymui
- OECD (Organization for Economic Cooperation and Development)* → Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija
- Official development assistance* → Oficiali parama vystymui
- Operations center* → Operacijų centras
- Organization for Economic Cooperation and Development* → Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija
- Organization for Security and Co-operation in Europe* → Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija
- OSCE* → ESBO
- Petersberg tasks* → Petersbergo užduotys
- Planning for operations* → Operacijų planavimas
- Police mission* → Policijos misija
- Policy Planning and Early Warning Unit* → Politikos planavimo ir ankstyvojo perspėjimo padalinys
- Policy Unit* → Politikos padalinys
- Political and Security Committee* → Politikos ir saugumo komitetas
- Political Committee* → Politikos komitetas
- Political director* → Politikos direktorius
- Presidency* → Pirmininkaujanti valstybė
- Proliferation of weapons of mass destruction* → Masinio naikinimo ginklų platinimas
- PSC (Political and Security Committee)* → Politikos ir saugumo komitetas
- Rule of Law Mission* → Teisinės valstybės misija
- SALW (Small arms and light weapons)* → Šaulių ir mažo kalibro ginklai
- SAP (Stabilization and Association process)* → Stabilizacijos ir asociacijos procesas
- Sattelite Center* → Palydovų centras
- Secretary-General – High Representative for the Common Foreign and Security Policy* → Generalinis sekretorius – vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai
- Single European Act* → Suvestinis Europos aktas
- SITCEN (Joint Situation Center)* → Jungtinis situacijų centras
- Small arms and light weapons* → Šaulių ir mažo kalibro ginklai
- Stabilization and Association process* → Stabilizacijos ir asociacijos procesas
- Structural cooperation* → Struktūrizuotas bendradarbiavimas
- Supranationalism* → Viršvalstybiškumas
- Treaty establishing a Constitution for Europe* → Sutartis dėl Konstitucijos Europai

- Treaty on the Functioning of the European Union* → Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
- Troika* → Trejetas
- UN (United Nations)* → JT (Jungtinės Tautos)
- Union for the Mediterranean* → Viduržemio Sąjunga
- Union Minister for Foreign Affairs* → Sąjungos užsienio reikalų ministras
- United Nations* → Jungtinės Tautos
- Western European Union* → Vakarų Europos Sąjunga
- WEU (Western European Union)* → Vakarų Europos Sąjunga
- Working parties* → Darbo grupės
- World Trade Organisation* → Pasaulio prekybos organizacija

DVIKALBĖ PRANCŪZŲ–LIETUVIŲ RODYKLĖ

Acte unique européen → Suvestinis Europos aktas

Action commune → Bendrasis veiksmas

Agence européenne de défense → Europos gynybos agentūra

Aide humanitaire → Humanitarinė pagalba

Aide publique au développement → Oficiali parama vystymui

APD (Aide publique au développement) → Oficiali parama vystymui

Armes légères et de petit calibre → Šaulių ir mažo kalibro ginklai

Assemblée de l'UEO → VES Parlamentinė asamblėja

Assemblée interparlementaire européenne de sécurité et de défense → Tarpparlamentinė Europos saugumo ir gynybos asamblėja

CAD (Comité d'aide au développement) → Paramos vystymui komitetas

CAGRE (Conseil „Affaires générales et relations extérieures“) → Bristas (Bendrujų reikalų ir išorės santykių taryba)

Capacités civile → Civiliniai pajėgumai

Capacités militaire → Kariniai pajėgumai

Cellule civile-militaire → Civilinė karinė grupė

Centre d'opérations → Operacijų centras

Centre de situation conjoint → Jungtinis situacijų centras

Centre satellitaire → Palydovų centras

CIVCOM (Comité chargé des aspects civils la gestion des crises) → Krizių valdymo civilinių aspektų komitetas

Code de conduite en matière d'exportation d'armements → Elgesio kodeksas ginklų eksporto srityje

Collège européen de sécurité et de défense → Europos saugumo ir gynybos koledžas

Comité chargé des aspects civils la gestion des crises → Krizių valdymo civilinių aspektų komitetas

Comité d'aide au développement → Paramos vystymui komitetas

Comité de politique et de sécurité → Politikos ir saugumo komitetas

Comité des représentants permanents → Nuolatinųjų atstovų komitetas

Comité militaire de l'UE → ES karinis komitetas

Comité politique → Politikos komitetas

Commandant d'opération civil → Civilinių operacijų vadas

Commission → Komisija

Commission européenne → Europos Komisija

Communauté européenne de défense → Europos gynybos bendrija

Conseil „Affaires générales et relations extérieures“ → Bendrujų reikalų ir išorės santykių taryba

Conseil européen → Europos Vadovų Taryba

Convention sur l'avenir de l'Europe → Europos ateities konventas

Coopération politique européenne → Europos politinis bendradarbiavimas

Coopération structurée → Struktūrizuotas bendradarbiavimas

COPS (Comité de politique et de sécurité) → PSK (Politikos ir saugumo komitetas)

Coreper (Comité des représentants permanents) → Koreperas (Nuolatinųjų atstovų komitetas)

Coreu (Correspondance Européen) → Europos korespondentas

Correspondant européen → Europos korespondentas

- Council de l'Union européenne* → Europos Sąjungos Taryba
Council → Taryba
D'équipe civile d'intervention rapide → Civilinio reagavimo grupė
Déclaration → Deklaracija
Délégation de la Commission européenne → Europos Komisijos delegacija
Démarche → Demaršai
DG Aidco (Direction générale „Office de coopération EuropeAid“) → Generalinis direktoratas „EuropeAid bendradarbiavimo tarnyba“
DG Dev (Direction générale du développement) → Vystymo generalinis direktoratas
DG Relex (Direction générale du relations extérieures) → Išorės santykių generalinis direktoratas
Directeur politique → Politikos direktorius
Direction générale du commerce → Prekybos generalinis direktoratas
Direction générale du développement → Vystymo generalinis direktoratas
Direction générale du élargissement → Plėtros generalinis direktoratas
Direction générale du relations extérieures → Išorės santykių generalinis direktoratas
Élargissement → Plėtra
Espace économique européen → Europos ekonominė erdvė
Etat-Major de l'UE → ES Karinis štabas
États membres → Valstybės narės
Eurocorps → Eurokorpusas
Eurofor (Euroforce opérationnelle rapide) → Europos operatyvinės greitojo reagavimo pajėgos
Eurogenfor (Force de gendarmerie européenne) → Europos žandarmerijos pajėgos
Euromarfor (Force maritime européenne) → Europos jūrų pajėgos
Fonds européen de développement → Europos vystymo fondas
Gestion civile des crises → Civilinis krizių valdymas
Gestion des crises → Krizių valdymas
Gestion militaire des crises → Karinis krizių valdymas
Groupements tactiques → Kovinės grupės
Groupes de travail → Darbo grupės
Haut Représentant → Vyriausiasis įgaliotinis
Haut Représentant de l'Union pour les affaires étrangères et la politique de sécurité → Vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai
Haut Représentant pour la PÉSC → Vyriausiasis įgaliotinis BUSP
Haut Représentant pour la politique étrangère et de sécurité commune → Vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai
Méthode communautaire → Bendrijos metodas
Méthode intergouvernementale → Tarpvyriausybinis metodas
Mines terrestres antipersonnel → Priešpėstinės minos
Ministre des Affaires étrangères de l'Union → Sąjungos užsienio reikalų ministras
Mission dans le domaine de l'Etat de droit → Teisinės valstybės misija
Mission à réformer le secteur de la sécurité → Saugumo sektoriaus reformos misija
Mission d'assistance à la frontière → Sienos paramos misija
Mission de police → Policijos misija
Mission d'observation → Stebėjimo misija
Missions de Petersberg → Petersbergo užduotys
Nations Unies → Jungtinės Tautos
Objectif global à l'horizon 2003 → Pagrindinis tikslas 2003
Objectif global à l'horizon 2010 → Pagrindinis tikslas 2010

- Objectif global civile à l'horizon 2008* → Civilinis pagrindinis tikslas 2008
- Objectif global civile à l'horizon 2010* → Civilinis pagrindinis tikslas 2010
- Objectifs du Millénaire pour le développement* → Tūkstantmečio vystymo tikslai
- OCDE (Organisation de coopération et de développement économiques)* → Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija
- Office de coopération EuropeAid* → EuropeAid bendradarbiavimo tarnyba
- Organisation de coopération et de développement économiques* → Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija
- Organisation du Traité de l'Atlantique Nord* → Šiaurės Atlanto sutarties organizacija
- Organisation mondiale du commerce* → Pasaulio prekybos organizacija
- Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe* → Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija
- OSCE (Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe)* → ESBO (Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija)
- OTAN (Organisation du Traité de l'Atlantique Nord)* → NATO
- Parlement européen* → Europos Parlamentas
- Planification pour les opérations* → Operacijų planavimas
- Politique commerciale commune* → Bendra prekybos politika
- Politique de développement* → Vystymo politika
- Politique étrangère et de sécurité commune* → Bendra užsienio ir saugumo politika
- Politique européenne commune de sécurité et de défense* → Europos saugumo ir gynybos politika
- Politique européenne de voisinage* → Europos kaimynystės politika
- Position commune* → Bendroji pozicija
- Présidence* → Pirmininkaujanti valstybė
- Prévention des conflits* → Konfliktų prevencija
- Processus de stabilisation et d'association* → Stabilizacijos ir asociacijos procesas
- Prolifération des armes de destruction massive* → Masinio naikinimo ginklų platinimas
- PSA (Processus de stabilisation et d'association)* → Stabilizacijos ir asociacijos procesas
- Représentants spéciaux de l'UE* → ES specialus įgaliotinis
- Réunions des Ministres de la défense* → Gynybos ministrų susitikimai
- Secrétaire general – Haut Représentant pour la politique étrangère et de sécurité commune* → Generalinis sekretorius – vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai
- Secrétariat Général du Conseil* → Tarybos generalinis sekretoriatas
- Service d'Aide Humanitaire* → Humanitarinės pagalbos tarnyba
- Service extérieure* → Išorės tarnyba
- Service pour l'action extérieure* → Išorės veiksmų tarnyba
- SITCEN (Centre de situation conjoint)* → Jungtinis situacijų centras
- Stratégie commune* → Bendra strategija
- Stratégie européenne de sécurité* → Europos saugumo strategija
- Supranationalisme* → Viršvalstybiškumas
- Traité établissant une Constitution pour l'Europe* → Sutartis dėl Konstitucijos Europai
- Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne* → Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
- UEO (Union de l'Europe occidentale)* → Vakarų Europos Sąjunga

Union de l'Europe occidentale → Vakarų

Europos Sąjunga

Union pour la Méditerranée → Viduržemio

Sąjunga

Unité de planification de la politique et

d'alerte rapide → Politikos planavimo ir

ankstyvojo perspėjimo padalinys

Unité politique → Politikos padalinys

RAIDINĖ RODYKLĖ

- Afrika 39
- Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybės 41
- Airija 41
- AKR valstybės 42
- Althea* 43
- Amsterdamo sutartis 43
- Artemis* 46
- ASEM 46
- Athena* 46
- Azija 48

- Baltijos valstybės 51
- Barselonos procesas 51
- Bendra prekybos politika 12
- Bendra strategija 51
- Bendra užsienio ir saugumo politika 25
- Bendrasis veiksmas 52
- Bendrijos metodas 53
- Bendroji pozicija 55
- Bendrijų reikalų ir išorės santykių taryba 56
- Beneliuksas 57
- Berlynas plius 57
- Biudžetas 58
- Bristas 61

- CIVCOM* 62
- Civilinė karinė grupė 62
- Civiliniai pajėgumai 62
- Civilinio reagavimo grupė 63
- Civilinis krizių valdymas 64
- Civilinis pagrindinis tikslas 2008 65
- Civilinis pagrindinis tikslas 2010 65
- Civilinių operacijų vadas 65
- Concordia* 66
- Coreu* 66

- DAC* 67
- Darbo grupės 67
- Deklaracija 70
- Delegacija 70
- Demaršai 70
- DG Aidco* 71
- DG Dev* 71
- DG E* 71
- DG ECHO* 71
- DG Relex* 71
- DIPECHO* 71

- ECHO* 73
- Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija 73
- Elgesio kodeksas ginklų eksporto srityje 75
- ES karinis komitetas 76
- ES karinis štabas 77
- ES specialus įgaliotinis 78
- ESBO 79
- EUBAM* 79
- EUFOR* 79
- EUMC* 79
- EUMS* 79
- EUPOL* 79
- Euras 80
- Eurofor* 81
- Eurogenfor* 81
- Eurokorpusas 82
- Euromarfor* 83
- EuropeAid* bendradarbiavimo tarnyba 83
- Europos ateities konventas 84
- Europos ekonominė erdvė 85
- Europos gynybos agentūra 86
- Europos gynybos bendrija 88
- Europos jūrų pajėgos 89
- Europos kaimynystės politika 23

- Europos Komisija 89
 Europos Komisijos delegacija 91
 Europos korespondentas 92
 Europos operatyvinės greitojo reagavimo pajėgos 92
 Europos Parlamentas 93
 Europos politinis bendradarbiavimas 94
 Europos Sąjungos sutartis 97
 Europos Sąjungos Taryba 97
 Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija 98
 Europos saugumo ir gynybos koledžas 100
 Europos saugumo ir gynybos politika 31
 Europos saugumo strategija 30, 231
 Europos Vadovų Taryba 100
 Europos vystymo fondas 102
 Europos žandarmerijos pajėgos 103
EUSR 103

 Finansavimas 104

 G7 105
 Generalinis sekretoriatas 107
 Generalinis sekretorius – vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai 107
 Gymnicho susitikimas 107
 Gynybos ministrų susitikimai 107

 Helsinkio pagrindinis tikslas 109
 Humanitarinė pagalba 20
 Humanitarinės pagalbos tarnyba 109

 Indija 111

 Išorės santykių generalinis direktoratas 112
 Išorės tarnyba 113
 Išorės veiksmų tarnyba 114

 Japonija 116
 Jungtinė Karalystė 117
 Jungtinės Amerikos Valstijos 118
 Jungtinės Tautos 121
 Jungtinis situacijų centras 123

 Karinės misijos 124
 Kariniai pajėgumai 124
 Karinis komitetas 126
 Karinis krizių valdymas 126
 Karinis štabas 127
 Kinija 127
 Kipro problema 129
 Komisija 130
 Konfliktų prevencija 130
 Konstitucija 132
 Konventas 132
 Kopenhagos kriterijai 132
 Koreperas 133
 Kosovas 133
 Kotonu susitarimas 135
 Kovinės grupės 136
 Krizių valdymas 31, 136
 Krizių valdymo civilinių aspektų komitetas 136

 Lenkija 138
 Lisabonos sutartis 139
 Lotynų Amerika 140

 Masinio naikinimo ginklų platinimas 143
 Mastrichto sutartis 144

NATO 148
 Nicos sutartis 152
 Nuolatinių atstovų komitetas 153

ODA 155
OECD 155
 Oficiali parama vystymui 155
 Operacijų centras 156
 Operacijų planavimas 156

 Pagrindinis tikslas 2003 159
 Pagrindinis tikslas 2010 159

- Palydovų centras 159
Paramos vystymui komitetas 159
Pasaulio prekybos organizacija 160
Petersbergo užduotys 162
Pietų Europos valstybės 164
Pietų Kaukazas 164
Pirmininkaujanti valstybė 165
Plėtra 22
Plėtros generalinis direktoratas 168
Policijos misija 169
Politikos direktorius 171
Politikos ir saugumo komitetas 171
Politikos komitetas 172
Politikos padalinys 173
Politikos planavimo ir ankstyvojo
perspėjimo padalinys 173
Prancūzija 173
Prekybos generalinis direktoratas 175
Priešpėstinės minos 176
PSK 177
- Relex* komisarų grupė 178
Rytų Balkanų valstybės 178
Rusija 178
- Sajungos užsienio reikalų ministras 183
SALW 183
Sankcija 183
Saugumo sektoriaus reformos misija 185
Sienos paramos misija 186
Simboliai 187
SITCEN 188
Specialus įgaliotinis 188
Stabilizacijos ir asociacijos procesas 189
Stebėjimo misija 189
Strateginių prekių eksporto kontrolė 190
Struktūrizuotas bendradarbiavimas 192
Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo 193
Sutartis dėl Konstitucijos Europai 194
Suvestinis Europos aktas 195
- Šaulių ir mažo kalibro ginklai 197
Šiaurės Atlanto sutarties organizacija 199
Šiaurės ir Baltijos valstybės 199
- Taryba 202
Tarybos generalinis sekretoriatas 202
Tarparlamentinė Europos saugumo ir
gynybos asamblėja 203
Tarpvyriausybinius metodus 203
Teisinės valstybės misija 204
Terorizmas 206
Trejetas 207
Tūkstantmečio vystymo tikslai 208
Turkija 208
- Užsienio reikalų ministras 210
- Vakarų Balkanai 211
Vakarų Europos Sąjunga 212
Valstybės narės 216
Vėliava 218
VES Parlamentinė asamblėja 219
Vidurinė Azija 221
Vidurio Europos valstybės 221
Viduržemio Sąjunga 222
Viršvalstybiškumas 223
Vyriausiasis įgaliotinis 223
Vyriausiasis įgaliotinis BUSP 225
Vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams
ir saugumo politikai 225
Vystymo generalinis direktoratas 225
Vystymo politika 15
Vokietija 226

Gediminas Vitkus

Vi336 Europos Sąjungos užsienio politika: trumpas vadovas / Gediminas Vitkus. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008. – 264 p.

ISBN 978-9955-33-360-9

Ši knyga – tai sistemingas įvairiapusės Europos Sąjungos užsienio politikos plačiąja prasme, apimant ir politinius, ir ekonominius šios veiklos aspektus, pristatymas. Čia skaitytojas ras visų svarbiausių ES užsienio politikos krypčių – prekybos, vystymo, humanitarinės pagalbos, plėtros, kaimynystės, diplomatijos ir krizių valdymo – apibūdinimą bei ES žinioje esančių užsienio politikos priemonių (ekonominių, finansinių, politinių, diplomatinų, o pastaruoju metu ir karinių) pristatymą, sprendimų priėmimo procedūrų ir institucijų aprašymą, santykių su pagrindiniais tarptautiniais partneriais vertinimą ir svarbiausių problemų, su kuriomis susiduria ES, įvardijimą.

UDK 327(4)(036)

Viršelio dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Kalbos redaktorė *Gražina Indrišiūnienė*

Tiražas 1000 egz.
Išleido Vilniaus universiteto leidykla
Universiteto g. 1, LT-01122 Vilnius
El. paštas: *info@leidykla.vu.lt*
Spausdino AB „Aušra“
Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas